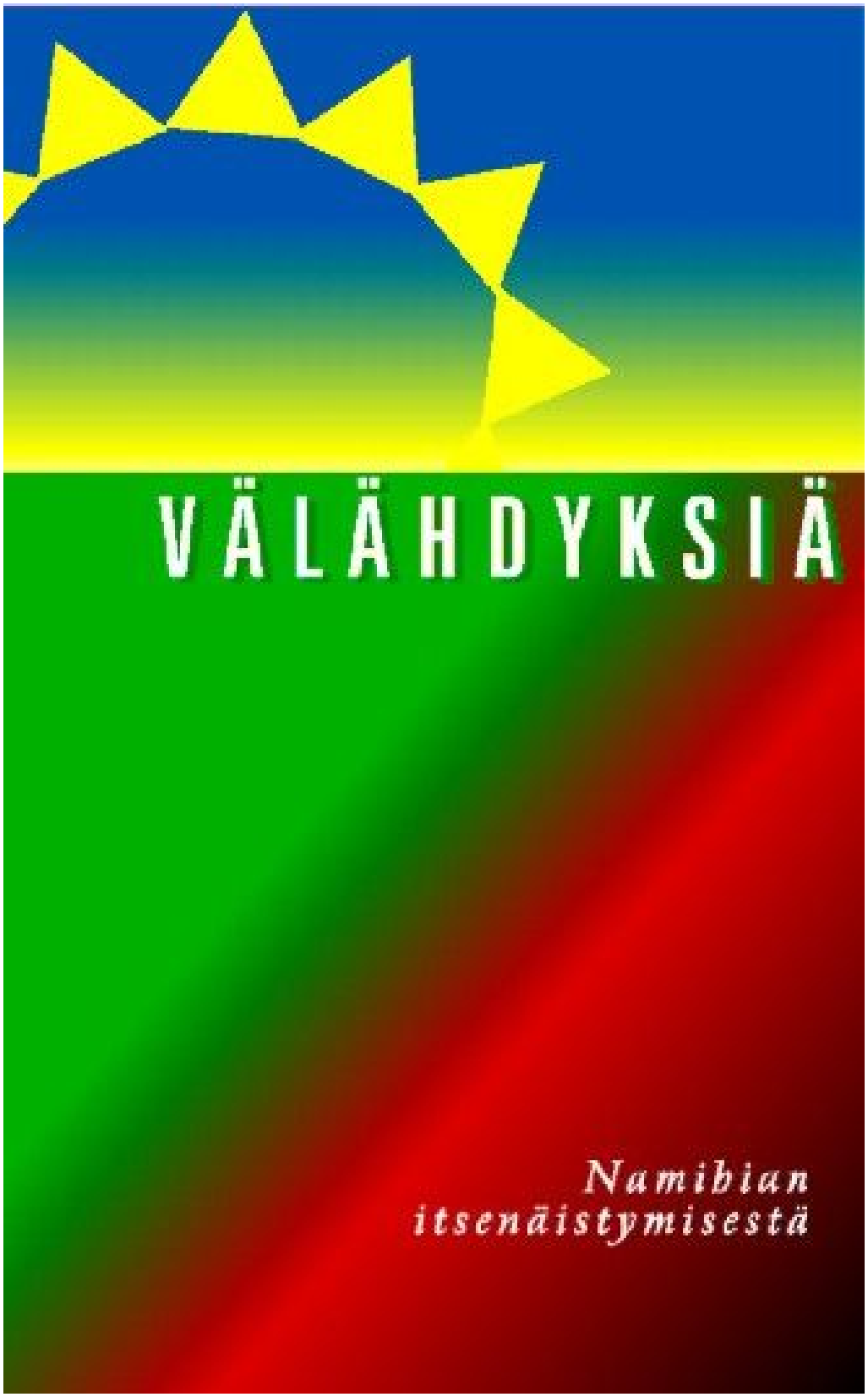

VÄLÄHDYKSIÄ
Namibian
itsenäistymisestä

VÄLÄHDYKSIÄ NAMIBIAN ITSENÄISTYMISESTÄ

VÄLÄHDYKSIÄ NAMIBIAN ITSENÄISTYMISESTÄ

Toimittanut Olle Eriksson

SUOMI-NAMIBIA-SEURA
HELSINKI

SUOMI-NAMIBIA-SEURA ry
Rauhanasema, Veturitori
00520 Helsinki
www.suominamibiaseura.fi

Kirjan tuottamiseen on saatu Ulkoasiainministeriön kansalaisjärjestöille suunnattua tiedotustukea. Julkaisussa esitetyt näkemykset eivät välttämättä edusta Ulkoasianministeriön virallista kantaa.

© Suomi-Namibia-Seura ry ja kirjoittajat 2005

Kansi ja taitto: Turun Etusivu Oy
ISBN 952-99380-2-0

Hakapaino Oy, Helsinki 2005

Sisällys

Kartat 7

Saatteeksi
Seppo Kalliokoski 9

Johdanto
Olle Eriksson 12

Näköalapaikalla
Eeva Ahtisaari 18

Namibian kirkko ottaa kantaa
Arvo Eirola 23

Sotilasvirkamiehen tähdillä
Martti Eirola 28

Namibian itsenäisyyden alkusoittoa
Håkan Hellberg 37

Namibialaisnuoria Kainuussa
Erkki Helminen 41

Rokotusmatkoja sotatoimialueella
Anna-Liisa Hirvelä 45

Kyydityksiä
Raimo Holopainen 50

Ensimmäiset suomalaiskosketukset Namibian itsenäisyysliikkeeseen
Alpo Hukka 56

Vaalivalvojaisissa
Kirsti Ihamäki 62

Mustavalkoiset Namibiassa
Sirkku Kaipiainen 70

Rakkaudesta Namibiaan
Seppo Kalliokoski 73

Näin näin Namibian
Lauri Kangas 80

Namibian näkövammaiset vapauteen
Arvo Karvinen 87

Lääkärinlaukku, kauppaboikotti, rauha ja kulttuuri
Helena Kekkonen 97

Syytettynä tapon ja terrorismin avustamisesta
Kaino Kovanen 101

Yli sata namibialaista koulutukseen Suomessa
Helena Kuivila 125

Koulutusta rajojen ylitykseen
Lahja Lehtonen 129

Nickey Iyambon kämppätoverina
Erkki Liikanen 139

Sam Nujoman ensimmäinen käynti Suomessa
Seppo Löytty 143

Namibian itsenäistyminen diplomaatin silmin
Hannu Mäntyvaara 146

Torvet raikuen Angolaan
Pekka Peltola 153

”Mitä he ovat tehneet teille! Tekivät teistä ambolaisen!”
Kaija Pett 163

Vesi-insinöörejä kuivaan Namibiaan
Pekka Pietilä 166

Papa Papa UNTAGissa
Paavo Pitkänen 170

Meme Namibian monet Toivot
Minna Saarelma-Maunumaa 191

Armolliset linnut
Taimi Saari 202

Lääkärinä Kwanza Sulissa
Merja Saarinen 208

Are you happy, Mr. Smith?
Raili Seppälä 213

Yöllä pamahti
Väinö Simojoki 219

Autotalli ja lipputanko – reppuselkäturistina Namibian itsenäisyyttä juhlistamassa
Iina Soiri 228

Ensimmäiset kosketukset swapolaisiin
Marja-Liisa Swantz 234

Luvatta rajan yli
Maija-Liisa Tiusanen 239

Aikaisemmin englanniksi julkaistuja haastatteluja

Tien viitoittaja
Mikko Juva 252

Tehtävä suoritettu
Martti Ahtisaari 267

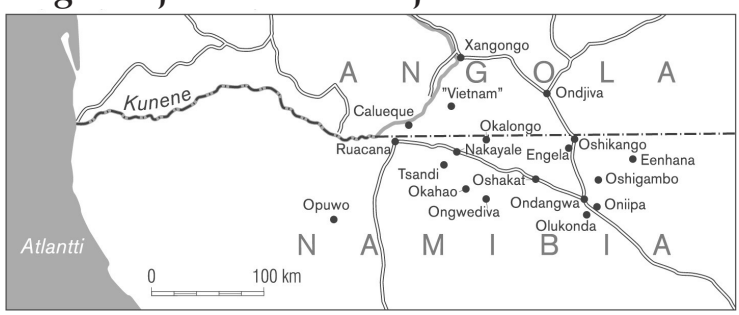
Eteläinen Afrikka

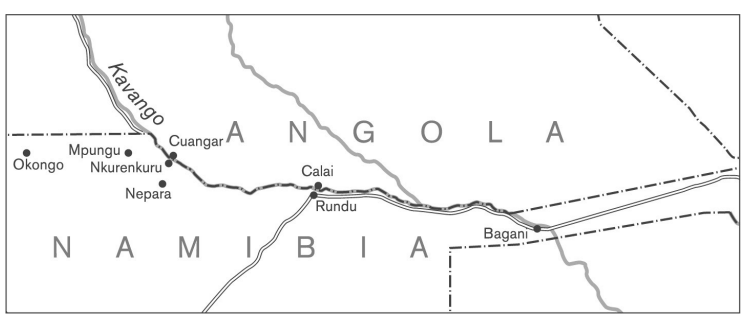

Pohjois-Namibia ja naapurimaat

Angolan ja Namibian raja-alue

Saatteeksi

Suomi-Namibia-Seurassa on viimeisen kymmenen vuoden aikana ollut esillä seuran historiankirjoitus. Erityisesti asia nousi esille vuonna1994 seuran 20-vuotisjuhlien yhteydessä. Kun seuran perustamisesta alkoi olla 30 vuotta, anoimme siihen rahoitusta. Sitä emme saaneet, mutta sen sijaan saimme neuvon muuttaa näkökulmaa kohti suomalaisten kokemuksia Namibian itsenäistymisessä. Nyt kirja on valmis, mutta se tarjoaa vain välähdyksiä hyvin laajasta erilaisten ihmisten panoksesta Namibian itsenäistymisessä. Suomalaisilla on varmasti monen kirjan verran kokemuksia Namibiasta ja namibialaisista. Oman kirjansa aihe olisi esimerkiksi SAK:n rauhanpalkinnon saaneet kolme projektia: KTV:n tuki Kirkon maatalousprojektin pienen meijerin rakentamiseen, Metalliliiton linja-auto Swapolle ja Väinö Myllymäen ns. Väiskinpumppu. Nämä ovat vain esimerkkejä mitä erilaisimpien ryhmien yhteisestä hankkeesta Namibian itsenäistymiseksi.

Namibian itsenäistymisvaiheessa useat kansalaisjärjestöt ja muut toimijat innostuivat yhteistyöstä Namibian kanssa. Nyttemmin into on hieman laantunut, ja toivomme tämän kirjan osaltaan innostavan entisiä ja uusia Namibian ystäviä.

Vuonna 2005 Ulkoasiainministeriö juhli 40 vuotta kestänyttä kehitysyhteistyötä. Juhani Artto kirjoitti *Kohti kumppanuutta* -kirjan alussa suomalaisen kehitysyhteistyön juurista Ambomaalla yli 100 vuotta sitten. Työ on jatkunut 135 vuotta laajentuen lähetystyöstä sisältämään myös solidaarisuustyötä, itsenäisyysliikkeen tukemista, kehitystyötä ja valtioiden välisiä suhteita. Virallisen kehitysyhteistyön sanotaan muuttuvan lahja-avusta kaupallisiin ja kulttuurillisiin suhteisiin vuonna 2007.

Kansalaisjärjestöjen osalta työ jatkuu, ja siksi yhteinen pitkä historia, joka tässä kirjassa keskittyy vuosiin 1960–1990, olkoon innostamassa meitä löytämään yhä uusia kumppanuuden muotoja namibialaisten kanssa.

Tapa, jolla maidemme välinen yhteistyö alkoi, on ainutlaatuinen. Namibialaiset ovat joskus sanoneet meidän suomalaisten olevan ainoita, jotka ovat tulleet heidän maahansa kutsusta, muut ovat tulleet kutsumatta. Ondongan kuningas Shikongo sha Kalulu, joka hallitsi vuosina 1859–1874, lähetti saksalaiselle lähetyssaarnaaja Hugo Hahnille sanan, että hän tarvitsee opettajia luokseen Ondongaan. Hahn, joka toimi nykyisen Namibian keskiosissa, vastaavasti lähestyi omaa lähetysseuraansa Saksassa. Suomessa oli 19.1.1859 perustettu Suomen Lähetysseura. Sen tarkoituksena oli tehdä työtä suomensukuisten kansojen parissa Venäjällä, mutta keisari ei sitä sallinut. Tässä pulmassa lähestyttiin Reinin Lähetysseuraa Saksassa ja saatiin kuulla Hahnin viestistä. Näin Martti Rautanen ja kumppanit saapuessaan 9.7.1870 Omandongoon saivat kuulla kuninkaalta: ”Teitte hyvin kun tulitte, me tahdomme tehdä kaiken, mitä sanotte.”

Mikä kuninkaan motiivi oli, on eri asia. Kauppiaat ja muut eivät uskaltaneet kulkea hänen maillaan. Kuninkaalle selvisi, että syy siihen, miksi vaunusepät ja viinanmyyjät liikkuivat vain maan keskiosassa, oli lähetyssaarnaajat. Sen vuoksi hän lähetti sanan Hahnille. Tästä asiasta nykyinen Ondongan kuningas sanoi Shikongo sha Kalulun muistomerkin paljastustilaisuudessa vuonna 1985: ”Kiitetään Jumalaa siitä, että hän käytti kuningas Shikongoa kutsumaan lähetystyöntekijät maahamme, ja katsokaa, mikä kehitys siitä on seurannut.” Tämän hän myös tuo usein esille tavatessaan Suomesta tulleita vieraita.

Talvi- ja jatkosodan aikoina Namibiassa rukoiltiin Suomen puolesta ja Onayenan seurakunta keräsi kolehdin puutteen alaiselle armeijallemme. Siitä on Mannerheimin kiitoskirje todisteena. Edellä mainittu Omandongo oli Onayenan seurakunnan alueella, kuten myös aikanaan Namutonin linnaketta vastaan taistellut kuningas

Nehalen hovi. Myös Swapon johdossa ja ministereinä on aina ollut selvä yliedustus Onayenasta. Me Suomessa tunnemme parhaiten Nickey Iyambon, nyt maatalousministerinä toimivan ystävämme.

Namibialaiset ovatkin sanoneet, että ensin taistelimme yhdessä Suomen itsenäiseksi ja sitten Namibian vapaaksi.

Tässä kaikessa on tarvittu monien tahojen yhteistyötä. Suomi-Namibia-Seuran perustivat Kimmo Kiljunen, Aapo Pölhö ja Rauno Viemärö. Tarkoituksena oli alusta alkaen olla yhdistämässä kaikkia Namibian ystäviä. Nykyisin voimmekin todeta seuramme olleen merkittävällä tavalla edesauttamassa eri kansalaistahoja löytämään toisensa ja toimimaan yhdessä niin Namibian kuin koko kehitysmaaliikkeen parissa.

Kiitämme kaikkia kirjoittajia ja haastateltuja tässä yhteisessä kirjahankkeessa. Erityisesti Olle Eriksson ansaitsee lämpimät kiitokset, samoin kustannustoimittaja Laura Teräsvirta ja graafikot Roope ja Ulriikka Lipasti. Kiitos Ulkoasiainministeriölle taloudellisesta tuesta, joka mahdollisti kirjan tuottamisen.

Vantaa 30.11.2005
Seppo Kalliokoski
Puheenjohtaja
Suomi-Namibia-Seura ry

Johdanto

Olle Eriksson

Valtiotiet. maist. Olle Eriksson on toiminut Namibian evankelisluterilaisen kirkon ja Suomen Lähetysseuran hallinnollisissa tehtävissä vuosina 1968–1980, 1990–1992 ja 1998–2003, Luterilaisen maailmanliiton palveluksessa sekä SLS:n keskushallinnossa. Vuonna 1989 hän osallistui namibialaisten paluumuuttajien kotiuttamisohjelmaan. Nykyisin hän järjestää matkoja eteläiseen Afrikkaan.

Lähes kaikki suomalaiset ovat lähes 140 vuoden ajan ja erityisesti viime vuosikymmeninä tavalla tai toisella osallistuneet Namibia-talkoisiin tai ainakin seuranneet tapahtumia, kaikkein nuorinta sukupolvea lukuun ottamatta. Pitkään tiedettiin Afrikasta lähinnä se, mitä tiedettiin Ambomaasta. Saksan ja myöhemmin Etelä-Afrikan siirtomaavallan alaisen Lounais-Afrikan mustan väestön toiveet tasa-arvoisista ihmisoikeuksista, vapaudesta ja itsenäisyydestä alkoivat konkreettisesti kanavoitua 1950-luvun loppupuolella perustettujen itsenäisyysliikkeiden ja poliittisten ryhmittymien kautta. Kun pelkät rauhanomaiset keinot eivät auttaneet, alkoi pitkä ja tuskallinen vapautussota, jossa myös veli taisteli veljeä vastaan.

Kansainliiton ja YK:n päätöslauselmat Namibian saattamiseksi itsenäisyyteen olivat pitkään vain puheita ja paperille painettuja sanoja. Vuonna 1978 oltiin niin pitkällä, että YK:n Namibia-valtuutettu ja pääsihteerin erityisedustaja Martti Ahtisaari vieraili maassa, joka nyt tunnettiin myös Namibian nimellä. Sillä kerralla pyrkimykset YK:n johdolla tapahtuvan itsenäistymisprosessin toteuttamiseksi kariutuivat, mutta huhtikuussa 1989 Martti Ahtisaaren ja

lähes 8000-henkisen kansainvälisen avustajan osallistuminen varmisti sen, että Namibian kansa, sen vapautusliikkeet ja puolueet saivat äänensä kuuluville ja Etelä-Afrikan hallinto päättyi. 21.3.1990, hieman puolenyön jälkeen laskettiin Windhoekin urheilustadionilla Etelä-Afrikan lippu ja salkoon nostettiin Namibian lippu.

Kohta kolme vuotta sitten, vielä Namibiassa ollessani, Suomi-Namibia-Seuran puheenjohtaja Seppo Kalliokoski pyysi minua toimittamaan ”Välähdyksiä” -nimisen kirjan suomalaisten osuudesta ja kokemuksista Namibian itsenäistymisessä. Seura suunnitteli avustuksen hakemista kirjan painattamiseen vuonna 2004. Kuvittelin, että eläkkeellä on ruhtinaallisesti aikaa lupauksen täyttämiseen. Kirjan valmistuminen on kuitenkin myöhästynyt vuodella ja lopussa tuli kiire, jotta kertaalleen siirtynyttä painatusavustusta ei menetettäisi.

Syksyllä 2004 lähetettiin noin viidellekymmenelle henkilölle kirjoituspyyntö. Myöhemmin lähestyttiin vielä kymmentä henkilöä. Puolet heistä kirjoitti kokemuksistaan tai antoi materiaalia käytettäväksi. Lisäksi tein pari haastattelua. Saimme myös luvan käyttää aikaisemmin julkaistua materiaalia.

Suomen valtion, ammattiyhdistysliikkeen, kirkon, poliittisten puolueiden, kansalaisjärjestöjen ja solidaarisuusliikkeiden antamasta tuesta ovat Iina Soiri ja Pekka Peltola kirjoittaneet Pohjoismaisen Afrikka-instituutin julkaisemassa kirjassa *Finland and National Liberation in Southern Africa* (Tukholma 1999). Nyt käsillä olevassa kirjassa ei siten ole tarvetta esitellä näiden viranomaisten, yhteisöjen ja ryhmien merkittävää työtä ja niiden antamaa tukea Namibian kansalle ja sen itsenäisyyspyrkimyksille.

Iina Soiri ja Pekka Peltola olivat vuonna 1995 haastatelleet Suomen tasavallan presidentti Martti Ahtisaarta ja emeritus-arkkipiispa Mikko Juvaa. Englanniksi suoritetut ja englanniksi julkaistut haastattelut on tähän kirjaan käännetty myös suomenkielisten lukijoitten käyttöön. Eräät muut lainaukset aikaisemmista julkaisuista on mainittu asianomaisen henkilön esittelyn yhteydessä.

Itsenäistyminen on prosessi, joka on jatkunut myös lippujen vaihtumisen jälkeen. Tässä kirjassa on kuitenkin keskitytty aikaan ennen itsenäisyyden koittamista. Joitakin viittauksia itsenäisyyden aikaan tosin esiintyy.

34 henkilöä esittelee tässä kirjassa tuntojaan, kokemuksiaan, havaintojaan ja sitä, miten itse sai osallistua Namibian itsenäistymiseen johtaneisiin vaiheisiin. Ihailen ja kadehdin niitä, jotka ovat pitäneet päiväkirjaa, tehneet muistiinpanoja, säilyttäneet aineistoa tai pystyneet tallentamaan ja poimimaan muististaan elämyksiä ja tietoja. Nämä kertomukset on esitetty aakkosjärjestyksessä. Kronologinen järjestys tai aihekohtainen ryhmittely ei olisi ollut mahdollista.

Kirjan tarkoitus ei ole antaa täydellistä ja kattavaa kuvaa aihepiiristä. Kirjoittajat tai haastatellut edustavat niitä eri tahoja, jotka osallistuivat namibialaisille annettuun tukeen. Täysin kattava tämä edustavuus ei ole. Solidaarisuus namibialaisten kanssa lähensi suomalaisen yhteiskunnan eri tahoja, jotka historiallisista, poliittisista ja aatteellisista syistä olivat jossakin määrin erillään toisista.

Jotkut, joille kirjoittamispyyntö lähetettiin, ovat sanoneet, että muistot ovat jo liian kaukaiset, jotkut haluavat vielä ottaa etäisyyttä, monella on ollut kiireitä tai muita esteitä. Täytyy myös myöntää, että valitettavasti pyyntömme materiaalin saamiseksi eivät ole tavoittaneet kaikkia, joilla olisi ollut annettavaa. Jotkut suunnittelevat omaa kirjaa. Tätä kirjaa varten annettiin aineistoa, joka riittäisi useaan kirjaan. Toivottavasti moni rohkaistuu jatkamaan – jotkut ovat kiitelleetkin sitä, että joutuivat kirjoittamaan muistojaan.

Moni on kirjoittanut jo aiemminkin. Jo mainitun Soirin ja Peltolan kirjan lisäksi on mm. Eeva Ahtisaari kirjassaan *Juuret ja siivet* kertonut ensikosketuksistaan namibialaisiin sekä Namibiassa viettämästään ajasta. Kirsti Ihamäki, Helena Kekkonen, Kimmo ja Marja-Liisa Kiljunen, Taimi Saari, Väinö Simojoki, Marja-Liisa Swantz ja Pekka Peltola (viimeksi mainittu tosin englanniksi) sekä muutamat muut ovat julkaisseet kirjoja, joiden aihepiiri liittyy Na-

mibian itsenäistymiseen. Toivottavasti monet, joilla ei ole heidän kirjojaan, vielä löytävät niitä kirjakaupoista tai kirjastoista. Suomalaista kirjallisuutta Namibiasta on, mutta sitä ei suinkaan ole liikaa.

Tässä kirjassa on suomalaisten kokemuksia ja kirjoituksia suomalaisille. Väheksymättä mitenkään 140-vuotista historiaa, Martti Ahtisaaren kätilön roolia ja muiden suomalaisten osuutta, tämänkin kirjan kertomukset kertovat loppujen lopuksi namibialaisista, heidän toiveistaan, pyrkimyksistään ja itsenäistymisestään. He ovat toimineet itsenäistymisprosessinsa päärooleissa. Meillä on ollut paljon opittavaa heiltä.

Namibialaiset ja ehkä vielä suuremmassa määrin angolalaiset maksoivat Namibian itsenäisyydestä kovan hinnan. Moni menetti henkensä, moni omaisensa ja ystävänsä. Moni jäi vammaiseksi. Moni kärsi ruumiillista tai sielullista kidutusta tai väkivaltaa. Moni kärsi suuria taloudellisia tappioita. Moni suorittaa edelleen ”osamaksuja” – myös henkisesti – kansansa itsenäisyyden hinnasta.

Sota on julmaa. Sota raaistaa. Tämän tiesivät omien kokemustensa perusteella myös monet niistä suomalaisista, jotka 1960-luvun alussa suhtautuivat pidättyvästi tai kielteisesti itsenäisyysliikkeeseen ja aseelliseen toimintaan. Tässä kirjassa ei tapahtuneista julmuuksista ja raakuuksista puhuta kovin yksityiskohtaisesti. Niihin syyllistyivät molemmat osapuolet.

Me suomalaiset emme joutuneet kovin kallista hintaa Namibian itsenäisyydestä maksamaan. Rahassa määriteltävät kulut jäivät melko pieniksi. Viisumi- ja työlupavaikeuksista kärsittiin. Uhkauksia saatiin. Itse kuulin olevani turvallisuuspoliisin tappo- tai ns. mustalla listalla vuoden 1980 alussa, mutta en ole osannut ottaa sitä kovin todesta. Kukaan suomalainen ei tietääkseni menettänyt henkeään väkivaltaisesti Namibian takia. ”Läheltä piti” -tapauksia oli useita.

Heikki Mustaniemen auto sai Tsumebiin johtavan päätien metsäosuudella osuman panssarisingon ohjuksesta. Se sattui onneksi takapyörän keskiöön ja aiheutti vain auton ympäri pyörähtämisen

ja palamisen. Heikki pelastautui tienvarren pensaiden suojissa hieman kauemmaksi. Moni auto ajoi ohi, ei uskaltanut pysähtyä nähdessään palavan auton ja valkoisen miehen. Lopulta sotilasauto otti Heikin kyytiinsä. Seuraavana päivänä kävin veljeni Lassen kanssa hakemassa Heikin auton romun pois ja kävimme myös lähinnä olevassa talossa kyselemässä mahdollisista havainnoista. Kerroimme, että tuhottu auto kuului kirkonrakentajalle. Jonkin ajan kuluttua tuli metsän ”pojilta” viesti, jossa he valittivat tapahtunutta.

Terttu Heikkinen – rauha hänen sielulleen – oli kymmenen muun henkilön kanssa autossa, joka ajoi miinaan. Ison nelivetofordin moottori lensi kolmenkymmenen metrin päähän. Terttu loukkasi varpaansa eikä muillekaan pahemmin käynyt. Molemmat sotivat osapuolet laittoivat miinoja teille ja maahan, kumman osapuolen sitten lienee tuo miina ollut. Evakuoimme Tertun Okongosta Oniipaan. Hänen mielensä kuitenkin paloi takaisin Okongoon, ja hänellä oli suuri halu palata sinne tekemään sanien !kung-kielen kielityöhönsä liittyviä tarkistuksia. Eräänä aamuna hän oli lähtenyt. Lähdin ajamaan perään Eenhanaan asti. Sinne hän oli jättänyt autonsa. Kuusi tuntia aikaisemmin hän oli sieltä lähtenyt jalan kohti sadan kilometrin päässä olevaa Okongoa, raskaitten hietikkojen läpi. Metsässä liikkuivat swapolaiset sissit ja eteläafrikkalaiset sotilaat toisiaan etsiskellen tai vältellen. Kolme päivää myöhemmin Josia Mufeti kertoi radiopuhelimessa Tertun saapuneen perille. Kävin Okongossa Grootfonteinin ja Rundun kautta pitkän kiertomatkan tehden ja sovimme, että Terttu voi jäädä sinne toistaiseksi. Joskus myöhemmin humalaiset sotilaat mellastivat Okongossa, ja yksi heistä vei Tertun metsään pahoinpidellen häntä yön aikana monin tavoin. Aamun sarastaessa sotilaan tarkk'ampujatoveri ampui luodin pahoinpitelijän kalloon ja Terttu vietiin helikopterilla Oshakatin sairaalaan. Terttu ei tietenkään iloinnut pahoinpitelijänsä kuolemasta, mutta oli kuitenkin iloinen siitä, että tämä oli ehtinyt katua tekojaan. Vuosia myöhemmin saattelin Tertun haudan lepoon Puolangassa. Syöpä pystyi siihen, mihin miina ja humalainen sotilas eivät

olleet pystyneet.

Kaiken surullisen ja suututtavan keskellä elämä jatkui ja huumoriakin esiintyi. Me luimme suurella kiinnostuksella Suomesta tulevia Asterix-kirjoja. Kuvaukset roomalaisten ja gallialaisten mittelöistä muistuttivat paljolti sitä, mitä ympärillä tapahtui – ihmejuomia myöten.

Yhteys jatkukoon kaikilla elämän eri aloilla, Suomessa sekä suomalaisten ja namibialaisten välillä.

Näköalapaikalla

Eeva Ahtisaari

Kasvatustieteiden kunniatohtori, fil.maist. Eeva Ahtisaari on toiminut historian opettajana. Kulttuuriperintö, perheiden hyvinvointi ja naisen muuttuva asema yhteiskunnassa ovat hänelle tärkeitä. Suurlähettilään ja YK-diplomaatin puolisona hän on viettänyt pitkiä jaksoja ulkomailla, mm. Tansaniassa, New Yorkissa ja Namibiassa. Suomen tasavallan presidentin puolisona hän vielä vieraili Namibiassa. Eeva ja Martti Ahtisaari ovat saaneet Namibian kunniakansalaisuuden.

”Lähdetkö mukaan?” mieheni Martti kysyi. En miettinyt kauan, kun vastasin, että kyllä. Minä lähden Namibiaan. Oli oikeastaan aika selvää, että halusin lähteä Namibiaan. Ensinnäkin olin seurannut Namibian tilannetta 1960-luvulta lähtien, kun mieheni kanssa tutustuin namibialaisiin opiskelijoihin, jotka olivat saapuneet Suomeen opiskelemaan. Dar es Salaamiin vuonna 1973 muutettuamme olimme paljon tekemisissä namibialaisten kanssa. Monet nykyisen Namibian johtajat ovat tuttuja niiltä ajoilta. Kerran yöpyi luonamme myös Mikko Ihamäki, jolta Etelä-Afrikka oli evännyt paluun Namibiaan. Mikko kuvaili pakolaisten tilannetta niin kouriintuntuvan todesti, että me kaikki liikutuimme.

New Yorkin vuosien aikana odotimme kiihkeästi ja usein turhautuneina YK:n päätöslauselmien toteutumista. Mutta namibialaiset ystävämme eivät menettäneet toivoaan. He luottivat tulevaisuuteen. Niin me jaksoimme taas eteenpäin.

Tiedostin myös, miten historiallinen edessä oleva vaihe olisi. Mielessäni pyörivät Suomen ensimmäiset demokraattiset eduskunta-

vaalit vuonna 1907, sillä edellisenä vuonna olin saanut päätökseen pro gradu -työni, joka käsitteli juuri tuota aihetta. Myös lähetysyhteistyön pitkä historia rohkaisi lähtemään mukaan. Vuosien työn, odottelun, toiveiden, pettymysten, ristiriitojen ja uusien aloitusten jälkeen Namibian itsenäistymisprosessi oli edennyt lopulliseen vaiheeseensa. Ilmassa oli todellista odotuksen tuntua.

Oli hyvä päätös lähteä Namibiaan. Vuodesta 1989–1990 tuli elämäni antoisimpia, tosin myös rankimpia. Vuosi oli täynnä haasteita, vastoinkäymisiä ja epäonnistumisia. Oli päivä päivältä suurenmoisempaa seurata, miten merkittäviä tuloksia YK ja kansainvälinen yhteistyö saivat aikaan.

Millaisia mietteitä nousee mieleeni Namibian vuodesta 1989–1990 nyt, kun tarkastelen sitä näin viidentoista vuoden päästä? Voimakkain tunne on se yhteinen vahva tahto, joka yhdisti eri puolilta maailmaa saapuneita, 109 eri kansallisuutta edustavaa YK:laisten joukkoa. Namibia-operaatioon osallistui yli 8000 YK:n lipun alla toimivaa ihmistä, ja jokaisen oli pidettävä mielessä yksi ja sama päämäärä, päätöslauselman 435 toteuttaminen, vapaat ja rehelliset vaalit Namibian itsenäisyyden saavuttamiseksi.

Namibian kansa osoitti suurta rohkeutta ja valmiutta viedä itsenäisyyssuunnitelma päätökseen. Tuota päämäärää ei pystynyt nujertamaan mikään vastoinkäyminen, ei edes kaikkein järkyttävin vastoinkäyminen, joka koettiin heti huhtikuun ensimmäisenä päivänä vuonna 1989. Saimme järkyttävän tiedon verisistä yhteenotoista välittömästi maahan saapuessamme.

Namibian kirkon ja suomalaisten lähetystyöntekijöiden työ ja toiminta Ambomaalla nousee myös vahvasti mieleen, kun muistelen Namibia-vuottamme. Työllä on pitkät perinteet, mutta toiminta on pystynyt uusiutumaan ja vastaamaan ajan haasteisiin. Vaalivuonna erityisesti Ulla Nenonen ja Olle Eriksson olivat miehelleni tärkeitä kontakteja. Heidän kauttaan hän sai luotettavaa tietoa Ambomaan tapahtumista ja mielialoista. Muun muassa kun Swapon puheenjohtaja Sam Nujoma oli palannut maanpaosta Nami-

biaan ja aloittanut vaalikierroksensa, pääkaupungin lehdet kirjoittivat, että Nujomalla ja Swapolla ei ole kannatusta, ihmiset eivät ole innostuneita. Nujoma ei innosta. Mieheni tarttui heti puhelimeen ja tavoitti Ulla Nenosen. Hän kertoi kierrelleensä vaalitilaisuuksissa ja sanoi oitis, että tieto ei pidä paikkaansa. Reippaaseen tapaan Ulla Nenonen ilmoitti, että ambokansa on kuin suomalaiset. Väki istuu kokouksissa hiiren hiljaa samalla kun imee jokaisen kuulemansa sanan. Ambokansa tietää ja ymmärtää asiat.

Namibiassa viettämäni vuoden aikana tutustuin namibialaisiin naisjärjestöihin ja opin tuntemaan monia niissä toimineita naisia. Myös tässä suomalainen lähetystyö on luonut pohjan. Koulut ovat alusta asti olleet auki myös tytöille. Näin on luotu pohjaa tasa-arvolle. Vanhemmat ovat halunneet ja tottuneet lähettämään tyttärensä kouluun toisin kuin monissa Afrikan maissa. Suurlähettiläs Panduleni Kaino Shingenge on tästä hyvänä esimerkkinä.

Suomen UNIFEMin jäsenenä olen joutunut pohtimaan naisten mahdollisuuksia osallistua kehityksen suunnitteluun ja toteutukseen omissa maissaan, myös Namibiassa. Afrikkalainen *Ubuntu*-käsite kuvaa elämän yhteyttä. Ihmiset ovat sitä, mitä ovat, koska ovat osa yhteisöä. Naiset ovat tämän oivaltaneet. He haluavat omin käsin luoda uuden paremman elämän juuristoa paikallisen ja kotoisen kulttuurin ehdoilla. Sitä on syytä tukea. On ajateltava globaalisti, mutta toimittava paikallisesti.

Tässä yhteydessä haluan tuoda esiin myös UNTAGin roolin namibialaisten naisten aktivoimiselle. UNTAGiksi nimetyn avustajaryhmän (*United Nations Transition Assistant Group*) siviilivirkailijoista 30 % oli naisia ja heitä oli nimenomaan näkyvissä poliittisissa yhdyshenkilö-, tiedotus- ja vaalivalvojatehtävissä. UNTAGin virkanaiset tarjosivat auliisti asiatuntija-apuaan namibialaisille naisjärjestöille. Niinpä ugandalainen juristi, senegalilainen sosiologi, kuubalainen naisasia-aktivisti, algerialainen elokuvaohjaaja, kreikkalainen journalisti ja moni muu mukana ollut ehti vuoden mittaan rohkaista ja innostaa nuoria namibialaisia naisia luottamaan voimiinsa ja

pyrkimään eteenpäin.

Lähtiessäni ensimmäisiä kertoja valkoisten naisten järjestämiin tilaisuuksiin olin kuin miinoitetulla kentällä, valpas ja varuillani. Tunsin ennakkoluuloa Etelä-Afrikan ja Namibian valkoista väestöä kohtaan. Onneksi pääsin kielteisistä mielikuvistani. Huomasin, että valkoiset pelkäsivät mustia vähintään yhtä paljon kuin mustat heitä. Etenkin keski-ikäiset seurapiirirouvat säikkyivät ulkomailla koulutettuja, itsenäisiä ja itsetuntoisia mustia sisariaan. Tajusin, että voisin toimia pehmentävänä yhdyssiteenä, voisin auttaa naisia tutustumaan ja kuuntelemaan, oppimaankin toisiltaan.

Jokin sisäinen vaisto sai minut luottamaan *Women of Namibia* -yhdistyksen puuhanaisiin ja liittymään heidän toimintaansa. Se oli viisas päätös. Musiikinopettaja Maritjie Pottas oli aloittanut teekutsujen järjestämisen, joihin hän kutsui erivärisiä naisia. Kutsuessaan minut yhdistyksen kokoukseen Maritjie Pottas selitti hieman nolona: ”Olimme eläneet täysin erillämme, mustat omilla asuinalueillaan, värilliset ja valkoiset omillaan. Toivottavasti ymmärrät, miksi minäkin pystyin heräämään niin myöhään.” Kokouksissa oli hauskaa. Puheenjohtajan nuijaa heilutti eteläafrikkalainen Selina Keta, reipas ja huumorintajuinen mustaihoinen opettaja ja papinrouva. Toisena puuhanaisena hyöri Windhoekin kaupunginjohtajan eloisa vaimo Sarie May. Pidin esitelmiä suomalaisen naisen asemasta, maamme koulujärjestelmästä, avioliittolainsäädännöstä, työelämästä ja muista namibialaisia kiinnostavista aiheista. Välittämällä tietoa ja näkemyksiä saatoin hiljalleen silloittaa yhteiskunnallisia ristiriitoja. Sain toimia epävirallisesti, omatoimisesti ja lopulta myös mieltä lämmittävästi.

Voi vain arvata, millainen naurunremakka nousi, kun kerroin Windhoekin liike- ja virkanaisten kokouksessa suomalaisten miesten isyyslomasta. Sellaiseen tasa-arvon mittaan oli vielä matkaa, kun äitiyslomakin oli vielä tuore asia. Windhoekin Katuturan opettajainkoulutuskeskuksessa esitelmöin suomalaisesta koulusta ja opettajien koulutuksesta. Salissa ei oltu uskoa korvia kertoessani, että

meillä ei saa piiskata oppilaita kouluissa.

Ja kuitenkin, esitelmöidessäni namibialaisille suomalaisen naisen itsenäisestä asemasta jouduin miettimään, kelpaako yksilöllisyyttä korostava mallimme lainkaan esikuvaksi. Afrikassa perhe- ja sukuyhteisö tukee jäseniään voimakkaasti. Naisen ei välttämättä tarvitse pärjätä yksin, aina ja kaikessa.

Operaatio 435 onnistui kuin onnistuikin ja Namibia itsenäistyi. Pidettiin jäähyväisjuhlia, kiiteltiin ja kukiteltiin, toivoteltiin yhä uudestaan onnea molemmin puolin. Martti ja minä hyvästelimme Windhoekin kaupungin ja Namibian. Namibiassa alkoi uusi vaihe. Edessä olivat – ja ovat – yhteisen rakentamisen vuodet.

Namibian kirkko ottaa kantaa

Arvo Eirola

Rovasti Arvo Eirola toimi Namibiassa vuosina 1958–1968 lähetystyöntekijänä ja työalueen esimiehenä.

Aloitin työni Suomen Lähetysseuran Lounais-Afrikan työalueen ja työntekijäkunnan esimiehenä heinäkuussa 1963, pian sen jälkeen kun Leonard Auala 31.6.1963 oli vihitty Ambokavangon evankelisluterilaisen kirkon ensimmäiseksi piispaksi. Edeltäjäni ja esimiehenäni toiminut Alpo Hukka oli toiminut myös kirkon johtajana. Kirkonjohtajan tehtävät hän oli saanut luovuttaa Aualalle vuonna 1960. Lähtökohtani oli erilainen kuin edeltäjilläni.

Vaikka piispa monissa asioissa tukeutui SLS:n esimieheen ja suomalaisiin lähetystyöntekijöihin ja usein antoi meidän työssämme toimia siten kuin parhaaksi katsoimme, hän osoitti suunnan ja antoi meille myös hyvin selvät ohjeet mm. siitä, miten meidän tuli suhtautua ja toimia silloisessa poliittisessa tilanteessa. Tilanne oli monella tavalla uusi: kirkko oli itsenäistynyt, mutta Lähetysseura vastasi vielä monista laitoksista ja työaloista. Itsenäisyysliike Swapo oli toiminut vain vähän aikaa ja etsi vielä tietään tullen pian merkittäväksi tekijäksi. Etelä-Afrikan ns. bantuhallinto ja Lounais-Afrikan politiikka eli muutosvaihetta, ryhdyttiin perustamaan ns. itsenäisiä kotimaita ja erottamaan eriväriset selkeästi erilleen toisistaan ja toisaalta liittämään Lounais-Afrikka kiinteämmin osaksi Etelä-Afrikkaa. Poliittisen tilanteen kiristyessä rotusorto ja katkeruus lisääntyivät.

Piispan jyrkkä ohje lähetystyöntekijäkunnalle oli: ”Kirkko on

kutsunut teidät kaukaa Suomesta palvelemaan niissä vastuunalaisissa tehtävissä, mitkä teille kullekin on uskottu. Huolehtikaa te niistä! Me kirkon johtajat hoidamme yhteyden hallitusviranomaisiin. Te voitte kertoa meille, mitä on mielessänne. Voimme avoimesti yhdessä keskustella ongelmista ja suunnitella menetelmiä asioiden eteenpäin viemiseen. Jos te itse ryhdytte suoraan toimintaan, siitä seuraa meille vaikeuksia. Mistä me löydämme heti seuraajat teidän tehtäviinne, jos te joudutte poistumaan maastamme?"

Jouduimme usein ikäviin tilanteisiin, näkemään vääryyttä, epäoikeudenmukaisuutta, huonoa kohtelua ja ihmisarvon loukkauksia tai ainakin kuulemaan sellaisista. Tämä suretti ja suututti, ja usein lähetystyöntekijöiden hermot olivat kireällä. Useita kertoja jouduin tehtävässäni esimiehenä rauhoittelemaan työtovereitani, jotka tulivat työhuoneeseeni kasvot punaisina vaatien heti lähtemään Ondangwaan hallitusherrojen luo. Oli vaikea tulla leimatuksi välinpitämättömäksi tai pelkuriksi. Kaikki olimme samaa mieltä päämääräst ä. Joillekin oli kuitenkin vaikeaa asennoitua siihen, että kirkon johto kyllä osaa meitä paremmin ja diplomaattisemmin hoitaa asioita hallitusviranomaisten edessä.

Oli myös tilanteita, jolloin jouduin estämään Suomen lehdistöön tai radioon tarkoitettujen uutisten lähettämisen. Sellaista toimenpidettä oli vilpittömän rakkaan työtoverin vaikea hyväksyä.

Lähetysseuran Suomessa toimivan johdon toimia ja julkisia lausuntoja seurattiin myös. Mieleeni tulee eräs puhelinsoitto Windhoekista. Joku hallituksen virkailija pyysi, että kääntäisin suomesta englanniksi erään *Kotimaan* kirjoituksen. Se oli silloisen Suomen Lähetysseuran puheenjohtajan Mikko Juvan kriittinen Etelä-Afrikan politiikkaa koskeva artikkeli. Vastasin, että on parempi lähettää se virkateitse Ondangwan kautta toimistooni. Voin sitten pyytää Oshigambon lukion englannin kielen lehtoria kääntämään sen tarkasti, ja toimitamme sen takaisin Ondangwan kautta. Vastaukseksi tuli epämääräistä mutinaa. Siinä vihjattiin, että on heillä lähempänäkin kielenkääntäjiä, joilta saa nopeammin käännöksen.

Elämän arjen todellisuutta kuvaa seuraava tapahtuma. Piispa Aualan kanssa olimme tulossa Windhoekista, jostakin kirkkojen kokouksesta. Saavuimme Tsumebiin yömyöhällä ja kotiin oli vielä monen tunnin matka. Päätimme yöpyä. Tavallisesti piispa Auala meni ystäviensä luo afrikkalaiselle asuntoalueelle. Nyt piispa sanoi, ettei mennäkään sinne, jotteivät alueen koirat herätä koko kylää. ”Eiköhän Minen Hotellista löydy yösija.” Esittelin piispan hotellin vastaanottovirkailijalle ja kysyin meille yöpymismahdollisuutta. Virkailija kysyi heti, onko afrikkalaisella omat makuuksensa. Siihen piispa heti tokaisi: ”Kyllä minulla on.” Yösija löytyi, piispalle hotellin autotalli, minulle huone valkoisine lakanoineen. Häpesin. Piispa naurahti vain ja sanoi: ”Ei tämä ole sinun syytäsi, vaan tämän maan tämänhetkisen järjestelmän syytä! Nuku rauhassa, että jaksat aamulla jatkaa ajoa.” Aamulla piispa tuli reippaana autolle kertoen nukkuneensa hyvin ja saaneensa hotellin ambolaisilta keittiöapulaisilta aamupalaa.

Kirkkohallituksen jäsenenä sain olla mukana monissa neuvotteluissa ja monia asiakirjoja, kannanottoja, julkilausumia ja paimenkirjeitä laadittaessa. Keskustelut olivat pitkiä, mutta työ oli huolellista. Piispa Aualan johdonmukaisuus ja rohkeus yhdistyivät harkittuun varovaisuuteen ja ystävällisyyteen.

Etelä-Afrikan hallitus esitteli ns. Odendaal-komission raportin ja suunnitelman vuonna 1964. Siinä jaettiin Lounais-Afrikka uudestaan eri väestöryhmien kesken ja kaavailtiin niiden itsenäisyyttä, mutta suurin osa maasta jäi edelleen valkoisten hallintaan ja toki yliherruuden tuli säilyä Pretorian valkoisella hallituksella. Suunnitelma herätti levottomuutta ja luterilaiset ”mustat” kirkot laativat asiasta kirjelmän, joka kuitenkin jäi lähettämättä, koska ”valkoinen” saksalaisten kirkko ei sitä hyväksynyt. Myöhemmin se tosin tuli käyttöön. Aualan puhe suunnitelman Ongandjerassa esittäneelle ministeri de Wet Nel’lle oli ehkä piispan ensimmäinen merkittävä politiikkaan kajoava puhe.

Haagin kansainvälisen tuomioistuimen päätös vuonna 1966 oli

pettymys. Etelä-Afrikka sai oikeuden jatkaa Lounais-Afrikan ”kehittämistä”. Pian YK lakkautti Etelä-Afrikan mandaatin, mutta päätöksen antama lohtu jäi vähäiseksi. Saman vuoden elokuussa käytiin ensimmäinen aseellinen taistelu Länsi-Ambomaalla Swapon ja Etelä-Afrikan poliisivoimien välillä, ja syyskuussa Swapon sissit polttivat Oshikangon hallitusaseman.

Kirkon toimenpiteenä oli taistelu kirkolle annetuin asein, ja kirkkohallitus lähetti seurakuntiin yleisessä kirkkorukouksessa käytettävän rukouksen rauhan puolesta. Rukousta käytettiin jonkin verran muokattuna aina itsenäisyyden saavuttamiseen asti, neljännesvuosisadan ajan (katso Kirsti Ihamäki: Leonard Auala, *Mustan Namibian Paimen*, Kirjaneliö 1985, s. 168).

Mainittakoon vielä luterilaisen, katolisen ja anglikaanisen kirkon ensimmäinen yhteinen julkilausuma vuonna 1967. Levottomuuksien lisääntyessä alkoivat poliisit käyttää ”terroristien” etsinnöissä ja kuulusteluissa kidutusta ja muita raakoja keinoja. Julkilausuma annettiin Ondangwan poliisipäällikölle, joka totesi, että kirkkojen tulee keskittyä omaan työhönsä. Ns. terroristilain säätämisen jälkeen mustat luterilaiset kirkot lähettivät Etelä-Afrikan hallitukselle kirjelmän, jossa huomautettiin epäkristillisistä kuulustelumenetelmistä, vapaustaistelijoitten metsästämisessä käytetystä lahjonnasta, kotimaiden luomisen tuomista pakkomuutoista jne. Sain olla yhtenä allekirjoittajana. Kirjelmään liitettiin vuonna 1964 laadittu muistio, joka siis vasta nyt tuli käyttöön.

Bantuhallinnon ja -kehityksen ministeriön vastaus oli lyhyt: asiat eivät anna aihetta jatkokeskusteluun, koska Odendaal-suunnitelma on jo hyväksytty.

Helmikuussa 1968 ns. terroristioikeudenkäynnissä yhdeksäntoista namibialaista sai elinkautisen ja kuusi 20 vuoden vankeusrangaistuksen ja passitettiin Robben-saarelle. Piispa Aualan ehdotuksesta kaikki luterilaiset kirkot sekä katolinen, anglikaaninen ja metodistikirkko lähettivät armonanomuskirjeen Etelä-Afrikan presidentille, tosin pyytäen lievennystä rangaistuksiin tuomittujen perheitä aja-

tellen. Anomus evättiin. Myöhemmin Suomen evankelisluterilainen kirkko ja useat saksalaiset kirkot sekä Reinin Lähetysseura ja Suomen Lähetysseura lähettivät oman armahdusanomuksen, mutta siihenkin tuli kielteinen vastaus.

Vaikka välittömiä tuloksia ei saavutettukaan, oli kirjelmillä ja vetoomuksilla suuri merkitys seurakuntalaisille ja koko kansalle. Maan poliittinen tilanne sai myös aikaan kirkkojen aikaisempaa suuremman yhteyden ja yhteydenpidon, joka myöhemmin johti myös organisatoriseen yhteyteen ja laajempaan yhteiseen todistukseen.

Sotilasvirkamiehen tähdillä

Martti Eirola

Fil.tri Martti Eirola on Namibian historiaan perehtynyt tutkija. Hän on toiminut mm. YK:n suomalaisen Namibia-pataljoonan tiedotustehtävissä, Namibian evankelisluterilaisen kirkon tehtävissä sekä Suomen ulkoministeriön palveluksessa.

Istun autossa matkalla Niinisalosta Ouluun huhtikuun ensimmäisenä päivänä vuonna 1989. Radiosta kuulen uutiset: Pohjois-Namibiassa Swapon sissit ovat tulleet Angolasta rajan yli. Heidän ja Etelä-Afrikan joukkojen välillä on puhjennut taisteluja. Kymmeniä, ehkä jopa satoja sissejä on kuollut. Elämä sisälläni pysähtyy hetkeksi. Tähänkö Namibian itsenäistyminen nyt romahti?

Olin odottanut Namibian itsenäistymistä oikeastaan koko ikäni. Lapsena asuin kymmenen vuotta Pohjois-Namibiassa, Ambomaalla Angolan rajalla, missä vanhempani olivat lähetystyössä. Swapon vapautustaistelu alkoi siellä 1966. Kaksi vuotta sen jälkeen muutimme Ouluun. Yhteydet Namibiaan säilyivät. Namibialaisia kirkon työntekijöitä kävi kotonamme tavan takaa.

Oulun yliopistossa tein yleisen historian pro gradu -tutkielman Pohjois-Namibian historiasta. Samasta teemasta jatkoin lisensiaattityöhön ja lopulta väitöskirjaan. Tutkimukseni käsitteli ambokuninkaiden diplomatiaa ja sotimista Saksan siirtomaavaltaa vastaan: poliittista historiaa, vastarintatutkimusta. Myöhemmin Swapon vapautusliike ja itsenäisyystaistelu olivat sen jatkoa, tällä kertaa Etelä-Afrikkaa vastaan. Kansainvälisen politiikan sivulaudatur-tutkielmanikin koski Namibiaa: itsemääräämisoikeus Etelä-Afrikan man-

daattialueella Lounais-Afrikassa. Tutkimustyöni johti varsin laajaan suhdeverkostoon Namibian merkeissä. Kävin siellä tutkimusmatkalla 1984. Tein yhteistyötä myös YK:n Namibia-instituutin kanssa. Suomessa asui paljon namibialaisia pakolaisia, joiden kanssa olin tekemisissä. Lyhyesti sanottuna siis erikoistuin Namibiaan.

Niinpä seurasin intensiivisesti Lounais-Afrikan rauhanneuvotteluja, joita YK:n Namibia-valtuutettu Martti Ahtisaari sitkeästi veti. Namibian ohella ne koskivat Angolaa, josta kuubalaiset joukot oli saatava vetäytymään. Neuvottelut olivat lähellä johtaa tulokseen jo 1978, mutta lopullisesti se tapahtui kymmenen vuotta myöhemmin. Turvallisuusneuvoston päätöslauselmalla 435, josta oli tullut namibialaisten kansallinen iskulause, perustettiin YK:n rauhanturvaoperaatio UNTAG. Pääsihteerin erityisedustajana Ahtisaari oli itse sen johdossa. Operatiivisesti tämä oli erinomainen ratkaisu: sama henkilö sekä valmisteli tehtävän että sitten hoiti sen. Näin asiassa ei päässyt syntymään katkosta.

Satakaksikymmentävuotisen lähetystyön ansiosta suomalaisilla oli erityissuhde Namibiaan. Se heijastui vahvasti Suomen ulkopolitiikkaan Namibian kysymyksessä. Suomen hallitus oli aktiivisesti ajanut Namibian asiaa YK:ssa. Suomi antoi humanitaarista tukea namibialaisille mm. Angolan pakolaisleireillä. Hallitus oli luvannut, että itsenäistymisen jälkeen maasta tulee Suomen kehitysyhteistyön kohdemaa. Suomi päätti myös osallistua jalkaväkipataljoonalla, sotilastarkkailijoilla ja vaalitarkkailijoilla UNTAGin rauhanturvaoperaatioon.

Tässä tilanteessa marssin vuoden 1989 alussa Oulun sotilaspiirin päällikön puheille, esittelin itseni ja tarjosin asiantuntemustani Suomen YK-pataljoonan käyttöön. Kuukautta myöhemmin olin Niinisalon YK-koulutuskeskuksessa koulutuksessa. Alun perin minun piti lähteä Namibiaan ensimmäisessä etujoukossa, mutta lopulta jäin Niinisaloon muun pataljoonan kanssa koko kuukaudeksi. Aika oli eduksi kahdesta syystä. Saatoin antaa joukoille Namibiaa koskevaa toimialuekoulutusta. YK-vakanssini nousi ylikersantista yliluut-

nantiksi. Tämä tapahtui sotilasvirkamiehen tähdillä, sillä sotilasarvoltani olin vaatimattomasti reservin korpraali.

Kuukauden YK-koulutus Niinisalossa oli siis juuri päättynyt ja olin Namibiaan lähdön tunnelmissa palaamassa kotiin, kun järkyttävät uutiset saapuivat. UNTAGin kriisi kesti yhdeksän päivää. Sen jälkeen rauhanprosessi saatiin takaisin raiteilleen. Suuri ansio siitä lankeaa Martti Ahtisaaren päättäväisyydelle. Eniten harmitti YK:n hitaus saada meidät toimialueelle. YK:ssa viivyteltiin operaation budjetin hyväksymisessä. Jos pataljoonamme olisi ollut Namibiassa asemissaan heti UNTAGin käynnistyessä 1.4.1989, kriisi olisi saattanut jäädä pienemmäksi. Monta päivää myöhässä Yhdysvaltain ilmavoimat lopulta lennätti meidät kohteeseemme. Parin viikon päästä pataljoona oli kokonaisuudessaan toimintavalmis.

Suomen pataljoona eli Finbatt/UNTAG sijoitettiin Koillis-Namibiaan. Sen toimialue käsitti Kavangon, Kaprivin ja Bushmannimaan. Finbattin esikunta sijaitsi Rundussa, Kavangon pääkaupungissa. YK-joukot asuivat pääasiassa entisissä Etelä-Afrikan ja sen perustaman Lounais-Afrikan armeijan (*South West Africa Territory Force*, SWATF) tukikohdissa. Rundussa asuimme alkuajat yhdessä eteläafrikkalaisten, tai siis tarkemmin sanottuna namibialaisten joukkojen kanssa. Saimme hyvän tilaisuuden tutustua noihin erinomaisesti koulutettuihin ja taisteluissa karaistuneisiin sotilaisiin. Suurin osa upseereista oli nuoria valkoihoisia reserviläisiä, kuten mekin. Ilman heidän apuaan Finbatt ei olisi ollut operatiivisessa valmiudessa niin pian kuin nyt olimme.

Palvelin toimistoupseerina esikunnan operatiivisessa toimistossa, sen tiedustelupuolella. Tehtävää kuvaa sen nimi englanniksi: *Information Officer*. Työni oli mitä mielenkiintoisin. Toimin pataljoonan tulkkien esimiehenä sekä koordinoin pataljoonan heimo- ja humanitaarisia asioita. Yleisesti ottaen hoidin siis suhteita paikalliseen väestöön. Vierailin mm. kaikkien toimialueemme noin yhdeksän eri heimon hallitsijan luona. Eräs merkkitapahtuma oli osallistua Kavangon Sambiyu-heimon kuningattaren kruunajaisiin.

Kruunauksen suoritti silloin vielä Namibian korkein virkamies, Etelä-Afrikan pääadministraattori Louis Pienaar. Hän ripusti kuningattaren kaulaan vallan merkiksi suuren norsunluukorun.

Humanitaarinen toimintamme oli lähellä sitä, mitä nykyään kutsutaan CIMIC-toiminnaksi. Sinibaretit avustivat siviiliväestöä sairaanhoidossa, vesihuollossa, kuljetuksissa ja rakentamisessa. Etelä-Afrikan aikana väestö oli monessa suhteessa tullut riippuvaiseksi siitä massiivisesta avusta, jota armeija antoi kansan suosiota saadakseen. Finbatt ei tietenkään pystynyt kokonaan paikkaamaan sitä aukkoa, joka eteläafrikkalaisten jäljiltä oli jäänyt.

Olin läheisessä yhteydessä pataljoonan komentajaan, eversti Hannu Paroseen. Toisinaan hän esittelikin minut poliittiseksi neuvonantajakseen. Eversti Paronen oli mielestäni erinomainen komentaja. Paitsi ammattisotilas, hän oli musikaalisesti ja taiteellisesti lahjakas humanisti. Lisäksi hänellä oli erinomainen poliittinen pelisilmä. YK-komentajalla täytyy olla sellainen, jotta hän pystyy luovimaan paikallisissa erittäin sensitiivisissä ja monimutkaisissa, usein kirjaimellisesti tulenaroissa tilanteissa.

Finbattin oli oltava ehdottoman puolueeton. Vaikka asuimme eteläafrikkalaisten tukikohdissa, vieläpä yhdessä ja jopa yhteistyössä heidän kanssaan, emme virallisesti olleet heidän puolellaan. Emme myöskään hallituspuolue DTA:n puolella, kuten monet heimopäälliköt silloin olivat. Itsenäisyyden jälkeen moni heistä siirtyi Swapon puolelle. Kavango varsinkin Rundulta itään, Kaprivi ja Bushmannimaa olivat vahvaa DTA:n kannatusaluetta. Kontaktimme Swapoon jäivät ohuiksi. Sen sissiarmeijaan PLANiin ei ollut mitään yhteyttä, koska se oli rajan takana Angolassa. Niinpä olimme aika tavalla eteläafrikkalaisten vaikutuksen alla. Silti meidän ei pitänyt kokea Swapoa tai PLANia viholliseksemme.

Jotta Finbatt olisi paremmin osannut toimia meille täysin vieraassa kulttuurissa, sitä oli opittava tuntemaan. Huomasin pian, että paikallisesta elämäntavasta ei juuri ollut kirjoitettua tietoa. Niinpä laitoin eteläafrikkalaisen tulkkimme Jan Bradleyn kanssa pystyyn

tutkimushankkeen, jolla keräsimme tietoa kavangolaisesta Mupapaman kyläyhteisöstä. Jan on koulutukseltaan kansatieteilijä. Osallistuvaa havainnointia varten asuimme leirissä kylän laidalla usean viikon ajan. Kolmantena tiimiin kuului pataljoonan valokuvaaja Arto Laitinen. Finbatt antoi logistista apua. Se myös julkaisi kylätutkimuksen kirjana. Rahoitus saatiin UM:ltä. Tämä bibliografinen kirjaharvinaisuus painettiin Windhoekissa ja sen kustannuspaikaksi tuli Rundu. Kirja julkistettiin puolustusministeri Norrbackin vierailun yhteydessä vuoden 1990 alussa. Se herätti tieteellistä mielenkiintoa ja jälkeenpäin monet olisivat halunneet siitä uusintapainoksen. Tiedossani ei ole, että Suomen YK-joukot muualla olisivat julkaisseet kirjoja.

Toinen mieluinen hanke, johon sain määräyksen aivan operaation lopulla, oli kartoittaa sopivia kehitysyhteistyökohteita toimialueellamme. Suomen oli määrä hyödyntää kartoitusta suunnitellessaan kehitysyhteistyöhankkeita Namibiaan. Valitut kohteet eivät lopulta tainneet johtaa Suomen hankkeisiin, mutta tehtävä tarjosi minulle mahdollisuuden kiertää vapaasti ympäri toimialuettamme.

Hyvät kontaktit paikalliseen väestöön ovat elintärkeitä rauhaturvajoukoille, jotta operatiivisesta tilanteesta saadaan oikeaa tietoa. Tämän havaitsin selvästi, kun operatiivisessa toimistossa kävimme läpi Finbattin eri komppanioiden lähettämiä tilanneraportteja. Tarkimmat raportit saimme 5. komppaniasta, joka oli sijoitettu Länsi-Kavangolle, Ambomaan rajalle. Komppanian työtä helpotti se, että väestö tunsi suomalaiset jo entuudestaan siellä työskentelevien lähetystyöntekijöiden ansiosta.

5. JK tunnettiin myös nikkarikomppaniana. Muistan, miten sen miehet parantelivat asumuksiaan aivan viimeiseen lähtöpäivään asti. Heidän Neparan tukikohdassaan oli esimerkiksi koko Finbattin ehdottomasti paras saunakokonaisuus. Iso hirsisauna oli tuotu mukana Suomesta, kun taas suuri uima-allas oli eteläafrikkalaisten jäljiltä, samoin kuin valtava lihan grillauspaikka.

Kun mukaan lasketaan muut yksiköt, sotilastarkkailijat, YK-po-

liisit ja siviilivirkailijat, UNTAG koostui kymmenistä eri kansallisuuksista. Monikulttuurisuus teki työstä sekä mielenkiintoisen että rasittavan. Yhtenä ongelmana oli, että kansallisuus meni usein operatiivisen alistussuhteen edelle. Jos Finbattille alistetut italialaiset lentäjät saivat päähänsä pitää helikopterit maassa, ei auttanut vaikka miten yritti heitä käskeä.

Suomalaiset pärjäsivät hyvin vertailuissa minkä tahansa muun maan joukko-osaston kanssa. Kerran sain tilaisuuden vierailla Malesian naapuripataljoonassa Ambomaalla. Finbattiin verrattuna sen olot olivat suorastaan kurjat. Suomen YK-joukkojen vahvuutena ovat aina olleet reserviläiset. Käytännön ammattilaisia löytyy joka alalta. Malesialaiset olivat ”pelkkiä” sotilaita.

UNTAGin päätehtäviä oli turvata marraskuussa 1989 pidettyjen Namibian ensimmäisten vapaiden ja rehellisten vaalien sujuminen häiriöttä. Vaalien lähestyessä ja niiden jälkeen siviilivirkailijoiden rooli UNTAGissa kasvoi. Rundussa YK:n alueellisena apulaispäällikkönä oli libyalainen Mr. Mohamed Abdul-Aziz, jonka kanssa olin paljon tekemisissä. Ensin yllätys ja sitten jälleennäkemisen riemu oli suuri, kun tapasin hänet hiljattain Egyptissä, jossa hän on YK:n huumeiden ja rikollisuuden vastaisen viraston edustajana. Mr. Aziz oli keskeisesti mukana valmistelemassa ns. Rundun julistusta (*Rundu Declaration*). Siinä kaikki paikalliset toimijat – puolueiden edustajat, heimopäälliköt, kirkkojen edustajat, järjestöihmiset ym. vaikuttajat – UNTAGin myötävaikutuksella sopivat pelisäännöistä sovintopolitiikan toteuttamiseksi toimialueellamme.

Suomi lähetti marraskuun vaaleihin noin 40 vaalitarkkailijaa, joista puolet UM:stä, tulevia työtovereitani. Suomalaiset sijoitettiin Suomen pataljoonan toimialueelle Koillis-Namibiaan. Kaiken varalta, vaalien puolueettomuuden takaamiseksi, tarkkailijoista oli hylätty kaikki Suomen Lähetysseuran taustan omaavat henkilöt. Tiedän, että moni heistä oli siitä katkera. Minä Finbattin upseerina pääsin mukaan. YK-miehet luonnollisesti olivat mielissään, kun saivat pitää huolta siviilivieraista. Rundun päällystömessin myynti-

tilastoissa oli selvä piikki sen kahden viikon ajalta, jona vaalitarkkailijat olivat paikalla.

Itse osallistuin liikkuvaan vaalitiimiin Rundusta länteen, Mpuku Omuramban varrella. Se on eräs ikimuistettavimpia elämyksiäni. Tiimissä oli sekä Etelä-Afrikan hallinnon että kansainvälisen yhteisön edustajia. Uskomatonta oli, että ”kunnon buuri” kohtasi nyt Neuvostoliiton ulkoministeriön edustajan. Oli palkitsevaa nähdä, miten jää heidän välillään suli, ja lopulta vallankumouksen vuosipäivänä kumpikin kohotti toisilleen maljoja.

Siellä ”puskassa” eteläafrikkalaisten erämaataidot pääsivät oikeuksiinsa. Opin heiltä mm. yöpymisen taivasalla telttasängyssä, maahan levitetyn pressun päällä, turvassa käärmeiltä ja muilta maan eläviltä. Ihailla täytyy myös heidän varustautumistaan maasto-oloihin: pick-upin lavalle oli rakennettu vesisäiliöt sekä kylmäsäiliöt juomia ja lihoja varten.

Vaalit onnistuivat ja YK:n erityisedustaja Martti Ahtisaari totesi ne vapaiksi ja rehellisiksi. Esikunnan sisäpiirin veikkauksessa ennustin vaalien voittajan Swapon ja oppositioon jäävän DTA:n tuloksen täsmälleen oikein. Voitoksi sovittu konjakkipullo jäi kylläkin lunastamatta. Vaaleissa valittiin itse asiassa edustajat perustuslakia säätävään kokoukseen. Itsenäistymisen jälkeen siitä tuli parlamentti. Namibian demokratiakehityksen kannalta minusta oli erittäin terveellistä, että Swapo ei saanut vaaleissa määräenemmistöä. Niinpä se joutui perustuslakia säädettäessä kuuntelemaan muita. Monet ovat sanoneet, että perustuslaista tuli maailman paras. Namibian monipuoluevaalit, demokratia ja kansallinen sovintopolitiikka joka tapauksessa tarjosivat mallin Afrikan myöhempää demokratisoitumista ajatellen.

Namibian itsenäistymistä 21.3.1990 sain seurata alueellisessa juhlassa Rundun stadionilla. Sen leimaa-antavana tunnelmana oli kansallinen sovinto. Sekä Swapon että DTA:n puolella oli odotettu itsenäisyyttä. Nyt se oli totta. Vihankylvö oli lopetettu ja kansa saattoi vapaasti juhlia itsenäisyyttä yhdessä.

Epilogi

Vuoden 1991 syyskuussa, ennen kuin siirryin UM:n palvelukseen, matkustin uudelleen Pohjois-Namibiassa. Pääsin käymään myös entisessä tukikohdassamme Rundussa. Sitä asutti nyt Namibian puolustusvoimien NDF:n pataljoona. Pataljoonan ambolaisen komentajan, everstiluutnantti Shuuyan kanssa kiersimme tukikohtaa. Puolessatoista vuodessa paikat olivat rapistuneet. Mieleeni tuli toisten ammattisotilaiden, malesialaisten tukikohdat UNTAGin aikana Ambomaalla. Finbattin pystyttämä kivinen muistomerkki esikunnan puistossa oli ennallaan. Päällystömessissä YK:n lahjoittamasta isosta biljardipöydästä kangas oli repeytynyt. Uima-allas ei enää ollut uimakunnossa, mutta esikunnan hirsisauna sen äärellä oli paikoillaan. Komentaja koputti aikansa ovelle, kunnes ikkunaverho heilahti ja unenpöpperöinen naisen pää kurkisti ikkunan takaa. Säästääkseni komentajan enemmältä nolostumiselta en pyytänyt katsoa saunaan sisälle, olivatko lauteet ja kiuas vielä paikoillaan, vaan jatkoimme matkaa.

Vuoden 1994 lopussa palasin taas Pohjois-Namibiaan. Tällä kertaa työkausi venyi kolmeksi ja puoleksi vuodeksi. Olin Suomen Lähetysseuran palveluksessa, virkavapaalla UM:stä. Nyt asuimme Ambomaalla Oniipassa, entisellä kotiasemallani. Toimin ELCIN-kirkon asiantuntijana historian ja kulttuurin alalla. Tässä tehtävässä olin mm. perustamassa Nakambale-museota Olukondaan, Martti Rautasen entiselle lähetysasemalle. Rahoitus siihen tuli UM:ltä. Sain omakohtaista kokemusta kansalaisjärjestöhankkeesta. Tehtävä oli sikäli läheinen, että juuri Rautanen, Nakambale, on eräs väitöskirjani päähenkilöistä.

Viidessä vuodessa itsenäisyyden valo- ja varjopuolet olivat jo alkaneet näkyä. Taloudellinen ja sosiaalinen kehitys oli silmiinpistävää. Pohjois-Namibiassa, kanta-alueellaan, Swapon hallitus oli määrätietoisesti panostanut mm. teiden, vesihuollon, telekommunikaation, kaupunkien sekä koulutus- ja terveyspalvelujen rakentamiseen.

Kehitys on sen jälkeen jatkunut. Suuri merkitys Pohjois-Namibian kehittymiselle on Angolan sisällissodan päättymisellä. Rauhan myötä kauppa ja liikenne rajan yli on vilkasta. Matkailu Kavangolla ja Kaprivilla on elpymässä. Rajan takainen alue juuri niiden kohdalla oli Angolan UNITA-sissien, Swapon arkkiviholliston hallussa. UNITA-sissejä mekin Finbattissa aikoinaan tarkkailimme.

Namibian demokratian kehityksessä on minusta kuitenkin nähtävissä epäsuotuisia piirteitä. Vaali vaalilta DTA ja muut oppositiopuolueet ovat kuihtuneet. Hallituspuolue Swapo on lujittanut kannatustaan ja noussut yksinvaltiaan asemaan. Parlamentissa se pystyy yksinään muuttamaan esimerkiksi sitä maailman parasta perustuslakia. Namibiassa on ajauduttu samaan tilanteeseen kuin monessa muussakin Afrikan maassa: muodollisesti on monipuoluedemokratia mutta käytännössä yksipuoluejärjestelmä. Ongelma on siinä, että puoluetta ei johdeta demokraattisesti, vaan toisinajattelijat joutuvat lähtemään puolueesta. Valtaa ei haluta jakaa opposition kanssa, ei puolueen sisällä eikä ulkona. Sovintopolitiikasta ei enää puhuta yhtä paljon kuin Namibian itsenäistyessä.

Namibian itsenäisyyden alkusoittoa

Håkan Hellberg

Lääkintöneuvos Håkan Hellberg on toiminut lääkärinä mm. Namibiassa ja Papua-Uudessa-Guineassa sekä Kirkkojen maailmanneuvoston ja Maailman terveysjärjestön palveluksessa, Hufvudstadsbladetin päätoimittajana ja Suomi-Namibia-Seuran puheenjohtajana.

Ensikosketuksen Namibiaan sain asuessani Lähetystalon ylioppilaskodissa Tähtitorninkadulla vuosina 1953–1958. Vaimoni Maritan kanssa olimme, lääkärinä ja sairaanhoitajana, työssä Namibiassa, Kavangon Nkurenkurussa vuosina 1959–1963. Tuolloin itsenäisyys tuntui kaukaiselta haaveelta, mutta merkkejä muutoksesta kyllä oli.

Pohjois-Namibian, siihen aikaan Lounais-Afrikan, ja eteläisen Angolan miehiä oli kauan käynyt kontrahtityöläisinä ”etelässä”, Etelä-Afrikassa ja Lounais-Afrikan ”poliisialueella”. Voidaan karkeasti todeta, että he toivat sieltä vähäisen ansiotulon lisäksi kolme asiaa: TB:n, VD:n ja PC:n.

Tuberkuloosin ja sukupuolitautien takia heidät passitettiin kotiin ja toiset saivat hoitoa, toiset eivät, riippuen siitä missä asuivat. PC:llä tarkoitan englannin ”*political consciousness*” -termiä, poliittista tietoutta tai valveutuneisuutta. Työpaikoilla ja ennen kaikkea työläisten suljetuissa kasarmeissa miehet tutustuivat muista eteläisen Afrikan maista tulleisiin työtovereihinsa. Keskustelut toivat uusia tuulia ja vapauden ideoita, joita tuotiin tuliaisina takaisin kotiin työkontrahdin päätyttyä.

Kotona kerrottiin kokemuksista iltanuotion ääressä ja nuoret kuuntelivat tarkkana. Tällä tavalla kontrahtityöjärjestelmä toimi

muokkaavana tekijänä kohti näiden maiden, myös Namibian, itsenäisyyttä.

Etelä-Afrikan muuttaessa hallitusmuotoaan vuonna l961 viranomaiset lähettivät tietoa tästä myös heimojen johtajille, jotka myös saivat tapahtuman takia viranomaisilta lahjoja, mm. nipullisen uuden tasavallan pieniä lippuja. Kwangaliheimon päällikkö, kuningatar Kanuni, kävi usein luonamme, ja eräänä päivänä hänellä oli nämä liput mukanaan. Ja paljon kysymyksiä.

Mitä tällainen tarkoittaa, että maa muuttaa nimeään ja hallitusmuotoaan? Minkä takia meille annetaan näitä lippuja ja pieniä muistomitaleja? Mikä nyt muuttuu? Buurit taitavat pysyä samanlaisina. Ehkä tulevat pahemmiksi nyt, kun (Englannin) kuningatar ei enää ole heidän hallitsijansa. – Ymmärsin, että näistä asioista keskusteltiin silloin kansan keskuudessa.

Yritin parhaani mukaan puhua itsenäisyydestä, jota Etelä-Afrikka nyt halusi korostaa, sekä lippujen, mitalien, nimien merkityksestä itsenäisyyden ilmaisijoina. Samoista asioista keskustelin kirkkoherran ja opettajien kanssa. Tämä Etelä-Afrikan muutos sai aikaan ajatustenvaihtoa myös oman maan tilanteesta.

Samoihin aikoihin tuli viranomaisilta määräys koulujen alaluokilla aloitettavasta englannin kielen opetuksesta. Koska kukaan opettajista ei osannut englantia, aloin opettaa sitä heille iltakoulussa. Näille tunneille tuli muitakin miehiä, myös heimopäällikön avustajia. Tämä ”minityöväenopisto” alkoi osallistujien kysymyksien pohjalta käsitellä kaikenlaisia ajankohtaisia asioita, sekä käytännössä että periaatteellisessa mielessä.

Maahan oli perustettu poliittisia puolueita. Swapon muodostumiseen tapahtuvaa liikehdintää ja keskustelun aiheita riitti. Vapausjärjestöjen edustajat lähettivät kirjeitä heimopäälliköille. YK:sta ja New Yorkista tuli ensimmäisiä tiedonantoja. Nämä englanninkieliset kirjeet tuotiin minulle käännettäviksi ja keskustelimme niiden sisällöstä.

Tämä kaikki asetti kwangalin kielen taidoilleni suuria vaatimuk-

sia, kun piti kääntää ”Yhdistyneet kansakunnat” ja muita kirjeissä esiintyviä termejä kwangalin kielelle. Kaikki olivat samaa mieltä siitä että vapaus-sanan vastineena tulisi käyttää sanaa ”*emanguruko*”. Tämä johdettiin verbistä ”*kumanga*”, mikä tarkoittaa ”sitoa”. ”*Emanguroko*” tarkoittaa siis siteistä vapautumista. Ennen vanhaan heitettiin kuulemma alaston vanki piikkipensaaseen, josta irtaantuminen, vapautuminen, oli sekä työlästä että kivuliasta. – Niin on nyt meidänkin kohdalla, totesi joku osallistujista.

Koska olimme Kavangojoen varrella Angolan naapurissa, naapurimaan asiat kiinnostivat ja ihmiset saivat tietoa Angolan sisällä tapahtuvista poliittisista jännityksistä. Kapteeni Delgado oli Atlantilla kaapannut *Santa Maria* -nimisen aluksen, ja hänen johdollaan kehittyi yritys vapauttaa Angola emämaan Portugalin vallasta. Tätä liikettä johtivat ja ajoivat Angolan valkoiset, useita sukupolvia maata asuttaneet siirtolaisten jälkeläiset. He kutsuivat itseään ”afrikkalaisiksi”, mutta tietääkseni tässä liikkeessä ei ollut mukana ”mustia afrikkalaisia”. Heidän aikansa tuli vuoden 1975 jälkeen.

Koska sairaalassamme oli usein Angolan puolelta tulleita potilaita, myös valkoihoisia, meillä oli yhteyksiä virran toisella puolella Cuangarin hallitusasemalla asuviin. Käydessäni Kavangon läänin maaherran luona huomasin hänen työhuoneensa seinällä olevan Portugalin presidentin Salazarin muotokuvan käännetyn kasvot seinää vasten. En sanonut mitään, mutta tullessani uudestaan tähän huoneeseen presidentin kuva oli taas oikein päin. Maaherra Lobato de Faria oli vanhoja Angolan valkoisia perheitä.

Tästä angolalaisesta vapausliikkeestä ei tullut mitään, mutta sekin antoi sysäyksiä Namibian puolella tapahtuvaan prosessiin. Maiden välinen yhtenäisiä heimoalueita halkova rajahan on aina ollut epätarkoituksenmukainen.

Kavangolla ollessamme meillä oli säännöllisiä yhteyksiä alueella työskenteleviin valkoisiin viranomaisiin. Luonnollisista syistä tapasin usein lääkärikollegoja. Keskustelimme myös poliittisesta tilanteesta ja apartheidista, rotusortopolitiikasta johtuvista ongelmista.

Heidän rouviensa läsnä ollessa ei saatu avointa keskustelua aikaan, mutta kahdestaan näiden lääkärikollegojen kanssa oli mahdollista puhua avoimemmin ja realistisemmin.

Toiset myönsivät muutoksen tarvetta olevan ja totesivat hallituksen toimet vääriksi tai parannukset liian vähäisiksi. Eräs myönsi eteläafrikkalaisen politiikan olevan hakoteillä, ”mutta minun aikanani se tulee toimimaan”. Kysyessäni eikö hän ajattele lastensa tulevaisuutta, hän vastaisi: ”Se on heidän asiansa.”

Etelä-Afrikan ”bantuministeri”, de Wet Nel, puhui Kavangon heimojen johtajille Rundussa tulkin avulla. Ministerin sanoessa ”meidän tulee tehdä yhteistyötä”, tulkki sanoi ”teidän tulee totella” – Käännös oli kielellisesti väärä, mutta poliittisesti aivan oikea.

Tämän tilaisuuden jälkeen kesti kolmekymmentä vuotta, ennen kuin Namibia monien vaiheiden kautta itsenäistyi.

Namibialaisnuoria Kainuussa

Erkki Helminen

Pastori Erkki Helminen on toiminut mm. Kainuun opiston rehtorina, Suomen Lähetysseuran työntekijänä Senegalissa ja SLS:n ulkomaanosaston apulaisjohtajana.

”Vie meidät, Herra, taisteluun ja rohkeutta anna,
niin että sydämen ja suun käyttöösi voimme panna.
Sinua aina tunnustaa ja käydä sotaa oikeaa
ylhäältä anna voima.”

Paltamossa toimivan kristillisen kansanopiston opettajat ja opiskelijat ottivat maaliskuisena iltana näillä Siionin virren säkeillä vastaan parikymmenpäisen joukon namibialaisia opiskelijoita. Elettiin vuotta 1976. Opiskelijat oli valittu Swapon, Namibian vapautusliikkeen leiriltä Sambiasta. Hankkeen rahoitti Suomen ulkoministeriö ja käytännön järjestelyt hoiti Kirkon ulkomaanapu. Kansanopistot osallistuivat toimintaan tarjoamalla opiskelijoille valmentautumis- ja orientoitumisjakson, joka loi pohjaa myöhemmille ammatillisille opinnoille. Kainuun Opisto varmaankin paljolti sen perusteella, että rehtori ja apulaisrehtori, vaimoni ja minä, olimme Suomen Lähetysseuran vakiojoukkoa, ja että silloinen Turun arkkihiippakunnan lähetyssihteeri, rovasti Mikko Ihamäki oli yhdessä ulkoministeriön edustajan, sittemmin mm. suurlähettiläänä Namibiassa toimineen Kari Karangon kanssa hankkeen alullepanijoita. Kolme opiskelijaa aloitti valmennusjaksonsa Pohjois-Karjalan Opistossa Niittylahdessa ja liittyi muuhun joukkoon kesäkuussa.

Koulutusjakso sopi hyvin kansanopistomaiseen vapaan sivistystyön ohjelmaan. Suomen kieli oli yksi keskeisimmistä aineista. Tuohon aikaan Suomessa oli lähes pakko opiskella maan kielillä. Muilta osin ohjelma rakennettiin tarpeiden mukaan palvelemaan tulevia opintoja muissa oppilaitoksissa. Tarkoituksena oli myös paikata opiskelijoiden koulutaustassa puutteita, jotka johtuivat Etelä-Afrikan hallituksen koulutuspolitiikasta. Sen mukaan mustille nuorille ei ollut tarpeen opettaa korkeampaa matematiikkaa, maantietoa, historiaa tai muita aineita, joita heillä hallituksen mukaan joko ei ollut edellytyksiä oppia tai jotka olisivat voineet antaa heille valmiuksia hallituksen vastaiseen toimintaan. Niinpä sain kehotuksen opettaa tuleville taistelijoille muun muassa kartanlukua ja suunnistusta. Kainuun vaarat, suot, järvet ja joet olivat tosin aika kaukana Pohjois-Namibian maisemista, mutta perustaitoja harjoiteltiin.

Orientoitumis- ja valmennusjakson jälkeen namibialaisnuoret jatkoivat muihin oppilaitoksiin: yliopistoon, ammattikouluihin ja ammatillisiin opistoihin. Osa joukosta jatkoi vielä vuoden verran opintoja kansanopistoissa eli sai ammattisivistyksellistä opetusta, kuten termi tuolloin kuului. Liikuntatunneilla pelattiin jalkapalloa kylän kentällä, ja tekniikasta tai käden taidoista kiinnostuneet saivat opetusta käsityöluokissa. Traktorinajo opiston vanhalla Fergusonilla kiinnosti nuoria miehiä. Peruutusharjoituksissa taisi jokin aisakin vääntyillä. Jalkapallosta kehittyi melkoinen kansanhuvi, sillä pelasimme ystävyysotteluita paikallisia joukkueita vastaan Kainuussa ja Pohjois-Savossa kesäleirien aikana. Huoltaja-valmentajakaksikko Ihamäki–Helminen ei saanut iloita monistakaan voitoista, mutta maaottelutunnelma vallitsi. Pallonkäsittelyssä namibialaiset olivat näppäryydessään ja notkeudessaan edellä suomalaisia. Taktiikkamme petti usein, mutta peli-ilo oli sitäkin korkeammalla.

Oli mielenkiintoista seurata afrikkalaisen opiskelijajoukon liittymistä kainuulaiseen kyläyhteisöön. Ympäristön mielenkiinto sitä kohtaan oli ilmeinen. Ihmettelyn aiheita oli koko lailla paljon, molemmin puolin. Kainuun valoisat kevät- ja kesäyöt sekoittivat na-

mibialaisten vuorokausirytmin. Kyläläisten hämmästykseksi joukko saattoi nousta aamuyön tunteina jalkapallon peluuseen. Päivisin se kostautui uneliaisuutena oppitunneilla. Paltamolaiset saivat nauttia opiston juhlasalissa eksoottisista laulu- ja tanssiesityksistä. Niitä tarjottiin laajemmallekin joukolle vieraillessamme herännäisopistojen yhteisessä tapahtumassa Raudaskylän opistolla Ylivieskassa. Vapauslaulut kajahtelivat ja alkoivat tarttua suomalaistenkin mieliin. Perinteisesti Ambomaaksi kutsutulta alueelta saapuneiden tanssitaito oli varmaankin tallella, mutta heidän osallistumisensa oli varautuneempaa kuin Kaprivilta tulleiden. Opintojen tarkoitus ei koskaan jäänyt hämäräksi, ei myöskään julkisten esiintymisten. Teimme työtä Namibian vapauttamiseksi ja keräsimme tälle työlle varoja. Joukko suomalaisia perheitä sai lähituntuman opiskelijoihimme, kun opiskelijat kurssijakson päätyttyä majoitettiin perheisiin viettämään lomaa ja harjoittamaan kielitaitojaan. Näissä yhteyksissä syntyi elinikäisiä ystävyyssuhteita.

Kesäisin pidettiin viikon mittaisia leirejä, joihin kutsuttiin mukaan kaikki namibialaiset opiskelijat Pohjoismaista ja Neuvostoliitosta. Vuonna 1976 oltiin Nilsiän Aholansaaressa, 1977 Turun kristillisellä opistolla ja 1978 Suomen Lähetysseuran kurssikeskuksessa, Päiväkummussa Längelmäellä. Swapon johtajia oli mukana, samoin ulkoministeriön, Kirkon ulkomaanavun ja Suomen Lähetysseuran väkeä. Piispa Leonard Aualan osallistuminen Aholansaaren leiriin oli erityisen vaikuttava. Hän puhui nuorilleen nuolista, joiden pitää olla hyvin tehtyjä ja teräväkärkisiä täyttääkseen tehtävänsä. Nämä koulutuksessa olevat nuoret olivat nuolia, joita tehtiin ja teroitettiin erityisen tärkeää tehtävää varten.

Kun piispaa lähdettiin viemään veneellä Syvärin vastarannalle, vene pysähtyi peilityynelle järvelle muutaman kymmenen metrin päähän rannasta. Piispa messusi: ”Herra olkoon teidän kanssanne.” Joukkomme rannalla vastasi: ”Niin myös sinun henkesi kanssa.” Päätteeksi hän luki kohotetuin käsin Herran siunauksen.

Namibian itsenäistymistä piti noista ajoista odottaa vielä toista-

kymmentä vuotta. Opiskelijamme hajaantuivat eri puolille. Kolme heistä opiskeli tohtoriksi asti, osa oli mukana Swapon taistelevissa joukoissa ja muutenkin eri puolilla Afrikkaa työssä maansa itsenäistymisen hyväksi. Ne suomalaiset, jotka osallistuivat heidän kouluttamiseensa tai tutustuivat heihin henkilökohtaisesti, liittyivät Namibian ystävien kasvavaan joukkoon.

Ehkä joillekin kävi kuten perheellemme: suunnitelmat muuttuivat. Jo pitkään lykkääntynyt hakeutuminen Suomen Lähetysseuran ulkomaiseen työhön alkoi toteutua: ensisijaisena pyrkimyksenä päästä työhön Namibiaan, mikä tosin jäi toteutumatta. Senegalissa saimme kuitenkin olla yhteistyössä namibialaisten kollegoiden kanssa. Yhteydet namibialaisiin opiskelijoihin toimivat nimenomaisena liipaisimena.

Eräänlaisiksi päätepisteiksi vuonna 1975 alkaneelle jaksolle olen kokenut kaksi asiaa. Ensimmäinen niistä tuli vastaan, kun saattelin Suomessa syntyneen kummipoikani äitinsä kanssa kohti Angolaa joulukuussa 1982. Toinen, ja samalla erityisen raskas, oli Elia Kaakungan muistojumalanpalvelus, jonka pidin Lähetyskirkossa loppuvuodesta 1989. Elia, joka oli alusta asti ollut perheellemme läheinen ihminen, kuoli itsenäisyyden kynnyksellä auto-onnettomuudessa Pohjois-Namibiassa. Hänen kansantaloutta käsittelevä väitöskirjansa oli juuri painettu, ja väitöstilaisuus oli muutaman päivän päässä. Hän oli nähnyt Luvatun maansa, kaiken piti alkaa.

Yhteydet, jotka syntyivät taistelun vuosina, ovat edelleen tärkeitä. Taistelun aiheet ovat nyt toiset. Namibiaa uhkaavat maailmantalouden, työttömyyden ja HIV:n tapaiset uudenlaiset uhkat. Itsenäiset valtiot ovat suhteissa toisiinsa monin sitein. Kansat ja kulttuurit kohtaavat. Kansalaisjärjestöjen ja henkilökohtaisten suhteiden verkosto on edelleen tärkeä. Ystävyys afrikkalaiseen tapaan ei kuole koskaan.

Rokotusmatkoja sotatoimialueella

Anna-Liisa Hirvelä

Terveydenhoitaja Anna-Liisa Hirvelä on toiminut Suomen Lähetysseuran ja Namibian evankelisluterilaisen kirkon työntekijänä.

Lähetystyö, Ambomaa, oli ollut haaveenani lapsuudesta asti. Haaveista tuli totta 1960-luvulla. Toukokuussa 1963 saavuin Lounais-Afrikkaan. Parin kuukauden kielenluvun jälkeen asettauduin Onandjokwelle. Aloitin työt tuberkuloosiosastolla, josta muutaman kuukauden jälkeen siirryin miestenosastolle. Siellä jouduin ja sain läheltä seurata namibialaisten pyrkimyksiä itsenäisyyden saavuttamiseksi. Vapautusliike Swapo toimi. Sen lähettikuntakin tiesi, muttemme tienneet, miten se suhtautuisi meihin lähetteihin. Onandjokwe oli tarkkailun kohteena.

Vähitellen sain lähimmältä ambolaiselta työtoveriltani tietää, että kokouksia pidettiin silloin tällöin osastollamme ja kuulin myös käsitellyistä asioista. Tuolloin pidin kaiken visusti omana tietonani. En puhunut kenellekään asiasta. Mielestäni siihen ei ollut tarvetta.

Potilaiden joukossa oli monia Swapon kannattajia sekä myös aktiivijäseniä. Huomattavimmat olivat Ondongan hovissa vankina olleet johtajat Toivo ya Toivo sekä Kahumba. Lääkärimme oli sairaskäynnillään todennut heidän tarvitsevan sairaalahoitoa. Toivo ya Toivolta leikattiin umpisuoli. Ainoan Onandjokwella näkemäni tulehtuneen leikkaushaavan johdosta sairaalassaolo venähti tavallista pidemmäksi. Vaikken mitenkään kiihkoillutkaan politiikasta, tietenkin sydämestäni toivoin Namibialle itsenäisyyttä ja apartheidin, rasismin loppumista.

Toisella työkaudella jouduin yhtäkkiä kiperään arvaamattomaan tilanteeseen. Syynä olivat Mikko Ihamäen erittäin salaiset paperit. Eräänä päivänä Mikko tuli luokseni ja kertoi vaikeudestaan. Hänen kotinsa oli usein kotitarkastusten kohteena, joten salaisten tietojen säilyttäminen oli vaarallista. Niinpä hän oli mielessään käynyt lähettikuntaa läpi ajatellen, ketä vähiten epäiltäisiin. Minä vähäpuheisena tulin valituksi. Niinpä lupasin ottaa pienen lasten matkalaukun papereineen piiloon yläkomeroni pohjalle. Samassa talossa asuvat kolme lähettitoveriani tiesivät laukun olemassaolon ja kätköpaikan. Mahdollisten kotitarkastusten varalta teimme strategiasuunnitelman siitä, miten paperit kuljetettaisiin jo tarkastettuun asuntoon. Rukouslistalleni lisäsin myös matkalaukun.

Kaikki meni hyvin. Elämä jatkui, eikä matkalaukku haitannut. Kunnes sitten Mikon perheineen ollessa Suomessa lomalla häneltä tuli tieto, ettei hän palaisi, paluuviisumi oli evätty. Mitä tekisin papereille? En voinut kysyä neuvoja Suomesta. Kirjeet sensuroitiin. Tuo unohduksiin jäänyt matkalaukku alkoi muistutella itsestään ja aiheutti ajoittain pientä piinaa. Lopulta tuostakin piinasta selvisin kunnialla. Salat eivät tulleet julki. Papereiden sisällöstä en tiennyt muuta kuin sen, että niissä oli vaarallista poliittista tietoa.

Monet työvuoteni sain viettää lempityössäni, kiertävässä terveydenhoitotyössä. Kolmen neljän hengen ryhmänä vierailimme poliklinikoilla ja kulmakunnissa rokottamassa lapsia, pitämässä äitiysneuvolaa sekä hoitamassa potilaita. Alkuvuosina työ sujui ongelmitta. Kaukaisimmissa kulmakunnissa yövyimme. Vaaroja ei ollut. Mutta 1970-luvun loppupuolella tilanne alkoi kiristyä. Sissit, ”pojat”, ilmestyivät metsiin. Emme tienneet, miten pojat suhtautuisivat työhömme ja varsinkin minuun valkoiseen. Halusimme kuitenkin jatkaa kiertämistä ja aloittamaamme työtä. Mielestämme se oli tarpeellista ja tärkeää. Teille ilmestyi miinoja. Sotilaitten ratsiat olivat jokapäiväisiä. Totuimme seisomaan meitä kohti suunnattujen pyssyjen edessä tentattavina mihin olimme menossa, mistä tulimme, olimmeko nähneet sissejä jne. Tuona aikana Psalmi 91 tuli tu-

tuksi. Luimme sitä usein. Siitä saimme rohkeutta turvallisuutta. Itse koin todeksi sanan: ”Et sinä pelkää.” Pelko otettiin pois.

Eräänä päivänä työskentelimme Itä-Ondongassa Onambutun klinikalla. Kesken työnteon paikallinen opettaja tuli luokseni. Hän oli poikien asialla. Nämä halusivat tavata minut lähellä sijaitsevassa ambotalossa neuvottelujen merkeissä. Opettaja sanoi tulevansa mukaani, jos lähden. Pakkoa ei ollut. Aikaisemmin tuossa kulmakunnassa pojat olivat tappaneet vesiasioissa vierailleen hallituksen työntekijän. Lupasin lähteä. Ajattelin, että jos he haluavat vahingoittaa minua, he voisivat toteuttaa aikeensa klinikallakin. Tiesin, että tapaaminen oli suuri ”rikos” ja ilmitulosta seuraisi ankarat rangaistukset. Mutta uteliaisuus ja seikkailunhalu voittivat. Työtovereilleni en kertonut asiasta mitään.

Minulle tutussa klinikan hoitajan kodissa tapasin pienen sissijoukon, nuoria ambolaisia poikia. Tervehdittyämme pojat esittelivät aseitaan, venäläisiä AK-kivääreitään. Tarkkailin yksitellen jokaista poikaa ja ajattelin, ei tuo voi tehdä mitään pahaa. Mentiin asiaan. Ensimmäiseksi pojat pyysivät Raamattuja, virsikirjoja ja kirkon lehtiä, *Omukwetuja*. Niitä kuljetin aina mukanani, joten lupasin toimittaa niitä heti.

Toiseksi keskustelimme työstämme. Pojat toivoivat, että jatkaisimme vaaroista huolimatta. He tiesivät kierto-ohjelmamme ja lupasivat pysytellä poissa klinikan tai muun työpisteemme läheisyydestä, jottei syntyisi minkäänlaista yhteenottoa sotilaiden kanssa, etteivät äidit ja lapset joutuisi vaaravyöhykkeeseen. Ilmoittamattomia käyntejä ei pitäisi tehdä. Keskustelimme myös käyttämistämme teistä Onandjokwelta Onambutuun, sieltä edelleen Ontindaan, jossa yövyimme. Käyttämämme tiet olisivat noina määrättyinä päivinä vapaina heidän miinoistaan. Niitähän kylvivät sekä pojat että sotilaat.

Kolmas asia oli terveiset Oniipaan: piispalle, lähetyksen esimiehelle, *Omukwetun* päätoimittajalle sekä Onandjokwelle ylilääkärille ja ylihoitajalle. Kaikkien näiden toivottiin tulevan kanssamme seu-

raavalla kerralla kuukauden kuluttua. Pojat halusivat neuvotella. Illaksi he toivoivat ehtoollisjumalanpalvelusta kirkossa. Sinne he kutsuisivat kaikki lähistöllä olevat pojat.

Tähän asti olin vaiennut kaikesta näkemästäni, kuulemastani sekä tekemisistäni. Nyt oli pakko tulla esiin ja tunnustaa, olihan terveiset vietävä perille. Menin piispan luo, ehkä hiukan arkaillen. Hän suhtautui ymmärtäväisesti, mutta myös järkevästi asiaan. Hän sanoi heti, ettei niin suurella joukolla voi lähteä. Epäilykset heräisivät jo ensimmäisessä ratsiassa. Vain ylihoitaja Kirsti Pakkala saisi lähteä kanssamme. Sain ohjeen vaieta asiasta. Piispa veisi terveiset asianomaisille.

Ambomaalla tilanne kiristyi entisestään. Kiertävää työtä päätettiin rajoittaa. Piispa kielsi matkamme Onambutuunkin. Klinikan henkilökunta joutui vaikeaan tilanteeseen saatuaan kieltävän vastauksen. Hoitaja miehineen tuli Onandjokwelle hädissään. He sanoivat pelkäävänsä seurauksia poikien taholta, jos emme tulisi. Epäilykset kohdistuisivat kenties minuun. Lähetin heidät piispan luo anelemaan lupaa. Kirsti ja minä olimme valmiit lähtöön, samoin ryhmäni.

Matka toteutui. Jo matkalla totesimme piispan olleen oikeassa ryhmän koon suhteen. Selvisimme ratsioista. Perillä huomasimme useita sotilasautoja, tykkejä, sotilaita. Se siis siitä tapaamisesta, iltakirkosta. Pojilta oli kuitenkin viesti odottamassa. Heitä olisi joukko koolla hoitajan kodissa, tervetuloa. Sovimme Kirstin kanssa, että hän häipyy ”tarpeilleen” kesken rokotusten. Me muut jatkamme tavalliseen tapaan. Niinpä Kirsti otti pienen kassin ja vessapaperirullan käteensä ja lähti metsään. Kauan se matka kesti, mutta kukaan ei udellut mitään. Työtoverini ilmeisesti olivat asioiden tasalla. Kirstin vierailu onnistui. Hän jutteli poikien kanssa ja piti heille raamattutunnin korvauksena siitä, että jumalanpalvelusta ei voitu järjestää. Veisata he eivät uskaltaneet. Pojat olivat iloisia tapaamisesta.

Emme jatkaneet Ontindaan, vaan palasimme illalla kotiin Onand-

jokwelle. Koimme yllätyksen. Tienviitat ohjasivat meidät metsään pois tieltä, ja siellä aina uudet viitat osoittivat, miten oli ajettava. Ihmettelimme, mutta noudatimme ohjeita ja pääsimme turvallisesti kotiin. Pojat olivat järjestäneet reitin ja olivat olleet seuraamassa huomaisimmeko ohjeet. Varsinaiselle tielle taisivat piilotella miinojaan sotilasautojen ansoiksi.

Muutaman päivän kuluttua alkoi raastava painajainen. Saimme viestin, että hoitajan mies, hänkin klinikan työntekijä, oli vangittu. Miksi, sitä ei kukaan tiennyt. Mutta Kirstin kanssa pelkäsimme tietävämme. Olimme kuin tulisilla hiilillä. Emme osanneet muuta kuin rukoilla, vaikkemme oikein tienneet, mitä olisimme rukoilleet. Ajattelin, että ei olisi pitänyt mennä tapaamaan poikia. Näimme painajaisena tilanteen, jossa seisoimme johtokunnan edessä vastaamassa tekemisistämme. Olimme varmoja, että nyt olimme aiheuttaneet Martti Rautasen ja kumppanien aloittaman lähetystyön loppumisen. Eniten tuskaa tuotti epätietoisuus siitä, mitä vangitulle tapahtuu. Tiesimme kidutusmenetelmistä. Jännitystä kesti pari viikkoa. Mies ilmestyi Onandjokwelle – vapaana. Pidätyksen syynä oli kotitarkastuksen yhteydessä löytynyt vaarattomaksi osoittautunut kasetti. Vangittuna ollut oli arvannut pelkomme ja itse puolestaan pelännyt, että yrittäisimme ottaa yhteyttä häneen. Se olisi ehkä herättänyt epäilyksiä. Nyt kaikki päättyi hyvin. Oli kiitoksen aika tämän asian suhteen.

Kyydityksiä

Raimo Holopainen

Raimo Holopainen on toiminut Suomen Lähetysseuran ja Namibian evankelisluterilaisen kirkon tehtävissä rakentajana, kirkkohallituksen jäsenenä sekä yhdyssihteerinä.

Tammikuisena iltana vuonna 2005 istuimme auringonlaskun aikaan Oniipan lähetysaseman pihalla odotellen tulessa palavien omusatipuiden muuttumista hiiliksi. Aikomuksena oli grillata boerewurstia ja muutamia kaupasta ostettuja pihvejä. Vieraina oli viimeisiä aikoja ministerin virassa oleva Andimba Toivo ya Toivo vaimonsa ja kaksoistyttäriensä kanssa. Syönnin lomassa muistelimme aikaa ennen Andimban poliittista vankeutta Robben-saarella. Minä muistelin myös meidän ensimmäistä tapaamistamme Onandjokwen sairaalan pihalla vuonna 1962. Sen jälkeen tapasimme silloin tällöin, kunnes Andimban Robben-saaren matka alkoi.

Lihojen ja makkaran kypsyessä aloin kysellä vieraaltani eräästä tehtävästä, johon hän oli pyytänyt minuakin osallistumaan. Siitä oli kulunut jo noin 40 vuotta. Silloin elettiin aikaa, jolloin Swapon aseellinen vastarinta oli lähtökuopissa. Jotkut olivat jo saaneet sotilaskoulutusta ulkomailla. Osa heistä oli palannut kouluttajiksi Namibiaan. Yksi tällainen koulutuskeskus oli perustettu läntiselle Ambomaalle Ongandjeran heimoon. Sieltä se kuitenkin jouduttiin pian siirtämään syrjäisempään paikkaan virkavallan saatua vihiä hankkeesta. Lopullinen sijoitus tuli Uukwaluudhin heimoon. Nimeksi sille annettiin Ongulumbashe (nykyään Omugulu gwombashe).

Miksi sitten näin pitkän ajan jälkeen tämä tehtävä alkoi minua

uudelleen kiinnostaa? Se alkoi siitä, kun sain vuoden 2005 alussa vaalitunnuksena käytetyn Swapon punaisen lakin päähäni. Olin kuullut aikaisemmin kertomuksen siitä, miksi Swapon tunnusmerkkinä on vuosikymmenien ajan ollut mies, jonka käsi on nyrkissä ja taivutettuna lähes 90 asteen kulmaan pään yläpuolelle. Kertomuksen mukaan Ambomaalta Okavangon kautta pakomatkalla ollut mies oli ammuttu. Ennen kuolemaansa hän oli viimeisenä eleenään tehnyt lakkiini taltioidun tunnuksen ja huutanut "*black power*". En pysty sanomaan, onko kertomus tarua vai totta, mutta joskus taru on totuutta ihmeellisempi.

Kysyin Andimba Toivo ya Toivolta, mitä hän muistaa tuosta kyseisestä tehtävästä, sillä mielestäni se oli suuri luottamuksen osoitus meitä kahta valkoista miestä kohtaan. Lähetysseuran työntekijät olivat valmistautumassa yöpuulleen Oniipan lähetysasemalla, kun pihaamme saapui yllättäen Ondangwassa kauppiaana itseään ja perhettään elättävä Andimba. Sivutoimenaan hän hoiteli OPO:n, (*Ovambo People Organisation*) järjestön tehtäviä. Saapuessaan hän vilkuili ympärilleen aivan kuin jotain peläten. Hän puhui hiljaa, tuskin kuultavin sanoin. Hänellä tuntui olevan hyvin tärkeä ja salainen viesti Aarne Hartikaiselle ja minulle kerrottavana. Hän oli kuullut, että lähetysväki oli varhain seuraavana aamuna lähdössä Okavango-virralle työntekijäkokoukseen. Sitten hänen puheensa tuli entistä varovaisemmaksi. Tuli hetken hiljaisuus. Lopulta hän kysyi, voisimmeko matkan aikana suorittaa erään salaisen tehtävän. Hänen kotiinsa oli tullut mies, joka oli poliittisista syistä etsintäkuulutettu. Hänen oli päästävä kiireesti Ambomaalta pois. Mutta miten? Hän saattaa joutua poliisin haaviin ja tulla pidätetyksi tai peräti ammutuksi, sanoi Andimba. Tässä oli meille pulma. Mitä teemme? Jos jäämme kiinni, seuraukset saattavat olla vakavat. Ratkaisu oli tehtävä nopeasti. Lupasimme hoitaa asian.

Andimba sanoi tuovansa miehen yön tunteina Oniipaan. Aarne, joka asui Oniipassa, neuvoi paikan, mistä aamulla ottaisimme hänet kyytiimme. Mutta miten voisimme kuljettaa miehen niin, ettei

se herättäisi kenenkään huomiota? Matkalle lähtijöitä oli paljon, ja paljon olisi heillä varmasti ollut kysyttävää tuntemattomalta kulkijalta, jos olisivat hänet tavanneet. Tiekin oli pitkä, onneksi metsäinen.

Lähtöhetkellä piilottelimme miestä, ettei vain kukaan näkisi häntä. Teimme Aarnen kanssa yön aikana suunnitelman. Sovimme ajavamme sitä autoa, jossa on kaikkien matkatavarat, ja ajavamme viimeisenä, jotta niiden, jotka istuvat kuorma-autojen lavalla ei tarvitse ainakaan meidän pölyä niellä. Mutta lepotauot ja luonnolliset tarpeet, miten niistä selviämme? Pelkoja oli monenlaisia. Pahin oli se, että satumme tapaamaan Etelä-Afrikan poliisivoimien partion, mitä silloin teemme. Se saattaisi vahingoittaa koko Lähetysseuran ja kirkonkin uskottavuutta puolueettomuudesta, siihen eivät selitykset auttaisi. Meille kyyditsijöille saattaisi silloin olla pitkä leipä tiedossa. Aarne, joka meistä kahdesta oli hurskaampi, rukoili varjelusta matkalle. Se oli turvamme matkalla ja auttoi onnelliseen loppuun.

Illan pimetessä pääsimme perille. Purimme kiireesti matkatavarat ja lähdimme tapaamaan ystäväämme lähitaloon. Näin kerroimme syyn poistumiseemme. Todellisuudessa saattelimme kumppanimme meille tuntemattomaan taloon, siihen johon Andimba oli pyytänyt meitä hänet viemään. Talossa meidän ei tarvinnut kertoa talonväelle muuta kuin terveiset Andimbalta. Oletimme heidän ennenkin toimittaneen samantapaisia asioita. Emme tulleet tietämään, ketä olimme kuljettaneet. Luotimme siihen, mitä Andimba oli sanonut: ”Olette Namibian asialla.”

Omassa mielessäni mietiskelin, kuka tämä kaveri mahtoi olla. Oliko hän menossa Sambiaan viemään salaisia tietoja vai oliko hän sissien kouluttaja vai menikö hän hakemaan uusia valmiiksi koulutettuja taistelijoita? Se jäi minulle arvoitukseksi. Vai oliko hän se mies, joka tuona kyseisenä vuonna Okavangon metsikössä ammuttiin ja josta tuli Swapon ikuinen symboli, symboli joka minunkin lakissani muistuttaa noista pitkistä sotavuosista ja kansasta, joka taisteli itselleen vapauden ja ihmisarvon?

***

Elimin lähetysasemalla olimme rakentaneet pappisseminaarille uusia rakennuksia 1950-luvun lopulla. Auringossa kuivatuista savitiilistä muurattiin seinät. Ennen kuin pääsimme muuraamaan, oli tehtävä tiilet. Muutamat asemalla olevan poikakoulun oppilaat halusivat rahaa paidan tai housujen ostoon. He tulivat tarjoutumaan tiilien tekijöiksi. Yksi heidän joukostaan osoittautui toisia ahkerammaksi ja taitavammaksi. Hän aloitti tiilien teon pian koulutuntien päätyttyä ja jatkoi usein työtään lähes auringon laskuun saakka.

Seuraavan parinkymmenen vuoden aikana hänen ahkeruutensa ja taitonsa näkyivät myös työssä ja politiikassa. Lopulta hänestä tuli vaarallinen henkilö Etelä-Afrikan laittomalle hallinnolle. Turvatakseen olemassaolonsa hänen oli piilouduttava ihmisten näkyvistä. Maassa toimi erilaisia verkostoja, jotka haravoivat ja ilmiantoivat palkkion toivossa epäilyttäviksi luokiteltuja ihmisiä. Siksi tiilentekijänkin oli laskeuduttava entistä syvemmälle maan alle pysyäkseen piilossaan. Elämä kävi ahtaaksi. Hänen oli päästävä pois jokahetkisestä piinastaan.

Apu tulee joskus yllättäviäkin teitä. Hänelle saatiin hankituksi passi ja viisumi opiskelua varten Yhdysvaltoihin. Mutta miten hänet saisi pois maasta ennen pidätystä? Olin lähdössä Windhoekiin asioilleni. Samaan kyytiin suunnittelimme lähdön myös tiilentekijällemme. Sitten tuli eteen seuraava kysymys. Miten läpäisemme Oshivelon tarkastusaseman? Ambomaan ja valkoisen asutuksen rajalle oli tehty portti, jossa jokaisen ohikulkijan oli näytettävä lupapaperi. Sen lisäksi että portin vartijoina oli Etelä-Afrikan sotilaita, oli sinne palkattu entisiä Swapon miehiä, joiden tehtävänä oli tunnistaa ohikulkijat. Jokainen miespuolinen joutui kulkemaan määrätystä portista kapeaa käytävää pitkin, jonka varrella oli tirkistysluukun takana tunnistajia, eläviä ihmisiä. Joidenkin tehtävänä oli kokeilla miesten olkapäitä, jotta selviäisi, olivatko he kantaneet asetta. Joidenkin matka päättyi tuolle portille. En tiedä, puuttuiko heiltä tarvittavat

dokumentit portin ohitukseen vai tuliko pidätys jostakin muusta syystä. Minäkin olin joutunut monet kerrat ohittamaan portin, mutta valkoisen ihonvärini takia useimmiten sain luvan jatkaa matkaa ilman tarkempia tarkastuksia. Tosin joskus minunkin autoni tutkittiin hyvin tarkkaan. Kerran ilkeyksissään vai turvatakseen henkeni sotilaat eivät päästäneet minua portista, vaan jouduin viettämään yöni autonpenkillä. Tulin heidän mielestään auringon jo laskettua portille. Silloin oli öiseen aikaan ulkonaliikkumiskielto.

Kerran sain samalta portilta turvallisen saattueen kotimatkalleni. Olin palaamassa Ambomaalle Windhoekista. Aurinko oli laskeutumassa mailleen, eikä portilla näkynyt ketään. Ajoin aukinaisesta portista sisään ja jatkoin matkaani pysähtymättä. Edessäni oli 150 kilometrin hämärä. Olin ajanut noin kymmenen kilometriä, kun autoni molemmille puolille ilmestyi helikopteri. Koska ne eivät antaneet minkäänlaista pysähtymismerkkiä, jatkoin matkaani. Muutama kilometri ennen kotiani kopterit kääntyivät takaisin. Minulle ei koskaan selvinnyt, miksi ne näin tekivät.

Mitä lähemmäksi porttia tulimme, sitä enemmän jännitys ja pelko kasvoi tiilentekijässä. Dokumentit olivat kunnossa, mutta niissä oli etsityn nimi ja kuva. Tätä hän toisteli useamman kerran. Välillä olin näkevinäni hänen kasvojensa muuttuvan pelosta harmaaksi. Itseänikin alkoi jännittää, vaikka toistin ajatuksissani samaa lausetta: ei ole mitään hätää, olen valkoinen ja hän on apupoikani, selviämme kyllä. Samaa ajatusta selvitin toverillenikin. Me kyllä selviämme. Eihän valkoinen mies koskaan kulje yksin. Hän tarvitsee apulaisen, joka vaihtaa autonrenkaan, jos se menee rikki, ja sinä olet nyt apulaiseni.

Saavuimme portille. Valkoinen sotilas tarkasteli katseellaan meitä molempia. Sitten hän pyysi minulta papereita, annoin omani, hän luki ne läpi. Sotilas katsoi uudelleen vieressäni istuvaa toveriani. Tunsin pelon väristyksen ruumiissani, jos hän nyt pyytää kyytiläisenikin papereita nähtäväksi tai käskee hänen mennä tarkastukseen, mitä silloin tapahtuu. Joskus sattui, että apulaiseni oli käytävä tar-

kastettavana. Mutta ei, hän antoi paperini takaisin ja toivotti turvallista matkaa. Lähdimme kiireesti ajamaan kohti Windhoekia, ettei meitä vaan käännytettäisi takaisin.

Maaliskuun 21. päivä vuonna 1990 oli Namibian ensimmäinen itsenäisyyspäivä. Olin yksi tuhansista iloitsevista ihmisistä Windhoekin stadionilla. Yhtäkkiä eteeni ilmestyi tiilentekijämme, mies vuosien takaa. Hän oli palannut Namibiaan juhlimaan itsenäisyyttä, kuten niin monet muutkin niistä, jotka olivat paenneet sortovallan iestä tai jotka syystä tai toisesta eivät saaneet lupaa olla Namibiassa. Nyt tiilentekijämmekään ei enää tarvinnut lymyillä etsien paikkaa, jossa voisi olla rauhassa. Hänellä oli yhtäläinen oikeus toisten kanssa nauttia vapaudesta, ja siitä hän totisesti nautti.

Stadionilla tapasin monia muitakin pakolaisia, oli tuntemattomia, mutta oli joitakin niitä, jotka olivat kotimme kautta yön pimeydessä hiipineet rajan yli Angolaan. Stadionin kentällä katseeni sattui suuntautumaan usein lipputankoon, jonka huipussa liehui Namibian puhdas lippu. Sen kohottamista olivat namibialaiset odottaneet kauan. Liian kauan. Niin minäkin.

Ensimmäiset suomalaiskosketukset Namibian itsenäisyysliikkeeseen

Alpo Hukka Olle Erikssonin haastattelemana maaliskuussa 2005

Rovasti Alpo Hukka on toiminut Suomen Lähetysseuran Lounais-Afrikan työalueella mm. ammattikoulun autonkuljettaja- ja automekaanikkokoulutuksen opettajana, pappisseminaarin johtajana, lääninrovastina ja lähetystyöntekijöiden esimiehenä sekä SLS:n johtajana. Vuodesta 1958 vuoteen 1960 hän toimi Ambokavangon evankelisluterilaisen kirkon johtajana.

Aineistossa on myös poimintoja TM Leena Hukan muistiinpanoista "Elettyä ja koettua" (käsikirjoitus Lähetyskirjastossa, 4 nidettä).

Vasta vuonna 1958 alkoivat Namibian ensimmäiset hapuilevat askeleet organisoidun itsenäisyysliikkeen tiellä. Silloin perustettiin OPO, *Ovamboland People's Organisation*, joka myöhemmin muutti nimensä Swapoksi. OPO ryhtyi ajamaan kontrahtityön boikottia. Kymmeniätuhansia ambolaisia oli töissä farmeilla, kaivoksissa, kalatehtaissa, panimoissa ja kodeissa. Kotiseudulta oltiin poissa jopa puolentoista vuoden ajan. Työntekijöiden asuntoasiat olivat huonosti hoidettuja, palkka vähäinen ja kohtelu huonoa. Tarkoituksena oli siis estää väkeä lähtemästä töihin. Tapahtumat toivat mieleen 1930-luvun keskustelut Kansainliiton mandaattivaliokunnassa: silloin suomalaisia syytettiin siitä, että he puhuvat kontrahtityöhön menemistä vastaan.

Seurakuntien toimistoihin alkoi tulla kirjeitä, jotka kehotettiin lukemaan saarnatuoleista. Jotkut toivat kirkonjohtajalle näitä kirjei-

tä. Panin niitä kansioon, joka sai nimeksi ”kapinat ja napinat”. Monenlaista siihen kansioon vuosien varrella kerääntyi, mutta nämä ensimmäiset ja mielestäni kiintoisimmat ovat aikojen kuluessa häipyneet omille teilleen.

Alkoi tulla paperisuikaleille kirjoitettuja, minullekin osoitettuja kirjeitä, jotka olivat lähinnä uhkauksen luontoisia. Järjestön nimissä niissä esitettiin, että se seuraavan vuoden alussa ottaa maassa vallan käsiinsä. Venäläiset tulevat auttamaan, sanottiin. Uhattiin myös kuolemalla niitä, jotka eivät liity järjestön kannattajiin ja maksa jäsenmaksuja. Vastaanotto oli kahdenlainen: toiset liittyivät jäseniksi joko pelosta tai vakaumuksesta, toiset näkivät politiikassa Ilmestyskirjan pedon, joka tavoittelee totalitääristä valtaa. Tätä tilannetta tietysti jouduin paljon pohtimaan sekä suomalaisten että afrikkalaisten työtoverien kanssa.

Muistan eräässä pappienkokouksessa vierailleen vallankumousjohtaja Kahumban. Häntä kuullessa tuli mieleen edeltäjäni, pappisseminaarin opettaja Erkki Laurmaan sana, että heikoinkin ambolainen puhuja on parempi kuin paras suomalainen. Kahumba todella osasi kiihdyttää kansan mieliä. Pappeja esitys tosin lähinnä huvitti. Kylissä hänellä oli parempi menestys kuin pappien kokouksessa. Myöhemmin ulkomailla olevalta johdolta tulleet viestit toistuvasti vaativat, että verta olisi vuodatettava, sillä muuten muut maat eivät riittävästi kiinnostu Namibian asioista. Kirkolle selvisi, että sen menetelmät ovat toiset kuin vallankumousliikkeen. Niinpä kirkko toistuvasti otti kantaa sekä vallanpitäjien että valtaan pyrkivien harjoittamaa väkivaltaa vastaan.

Erilaisten katsantokantojen keskellä ajatukseni keskittyivät seuraaviin kohtiin: Itsenäisyys on tietysti tavoite, johon pyritään ja johon kirkko melkein ainoana instituutiona on kansaa valmistanut. Ollakseen todellista sen on oltava ensisijaisesti maan omien kansalaisten asia. Me suomalaisethan emme kuitenkaan voi vastata toimenpiteiden seurauksista. Pahinta, mitä meille voisi tapahtua, on että meidät karkotettaisiin maasta, jolloin menettäisimme nekin

mahdollisuudet, joita maan asukkaat toivoivat meidän käyttävän heidän hyödykseen. Johtajien koulutus ja kansanvaltaisten instituutioiden luominen olivat välttämättömiä edellytyksiä. Lisääntyvässä määrin pyrimme myös lisäämään englannin kielen opetusta afrikaansin ohella. SLS ja kirkko ryhtyivät aktiivisesti siirtämään koululaitosta yhteiskunnalle, vallankumouksellisten ja myös anglikaanikirkon vastustuksesta huolimatta. Me katsoimme, että jatkuvasti laajenevan koululaitoksen ylläpitäminen kävi ylivoimaiseksi, mutta toisaalta pyrimme luomaan mahdollisimman vahvoja kouluneuvostoja. Monissa asioissa ne pitivätkin puoliaan valkoisten viranomaisten edessä, toisaalta ne eivät voineet vaikuttaa paljonkaan opetussuunnitelmien laatimisessa. Kun paikallinen kouluneuvosto ei hallituksen painostuksesta erottanut Erastus Shamenaa hänen poliittisen toimintansa vuoksi, hallitus kavensi kouluneuvostojen valtuuksia ja otti opettajien nimittämis- ja erottamisvaltuudet itselleen.

Kymmenen vuoden valmistelujen ja neuvottelujen jälkeen saimme vihdoin luvan lukio-opetuksen aloittamiseen Oshigambossa.

Katsoin voivani monistaa Kansainliiton ja YK:n mandaattisääntöjä tiedoksi heimohallituksille ja kirkon työntekijöille. Pari kertaa *Omukwetu*-lehteen varsin varovaiseen sävyyn kirjoitetut artikkelit aiheuttivat turvallisuuspoliisin kuulusteluja. Vihan tunteita ei saisi päästää valloille.

Kahumba oli jo aikaisemmin vieraillut luonani yhdessä Andimba Toivo Herman ya Toivon kanssa. Tuon illan muistan hyvin. Olin lähettienkokouksessa lähellä sijaitsevan Onandjokwen sairaalan alueella, kun kotiapulaisemme tuli kertomaan, että minua on tultu tapaamaan. Kaksi vallankumousmiestä oli Oniipassa minua odottamassa. Työtoverit jäivät jännittyneinä kokoukseen rukoilemaan puolestani. Kutsuin Kahumban ja ya Toivon työhuoneeseeni keskustelemaan. Talon kuulo- ja puhevammainen apulaispoika oli mennyt naapurinamme asuvan pastori, kirkkohallituksen sihteeri, ja myöhemmin seuraajani kirkonjohtajana, Leonard Aualan taloon kertomaan, että ”*omuhongin*” taloon on tullut ”partasuita”. *Omuhon-*

gi on pahassa pulassa, ja hänen pitäisi saada pian apua. Auttajalla pitäisi olla kättä pitempää mukana.

Leonard Auala otti mukaansa viidakkoveitsen ja saapui ikkunani taakse. Huomatessaan keskustelun olevan rauhallista hän jätti viidakkoveitsensä parvekkeelle ja kolkutti ovelle. Kutsuin sisään. ”Ai anteeksi”, hän sanoi, ”huomaan, että täällä on vieraita. En halua häiritä. Ehdin toimittaa asiani myöhemmin.” Pyysin häntä jäämään. Niin hän oli halunnutkin.

Keskustelimme pitkään. Kaikesta näki, että niin Kahumba ja ya Toivo olivat oppineet esityksensä jostakin muualta kuin oman kansansa ajattelusta. Eivät he olleet turhaan saaneet vallankumouskoulutusta. Heidän pääsyytöksensä Suomen Lähetysseuraa vastaan oli, ettemme olleet lähettäneet opiskelijoita Eurooppaan, jotta maa olisi saanut koulutettuja poliittisia johtajia. Kerroimme heille Lähetysseuran tehtävästä ja kuinka kasvatustehtävämme on koko kansaa koskeva. Kokemukset ulkomaille lähetetyistä eivät myöskään aina olleet rohkaisevia. Monet ovat jääneetkin ulkomaille. Näkyi myös, etteivät miehet osanneet tehdä eroa toisaalta lähetysjärjestön ja kirkon ja toisaalta valtion välillä. Kaikki maan epäkohdat he luettelivat ja syyttivät niistä Suomen Lähetysseuraa. Keskustelu venyi kuusituntiseksi. Yllätyksekseni nämä veljet kiittivät siitä, että heidän kanssaan oli keskusteltu kärsivällisesti, kun puoli kolmen aikaan yöllä päätimme yhdessäolon polvirukoukseen.

Kun tämän jälkeen kävin Suomessa puolen vuoden kotimaanjaksolla ja sieltä palattuani esittelin Oniipan seurakunnalle uuden kirkonjohtajan, Leonard Aualan, oli seurakunnan joukossa pitkäpartainen Toivo Toivonpoikakin, niin kuin usein muulloinkin. ”Oli Leonardille lausunut ilonsa meidän takaisintulosta. Mitä hänellä sitten lienee mielessä?” kirjoitin vielä Suomeen jääneelle vaimolleni Leenalle.

Pappeja ja erityisesti piispaa houkuteltiin myös valkoisen hallituksen tarjoamiin tehtäviin. Piispa joutui useamman kerran toteamaan, että ”tehtäväni on kärsiä kansan kanssa”.

Pyrimme luomaan tilanteita ja mm. juhlia, joissa valkoiset vallanpitäjät joutuivat istumaan yhdessä afrikkalaisten kanssa ja jopa kätttelemään heitä. Tällainen juhla oli mm. Lähetysseuran 100-vuotisjuhla vuonna 1959 ja luonnollisestikin piispanvihkimys vuonna 1963. Tätä ennen oli reformoitu buurikirkko aktiivisesti yrittänyt tarjoutua ottamaan taloudellisen vastuun Ambokavangon kirkosta. Jouduin lopulta selkeästi sanomaan että ”meidän kirkkomme ei ole myytävänä”. Valkoisten vallanpitäjien asenne kävi selkeästi kielteisemmäksi meitä kohtaan.

Lähetysseuran työntekijöissä oli niitä, jotka katsoivat, että itsenäistymispyrkimyksiä tulisi jarruttaa, ja mm. Erkki Hynönen ajautui ristiriitaan afrikkalaisten poliittisten vaikuttajien kanssa. Tilanne kävi rauhattomammaksi ja eri puolilta, myös Swapon taholta, tuli uhkauksia lähetysasemien polttamisesta. Toisaalta suhtauduimme tilanteeseen levollisesti, toisaalta teimme evakuointisuunnitelman. Autojen tuli aina olla tankattuina ja jokaisella piti olla matkalaukku pakattuna mahdollista äkkilähtöä varten.

Ratkaisevan merkityksellinen oli kuitenkin seuran puheenjohtajan, professori Juvan ja seuran sihteerin, pastori Vallisaaren vierailu vuonna 1961. Ihmettelin, miten nopeasti Mikko Juva paneutui tilanteeseen. Kansallisen liikkeen hän näki valoisampana ja huomioonotettavampana kuin me, jotka tunsimme henkilökohtaisesti liikkeen johtohenkilöitä. ”Tämä liike, Swapo, meidän on otettava vakavasti”, hän sanoi. Johtokunnassa hän ajoi aktiivisesti korkeamman opetuksen tukemista, työntekijämäärän ja koulutuksen lisäämistä ja yhteyksien ylläpitämistä myös itsenäisyysliikkeeseen.

Lähetystyöntekijöissä oli niitäkin, jotka aktiivisesti pitivät yhteyttä itsenäisyysliikkeen vaikuttajiin. Henrik von Schantz mm. avusti ya Toivon talonrakentamishanketta.

Valkoisia poliisimiehiä alkoi käydä asemilla. Kerran ollessani matkalla kävi jälleen joku partio Oniipassa ja kysyi Leenalta, eikö hän pelkää olla yksin neljävuotiaan pojan kanssa. Leena sanoi ihmeissään, että eiväthän he suinkaan ole yksin, asemalla on paljon väkeä.

Vasta poliisien mentyä hän tajusi, että heidän mukaansa hänen olisi pitänyt pelätä nimenomaan aseman afrikkalaisia.

Tultuani valituksi lähetysjohtajaksi minulta mm. evättiin viisumi vuonna 1977, jota olin hakenut osallistuakseni kwanyaman- ja kwangalinkielisten uusien raamatunkäännösten julkistamisjuhliin. Lieneekö siihen vaikuttanut se, että matkoillani Dar es Salaamiin ja Luandaan tapasin aina myös Swapon ylintä johtoa. Sam Nujoma kävi Suomessa vieraillessaan myös lähetysjohtajaa tapaamassa.

Lähetysjohtajakauteni alkuaikoina koin, että poliitikoista, mm. kehitysyhteistyön neuvottelukunnassa, Hertta Kuusinen suhtautui positiivisimmin Lähetysseuran työhön. Vähitellen muutkin poliittiset puolueet kääntyivät myönteisemmiksi. Kehitysyhteistyöpanostensa ohella myös Lähetysseuran selkeä ja johdonmukainen kanta Namibian itsenäistymiseen on saanut arvostusta.

Vaalivalvojaisissa

Kirsti Ihamäki

Kirsti Ihamäki on toiminut kuvaamataidon opettajana, lähetystyöntekijänä ja tiedottajana Namibiassa sekä Suomen Lähetysseuran kirjatoimittajana.

Namibian ensimmäisten vapaiden vaalien alla Suomen Lähetysseura lähetti minut kirjoittamaan ja tiedottamaan tunnelmista ja tapahtumista. Mieheni Mikko Ihamäki lähti matkaan kansainvälisen kirkkojen johtohenkilöiden tarkkailijaryhmän jäsenenä. Seitsemäntoista vuotta aikaisemmin oli työskentelymme silloisessa Lounais-Afrikassa päättynyt siihen, että Etelä-Afrikan viranomaiset kielsivät meitä palaamasta Suomen-lomaltamme.

Saavuimme maahan pari viikkoa ennen vaaleja. Erään päivän tunnelmista olen kertonut kirjassani *Vaalivalvojaiset Namibiassa* (1990) seuraavasti:

Tulimme Ongwedivan kirkolle vähän ennen kymmentä. Ketään ei näkynyt pihassa eikä lehdettömien puiden alla ollut ainuttakaan autoa. Kuivuneella joenuomalla etsi syötävää pari aasia ja lauma vuohia. Katsoin Ulla Nenosta:

– Väärä päivä tai paikka tai kellonaika?

– Tuolla, katso tuolla niitä on!

Lähdimme kohti harmaan, matalan, pystypaaluaidan ympäröimää hautausmaata. Parikymmentä nuorta miestä pysäytti hetkeksi työnsä meidän lähestyessämme. Hautaa vasta kaivettiin. Miehillä, pojilla, oli vain sortsit jalassaan, yläruumis kiilteli hiestä. Maa oli kovaa ja pölyistä. Kaivuupaikan vieressä oli pitkä joukkohauta, johon oli haudattu Oshakatin pankin räjähdyksessä kuolleet. Kummun pääl-

lä oli haalistuneitten tekokukkien asetelmia. Lepovuorossa olevat kaivajat istuivat maassa ja söivät sormillaan lihasäilykettä neliskulmaisista peltipurkeista. Purkkeja oli muovikassissa puun juurella hiekassa. Kukaan ei puhunut mitään. Kuului vain hakun ja lapion ääni ja hiekan rahina sen lentäessä kaivannon laidalle.

Puolentoista tunnin kuluttua hautaa kaivettiin yhä. Ihmisiä tuli koko ajan päätieltä puitten alle ja kirkon seinustalle varjoon. Kuumuus yltyi. Kaskaat sirittivät puissa yhtä vihlovasti kuin ennenkin.

Piispa Dumeni tuli seurakunnan virastosta yllään valkea alba ja musta stoola. Hän sanoi meille.

– Jos ruumiit eivät tule kohta, minun on lähdettävä. Iltapäivällä alkaa piispantarkastus Ondobessa. En voi odottaa enää kauan.

Piispa nyökkäsi äänettömänä seisoville ihmisille ja meni sisälle kirkkoon. Ulla kuiskasi:

– Ne pommiräjähdyksessä kuolleet siunattiin tässä ulkona, mutta nyt on niin kuuma, että täytyy mennä sisälle. Haluatko istua seinustalle?

En halunnut. Vain vanhukset istuivat. Hautajaisvieraiden asu oli hyvin yhdenmukainen: sini-puna-vihreä. Tunsin itseni huomiota herättävän erilaiseksi hiekanvärisessä puvussani. Onneksi päivänvarjoni oli sentään punainen. Kasvoni ja käsivarteni loistivat vaaleanpunaisina muiden mustaa ja tummanruskeaa vasten. Ullakin oli paljon ruskeampi kuin minä. Vaivauduin muutamien nuorten tuijotuksen takia, eivät kai ne vain vaikuta uhkaavilta? Muistin äkkiä edellisiltaiset tiedot valkoisten naisten ja lasten evakuoinnista täältä Tsumebin kaupunkiin. Kukaan ei ollut tullut sanomaan meille mitään ja silti olimme, Ulla ja minä, sekä valkoisia että naisia.

Kaikki kääntyivät katsomaan, kun autojono lähestyi hitaasti. Jokaisessa ajoneuvossa oli sini-puna-vihreä lippu. Viimeisenä tuli valkoinen kuorma-auto, jonka lavalla oli kahdeksan lippuihin kiedottua arkkua. Äänetön ihmisjoukko ympäröi auton, rivakat nuoret miehet tarttuivat arkkuihin ja siirsivät ne sisälle kirkkoon. Askelten ratinaa hiekassa. Vaatteiden kahinaa käytävän tungoksessa.

– Me menemme tuonne neljänneksi etumaiseen penkkiin ikkunan kohdalle vasemmalle. Siinä voi käydä pieni ilmavirta.

Seurasin Ullaa hiukan epävarmana, polvet täristen. Mitä epäröin? Kirkko täyttyi viimeistä istuinsijaa myöten, käytävällä seisoi väkeä, ulkona avointen ikkunoiden edessä oli ihmisiä. Kirkon eteen oli asetettu, pää alttaria kohti, kahdeksan nuorta ihmistä puna-sini-vihreitten lippujen peittämissä arkuissa.

Matala miesääni aloitti virren. Se voimistui, muuttui moniääniseksi, aaltoili, paisui, kannatteli meitä kaikkia. Suljin silmäni. Tämähän on kuin herättäjäjuhlilla. Miten nuo sanat ovatkaan suomen kielellä?

”Kun kuolon varjon laaksossa,
on moni vailla toivoa,
kaikille armon viesti vie
ja näytä kilvoituksen tie.”

Kenen hautajaisissa oikein olen? Maankuulun herännäisjohtajanko?

Ei, vaan kahdeksan vapaustaistelijan sankarihautajaisissa Namibian Ambomaalla.

”Niin kerran luona Jeesuksen,
veisaamme kaikki riemuiten – ”

Piispa Dumeni puhui kiihkeästi ja pitkään sovinnosta, anteeksiantamuksesta, rauhasta. Kun hän sanoi: ”Rauha olkoon teidän kanssanne”, vastasi koko hautajaiskansa: ”Aamen.” Kun hän luetteli vainajien nimet, nousivat kaikki seisomaan. Ei kuulunut muuta kuin piispan ääni ja jokunen pieni yskähdys.

– Itkemme näitä kahdeksaa ja sitä yhdeksättä, jonka omaisia ei ole saatu selville. Itkemme niitä yhtätoista loukkaantunutta, jotka makaavat heikkoina sairaalassa. Laulakaamme yhdessä: ”Jumala,

puhuttele meitä, olemme Sinun ihmisiäsi tämän maan päällä."

Ja he lauloivat. Yhä uudelleen ja uudelleen. Moniäänisesti. Laulua johtivat Swapon eturivin miehet ja naiset. Näin heistä useita, ainakin Pashukeni Johanna Shoomben, naapurimme vuosien takaa, Nahas Angulan, entisen oppilaamme, Simon Kaukunguan, Pohjois-Namibian Swapo-johtajan, Hidipo Hamutenyan, Aaron Shihepon. Vinnea Dadin, jonka hengen Mikko pelasti kerran Rymättylässä meren rannalla.

"Jumala, puhuttele meitä, olemme sinun ihmisiäsi. " Ovatko nämä siis swapolaisia, niitä marxistis-leninistisiä jumalankieltäjiä, joista meitä on varoitettu? Ovatko he tosissaan? Pashukeni itkee. Moni muukin itkee äänettömästi. Vai ovatko nuo hikikarpaloita?

Kuulin ensimmäisen kerran puhuttavan swapolaisista silloin, kun juuri olimme tulleet maahan, elokuussa vuonna 1961. Asetuimme olkikattoiseen savitaloon lastemme kanssa ja levittelimme omaisuutemme ympärillemme: kirjoja, tauluja, valokuvia, ryijy, matto, leikkikaluja, peltiset nukenvaunut ja kamera. Silloin tuli maassa pitempään asunut lähetyssaarnaajapariskunta iltavierailulle. Heillä oli tärkeää asiaa, lähetyskentän esimies oli lähettänyt heidät. Meille tuotiin evakuointiohjeet.

– Evakuointiohjeet? Kuin sota-aikaan Suomessa!

– Täällä on sota. Swapo on uhannut polttaa kaikki lähetysasemat. Teilläkin on olkikatto. Jokaisella pitää olla aina valmiina keitettyä juomavettä kymmenen litraa ja tärkeimmät asiapaperit ja ruokaa neljän päivän matkaa varten. Lähtö voi tulla milloin tahansa, yöllä tai päivällä.

– Mutta emmehän me ole tehneet mitään pahaa?

– Niin, niin, emme me olekaan niitä pahoja. Ettekä te.

– Kuka sitten?

Ääneen sitä ei sanottu, mutta kyllä ymmärsimme vähitellen, että pahoja olivat swapolaiset, jotka halusivat polttaa juuri perustetun kotimme, viedä lapsemme jonnekin ja hävittää kristinuskon maan päältä tai ainakin Afrikasta.

”Jumala, puhuttele meitä – ”

Ne olivat näitä ihmisiä, jotka tässä nyt itkevät kuolleitaan, veisaavat körttivirsiä ja pyytävät Jumalan puhuttelua. Jossain meni joskus vikaan. Vai näenkö nyt unta?

Piispa Dumeni sanoi: ”Ei ole helppoa hyväksyä sitä, että nämä yhdeksän nuorta kuolivat juuri nyt, kun maa on vapautumassa, vaalit alkavat ensi viikolla. Onnettomuuksia tapahtuu, siihen pitää vain tyytyä. Mutta jos näiden kuolema oli tahallaan aiheutettu, sitä meidän on lähes mahdotonta ottaa Jumalan kädestä. Sekin on otettava. Niin kuin otimme Oshakatin pankin räjäytyksessä kuolleiden viattomien ihmisten menetyksen. Tiedän mistä puhun: oma tyttäreni makaa tuolla joukkohaudassa viimeisenä haudatuista. Toivoimme kaikki silloin, että hän jäisi viimeiseksi uhriksi vapauden puolesta. Mutta ei. Tässä nyt makaavat nämä kylmenneinä.”

Kylmenneinä – tässä tukahduttavassa helteessä? Heidät tuotiin sairaalan kylmähuoneesta. Varmaan he olivatkin jäässä, jäykistyneinä outoihin asentoihin kuin suomalaiset vainajat talvisodassa. Nyt he ovat jo varmasti sulaneet ja pehmenneet. Ja kun peitämme heidät kuumaan hiekkaan odottamaan ylösnousemuksen aamua, he ovat jo vapautuneet ja rennot, lepäävät arkuissaan luonnollisina ja lämpiminä.

Simon Kaukungua, charmikas valkotukkainen veteraaniswapolainen, nousi puhumaan ennen hautausmaalle lähtöä. Hän sanoi varmasti tietävänsä, että näiden kuolema oli tahallaan aiheutettu. Koevoetin, Etelä-Afrikan sorkkarautajoukkojen, auto ajoi kohti mutkassa ja nuoria, juuri koulutettuja vaalivirkailijoita kuljettanut kuorma-auto syöksyi tieltä. Hän puhui hyvin hiljaisella äänellä ja selkeästi. Ei kohottanut nyrkkiä ylös, ei vannonut kostoa, ei syyttänyt. Mutta teko oli tahallinen.

Kun arkut kannettiin kirkosta autoon ja vietiin kohti odottavaa pitkää joukkohautaa, avasivat naiset sini-puna-vihreät päivänvarjonsa ja muodostivat kunniakujan kirkon ovelta hautausmaan portille.

Miehet, lippuihin kiedottujen ikätoverit ja heidän johtajansa, kävelivät auton perässä. Kirkkokuoro lauloi ylösnousemusvirttä.

Pilvettömän taivaan alla värikäs hautajaiskulkue eteni verkkaisesti. Vetäydyin varjoon. Huuleni olivat suolaiset ja karheat, käteni kuumat. Sankari ei ole se, joka elää tässä maassa vaan se, joka kuolee täällä, vaikka haluaisi elää. Hautausmaalta kuuluvaan hiljaiseen lauluun sekoittui kaskaitten kimeä vingutus lehdettömien puitten alla Ongwedivan kirkon pihassa.

Päivän kuumuuden uuvuttamina emme jaksaneet illan tullen tehdä muuta kuin juoda poreilevaa omenajuomaa verannalla ja keskustella vaaleista. Puhelin soi, siellä oli Mikko Windhoekista. Koska olin menettänyt ääneni, Ulla keskusteli hänen kanssaan ja minä kuuntelin pää vinossa vieressä. Mikko aloitti:

– Ottakaa vain aivan rauhallisesti, ei ole hätää.

– Ai mitä?

– Ettekö ole kuulleet uutisia?

– Millaisia uutisia? Onko jotain tapahtunut?

– Ettekö te tosiaan tiedä? Siellähän on – lehtien mukaan – Swapon armeija ja tankit rajalla tulossa maahan.

– Ai se juttu! Sitäkö sie tarkotit?

– Niin, niin. Täällä on lehdet täynnä ja radio syytää koko päivän tietoja.

– Kyllä myö siitä kuultiin jo eilen, kun Olle (Eriksson) soitti Suomesta, mutta Paavo (Pitkänen) sanoi heti, ettei siinä ole mitään perää. Ei me olla tänään kuunneltu radioo kuin aamulla ja siinä sanottiin että tilanne on OK.

– Ettekö te ole lukeneet tämän päivän lehtiäkään?

– Eihän meille tule tänne mitään lehtiä tuoreena. Toissapäiväinen lehti on. Me on oltu koko päivän niiden auto-onnettomuudessa kuolleitten swapolaisten hautajaisissa.

– Kävin juuri Ahtisaaren luona, ja hän sanoi, ettei ole mitään hälyyttävää eikä peljättävää.

– Niin myökin aamulla ajateltiin ja unohettiin tuolla hautajaisissa

koko asia.

Ehdimme tuskin juoda purkilliset kylmää, kun puhelin soi taas. Soittaja oli Irma Kokko, joka huolehti Swakopmundissa Lähetysseuran kiinteistöistä.

– Täällä Swakopmundissa on UNTAG lähtövalmiudessa.

– Mihin ne lähtee?

– En minä tiedä, pois vain heti kun käsky kuuluu. Niillä on voimassaolevat evakuointiohjeet. Kaikki valkoiset ovat muuttamassa pois, monta taloa tässä ympärilläkin on jo tyhjillään.

– Minkä takia?

– No, sen hyökkäyksen takia siellä rajalla. Siitähän voi kuulemma tulla sota milloin tahansa. Mitä minä ottaisin mukaan, jos lähtisin täältä?

– Mihin sie ajattelit lähtee?

– Nopeasti kuulemma vain Walvis Bayhin, se on Etelä-Afrikan aluetta.

– Voisithan sie ottaa talonkirjat, jos lähtisit, mutta jättäisit valokopiot kuitenkin sinne. En minä muuta osaa sanoa.

– Onko siellä sitten ihan rauhallista?

– On, on. Me ei sormea liikauteta ennen kuin piispa käskee. Hän on sanonut, että kun aika tulee, meidän on toteltava häntä mitään kyselemättä ja lähdettävä heti.

– Ja sekö ei ole nyt puhunut mitään?

– Me nähtiin hänet päivällä swapolaisten hautajaisissa, ja sieltä hän meni suoraan Ondobeen piispantarkastukseen. Tulee huomenillalla.

– Arvasinhan minä, että tässä oli taas huhumyllynpyörittäjät asialla, enkä minä mihinkään olisi lähtenytkään, vaikka naapurit tarjosivat kyytiäkin jo.

Puheluitten jälkeen lähdin Ullan kanssa iltakävelylle.

Vein samalla kirkon vierastalossa lomaileville Finnbatin pojille kirjeen toimitettavaksi Kepalle (sisareni Kerttu) seuraavana päivänä Rundussa. Jatkoimme Onandjokwelle tapaamaan lähettejä. Ilta

oli rauhallinen ja mukavan lämmin, kuun sirppi makasi taivaalla kuin vene ja kirkas yksinäinen tähti säteili sen alapuolella. Tuulenväre toi tuoksuja ihmisten iltanuotioilta.

Lehdistä ja radiosta saimme sittemmin tietoa väitetystä sissien rajanylityksestä ja koko maailmaan levinneestä uutisen alkuperästä: Marraskuun ensimmäisenä päivänä Etelä-Afrikan ulkoministeri Roelof ”Pik” Botha ilmoitti tiedotustilaisuudessa Pretoriassa, että 600 Swapon sissiä oli tullut rajan yli Angolasta ja rikkonut siten lounaisen Afrikan rauhansopimusta ja Namibian itsenäistymissuunnitelmaa. Etelä-Afrikan asevoimien komentaja kenraali Jannie Geldenhuys puhui 1200 sissin solutusyrityksestä. Botha perusti väitteensä viestiliikenteestä siepattuihin tietoihin ja sanoi, että ne olivat lähtöisin UNTAGin sisäisestä viestiliikenteestä. UNTAG tutki heti asian ja torjui tyystin väitteet. Botha sanoi, että Etelä-Afrikka pidättää itselleen oikeuden ryhtyä tarvittaviin toimiin tilanteen takia ja määräsi eteläafrikkalaiset joukot valmiustilaan Walvis Bayssa sijaitsevassa tukikohdassa samoin kuin vielä Namibiassa olevat 1500 miestä Oshivelossa ja Grootfonteinissa.

YK:n pääsihteeri Javier Perez de Cuellar luonnehti Etelä-Afrikan esittämiä viestitilanteita väärennöksiksi ja sanoi Bothan olleen tietoinen asiasta esittäessään väitteensä. Erityisedustaja Martti Ahtisaari arveli, että siepatuiksi väitetyt sanomat olisivat peräisin lähteistä, jotka haluavat suistaa raiteiltaan Namibian itsenäistymissuunnitelman toteuttamisen. Swapon vaaliorganisaation johtaja Hage Geingob luonnehti Etelä-Afrikan väitteitä PLANin sissien liikkeistä ”täydeksi valheeksi”. PLANin komentorakenne oli purettu ja Angolassa vielä olevat 300 sissiä ovat tukikohdassaan eteläisessä Angolassa 16. leveyspiirin pohjoispuolella, kuten sopimus edellyttää ja kuten UNTAGin sotilastarkkailijat olivat varmentaneet. Ahtisaari otaksui, että itsenäistymissuunnitelma toteutuu viivytyksittä väitteistä huolimatta ja myös AG (*Administrator General*, Etelä-Afrikan Namibian hallinnon johtaja) piti suunnitelman toteuttamisen keskeyttämistä epätodennäköisenä.

Vaalit pidettiin viikkoa myöhemmin.

Mustavalkoiset Namibiassa

Sirkku Kaipiainen

Teol. maist. rovasti Sirkku Kaipiainen on toiminut mm. pappisseminaarin opettajana Namibiassa ja opettajana, lehtorina ja pappina Suomessa.

Työskentelin mieheni Juhanin kanssa Keski-Namibiassa Paulinumin teologisessa seminaarissa vuosina 1970–1975. Kuten monessa muussakin oppilaitoksessa kaikkialla maailmassa opiskelijamme olivat vallankumousrintaman etulinjassa. Taistelu vapaudesta leimasi lopulta koko seminaarin elämää. Valkoisina saimme mekin osamme afrikkalaisten opiskelijoiden tunteiden ja mielipiteiden ilmaisuista. Namibian valkoisille olimme pettureita, koska elimme ja työskentelimme mustien kanssa. Emme aina tienneet, olimmeko mustia valkoisia vai valkoisia mustia.

Oppilaamme olivat hyvin tietoisia maassa tapahtuvista vääryyksistä, he olivat itsekin kokeneet kovia. Heillä oli täysi syy katkeruuteensa. Poliittisten tunteiden noustua pintaan he alkoivat harrastaa lakkoilua milloin mistäkin syystä. Eräs lakoista jatkui viimeisen kokonaisen lukuvuotemme 1974 loppuun. Monet oppilaat lähtivät lomalle hyvästelemättä meitä. Eräs kavangolainen tuli kyllä sanomaan näkemiin, mutta teki sen rukkanen kädessään ”ettei valkoinen saastuta häntä”.

Opiskelijat ja opettajat pystyivät kuitenkin myös yhteistyöhön saman päämäärän hyväksi. Päämääränä oli apartheidin loppuminen ja täydellinen itsenäisyys. Sykähdyttävistä hetkistä suurimpia olivat kesäkuun 21. päivän tapahtumat vuonna 1971. Haagin kansainvälinen tuomioistuin ilmoitti Etelä-Afrikan läsnäolon Lounais-

Afrikassa laittomaksi. Kun päätös kuultiin radiosta, kaikki opiskelijat lähtivät kulkueena ympäri kylää nyrkki koholla voiton merkiksi. Kulkue marssi sitten kirkkoon, jossa pidettiin riemukas kiitosjumalanpalvelus.

Seuraavana aamuna oppilaamme Henok Kamho tuli rehtorina toimivan Juhanin luo ja ehdotti, että kirjoitettaisiin avoin kirje Etelä-Afrikan hallitukselle. Opiskelijoille annettiin vapaapäivä, jonka aikana valmisteltiin aineistoa. Opettajakuntaan kuuluva Rudolf Wessler oli juuri kääntänyt ihmisoikeuksien julistuksen afrikaansiksi etiikan oppikirjaansa varten. Se oli suurena apuna kirjettä muokatessa.

Aineisto lähetettiin molempien luterilaisten kirkkojen johtajille. Siinä oli siis sittemmin kansainvälisestikin kuuluisaksi tulleen avoimen kirjeen syntyhistoria. Esiin nostettiin viisi kohtaa, joilla osoitettiin Etelä-Afrikan hallituksen toimivan vastoin ihmisoikeuksien julistusta. Todettiin, että ei-valkoinen väestö kokee jatkuvaa halveksuntaa ja pelottelua. Se ei ole vapaa eikä tunne oloaan turvalliseksi. Ihmisiltä kielletään oikeus liikkua ja asua vapaasti oman maan rajojen sisällä. Siirtotyö murentaa tervettä perhe-elämää. Ihmisillä ei ole vapautta ilmaista tai julkaista avoimesti ajatuksiaan ja mielipiteitään. Poliittisten puolueiden työskentely tehdään mahdottomaksi. Myös ei-valkoiselle väestölle pitäisi antaa äänioikeus. Työvoimalainsäädännöllä evätään oikeus ammatin vapaaseen valintaan. Kirjeen lopussa on vetoomus rauhanomaisen ratkaisun löytämiseksi niin, että Lounais-Afrikasta voisi tulla omavarainen ja riippumaton valtio.

Saman vuoden lopulla 13 000 siirtotyöläistä meni lakkoon. Useaan kaivoksen toiminta lamaantui täysin. Windhoekin lentokentällä viranomaiset joutuivat määräämään valkoisia koneiden lastaus- ja purkutöihin. Samaan aikaan julkaistiin Rauha Voipion tutkimusraportti ”*Kontrahtityö sellaisena kuin ambolainen sen näkee*”.

Lähetystyöntekijöitä epäiltiin agitoinnista. Saksalaiset Althaus, Lohmann, Eichholz ja Dunze sekä anglikaanipiispa Colin Winter

saivat määräyksen poistua maasta. Kirsti ja Mikko Ihamäen pysyvä maassaololupa ja paluuviisumi peruttiin heidän ollessaan Suomessa lomalla. Seminaarimme opettajan Rauha Voipion ja myöhemmin myös meidän pääsymme Ambomaalle kiellettiin. Joitakin työntekijöiden vapautta rajoittavia säännöksiä alettiin purkaa.

Vuonna 1974 alkoi suuri maastamuutto. Seminaarimmekin menetti oppilaitaan. Eräänä lauantaina muutamat oppilaat tervehtivät toisia oppilaita ja opettajia kädestä kirkossa pidetyn aamuhartauden jälkeen. Syy selvisi seuraavana aamuna. Ensimmäiset Paulinumin opiskelijat olivat lähteneet pakolaisiksi: Theofilus Haindongo, Ewald Kaire Mbuende, Thomas Nashongo, Johannes Ngishekua, Filemon Malima ja Joosef Nghuuyepa. Ryhmä oli pysähtynyt yöllä Engelassa lähellä Angolan rajaa Eeva-Liisa ja Raimo Holopaisen kodissa.

Myöhemmin lähtijöitä oli lisää, mm. Jesaja Uahengo. Mietimme, olivatko oppilaiden paot olleet aiheellisia. Ehkä eivät kaikkien osalta, mutta ainakin osa oli ollut suojelupoliisin pidättämiä. Kaikki eivät lähteneetkään jotakin pakoon, vaan saavuttaakseen jotakin. Joistakin edellä mainituista tuli sissijohtajia, joistakin ministereitä.

Maan levottoman tilanteen ja seminaarin politisoitumisen vuoksi opetustyö ja opiskelu kärsivät. Katsoimme, että valkoisten aika seminaarissa oli ohi. Sitä oppilaat itsekin toistivat jatkuvasti.

Kokoilimme muistoesineitä kotiin vietäviksi. Juhani meni kysymään Otjimbingwen komissaarilta, hallintojohtajalta, olisiko tällä myydä keihäsantiloopin sarvia. Kun komissaari kuuli meidän olevan lähdössä, hän tuumasi, että sittenhän pidetään suuret pidot. ”Miksi?” ihmetteli Juhani. ”Saadaan yksi paholainen pois Lounais-Afrikasta!” Komissaari oli harvinaisen huumorintajuinen buuri. Kun sarvia ei löytynyt, Juhani sanoi tulevansa hakemaan niitä sitten, kun Lounais-Afrikka on itsenäinen. ”No, se ei tapahdu, ennen kuin olet eläkkeellä”, tuumi komissaari. Hän erehtyi kahdellatoista vuodella.

Rakkaudesta Namibiaan

Seppo Kalliokoski

Seppo Kalliokoski on toiminut rakentajana ja ”lehmien miehenä” ja Ondongan kuninkaan ”elengana” Namibiassa sekä Suomen Lähetysseuran julistustyöntekijänä ja Suomi-Namibia-Seuran puheenjohtajana.

NMKY:n poikakerhon kanssa kävin Lähetysmuseossa. Vahtimestari Sarasuon esittely ja rovasti Tuure Vapaavuoren rainat päälle, ja lähetysinnostuksen siemen oli kylvetty. Vuonna 1958 alkanut ystävyys ”lähetyslapsi” Kalle Syrjään kasteli siementä. Ystävyys Josia Mufetiin kasvatti sitä, ja kukkaan se puhkesi pääsiäisen nuorten leirillä Päiväkummussa 1965, missä mukana oli Ottilia Hidengwa. Ottilia tutustutti meidät Magdalena Kambuduun ja Immanuel Iitheteen ja Kristof Shuujaan. Vuonna 1970 kesämökilläni Efraim Angula kertoi suoraan, mitä rotuerottelu on ollut hänen kohdallaan. Ruokaa ei saanut lautaselle vaan ruskealle paperille jonnekin keittiön taakse. Sitten tuli vielä Tomas Shivute perheineen.

Vaikka olin aktiivinen seurakunnan lähetystyössä ja nimikkolähettinämme oli myös poliittisesti aktiivinen Väinämö Voutilainen, Lounais-Afrikan asiat saivat lisää syvyyttä. Sisäpiiritietojen kautta kiinnostuin enemmän kuin normaalit lähetyksen ystävät. Voutilainen näytti kuvia ystävästään Toivo ya Toivosta. Olin Johanneksen seurakunnan lähetystoimikunnassa vuodesta 1963 ja vuodesta 1969 sen ensimmäinen lähetyssihteeri Namibiaan lähtööni vuonna 1973 asti. Siitä lähtien olen ollut ja tätä kirjoittaessa olen edelleen Johanneksen seurakunnan ja seurakuntien yhdistymisen myötä Tuomiokirkkoseurakunnan ns. nimikkolähetti.

Vuonna 1970 oli isot lähetysjuhlat Messuhallissa. Sinne pyydettiin Markus Shivutea puhujaksi. Puhe oli sen verran militantti, että häntä ei päästetty puhumaan Messuhallissa, ainoastaan lähetyksen vastuuhenkilöiden kutsutilaisuudessa Alppilan kirkossa. Olin siellä, ja oli siellä 700 muutakin kuulijaa. Shivute puhui aseisiin tarttumisesta, kun muukaan ei auta. TV, radio ja muu media oli paikalla. Taisi olla ensimmäinen kerta, kun aseista puhuttiin Suomessa näin julkisesti.

Sitten tuli seurattua tarkkaan kaikki avoimet kirjeet ja yleislakot 1970-luvun alussa. Tammikuussa 1973 pääsin perheeni kanssa työhön Namibiaan monen mutkan eli viisumi- ja työlupa-asioiden vaikeuksien jälkeen. Selvisi, että meillä oli vain viideksi päiväksi ns. ambopermiitti.

Siitä alkoi ainainen ongelma lupien kanssa. Sitä kesti seitsemäntoista vuotta. Mutta se hitsasi minut yhteen namibialaisten kanssa niin lujasti, että sitä on vaikea sanoiksi pukea.

Kun tulin maahan, ikäiseni katsoivat vähän nenän vartta pitkin, kuten Obed Emvula. Ajattelivat, että mitä tuokin tänne on tullut. Pian saapumisemme jälkeen 11.5.1973 kirjapaino räjähti aikaisin aamulla. Nukuin vielä niin sikeästi, että en herännyt. Mutta sairaalan yöpäivystäjänä ollut Laina Luhta (silloin Tyrväinen) huusi ikkunan takana, että kirjapaino on tulessa. Nousin ja lähdin vanhalla perintömoottoripyörällä ensin Lasse Erikssonin luo, kun tajusin, että silloisella kielitaidolla en ehkä pärjäisi.

Jatkoimme Lassen kanssa voimalaitokselle, missä pistimme kirjapainon pimeäksi ja totesimme tilanteen. Paljon ei ollut tehtävissä. Päädyssä oleva kirjavarasto ja kauppa ei vielä ollut tulessa, joten menimme sinne pelastamaan mitä voi. Silloin tuli ainoa henkilövahinko. Kun pyöritin kassakaappia ulos, erään sairaanhoitajan varvas jäi alle ja katkesi. Kun sisään ei voinut enää mennä, kiersin taloa ja nykäisin ikkunasta jonkun kirjoituskoneen pihalle. Lasse keskittyi vetämään 45 kilon kaasupulloja kauemmaksi, jotta ne eivät räjähtäisi kuumuudesta. Silloin jo luulivat minun jääneen sisälle louk-

koon. Kun oli tehty mitä pystyttiin, Erastus Shamena sanoi: ”Seppo, sota on alkanut.” Kun kuljimme sitten palon jo vähän laantuessa talon ympärillä, saimme selville, mistä kaikki oli saanut alkunsa. Suuren painokoneen pöytä oli revennyt ja tonnien painoinen kone siirtynyt. Siltä kohdalta lentäneet kattopellit olivat paineesta väänтyneet melkein palloksi. Meillä syntyi ahaa-elämys.

Mutta missä poliisit, kyllä heidän olisi pitänyt kuulla räjähdys vajaan kymmenen kilometrin päähän. Niin Lasse ja kirjapainon johtaja Moses Amukongo lähtivät ilmoittamaan poliisille. Meidän virheemme oli se, että lähdimme hakemaan poliiseja. Olisi pitänyt tarkemmin tutkia, mutta kun tuli se ahaa. Nimittäin kun poliisit tulivat, he löysivät tai oikeammin ”löysivät” kiinalaisvalmisteisen repun ja sieltä joitakin sarjakuvalehtiä. Niin he pääsivät puhumaan terroristeista, jotka olivat räjäyttäneet Oniipan kirjapainon. Sitten oli kuulustelu, joka oli yhtä tyhjän kanssa. Meiltä Lassen kanssa, jotka olimme paikalla ensimmäisten joukossa, vain muodollisesti jotain kertaalleen kysyttiin.

Alue eristettiin ja sanottiin odotettavan räjäytysainespesialistia Pretoriasta. Aikanaan spesialisti tuli, mutta oli valtion turvallisuustoimiston johtava kenraali. Liekö käynyt tarkistamassa, olivatko omat miehet tehneet hyvää työtä. Mutta namibialaiset veisasivat raunioilla Jumala ompi linnamme ja olivat varmoja, että uusi rakennetaan.

Paloa seuraavana aamuna Obed Emvula tervehti minua *tatekuluksi* eli isoisäksi, vaikka olimme samanikäisiä (silloin 28-vuotiaita). Se että olin siellä pelastamassa mitä pystyttiin, yhdisti meidät. Vaikeudet yhdistivät.

Kirjapaino räjäytettiin eteläafrikkalaisten toimesta uudestaan 19.11.1980 entistä vahvemmin räjähtein. Jo ainakin vuoden ajan oli ollut voimassa täydellinen ulkonaliikkumiskielto pimeällä. Aamuyön tunteina kuului karmea räjähdys ja sänkyni tärähti. Matkaa oli vain noin 250 metriä. Sydän hakkasi. Muuten oli ihan hiljaista. Sitten yövahti sanoi ikkunan takana: ”*Tatekulu*, kirjapaino räjähti.” It-

sekin ihmettelin, kun muutuin ihan rauhalliseksi ja sanoin *ombili*, rauhallisesti vaan, ja niin kävelimme voimalaitokselle, laitoimme sähköt poikki painosta ja kun tulimme painolle, mitään ei ollut tehtävissä. Erittäin voimakas räjähde hajotti vahvasti rakennetun painosalin totaalisesti. Immanuel Iitheten kanssa yritimme soittaa poliisille ja moneen muuhun paikkaan, mutta puhelinlinjat olivat mykkinä. Räjäyttäjät, Etelä-Afrikan jonkin yksikön miehet, eivät olleet kuitenkaan huomanneet, että meillä oli telexlaite kytkettynä. Sitä he eivät olleet huomanneet vaientaa. Niin kirjoitimme paperinauhalle viestin räjäytyksestä, ja samalla kun toinen etsi eri telexnumeroita, toinen pisti samaa viestiä ympäri maailmaa Suomen arkkipiispaa ja YK:ssa olevaa Martti Ahtisaarta myöten.

Kun numerot loppuivat, saimme Onandjokwen sairaalan radiopuhelimella viestin valtion sairaalaan Oshakatiin ja sieltä soittivat poliisille. Poliisit tulivat vasta muistaakseni noin klo 11 aamupäivällä, vaikka poliisilaitos on vain yhdentoista kilometrin päässä meiltä. Kaikki toistui kuten ensimmäisellä kerralla. Mitään todellisia kuulusteluja ei ollut. Olimme taltioineet paikallisen tavan mukaan jalanjälkiä pistämällä autonrenkaan jalanjäljen päälle suojaksi, mutta poliisit eivät olleet kiinnostuneita seuraamaan niitä. Myöhemmin tapasin Durbanissa Etelä-Afrikassa silloin upseerina olleen miehen ja sanoin suoraan, että räjäytitte kirkon kirjapainon. Hän vastasi: ”En minä vaan jotkut toiset.” Vakuutuin, että mies tiesi jutun eikä yhtään kieltänyt, etteivät Etelä-Afrikan viranomaiset semmoisia tee.

Eräs merkittävä ja hirveä tapahtuma oli 19.2.1988, kun pankki räjähti 45 kilometrin päässä kotoani Oshakatissa. Samalla se kuvaa, kuinka en itse pyrkinyt mihinkään tapahtuman keskiöön vaan jouduin. Piispa Dumeni soitti ja pyysi kaivamaan joukkohaudan 27:lle. Ongwedivan hautausmaa oli täynnä, joten aita pois ja kaivamaan. Maa oli niin kovaa, että miehet eivät olisi saaneet hautaa kaivetuksi, ellen olisi saanut apua kaivinkoneesta. Kun sitten hautajaispäivä koitti, ilmassa oli poliittisen vihan tuntua. Valkoinen ihonväri ei

sinä päivänä ollut oikein hyvä. Kuulin kun ihmiset juttelivat: ”Kuka tuo *´oshilumbu´* (valkoisesta käytetty pilkallinen nimike) on?” Toinen vastasi, se on se Onandjokwen lehmien mies. Oli ihan hyvä olla kun osasi kielen ja ymmärsi, mitä ihmiset minusta puhuivat. Paikalla oli yli kymmenentuhatta ihmistä, ja kun olin mukana laskemassa lopulta sinä päivänä 17 arkkua hautaan, olin erään poliittisestikin kuuman päivän tapahtumien keskipisteessä. Nyt haudalla on muistomerkki, jota presidentti Nujoma on ollut paljastamassa. Räjäytetyn pankin paikalla on toinen muistomerkki.

Sain olla mukana, kun kesän 1989 aikana 38 000 paluumuuttajaa tuli takaisin Pohjois-Namibiaan Ambomaalle. Vuoden 1988 loppupuolella ja seuraavan vuoden alussa alkoi tapahtua. Alkoi näyttää siltä, että rauha ehkä tulee ja YK:n päätöslauselma 435 toteutuu. Vein Suomen asianhoitaja Hannu Mäntyvaaran Windhoekiin. Hän kutsui minut hotelliin illalliselle ja sanoi, että jos piispa Dumenille sopii, niin tuo mukanasi. Piispa oli pääkaupungissa ja niin illastimme yhdessä. Sinä päivänä ensimmäiset YK:n virkamiehet olivat käyneet Namibiassa sitten vuoden 1978. Kaikki oli erittäin salaista, ja näin Mäntyvaara sai Suomeen aivan tuoreet tiedot raporttiinsa. Nukuin samassa huoneessa piispan kanssa kirkon vierastalolla. Hän antoi tehtävän viedä sana suullisesti Oniipaan kirkon kakkosmiehelle Matti Amadhilalle. Mitään ei saanut kirjoittaa muistiin, etten missään tiesuluilla tai muissa tarkastuspisteissä joutuisi Etelä-Afrikan käsiin.

Niin tuli se päivä, josta olin kertonut Amadhilalle. Odotimme YK:n miestä Oniipaan. Hänellä oli tieto, että Ambomaalla ei ole mitään. Hänkään ei ollut saanut Etelä-Afrikan viranomaisilta mitään kunnon karttaa alueesta. Meillä oli ns. seurakuntakartta, johon oli käsivaralta piirretty seurakuntien kirkkojen paikat ja kerroimme, että joka ristin kohdalla on noin viidentuhannen ihmisen yhteisö. Se oli sitten pohjana, kun YK:n operaatio alueella alkoi. Tavallaan tämä kertoi kuinka Etelä-Afrikka ja sen viranomaiset siinä vaiheessa kaikin tavoin yrittivät hankaloittaa YK:n työtä.

Eräänä päivänä maaliskuun alussa 1989 sain kutsun kirkkohallituksen kokoukseen. Istuin ikkunan alla ja aiheena oli Norjan kirkon arkkipiispan vierailu. Piispa Dumeni toivotti hänet tervetulleeksi. Tunnelma oli jotenkin äärimmäisen masentunut. Oli kuultu, että samaksi päiväksi suunniteltu YK:n pakolaisavun pomojen vierailu ei ehkä toteudukaan ja että heidän kanssaan tulisi eteläafrikkalaisia.

Mutta kesken kokouksen sisään astui Niklas Buakira, burundilainen YK:n pakolaisavun paikallisjohtaja sekä Ambomaan operaatiota johtamaan tullut Ngandu Ilunga silloisesta Zairesta. Silloin näin sieluni silmin, miten Namibian historian lehti kääntyi. Piispa muuttui kuin toiseksi mieheksi. Hän otti vieraat vastaan innostuneesti, ja salissa oli käsin kosketeltava vahva tuntu: ”Se tulee”, se vapaus, jota on janottu ja rukoiltu ja taisteltu vuosia. Nyt se tulee. Kokouksen lopuksi piispa nimesi yhdessä YK:n miesten kanssa komitean valitsemaan kaksi päävastaanottokeskusta ja toisen asteen keskukset paluumuuttoa varten. Komiteaan valittiin Martin Rantala, Moses Amukongo, Filippus Amwele ja Seppo Kalliokoski. Heti kokouksen jälkeen lähdimme Engelaan katsastamaan paikkoja ja seuraavien päivien aikana kuljimme ympäriinsä. Näin olin taas keskiössä ja sain olla mukana historian eräässä mielenkiintoisimmista vaiheista Namibiassa.

Oma lukunsa oli alkuperäiskansan, sanien (busmannien), asian selvitystyö. Kirkko ja Luterilainen maailmanliitto pyrkivät takaamaan, että Etelä-Afrikan joukoissa taistelleita ei unohdeta maan itsenäistyessä. Kaprivilla kävin ns. Delta-leirissä, mikä oli UNITAn leiri Namibian puolella. Se on eräs mielenkiintoisimmista paikoista, missä olen käynyt. Mutta eräs järkyttävimpiä oli käynti ns. Buffalo-pataljoonan hautausmaalla: 491 ristiä, ei nimiä, vain numerot. Vainajat olivat palkkasotilaita, entisestä Angolan vapautusliikkeestä FNLA:sta muodostetusta palkkasoturipataljoonasta, joka taisteli pääasiassa Angolan puolella. Pataljoona siirrettiin Etelä-Afrikkaan ja lienee siellä vieläkin. Haudat puolestaan lienevät elefanttien lai-

dunta nykyään.

Kun tulin Suomeen maaliskuun alussa 1990, liityin Suomi-Namibia-Seuraan, jossa tyttäreni Susanna oli jo mukana aktiivisesti.

Kaikkien kokemusteni kautta sain kokea namibialaisten hyväksyntää ja rakkautta niin paljon, että lopun elämääni olen ajatellut Suomesta käsin pitää Namibian asiaa edelleen esillä.

Näin näin Namibian

Lauri Kangas

Suurlähettiläs Lauri Kangas on toiminut Suomi-Namibia-Seuran puheenjohtajana sekä Suomen edustuston ensimmäisenä päällikkönä Windhoekissa ja suurlähettiläänä mm. Keniassa.

Otsikon lainasin ajalta, jolloin Suomi-Namibia-Seuralla oli tapana kokoontua tällä otsikolla. Elettiin aikaa ennen itsenäisyyttä. Omakohtaiset tiedot maasta olivat vähissä. Uutta tietoa toivat kotimaassa käyvät tai pitkiltä rupeamiltaan palaavat Lähetysseuran työntekijät. Systemaattisempaa seurantaa oli namibialaisten lehtien lukeminen. Marja Väisälä kunnostautui tässä. Istunnot alkoivat tavallisesti kysymyksellä: ”Kuka on palannut viimeksi Namibiasta?” Kerran nousi takarivistä Lahja Lehtonen.

”Tulin juuri”, hän sanoi. ”Milloin lähdit?” taisin kysyä. ”Vuonna 1955”, oli muistaakseni vastaus. Se oli yli kolmekymmentä vuotta aiemmin. Elettiin 1980-luvun loppua. Opin ymmärtämään, että useille lähetystyöntekijöille kokemus Namibiasta oli henkilökohtainen ja syvä.

Suomi-Namibia-Seura oli koko olemassaolonsa aikana jakautunut kolmeen ryhmään. Kaikkia yhdisti tahto nähdä itsenäinen Namibia, mutta kokemustaustat vaihtelivat. Osa jäsenistä koostui ansioituneista lähetystyöntekijöistä, toinen osa koostui Suomessa kansainvälisyyteen syttyneistä, jonkinmoisista jälkimaininkien 60-lukulaisista. Itseni luin tähän joukkoon. Kolmas ryhmä oli tuohon aikaan kasvava: namibialaiset opiskelijat Suomessa. Yhdistyksessä tehtiin sääntömuutoksiakin namibialaisten saamiseksi mukaan luot-

tamuselimiin, vaikka tuohon aikaan yhdistyslakimme rajasi epäluuloisesti ulkomaalaisten toimintaa yhdistyksissä.

Kirjoitan tätä Suomen itsenäisyyspäivänä vuonna 2005. Yritän pitää muistelukseni punaisena lankana Namibian mutkikasta tietä itsenäisyyteen. Se oli oman osallistumiseni motiivi.

Oma osallistumiseni yhdistykseen keskittyi aikaan 1970-luvun puolivälistä 1980-luvun loppuun. Leipätyöni YK-liiton järjestösihteerinä ja sittemmin SDP:n kansainvälisen työn sihteerinä antoivat mahdollisuuden perehtyä Namibia-kysymyksiin joskus myös työaikana. Poliittisimmillaan Namibian itsenäisyystaistelu oli juuri tuolloin. YK:n vuoden 1978 kuuluisa päätöslauselma 435 Namibian itsenäistymisprosessista ja sitä seurannut hyvä yritys prosessin käynnistämiseksi nostivat odotuksia. Vastaavasti oli pettymys yrityksen epäonnistumisesta tavallista voimakkaampi. Sain seurata tuota prosessia kuukauden verran myös YK:n päämajasta käsin aikana, jolloin Martti Ahtisaari toimi Namibia-komissaarina ja Ilkka Ristimäki hänen avustajanaan luonnostelemassa itsenäistyvälle maalle ”kansakuntaohjelmaa”.

Samoihin aikoihin Suomessa keskusteltiin Swapon tukemisesta myös sotilaallisesti. Tämän toiveen nostivat yhdistyksen kokouksissa keskusteluun myös eräät namibialaiset. Heille Neuvostoliiton, Kuuban ja DDR:n osoittamat mallit olivat ihanteena. Suomen valintaa pitäytyä tukemaan Swapoa ainoastaan humanitaarisella avulla ei missään harkittu muutettavan. Tätä virallisen Suomen linjaa ei yhdistyksessä edes vakavasti arvosteltu. Namibia-Seura piti tuolloin kokouksensa ja viikonloppuseminaarin Siuntion kylpylässä. Sen yön muistan. Majoitustiloissa yön yli käymäni keskustelut namibialaisten kanssa koskivat vain ja ainoastaan heidän pettymystään ja ymmärrettävää turhautumista aseellisen avun puuttumisesta.

Yhdistykselle vaikeampi asia olivat tiedot Swapon sisäisistä kurinpidollisista raakuuksista. Lähetysväelle tieto kulki. He vaativat yhdistyksen puuttumista asiaan, kun tieto kohdistui tuttuihin nimiin, poikiin, joita he olivat opettaneet. Tämän vaiheen koin yh-

distyksemme vaikeimmaksi. Tietoja ei voinut kiistää, en ainakaan minä voinut. Silti olin sitä mieltä, että yhdistyksen on keskityttävä itsenäisyyden tukemiseen eikä se voi avata keskustelua Swapon virheistä. Se tulkittaisiin ja sitä käytettäisiin avoimesti itsenäisyyspyrkimyksiä vastaan. Kipeä oli vaihe, jossa osa arvostamistani yhdistyksen aktiiveista vetäytyi toiminnasta sen vuoksi, ettemme ihmisoikeuksia Swapolta sodan aikana peränneet. Tästä syystä olen seurannut Namibian viidentoista itsenäisyyden vuoden aikana sitä keskustelua, jota namibialaiset noista historiansa vaiheista käyvät. Sitä käydään ja sitä pitää yhä käydä.

Namibia-Seura ei pitäytynyt yksistään seminaareihin, vaikka jotain niilläkin saatiin. Yhdessä sellaisessa asetuimme selkeästi tukemaan Swapon tiedotustoimiston avaamista Helsinkiin. Kykenimmepä kanavoimaan sille taloudellista tukeakin. Swapo olisi halunnut avata täysimittaisen diplomaattisen edustuston. Virallinen Suomi pitäytyi doktriiniinsa tunnustaa vain valtiot eikä hallituksia, eikä etenkään pakolaishallituksia. Koska valtiota ei ollut, ei voitu sallia edustustoakaan. Tiedotustoimistoa voitiin pitää kahden tahdon kompromissina.

Mielenosoituksissa vastustimme sekä apartheid-politiikkaa että Etelä-Afrikan laitonta miehityshallintoa Namibiassa. Yhdessä niistä Etelä-Afrikan Helsingin edustuston päällikkö otti valokuvia mielenosoittajista. Kävin keskustelemassa hänen kanssaan osoittaakseni, että olemme tunnistaneet hänet. Meidät kuvattiin hänen seisoessaan boikottiin kehottavan plakaatin alla. Siitä tuli hyvä lehtikuva. En usko, että hän lähetti sitä kuvaa ministeriöönsä.

YK:n tunnetun vuoden 1978 päätöslauselman 435 toteuttamiseen päästiin vasta vuonna 1989. Tuolloin Suomi halusi osallistua järjestön rauhanturvaoperaatioon. Siksi Suomi halusi lopettaa suoran tukensa Swapolle. Humanitaarista apua oli annettu YK:n päätöslauselmien hengessä. Ymmärsimme, että vapautusjärjestöstä tulee maan ensimmäisiin vaaleihin osallistuva puolue, eikä vieraan vallan tule tukea puolueita. Swapo ei ymmärtänyt asiaa näin. Se ei ollut

rauhansopimuksen sopijapuoli, vaikka olikin antanut ymmärtää sen hyväksyvänsä. Vapautusjärjestö toimi yhä maan rajojen ulkopuolella. Tämä asetelma johti moniin väärinkäsityksiin, eikä sen hoitaminen kuulu suomalaisen diplomatian kukkiin.

Namibia-Seura pyrki tekemään voitavansa uudessa toiveikkaassa tilanteessa. Pastori Mikko Ihamäki kokosi ennen muuta Lähetysseuran ystäviltään tietopaketin Namibian olosuhteista auttaakseen näin rauhanturvatehtäviin Niinisalon koulutuksessa valmistautuvia sotilaita. Hän lähti kiireessä ajamaan painotuoreita vihkosia Niinisaloon. Pettymys oli suuri, kun hänet käännytettiin portilta eikä tietopaketteja otettu vastaan. Suomi halusi olla niin puolueeton, että mieluummin varustauduttiin kaikkeen mahdolliseen kuin otettiin vastaan tietoa siitä, mikä on tarpeellista niissä olosuhteissa. Operaatiosta tuli kalliimpi kuin olisi ollut tarvis.

Etelä-Afrikan hallinto oli jo aiemmin evännyt Mikko Ihamäeltä jatkoluvan työlleen Namibiassa. Hän oli kokenut konkreettisesti sen saman asenteen, josta eräs toinen lähetystyöntekijä kertoi näin: ”Paras kiitos työstäni oli, kun Etelä-Afrikan viranomaiset nuhtelivat minua siitä, että olin opettanut namibialaisia lukemaan ja laskemaan.” Ilman suomalaisten antamaa koulutusta eivät namibialaiset olisi milloinkaan nousseet vaatimaan itsenäisyyttä.

Namibian itsenäistymistä pidetään yhä yhtenä YK:n onnistuneimmista operaatioista. Se on hyödyllinen havainto YK:n kannalta, mutta se ei tee täyttä oikeutta namibialaisille. Namibian pohjoisella rajalla ja Angolassa käyty sota oli johtanut sotaväsymykseen Etelä-Afrikassa. Sodan uhreja palasi yhä useammin lyijyarkuissa koteihinsa. Muutos oli alkanut myös maan sisäpolitiikassa. Apartheid-politiikasta haettiin pääsyä ulos. Hallitus syytti liian monista epäonnistumisistaan YK:n julistamaa kauppasaartoa. Kansalaiset uskoivat ja syyttivät hallitusta ajautumisesta boikottiin.

Vuodenvaihteessa 1988–89 taistelut Angolassa kiihtyivät. Swapon tukena olleet kuubalaisetkin joukot halusivat ratkaisua. YK:n uuden aktivoitumisen takana olivat läntiset suurvallat nk. länsivito-

set, joiden oli kohtuullisen helppoa vakuuttua myös siitä, ettei henkitoreissaan oleva Neuvostoliitto asettuisi poikkiteloin. YK:lle ja Ahtisaarelle aika oli kypsä.

Koko prosessin vaikein hetki koettiin jo ennen rauhanturvajoukkojen asettumista koko raja-alueelle. Etelä-Afrikan kasarmeihin vetäytyneet joukot ottivat yhteen Angolasta maahan tulleiden Swapon joukkojen kanssa. Nämä päätyivät joukkohautoihin. Ahtisaarta syytettiin luvan antamisesta Etelä-Afrikan joukoille. Eivät tainneet lupaa kysyä, eikä YK:lla olisi ollut keinoja sitä estää, mikäli olisivat lähteneet kasarmiltaan kiellosta huolimatta. Rauhanprosessi olisi kuitenkin katkennut toistamiseen.

Tätäkään historian kohtaa ei voida vielä kiistoitta kirjoittaa. Selvitystä kaivataan myös siihen, keitä joukkohaudatut olivat, kenen toimesta menossa minne ja mitä tekemään. Mikko Ihamäki keskusteli myöhemmin vanhojen tuttavaperheitten kanssa Owambossa. Muistan hänen ihmetelleen, että nämä perheet Swapon tärkeimmillä kannatusalueilla eivät tienneet koteja, joiden poikia olisi kaatunut tässä traagisessa tapahtumassa.

Vapunpäivä 1989 oli Namibian kokemuksistani voimakkain. Silloin matkustin Windhoekiin valmistelemaan Suomen edustuston avaamista Namibiaan. Ulkoministeri Sorsa päätti lähettää minut ”sivurekryyttinä” matkaan. Tuossa vaiheessa ennen itsenäisyyttä maassa oli jo noin kolmekymmentä ”diplomaattista tarkkailijaedustustoa”. Työni alkoi hotellihuoneessa; sittemmin perustin toimiston autotalliin. Suomen suurlähetystö avattiin vasta vuonna 1990 uuteen toimistorakennukseen.

Noilta ajoilta piirtyy mieleeni kuva eräästä kriisi-illasta. Olimme sopineet yhteisestä iltapalasta Martti Ahtisaaren kanssa. Keskustelimme Namibiasta ja maailmasta, kuten tapanamme oli. Vasta kävellessämme pääkatua pitkin asunnoillemme Martti kertoi, että tällä kellonlyömällä YK:n turvaneuvosto kokoontuu käsittelemään Namibian kriisiytynyttä tilannetta. Tilanteen ristiriitaisuus jäi mieleen. Windhoekin pääkatu oli enemmänkin unelias. Tiedossamme

ei liioin ollut, että missään kohdin Namibiaa olisi tuolloin taisteltu. Kriisi oli sillä hetkellä New Yorkissa. Oikeita kriisejäkin Namibiassa oli vielä ennen itsenäisyyttä kyllin. Opin ymmärtämään miten tärkeätä meille suomalaisillekin on olla eri paikoissa läsnä, eikä vain juosta muiden kasaamien ongelmien perässä.

Pakolaisten kotiinpaluun myötä sain tavata vanhoja tuttuja, jo Suomessa tapaamiani namibialaisia. Kotiinpaluu oli monelle hämmentävä. Olin tähän mennessä ehtinyt nähdä maata jo monilta kolkiltaan. Runkotiestöhän maassa on hyvä, etenkin Etelä-Afrikasta Angolan rajalle vievä sotilaskuljetuksiin valmistettu valtatie. Matkaa kotioveltani Windhoekista Runduun oli 714 kilometriä. Kävin useasti Rundussa hoitamassa yhteyksiä sinne sijoittuneeseen suomalaiseen YK-pataljoonaan. Edestakaisen matkan tein autolla päivässä. Vastaavan innostuksen vallassa varmaan Olle Erikssonkin toimi selvittäessään pohjoisessa YK-joukoille miinattomia teitä. Samankaltaiseen hurjasteluun sortui myös kaksi namibialaista ystävääni. Molemmat menehtyivät onnettomuuksissa. Tämä oli kuvaavaa vallinneelle innostukselle, joka joskus ylitti harkintakyvyn. Kotiinpaluun jälkeiset hautajaiset muistan syvinä kokemuksina.

Vaaleissa namibialaiset osoittivat selkeintä tahtoaan. Jonot joillekin äänestyspaikoille kiemurtelivat kilometritolkulla. Kuuman auringon alla odotettiin omaa vuoroa useita tunteja. Äänestysprosentti oli korkeampi kuin milloinkaan Suomessa, ainakaan minun elinaikanani.

Itsenäisyysjuhlallisuuksiin maaliskuussa 1990 saapui Suomesta arvovaltainen valtuuskunta ulkoministeri Pertti Paasion johdolla. Myös Ruotsista saapui ulkoministeri, Lena Wallin. Hänelle jäi varmaan mieleen tapahtuma, jonka ainakin suomalaiset muistavat. Molemmat ministerit vierailivat myös maan pohjoisosassa. Siellä molempien seurueille toimi isäntänä piispa, joka esitteli ministerit seurakunnalleen seuraavasti: Olemme saaneet vieraaksemme ministerin Suomesta, myös Ruotsin ministeri on paikalla. Ruotsi on maa, joka sijaitsee aivan lähellä Suomea. Onneksi Lena Wallin oli ja

on hyvä Suomen ystävä. Hän kesti hymyillen tämän harvinaisen kokemuksen. Hänkin ymmärsi, että suomalaisilla on erityinen paikka namialaisten ajatuksissa ja päinvastoin.

Työni Namibiassa päättyi vuonna 1991. Seuraavan kerran vierailin maassa neuvottelumatkalla kolmetoista vuotta myöhemmin. Sain johtaa Suomen ryhmää yhteistyömme vuosineuvotteluissa. Jo vuotta aiemmissa neuvotteluissa Suomi oli ilmoittanut lopettavansa lahjaapunsa Namibialle vuoteen 2007 mennessä. Saavutimme kuitenkin vasta näissä neuvotteluissa yhteisymmärryksen siitä, että molemmat maat ovat sitoutuneet YK:n vuosituhattavoitteisiin, avun ohjaamiseen köyhimmille. Namibialla on tänään varaa huolehtia omista köyhistään, kuten Suomellakin. Köyhyyden voittaminen on maissamme sisäpolitiikan osa ja tahdon asia. Sitä on itsenäisyys. Sen vuoksi olin osoittanut mieltäni Esplanadilla viisitoista vuotta aikaisemmin.

Namibian näkövammaiset vapauteen

Arvo Karvinen

Arvo Karvinen on toiminut Näkövammaisten Keskusliiton pääsihteerinä ja Suomi-Namibia-Seuran puheenjohtajana.

Namibian näkövammaistyön alku

Kuopion sokeainkoulun käsityönopettaja Emil Sihvola oli aktiivinen Kuopion katulähetystyössä ja Suomen Lähetysseuran harjoittaman lähetystyön tukija. Menetettyäni näköni 11-vuotiaana jouduin jatkamaan koulunkäyntiäni Leppävirran Soinilansalmen kansakoulusta Kuopion sokeainkouluun vuosiksi 1945–1952. Sokeainkoulussa järjestettävissä juhlatilaisuuksissa ja kokouksissa kerättiin 1940-luvun lopulla ja 1950-luvulla tavallisesti kahvikolehti Namibia-työn hyväksi. Kuopiossa tuota keräystä kutsuttiin nimellä Villasukkia pakanapojille.

Emil Sihvolan aloitteesta Suomen Lähetysseura ryhtyi selvittämään Namibian sokeiden olosuhteita, kouluoloja, sokeuden syitä ja näkövammaisuuden esiintymistä. Selvitystyö johti siihen, että Suomen Lähetysseura perusti Engelan kristillisen opiston yhteyteen sokeainkoulun, josta itse asiassa muodostui sokeiden pysyvämpikin keskus. Oppilas jäi usein koulunsa päätettyään asumaan koulun yhteyteen. Tällöin tuli kyseeseen myös ammatillisen koulutuksen järjestäminen. Käsityö oli tuohon aikaan Suomessa yleinen näkövammaisten ammatti. Kuopion sokeainkoulussa Emil Sihvola perehdytti leppävirtalaisen puuseppä Raimo Holopaisen opettamaan näkövammaisille käsitöitä. Holopainen työskenteli vuosikym-

menet opettajana Engelan sokeainkoulussa. Hän on tehnyt elämäntyönsä todellisena Namibian rakentajana.

Maamme näkövammaisten keskuudessa laajeni tietoisuus Namibian näkövammaisista ja heidän kouluoloistaan. Niinpä 1980-luvun alussa Näkövammaisten Keskusliiton (NKL) hallituksen oli helppo päättää Namibia-yhteistyö yhdeksi osaksi liiton toimintaa. Suomen Kirkon Seurakuntatyön Keskusliiton työntekijä pastori Ari Suutarla, joka NKL:n hallituksen jäsenenä tunsi hyvin maamme näkövammaispalvelut, teki useita kuukausia kestäneen matkan Namibiaan. Lähetysseuran Namibiassa tekemään työhön tutustumisen lisäksi Suutarla halusi oppia tuntemaan näkövammaisia, heidän asemaansa perheessä ja tutustua näkövammaisten koulutukseen ja muuhun osallistumiseen. Muun muassa Lähetysseuran tunnettu työntekijä Ulla Nenonen oli Arin tärkeä asiantuntija. Jo tuolloin Ari tapasi hiljattain näkönsä menettäneen opettajan Tuulikki Nekundin, joka siitä lähtien on ollut yhteyshenkilö Suomen ja Namibian näkövammaistyössä. Tuulikki ja Josef Fikameni Haluendo samanaikaisesti kahden sambialaisen näkövammaisen kanssa tutustuivat Suomessa koko vuoden 1982 näkövammaisten ammattikoulun Arlainstituutin opetukseen ja samalla NKL:n palveluihin ja järjestötoimintaan.

Taustaa Näkövammaisten Keskusliiton kehitysyhteistyölle

Olin toiminut Keskusliiton pääsihteerinä vuodesta 1972 alkaen. Kansainvälisissä yhteyksissä olin tutustunut Euroopan maiden sokeain järjestöjen kehitysyhteistyöhön. Pariisissa 1978 järjestetyssä kehitysyhteistyökokouksessa saivat eurooppalaiset tutustua Afrikan maiden näkövammaisjärjestöjen johtajiin. Saksassa toimivan kansainvälisen lähetysjärjestön – *Kristoffel Blindenmission* – edustaja tunsi monien Afrikan maiden näkövammaisten oloja. Sambialainen Eliah Ngwale moitti Suomen aloitetta perustaa Sambiaan amma-

tillinen oppilaitos, missä aiotaan jättää pois näkövammaiset. Sain luvan tuoda hänet Suomeen puhumaan moitteensa suoraan hankkeen vastuuhenkilöille. Ngwale osoittautui mukavaksi keskustelukumppaniksi. Hän vieraili eri vammaisjärjestöissä. Tästä tapaamisesta kypsyi suomalaisissa vammaisjärjestöissä hiljalleen ajatus kehitysyhteistyöhön ryhtymisestä.

Ari Suutarlan kerrottua kokemuksensa Namibian-matkaltaan menin hänen kanssaan Namibiasta saatu hankeselvityspyyntö kädessämme keskustelemaan Kirkon Ulkomaanavun Yrjö Höysniemen kanssa laajemmasta yhteistyöstä Namibian näkövammaisten yhteiskunnallisen aseman, koulutuksen ja kuntoutuksen aloittamiseksi ja järjestötyön kehittämiseksi. Päätettiin selvittää mahdollisuudet rakentaa keskus, missä alkaisi näkövammaisten kuntouttaminen ja kouluttaminen suoriutumaan mahdollisimman itsenäisesti päivittäisissä tehtävissä, osallistumaan perheessä ja kyläyhteisössä ja yhteiskunnassa. Samassa keskuksessa toimisi pistekirjapaino tuottamaan oppikirjoja ja äänittämö valmistamaan äänikirjoja.

Kuntoutushankkeen käsittely eri osapuolten keskusteluissa eteni suopeasti. Järjestöt katsoivat tarpeelliseksi lähettää laajemman työryhmän tutustumaan Namibian näkövammaisten oloihin. Delegaatio, johon kuuluivat Arvo Rintaluoma (NKL:n puheenjohtaja), Yrjö Höysniemi, Ari Suutarla ja Ilkka Kajalo (Kirkon Tiedotuskeskus), teki matkan keväällä 1987, minkä aikana henkilötapaamisten kautta yhteistyö sai edelleen syvyyttä.

Namibian evankelisluterilaisen kirkon (ELCIN) nimeämä hanketyöryhmä valitsi kolme henkilöä lähetettäväksi Suomeen opiskelemaan NKL:n kirjapainossa pistekirjatuotantoa ja äänittämössä äänikirjojen tuottamista sekä hankkimaan oppia näkövammaisten käsityöammateista, raaka-ainehuollosta ja valmiiden tuotteiden markkinoinnista. Nämä kolme sympaattista henkilöä olivat Petrina Kavungo, Gebhard Haule ja Jairus Nepela. He tulivat Suomeen kesävarusteissaan keskellä talvea 1987 ja viipyivät Suomessa runsaan vuoden. Tuona aikana he lisäsivät Namibia-tietouttamme ja hankkivat monia uusia ystäviä.

Kuntoutuskeskus valmistuu

Namibiassa ELCIN kirkon rakennushankkeista jo vuosikaudet vastannut Seppo Kalliokoski kutsuttiin NKL:n hallituksen huoneeseen keskustelemaan kuntoutuskeskuksen rakentamisesta. Hämmästyksemme oli melkoinen, kun luoksemme saapui eloisa stadin slangia puhuva mies. Hänelle selvisivät hyvin nopeasti toivomuksemme ja mahdollisuudet saada aikaan ELCIN kirkon lupaamalle tontille kuntoutuskeskus 24 kuntoutettavalle, työntekijöiden asunnot sekä kirjapaino- ja äänittämörakennus.

Kirjapainokoneen toimittaminen Ruotsista Walvis Bayn sataman kautta ja äänittämölaitteiden kuljettaminen Suomesta lentorahteina Namibiaan onnistuivat ongelmineenkin ja viivytyksineen. Viimeinen tavaraerä saatiin kuljetetuksi suomalaisten rauhanturvaajien koneessa suoraan Pohjois-Namibiaan.

Melkein uskomattomalta tuntui, kun vuonna 1990 olimme juuri itsenäistyneessä Namibiassa kuntoutuskeskuksen pihalla, suuren ihmisjoukon ja arvovaltaisten kutsuvieraiden läsnä ollessa vihkimässä valmistunutta ja jo toimintansa aloittanutta kuntoutuskeskusta. Oli tarkoituksenmukaista, että alun perin ainoastaan näkövammaisten kuntoutuspalveluihin aiottu keskus tarjoaa palvelujaan kaikille alueen vammaisille. Hukkaan eivät olleet menneet piispa Kleopas Dumenin rukoukset myös vammaisten huomioon ottamisesta Namibian yhteiskunnassa.

Kuntoutuskeskuksen tilat osoittautuivat riittäviksi sen ajan tarpeisiin. Keskuksen työtä olivat Suomesta käynnistämässä Tarja Ihamäki, Maria Parttimaa ja silmälääkäri Jarmo Sammalkivi ja myöhemmin Erkki Alho sekä Suomessa koulutuksensa saaneet kirjapaino- ja äänittämötyöntekijät. Lisäksi arvokkaan osan keskuksen henkilökunnassa muodostivat Suomessa näkövammaisten ammattikoulussa kuntoutustehtäviin valmistuneet Swapo-kurssilaiset. Keskuksen johtajana toimi ensin Paulus Haukongo ja hänen jälkeensä Tuulikki Nekundi.

Kuntoutustyön käynnistymistä hidasti ehkä tuolloin käyty keskustelu, tulisiko kuntoutuksen olla ns. laitoskeskeistä työtä vai yhteisökeskeistä (*Community Based Rehabilitation*). Keskuksen työ sisältää piirteitä molemmista. Kuntoutuskeskuksen työ vammaispalvelujen tuottajana on pantu merkille myös keskuksen toiminta-alueen ulkopuolella. Keskuksen käyttökustannuksista huolehtii nykyään Namibian valtio.

Yhteiskuntasuhteiden luomisessa maa- ja kuntoutusministeriön apulaisministeri Markus Shivute oli tärkeä henkilö. Hänen kanssaan neuvottelimme näkövammaisprojektin tavoitteista ja rahoittamisesta Oniipan kuntoutuskeskuksen vihkiäisten yhteydessä. Mukana Suomesta olivat NKL:n puheenjohtaja Pentti Kivelä, Anu Kaivonen ja Arvo Karvinen NKL:stä sekä Yrjö Höysniemi KUA:sta. Olin tutustunut Markus Shivuteen jo Suomessa hänen toimiessaan täällä lääkärinä Namibian miehityksen aikana. Mieluisaa oli myös tavata niitä namibialaisia, Raimo Kankondia, Leake Hangalaa ja muita, jotka Namibian miehityksen aikana opiskelivat Suomessa ja muun muassa viettivät kaksi joululomaansa NKL:n Mäkelänkadun toimitalon kuntoutuskeskuksessa opiskellen mm. itsenäistyvän Namibian hallintoa. Heitä oli suuri joukko, yhteensä 50 henkilöä.

Palvelu- ja kuntoutuskeskuksen perustaminen Windhoekiin

Olimme keväällä 1993 Lähetysseuran Olle Erikssonin opastuksella kiertäneet Windhoekissa etsimässä koko päivän sopivaa rakennusta näkövammaisten palvelu- ja kuntoutuskeskukseksi. Kävimme kymmenessä kohteessa: kuljettiin portaita, haastateltiin, avattiin ovia. Kysyin nääntyneeltä Tuulikki Nekundilta: ”Minkä talon ostamme järjestöllesi?” ”Sen ensiksi näkemämme”, kuului selkeä vastaus. Olimme kaikki samaa mieltä. Pasteur-kadun numeron 24 kiinteistö käsitti kahdeksan huonetta, keittiön, ruokasalin, kahden asunnon

lisärakennuksen, uima-altaan oleskelutiloineen, autotallin kahdelle autolle ja puutarhan, mikä sallii tontilla lisärakentamisen. Yksi asia vain hirvitti. Talon hankintaa varten käytettävissä oli ulkoasianministeriön myöntämä projektituki 450 000 markkaa. Se ei riittäisi myyjän viimeiseen hintaan 700 000 randia. Näkövammaisten Keskusliiton hallitus ei myöntäisi lisärahoitusta. Ratkaisu löytyi: Olle tiesi, että Namibian keskuspankki myöntää ulkomaiselle ostajalle randeja alennettuun kurssiin, jos hankittava kiinteistö siirtyy suoraan namibialaisen yhteisön omistukseen. Nyt tuli kiire: työtoverini Anu Kaivonen ja Beatrice Wallman kääntämään englanniksi joitakin pykäliä NKL:n säännöistä maksajatahon esittelemiseksi Namibian keskuspankille, Olle ja minä tekemään esisopimusta myyjän kanssa kaupan kohteesta ja saattamaan kuntoon Namibian sokeain yhdistyksen rekisteröintiasiakirjat tulevan kiinteistön haltijan viralistamiseksi sekä laatimaan hakemusta keskuspankille. Projektiin saaduista Suomen markoista jäi kaupan jälkeen vielä niin paljon, että pystyimme syksyllä palkkaamaan keskukselle johtajan – Paul Hesterin – ja muuta henkilökuntaa ja aloittamaan pienimuotoisen kurssin vielä saman vuoden lopulla.

Palvelu- ja kuntoutuskeskusta käynnistämässä

Näkövammaisten Keskusliiton hallitus lähetti vaimoni Eilan ja minut heti vuoden 1994 alussa Windhoekiin käynnistämään palvelu- ja kuntoutuskeskuksen työtä, kouluttamaan henkilökuntaa, etsimään ja rekisteröimään kuntoutettavia asiakkaita, hankkimaan varusteita, luomaan suhteita viranomaisiin, yhteistyökumppaneihin ja naapureihin, tiedottamaan, luomaan talolle imagoa, hoitamaan kiinteistöä ja muita arjen tehtäviä. Suurelta osalta samoja tehtäviä, joita 30 vuotta aiemmin olimme tehneet aloittaessamme näkövammaisten kuntoutustoiminnan Siuntion Tyyskylässä.

Windhoekin keskuksen työlle laadimme toimintasäännöt keskuk-

sen johtajan Paul Hesterin kanssa näkövammaisen juristin William Beckerin apua käyttäen. Sääntöjen tarkoituksena oli ohjata keskuksen työtä ottamaan vastuuta sokeain yhdistyksen kanssa näkövammaisten yleisten palvelujen kehittämisessä.

Tuskin kukaan keskuksen uusista työntekijöistä oli asunut omakotitaloa, pitänyt huolta puutarhasta, kulmatontin katujen puhtaudesta, talon yleisestä kunnosta, jätehuollosta. Vaimoni Eilan suora puhe ja työn näyttäminen omalla esimerkillä riittivät, vaikka se joskus vaati häneltä kyyneleen.

Kuntoutuksen tavoitteista

Windhoekin kuntoutuskeskuksessa järjestetään kuntoutuskursseja kerrallaan noin kahdeksalle kuntoutettavalle. Kurssilaiset ovat yleensä nuorehkoja aikuisia, jotka ovat lapsuudestaan saakka olleet näkövammaisia. He eivät ole saaneet kouluopetusta. Kurssin tarkoituksena on antaa valmius suoriutua päivittäisissä toimissa, osallistua kodin hoitoon ja kodin työtehtäviin itsenäisesti sekä liikkumaan kodin ulkopuolella. Joskus kurssilaisten joukossa on tapaturmaisesti näkönsä menettänyt, jopa kodissa tapahtuneen väkivallan vuoksi.

Koulua käymättömille tulisi kuntoutus toteuttaa muussa keskuksessa ja luoda kurssiohjelma tavoitteeltaan itsenäisen elämän hallinnan perustasolle hitaamman opiskelutempon vuoksi.

Windhoekin palvelu- ja kuntoutuskeskuksen rajallinen kapasiteetti tulisi käyttää kurssien järjestämiseen perheille, joissa on näkövammainen lapsi ja nuorten kouluvalmiuskurssien järjestämiseen. Näiden suunnittelun tulisi tapahtua yhteistyössä Windhoekissa toimivan sokeainkoulun opettajien kanssa. Keskuksen tulisi ensisijaisesti ottaa kuntoutettaviksi hiljattain näkönsä menettäneet aikuiset. Keskus voisi toimia sosiaali- ja terveysalalle pyrkivien opiskelijoiden työharjoittelupaikkana. Työharjoittelu lisäisi heidän valmiuttaan palvella kaikkia kansalaisia tulevissa työpaikoissaan. Tästä asiasta

puhuimme sosiaaliministeriön kansliapäällikön kanssa. Samalla keskuksen tunnettuus ja arvostus lisääntyisi. Keskuksen tulisi hankkia alansa kirjallisuutta uusiutuvasti. Kuntoutuskeskuksen ja sokeainkoulujen yhteistyötä tulisi lisätä henkilöstöjen säännöllisin, vähintään kahden vuoden välein tapahtuvin asiantuntijaluennoin ja keskusteluin. Suomessa vastaavien keskusten ja henkilöstöjen tapaaminen ovat kokemusten mukaan osoittautuneet hyödyllisiksi. Henkilöstöt ovat oppineet tuntemaan ja arvostamaan toinen toisensa palvelutyötä, mistä eniten ovat hyötyneet keskusten asiakkaat. Näkövammaiskeskusten työntekijät pystyvät hälventämään yleisten oppilaitosten ja työpaikkojen ennakkoasenteita näkövammaisten kyvystä osallistua.

Paul Hester kehittyi keskuksen erinomaiseksi johtajaksi. Hän halusi osallistua jokaisen työntekijän koulutukseen, kuntoutettavien haastatteluihin ja henkilökunnan yhteistyön luomiseen. Hän osoitti erityistä mielenkiintoa keskuksen työn kannalta tärkeiden suhteiden kehittämiseen. Hester oli jo hieman tunnettu Windhoekissa toimittuaan vammaisten urheilu- ja liikuntatoimen johtajana. Nyt hänestä tuli nopeasti julkkis maan valtalehden *The Namibian* julkaistessa keskuksesta artikkeleita ja Hesterin haastatteluja. Paul Hester kävi myös Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa tutustumassa näkövammaistyöhön ja etsimässä uusia rahoituslähteitä. Hän oli hankkeelle suuri lupaus. Toiveikkuutemme koki järkytyksen, kun hänen elämänsä katkesi sydänsairauden murtamana elokuun 7. päivänä 1997. Neljän vuoden aikana hän ehti luoda hyvän suunnan keskuksen työlle.

Paul Hesterin jälkeen seurasi keskuksessa jonkin aikaa hiljainen kausi. Kuitenkin kuntoutustyöntekijä Margaretan Shivuten, talon emännän Wilhelminan ja käsityönopettaja Theodorin voimin pystyttiin jatkamaan peruskuntoutustyötä Londi Debrevin ja järjestösihteeri Patrick Mwahawan toimiessa keskuksen johtajina. Toukokuusta 2003 alkaen Raymond Platt on tarmokkaasti toiminut keskuksen johtajana. Hänet on nimetty myös Namibian sokeain yhdistyksen johtajaksi (*Namibian Federation of the Visually Impaired*).

Yhdistyksen puheenjohtajana toimii nuori opettaja Tobias Nwaudikange.

Sokeainkoulu Windhoekiin

Ainoastaan pohjoisessa toimiva Eluwan sokeainkoulu ei riittänyt tyydyttämään koko maan näkövammaisten koulutustarpeita. Niinpä 1990-luvun alussa perustettu *National Institute for Special Education* (NISE) oli tervetullut, vaikkakin sen käynnistämistä haluttiin lykätä vuosi vuodelta rahoitukseen vedoten. Koulun käynnistämiseen vaikutettiin keskusteluin ja tarjoamalla opettajavoimia Suomesta. Vantaan ammattikorkeakoulun eräs oppilas etsi kesällä 1996 Windhoekin alueelta kouluikäisiä näkövammaisia koulun ensimmäisiksi oppilaiksi. Hänen luettelossaan oli 23 nimeä osoitteineen. Näistä kuusi kelpuutettiin aloittamaan koulu alaluokalta alkaen muiden ollessa yläluokkatasolla. Jyväskylästä matkusti opetustehtäviin kaksi opettajaa saman vuoden syksynä.

NISE:n merkitys näkövammaisten kouluttajana on kasvanut voimakkaasti. Sen kasvua ovat auttaneet Jyväskylän Näkövammaisten koulun opettajat Maija-Liisa Kinos ja Pirkko Kärkkäinen. Kouluolojen kehittämisessä hyvät yhteydet opetusministeriöön ovat olleet tuloksellisia. NISE:n viisi opettajaa on käynyt perehtymässä Jyväskylän Näkövammaisten koulun työhön. Vuonna 2003 NISE:ssä oli jo 65 oppilasta.

Tietotaidon viejiä

Vuosien varrella monet asiantuntijat ovat vieneet Namibian kuntoutuskeskuksiin ja sokeainkouluihin omaa ammattitaitoaan sekä materiaalista apua: Marita Wahlroos taloudenhoidon neuvojana Oniipassa ja Windhoekissa, Liisa Lehtinen järjestökouluttajana, Ilse Plattner projektien evaluoijana ja järjestökouluttajana Namibian yliopistosta, Ari Suutarla järjestökouluttajana, Iiro Nummela atk-

asiantuntijana, Sirkka Wiiman Windhoekin toimintakeskuksen neuvojana Paul Hesterin kuoleman jälkeen, sambialainen Mr Zinsunka, *mobility training officer* Windhoekissa ja Eluwassa, Raimo Holopainen kiinteistökorjaajana, arkkitehti Geoffrey Holms kiinteistön hoidon neuvojana, lisärakennuksen suunnittelijana ja rakennustyön valvojana Windhoekin Lions-klubista, Erkki Malinen Nakayalen vammaisten ammattikoulun maataloustyön neuvojana. Suurlähettiläs Kirsti Lintosen kanssa käytiin monia hyödyllisiä keskusteluja. Tietysti me Näkövammaisten Keskusliiton toimihenkilöt olemme käynneillämme vieneet tietoamme, kokemustamme ja materiaaleja sekä erityisesti apuvälineitä kumppaneittemme käyttöön eri aloilla.

Näkövammaisten asema Namibiassa on nyt tasa-arvoisempi, kuin mitä se oli Raimo Holopaisen mennessä vuoden 1960 alussa sokeain opettajaksi Engelaan. Vähitellen koulutus myös näkövammaisten osalta kehittyy. Gabriel Taapopi Secondary School on ottanut vastaan Eluwan sokeainkoulun päättäneitä 1990-luvulta alkaen ja siten tarjonnut mahdollisuuden pyrkiä yliopistoon. Tiedossa on vasta kaksi näkövammaista yliopistossa opiskellutta.

Kuntoutus, se on itsenäisten taitojen hallinta, tulisi aloittaa jo lapsena. Myös näkövammaisen on mahdollista harjoituksen myötä oppia vastaamaan kehittyvän ja teknistyvän maan kansalaisiltaan vaatimiin haasteisiin koulutuksessa, opiskelussa, ammatillisessa koulutuksessa, työssä ja muussa osallistumisessa. Yhteiskunnan on ennakkoluulottomasti turvattava oppimateriaalit, pääsy opetukseen ja opetukselliset olosuhteet. Opetuksen oleellinen osa on valmistautuminen sosiaaliseen elämään, yhteiskuntaan ja työelämään. Näkövammaisten työllistämisen pitää olla osa yleistä työllistämispolitiikkaa.

Kunnioitan Namibia-työn uranuurtajaa, Suomen Lähetysseuraa myös vammaisten ottamisesta toimintansa piiriin Namibiassa. Ilman sen ja Kirkon Ulkomaanavun tarjoamaa kumppanuutta Näkövammaisten Keskusliiton hallussa oleva kokemus näkövammaisten palveluista ei olisi ulottunut Tuulikki Nekundille ja muille näkövammaisille eikä vammaistyöstä päättäville viranomaisille.

Lääkärinlaukku, kauppaboikotti, rauha ja kulttuuri

Helena Kekkonen

Tekniikan lisensiaatti, kasvatustieteen kunniatohtori Helena Kekkonen on toiminut opettajana ja rehtorina sekä mm. EELAK-kampanjan puheenjohtajana ja Rauhankasvatusyhdistyksen pääsihteerinä.

Laboratoriokoulun ja vankiloissa opettamisen jälkeen suuntauduin aikuiskoulutukseen ja siitä edelleen kansainvälisiin yhteyksiin ja Rauhankasvatusyhdistyksen pääsihteeriksi. 25 vuotta sitten vedin naisten opintopiiriä, aiheena ekologia ja kehitys. Opiskeltuamme kahden vuoden ajan asiaa kirjallisuuden avulla halusimme tavata eläviä kehitysmaan ihmistä. Saimme vieraaksemme Nickey Iyambon, ja siitä alkoi tiivis, moniulotteinen ja innostava yhteistyö namibialaisten ja muiden afrikkalaisten kanssa.

Nickeyn lähtiessä vastavalmistuneena lääkärinä Angolaan varustimme hänet matkaan pienellä lääke- ja tarvikelaukulla. Jatkossa tavaraa meni konteittain: saippuaa, antibiootteja, hammaslääkärin tuoleja ja paljon muuta, yhteistyössä mieheni kanssa myös aurinkokeittimiä ja linja-autoja.

Vähintään yhtä tärkeää oli moraalinen ja poliittinen tuki sekä mielipiteiden ja asenteiden muokkaaminen täällä Suomessa. Vierailimme kouluissa, oppilaitoksissa ja erilaisissa työpaikoissa. Esimerkkinä voi mainita, että lähes satatuhatta koululaista näki filmin Nickeystä. Toimintaamme suhtauduttiin usein alkuun välinpitämättömästi ja kielteisesti, mutta filmin nähtyään monien asenteet muuttuivat ja monet ryhtyivät aktiivisiksi toimijoiksi rauhan ja kansain-

välisyyden puolesta.

Ensimmäinen käyntini Sambian Nyangon leirissä sekä järkytti että innosti. Siellä asui 4500 namibialaista pakolaista, etupäässä naisia, lapsia ja vanhuksia, kaukana kotoa. Siellä tehtiin työtä pelloilla elannon hankkimiseksi, mutta tärkeää oli myös peruskoulutuksen saaminen ja kotimaahan paluuseen valmistautuminen. Koulukirjoista ja opetusmateriaaleista oli pulaa. Namibialais-suomalaisen yhteistyön tuloksena ja ulkoministeriön avustuksella painatettiin sitten useita kirjoja. Filmi Nickeystä herätti suurta innostusta – etenkin kohta, missä hän hoiti valkoista potilasta.

Sambian-matkan jälkeen saimme ryhmän espoolaisia opettajia ja vapaaehtoisia ”Espoon Namibia-kampanjan” osallistujiksi. Tämä ryhmä toimi vielä jonkin aikaa Namibian itsenäistyttyäkin.

Huomasimme, että meidän tuli tehdä enemmänkin kuin osoittaa solidaarisuutta eteläisen Afrikan vapautusliikkeille. Vapautusliikkeet olivat varmoja siitä, että väkivallaton taloussaarto olisi paras tapa saada rotusortohallitus muuttamaan asenteitaan ja käytännön politiikkaansa. Tämä johti kampanjaan Suomen ja Etelä-Afrikan kauppasuhteiden katkaisemiseksi ja eteläafrikkalaisten tuotteiden boikotoimiseksi. Koimme alkuun paljon skeptisyyttä ja vastustusta, eivätkä puheenjohtajiksi pyydetyt olleet valmiit ”lyömään päätään seinään”. Minun oli ryhdyttävä puheenjohtajaksi ja ”Eristä Etelä-Afrikka -kampanja” eli EELAK lähti käyntiin.

Vähitellen kampanjaan liittyi poliittisia puolueita ja niiden nuorisojärjestöjä, ammattiyhdistysjärjestöjä, seurakuntia ja monenlaisia kansalaisjärjestöjä. Näiden toiminnan ansiosta saimme vetoomukselle 27 000 allekirjoittajaa. Luovutimme vetoomuksen ulkoministeri Väyryselle. Hän ei ollut kovinkaan innostunut kaupan katkaisemisesta, mutta piti kansalaisten ostoboikottia ja valistustoimintaa hyvänä.

Esittelimme asiaa vähittäismyyjille, eduskuntaryhmille, ulkomaankauppaministerille ja tukkukaupoille vedoten eettisiin ja humanitaarisiin syihin, jotta kauppa apartheidhallinnon kanssa päättyisi.

Edelleen koimme vastustusta. Monet sanoivat, että kaupankäyntimme on niin vähäistä, ettei sen lopettamisella ole merkitystä. Toiset vetosivat siihen, että ”köyhät mustat ihmiset siitä eniten kärsivät”. Meidän afrikkalaiset ystävämme olivat kuitenkin sitä mieltä, että hinnasta huolimatta voimme täten saavuttaa tuloksia.

EELAK valmisti kirjan ”*Etelä-Afrikan murhenäytelmä ja me*”, jota myytiin 7000 kappaletta.

Innostava tapahtuma oli Kansankäräjät Helsingin Yliopiston juhlasalissa vuonna 1987. Saimme korkean tason osanottajia Swaposta ja ANC:sta ja eteläisen Afrikan asiantuntijoista. Pääministeri Kalevi Sorsa puhui, samoin Suomen Ammattijärjestöjen Keskusliiton SAK:n puheenjohtaja Pertti Viinanen.

Kansankäräjät huipentuivat kulttuurijuhlaan. Taiteilijoiden rauhanjärjestön PAND:in myötävaikutuksella siitä tuli korkeatasoinen ja mieleenpainuva. Sibeliuksen toisen sinfonian pohjalta nähtiin vaikuttava Marjo Kuuselan sommittelema ja Raatikon esittämä tanssidraama. Liisa Laukkarinen ja Kristiina Halkola tekivät osaltaan ohjelmasta täysipainoisen. Myös julkinen media lämpeni asialle.

Rolf Långbackan ohjaamana saatiin Helsingin kaupunginteatteriin Steve Bikon elämästä kertova näytelmä, jota esitettiin kolmetoista kertaa yhteensä 2600:lle katsojalle. Näytösten jälkeen oli usein keskusteluja.

Merkityksellinen tapahtuma oli myös kulttuuritilaisuus ”Katson valoon”. Liisa Isotalon ohjaamana esitettiin ”Valkoinen kuiva kausi”. Päivän muuhun tarjontaan sisältyi näyttely, jossa oli mm. Nelson Mandelan elämää käsittelevä kuvasarja sekä tanssi- ja musiikkiesityksiä. Tuhannet nuoret, opiskelijat ja aikuiset osallistuivat koko päivän kestäneeseen tapahtumaan.

Lopulta erityisesti AKT:n ja puheenjohtaja Risto Kuisman myötävaikutuksella saatiin aikaan kuljetusalan boikotti, ja kun asia näin oli käytännössä jo hoitunut, eduskunta sääti lain kauppasuhteiden katkaisemiseksi.

Sain mieheni Riston kanssa kutsun Namibian itsenäisyysjuhliin

vuonna 1990. Ajattelimme, että siihen olisi sopiva lopettaa viisitoista vuotta kestänyt yhteistyö. Keskusteluissa Namibian valtion johdon kanssa vakuutuimme kuitenkin siitä, että rotuerottelun lopettamiseksi oli edessä vielä paljon tehtävää.

Windhoekin afrikkalaisille rakennetun sairaalan yhteyteen sekä Ondangwaan perustettiin vihannes- ja hedelmätarhoja ja pian Ongwedivaan nousi ”Vihreä Namibia” -puunistutushanke, jonka päteväksi vetäjäksi lähti Espoon Namibia-kampanjan työntekijä Iina Soiri. Käynnistimme myös ystävyyskoulusuhteita. Yhteistyössä ”Tekniikka Elämää Palvelemaan” -yrityksen kanssa rakennettiin yhteyksiä Valombolan ja Okakararan ammattikouluihin etenkin aurinko-, tuuli- ja bioenergian valjastamiseksi kotitalouksia palvelemaan.

Nickey sai jo ensimmäisessä tapaamisessamme meidät innostumaan niin, että lopulta saimme olla monessa mukana. Uskon, että täten lujitettiin Suomen ja Namibian kansojen välistä yhteyttä – saimme toki yhteyksiä myös muihin Afrikan maihin – ja vuorovaikutusta, joka varmaan on johtanut avoimemman maailmankuvan syntymiseen ja myös ehkäissyt sosiaalista turhautumista.

Kirjassani ”*Rauhan siltaa rakentamassa*” olen kertonut perusteellisemmin näistä vaiheista.

Syytettynä tapon ja terrorismin avustamisesta

Kaino Kovanen

Diakonissa Kaino Kovanen on toiminut Namibiassa terveydenhoitotyössä.

Lähetyskurssin käytyäni lähdin Lounais-Afrikkaan, Ambomaalle, jossa ensimmäinen työpaikkani oli Onandjokwen sairaala. Vuonna 1957 siirryin Nakayalen sairaalaan työhön.

Ambomaa itsenäisyystaistelun alkaessa

Poliittinen liikehdintä alkoi näkyä ja tuntua kaikkialla. Vuonna 1958 ambolaiset perustivat poliittisen järjestön OPO:n, joka vuonna 1959 sai nimen Swapo. Noihin aikoihin alettiin pidättää poliittisesti valveutuneita miehiä. Muistan, kuinka lomalta palatessamme pysähdyimme Ondangwassa, Toivo ya Toivon kaupalla. Kauppa oli täynnä kiihtyneitä ihmisiä, pääasiassa miehiä. Kuulimme, että Toivo ya Toivo oli vangittu. Tuntui, että mielipiteet jakautuivat noina aikoina kahtia. Toiset halusivat nopeaa ratkaisua, maan itsenäistymistä, vaikka sodan avulla, jos ei muuten. Toiset taas olivat rauhallisemman vastarinnan kannalla. Kaiken kaikkiaan ihmiset olivat väsyneitä rotusortoon – mustan miehen toisen luokan kansalaisuuteen.

Koska Swapo ei noihin aikoihin luottanut suomalaisiin ja poliittinen ilmapiiri alkoi olla levotonta, kierteli lähetyksen esimies Alpo Hukka Länsi-Ambomaalla jaellen evakuointiohjeita: matkalaukku olisi hyvä olla pakattuna ja autossa olisi aina oltava bensiiniä, kun

illalla menee nukkumaan. Ihminen tottuu kaikkeen, ja mekin totuimme tuohon muuttuneeseen tilanteeseen. Lähetysasema oli kuitenkin monille ambolaisille paikka, jonne uskalsi tulla jakamaan asioita, joista ei enää uskaltanut puhua ääneen edes perhepiirissä. Luottamus suomalaisten ja swapolaisten välille palautui aikaa myöten.

Raha oli valttia ja sitä käytettiin – sillä ostettiin ihmisiä – veli nousi veljeä vastaan. Kuitenkin kaiken keskellä ihmisten luottamus Jumalaan puhutteli. Elämä oli meille yhteistä, ja niin oli hyvä. Toivoimme ja rukoilimme, että maa saisi pian itsenäisyyden ilman verenvuodatusta. Jos olisimme silloin tienneet, millainen tuskien tie oli edessämme, emme olisi jaksaneet.

Elämä jatkui ja omalla tavallaan maata kehitettiin. Jopa hallituksen tuella saatiin ihmisten elämään jonkinlaista helpotusta. Rakennettiin myös jotain uutta: koska panssariautot eivät pystyneet kulkemaan karjapoluilla, alettiin pääteitä kunnostaa. Sairaalat alkoivat saada avustusta hallitukselta, ja saaduilla varoilla pystyttiin sairaalan vanhoja rakennuksia korjaamaan. Ihmisten luottamus lähetyksen ja kirkon sairaaloihin kasvoi. Vähitellen niihin saatiin myös kansallisia työntekijöitä avuksi. Nakayalen sairaalalla oli valvonnassaan kolme ulkoklinikkaa, joita hoiti ambolainen apuhoitaja. Kullakin klinikalla yritimme käydä kerran kuukaudessa.

Työtä ja työniloa riitti. Erikoisesti äitiys- ja lastenneuvolassa kävi joka viikko paljon väkeä. Sotilaspartiotkin olivat ahkerasti liikkeellä. Emme hetkeksikään voineet unohtaa, että elimme sotatoimialueella. Sotilaat tulivat sairaalaan ja lupaa kysymättä tekivät tarkastuksia, jopa ilkitöitä, sanoen etsivänsä terroristeja. He jopa väittivät, että syötämme terroristeja sairaalassa.

Jännitystäkään ei elämästä puuttunut. Eräänä päivänä marssi joukko miehiä ryhdikkäinä sisään klinikalle. He olivat jättäneet polkupyöränsä pihaan, missä emme yleensä antaneet pitää polkupyöriä. Mistäpä he sen tiesivät, nuo kuusi komeaa miestä. Henkilökunta seurasi valppaana, kun hoidin miehet yhden kerrallaan. Heissä oli

jotain tavattoman miellyttävää ja he kiittelivät kovasti, kun saivat hoidon. Sitten miehet ottivat pyöränsä ja lähtivät. Miesten lähdettyä joukko työntekijöitä tuli luokseni sanoen hymyillen: "*Meme*, ne olivat metsän poikia." Vapaustaistelijoita, siis terroristeja. Meillä ei ollut lupaa hoitaa heitä. Hymyilytti. Kuinka voisi hoitaja sairaalassa sanoa potilaalle, etten hoida sinua. Asiasta oli kyllä keskusteltu armeijan ja hallituksen edustajien kanssa. Sairaalan, lääkärin ja hoitajan tulee hoitaa potilaat väriin, politiikkaan ja mihinkään muuhun katsomatta. Sellainen on hoitoväen etiikka.

Muutaman tunnin kuluttua tulivat Etelä-Afrikan sotilaat. He kyselivät, etsivät ja olivat vihaisia, kun eivät mitään löytäneet. Lopulta sotilaat lähtivät pois ja selittivät mennessään, että sairaalassa ei sitten saa hoitaa terroristeja.

Eräänä päivänä lähdimme puskamatkalle. Jo edellisenä iltana pakkasimme autoon lääkkeitä, ruokaa, saippuaa, sokeria ym. Aamulla aikaisin lähdimme liikkeelle korvaamattomalle tuntuvan kuljettajamme kanssa. Hän oli autonkuljettaja, pehtori, melkein joka paikan höylä. Kaiken lisäksi hän oli mitä parhain kuuntelija ja sielunhoitaja. Olimme matkalla Eundan klinikalle, joka kuului Nakayalen sairaalan valvontaan. Matkalla poikkesimme postiin, jonka läheisyydessä oli sotilasleiri. Siellä oli myös paikka, missä pidätettyjä ihmisiä säilytettiin. Toiset olivat siellä pidemmän, toisen lyhyemmän ajan. Jotkut kuljetettiin silmät peitettyinä jonnekin muualle, toiset vapautettiin, jotkut eivät koskaan palanneet koteihinsa. Tottako vai huhua, mutta kerrottiin ihmisiä pantavan säkissä maakuoppaan ja perään heitettävän öljyä ja tulta.

Postin luona viipyessämme juoksi leiriltä sotilaslääkäri tarjoutuen ystävällisesti tulemaan sairaalaamme työhön. Koska lääkäripulamme oli jatkuva, oli hänen tarjouksensa tervetullut. Sotilaslääkärit olivat yleensä asiallisia ja tekivät työnsä hyvin. Otin tarjouksen vastaan ja kiitin häntä, halusin olla ystävällinen, minäkin. Kurkussani oli kuitenkin sillä kertaa tukos, silmäni hämärsivät kosteudesta. Eihän se toki tuon lääkärin syytä ollut, että elämä Namibiassa oli niin

epäoikeudenmukaista ja raakaa. Minua vain jotenkin heikotti ja halusin pois. Halusin huutaa, huutaa koko maailmalle, huutaa omaa tuskaani ja niiden ihmisten tuskaa, jotka seurasivat minun ja sotilaslääkärin keskustelua.

Istuimme autoon ja kuljettaja Petrus painoi kaasua. Itku teki hyvää. Petruksella oli merkillistä voimaa, uskoa ja luottamusta parempaan tulevaisuuteen, luottamusta suureen Jumalaan ja hänen mahdollisuuksiinsa. Ajaessamme eteenpäin havaitsimme sotilaiden viittoilevan tiellä. He halusivat liftiä, mutta automme oli jo täynnä tavaraa ja ihmisiä. Ota siihen pyssymiehiä, kun matkustajat muutenkin pelkäsivät. Mitähän tästäkin seuraa, käväisi mielessäni. Ja se lääkäri, ihminen hänkin. Monta kertaa ennenkin olin kokenut, että hän olisi halunnut keskustella, ehkä kipeistäkin asioista.

Saavuimme Eundaan. Työ vei matkassaan, ja niin oli hyvä taas kerran. Sivussa kuuntelin ihmisten kertomuksia sotilaiden touhuista klinikalla ja kodeissa. Hoidin yhden synnytyksen. Mikä parkaisu uuden elämän syntymishetkellä. Mikä onnellinen hymy äidin huulilla, mikä ylpeä katse hänen silmissään. Luomisen iloa. Suku tanssi ulkona ja tunkeutui pieneen synnytyshuoneeseenkin. Annoin heidän tulla, en välittänyt steriliteetistä. Itsekin halusin tanssia ja riemuita heidän kanssaan. Uusi elämä, terve lapsi oli syntynyt tähän kärsimyksen maailmaan. Elämän rohkeus on istutettu ihmiseen, eikä sitä voi mikään ottaa pois. Mietin, mikä mahtaa tulla tälle lapselle nimeksi. Usein lapselle annettiin nimi, joka vuosien perästä muistutti, millainen Namibia oli lapsen syntyessä.

Ilta oli jo käsillä, kun lähdimme kotiin. Piti ehtiä perille ennen pimeän tuloa. Kotiin oli hyvä tulla. Pauliinalla, kotihengettärelläni, oli ruoka pöydässä. Se tuoksui jo kauas hyvälle, ihan kodille. Olimme syöneet päivällä meille tarjottua kanaa ja puuroa, mutta siitä huolimatta oli ihana istua Pauliinan valmistamaan pöytään. Kissa asettui lattialle jalkojeni juureen kehräten, kun silitin sen selkää. Pauliina oli ihminen paikallaan. Ei hän paljon puhellut, istui vain hiljaa, kuunteli ja ymmärsi. Viimeiseksi oikaisin itseni saunan läm-

pimään. Lihasten jännitys laukesi ja olo oli raukea. Kuunsirppi ja iltatähti valaisivat maisemaa, kun menin kotiin ja asetuin levolle. Rauhallinen yön lepo oli kullan kallis, sillä usein saattoi pitkin yötä olla kaikenlaista häiriötä, jopa ammuntaa. Lapsuuden iltarukous oli hyvä ja turvallinen ”levolle lasken luojani – jos sijaltain en nousisi taivaaseen ota tykösi”.

Juhlaa ja arkea

Kirkko ei unohtanut kaikkein tärkeintä tehtäväänsä, evankeliumin viemistä ihmisten keskelle, vaikka se joutui monella tavalla vainotuksi. Kun Nakayaleen järjestettiin evankelioimispäivät, täyttyi kirkko kerta toisensa jälkeen. Aina se oli täyttynyt, mutta erikoisesti tänä aikana, jolloin ihmiset ymmärsivät, että ainoa turva oli Jumalassa.

Istuessani vieraitteni kanssa kahvipöydässä näimme, kuinka kansa kirkon lähistöllä hakeutui varjopaikkoihin. Pian kaikki menisimme kirkkoon ja kokous alkaisi. Parisataa lasta odotti myös oman kokouksensa alkamista. Seurakunnan nuoren papin oli määrä pitää heille tämä kokous. Pappi oli koko seurakunnan, mutta erikoisesti lasten rakastama.

Liikkeellä oli monenlaisia huhuja, mm. että pappimmekin olisi pidätyslistalla. Edellisenä päivänä oli pidätetty eräs opettaja, hänet otettiin suoraan kirkosta. Turvallisuuspoliisien auto tuli pappilan eteen. Nytkö se sitten tapahtuisi? Me näimme kaiken, koska pappila oli lähetysasemaa vastapäätä. Poliisit menivät sisään viipyen pelottavan kauan. Eihän vain papilla ollut mitään takavarikoitavaa? Lopulta ovi avautui. Poliisit tulivat ulos pappi mukanaan, ja he kaikki nousivat autoon. Auton ovet menivät kiinni ja se lähti liikkeelle rajusti nykäisten. Pelottava hiljaisuus laskeutui keskellemme. Sen rikkoi lasten itku tai oikeastaan huuto. He tulivat aseman pihaan koko joukko itkien ja huutaen: ”He veivät meiltä papin.” Niin se oli, poliisit veivät seurakunnan ainoan paimenen. Kaikki ihmiset kirkon luona itkivät.

Tate Efraim, evankelioimispäivien vetäjä, nousi pöydästä. Hän otti Raamatun sanoen: ”Menemme kaikki kirkkoon, lapset ja aikuiset.” Kirkossa hän sanoi seurakunnalle: ”Nyt emme jatka kokousta, vaan käymme rukoukseen.” Kirkon täysi väkeä polvistui, kuului rukousta, hiljaista itkua ja valitusta. Jumala oli läsnä, sen koin jokaisella solullani: parantava ja hoitava, syliin ottava Jumala. Äidit lähtivät myöhemmin viemään lapsia kotiin, muut jatkoivat rukousta aamuun asti.

Jälleen kerran valaisi täysikuu ja tuhannet tähdet Namibian yötä. Miten kalsealle sen valo tuntuikaan, melkein pelottavalle. Istuin kirkon seinustalla kasvavan apinanleipäpuun juurella erään seurakuntalaisen kanssa. ”Tunnen itseni sairaaksi, mutta en tiedä, mikä minun on”, sanoi vierelläni istuva. Niin, me molemmat tunsimme itsemme sairaiksi ja yksinäiseksi. Yksinäinen yölintu äänteli pensaikossa. Itkettikö sitäkin? Jostain kuului ammuntaa. Sinä yönä tajusin eri tavalla kuin koskaan aikaisemmin, mitä merkitsee vierellä istuva lähimmäinen. Eri rotuun ja kulttuuriin kuuluva, mutta ihminen, lihaa ja verta niin kuin minäkin. Meitä ja kirkossa rukoilevaa kansaa yhdisti yhteinen hätä: mitä tapahtuu papillemme, jaksaako hän?

Yö kului ja elimme seuraavan päivän iltaa. Opettaja, joka pidätettiin pari päivää sitten, oli tuotu takaisin. Istuimme lähetysasemalla ovet suljettuina, vaikka oli helle. Ihmiset pelkäsivät noina päivinä puhua ääneen, sillä seinilläkin saattoi olla korvat. Mutta mitä me näimme? Voiko se olla totta? Sisään astui meidän pappimme ilmielävänä! Poliisit toivat hänet kotiinsa saakka. Hän näytti väsyneeltä istuutuessaan joukkoomme. Tuokion kuluttua hän kuitenkin jaksoi ruveta kertomaan kokemaansa: Ensin oli tutkittu, ettei taskuissa eikä missään muualla ollut mitään vaarallista. Takin rintataskusta oli löytynyt Uusi testamentti, jonka hän oli ehtinyt ottaa mukaansa. Sitten hänet oli istutettu tuoliin kädet taakse sidottuina ja kuulustelu oli alkanut.

Kuulustelu oli kestänyt koko yön. Ensin ivallinen hymy: ”Kun olet pappi, miksi et rukoile Jumalaasi vapauttamaan sinua?” Yön

mittaan pappi oli kokenut, kuinka kuulustelijoilta loppuivat sanat. Hän itse oli jaksanut rauhallisesti vastata tai olla vastaamatta tehtyihin kysymyksiin. Ja tänään hänelle oli sanottu: ”Koska olet ainoa pappi seurakunnassasi, viemme sinut pyhäksi kotiin.”

Sunnuntaiaamu valkeni kauniina ja rauhallisena. Piispa Dumeni itse tuli laumaansa lohduttamaan. Hän oli valmistautunut pitämään jumalanpalveluksen, ja hän hoitikin sen alusta loppuun. Vankilassa käynyt pappi sai istua ja kuunnella. Saarnassaan piispa sanoi seurakunnalle: ”Rukoilitte pappinne pois vankilasta niin kuin seurakunta aikoinaan Pietarin. Nyt meillä on kiitoksen aika.” Meidän Herramme sai sinä pyhänä, niin uskon, vilpittömän kiitoksen Nakayalen seurakunnalta. Oli tunne, että kirkon katto repeää. Ylistyksen ääni ei voi mahtua käsin tehtyyn huoneeseen. Miksi Jumala usein vaikenee, sitä emme tiedä. Omana aikanaan hän kuitenkin yllättää hyvyydellään.

Sairaalassa näimme ja koimme sodan jäljet hyvin selvästi. Henkisesti väsyneitä, jopa sairaita ihmisiä oli paljon enemmän kuin ennen. Verenpainetauti lisääntyi. Itse koin ihmisten hädän ja tuskan avuttomuutena. Lääkkeitä ne ihmiset tulivat sairaalasta hakemaan. Tietenkin ne auttoivat, mutta ne eivät olleet ratkaisu ihmisten ahdistukseen ja pelkoon. Tavallisesti oli työtä niin paljon, ettei tuota potilaalle varattavaa minimiaikaa, viittätoista minuuttia, voinut rauhassa antaa yhdelle potilaalle.

Poliittisen tilanteen kiristyessä suomalaisilta alettiin kieltää viisumeja. Ne, joilla oli pysyvä maassaololupa, saivat vielä jäädä maahan. Työntekijöiden väheneminen tiesi lisääntyvää työpainetta niille, jotka saivat jäädä, koska monet koulutetut afrikkalaisetkin lähtivät.

Toukokuun 4. päivä 1978

Oli helatorstai, Kristuksen taivaaseen astumisen päivä. Muutaman päivän aikana oli jo ollut maassa ja ilmassa vilkasta. Sotilaat ja sota-

kalusto olivat liikkeellä. Koska Nakayale sijaitsi päätien varrella mentäessä Kunene-virralle ja Angolan rajalle, näimme, kuinka panssariautot aamuyöllä mennä jyristivät kohti rajaa. Helikopterit ja lentokoneet menivät samaan suuntaan. Tuskaisina ihmiset istuivat korva radiossa kiinni. Erikoisesti Angolan radiota kuunneltiin, sillä sieltä tulevat uutiset tuntuivat kertovan asiat joskus totuudenmukaisempina kuin Namibian radio.

Koko jumalanpalveluksen ajan kuulimme, kuinka lentokoneet menivät raskaan tuntuisessa rahdissa kohti rajaa. Jatkuvasti kuulimme myös ammuntaa rajalta päin. Kaikesta tästä johtuen juhlajumalanpalvelus päätettiin polvirukoukseen. Päivä tuntui loputtoman pitkältä, ja ihmiset kokoontuivat toistensa luo kuin turvaa etsien. Illalla kuulimme, että Etelä-Afrikan armeija oli hyökännyt Swapon leireihin Kassingassa ja lähempänäkin ns. Vietnam-leiriin Oshikango sha Popawassa. Hyökännyt ilmasta ja maasta ja tuhonnut ja polttanut sekä surmannut satoja puolustuskyvyttömiä siviilejä, enimmäkseen naisia ja lapsia.

Seuraava päivä oli täynnä odotusta, tuskaa ja jännitystä. Illansuussa armeijan autot tulivat takaisin Angolasta sotasaalista mukanaan. Ihmisiäkin he toivat, nuoria ja vanhoja. He olivat raahanneet eräänkin vanhuksen, joka vain keppiinsä nojaten pääsi liikkeelle ja auton lavalle. Hän sai kodin Nakayalen pappilasta eläen vielä vuosia. Hän kuunteli uutisia Angolasta, jossa hänen poikansa oli evankelistana viettäen päivänsä rukoillen niin Namibian kuin Angolankin puolesta. Sotilaat toivat myös meidän lähinaapureitamme, haavoittuneet he veivät valtion sairaalaan ja muut vankiloihin. Marientaaliin, pääkaupungin eteläpuolella olevaan vankilaan, vietiin monta sataa nuorta. Heistä ei pitkään aikaan tiedetty mitään. Lopulta jotkut kirkon työntekijät pääsivät käymään heidän luonaan. Nuoret kuuluivat eri kirkkoihin, mutta usko Jumalaan oli kuitenkin yhteinen. Ehtoollista jaettaessa ei kysytty, oliko sillä ja sillä kirkolla ehtoollisyhteyttä. Ehtoollinen vankilan seinien sisällä oli monille todellinen yhteyden ateria.

Sairaanhoitaja Foibe

Foibe oli nuorin hoitajistamme, Nakayalen tyttäriä. Hänen lapsuudenkotinsa oli ihan sairaalan vieressä. Pari vuotta ennen meille tuloaan Foibe meni naimisiin. Silloin jo tiesimme, että saisimme Foibesta aikanaan hyvän hoitajan. Heti valmistuttuaan hän tulikin työhön ollen reipas, iloinen ja luotettava työntekijä. Poikavauvakin hänelle oli jo ehtinyt syntyä. Eräänä aamuna huolestuimme, kun Foibe ei tullutkaan töihin, sillä ei ollut hänen tapaistaan myöhästyä työstä. Menimme hänen kotiinsa katsomaan, mikä oli vialla. Ovi ei ollut lukittu, joten pääsimme helposti sisälle. Talo oli tyhjä, ei edes lasta ja hänen hoitajaansa ollut siellä. Pöydältä löysimme kasan kirjeitä, siitä löysin omanikin. Hätäisesti avasin sen: ”*Meme omuhoolike*, rakas äiti, pyydän anteeksi, että lähden ja jätän teidät pulaan. Mieheni ei voi olla enää täällä. Hänet viedään vankilaan, siksi meidän on lähdettävä. En halua, että hän lähtee yksin. Me lähdemme pojan kanssa mukaan. Tämä koti jää tähän. Meidän tavaroille saatte tehdä niin kuin parhaaksi näette. Ota autokin ja käytä sitä. Me lähdemme ja toivomme, että pian saamme tulla takaisin vapaaseen Namibiaan. Tänne me kuulumme ja täällä haluamme tehdä työtä. Rukoilkaa meidän ja kaikkien niiden puolesta, joiden on jätettävä kotinsa ja rakkaansa. Taistellaan yhdessä Namibian ja sen kansan puolesta. Meillä on teitä ikävä. Jääkää hyvin. Teidän Foibe.”

Kun luin tuota kirjettä, he olivat jo kaukana Angolan puolella matkalla kohti tuntematonta. Askeleeni oli hidas ja mieli apea, kun palasin sairaalaan. Ikävöin rehtiä ja reipasta Foibea, silmäni etsi hänen reipasta olemustaan, korvani kuulosti hänen heleää nauruaan. Meitä itkijöitä oli paljon. Ei tarvinnut salata kyyneleitään.

Me odotimme lisää tietoa Kassingasta ja tulihan niitä aikanaan. Foibe oli juuri ehtinyt Kassingaan saaden tehtäväkseen olla leirin sairaanhoitaja. Pian tuli järkyttävä tieto: Foibe oli saanut surmansa yrittäessään auttaa toisia pommi- ja miinaryöpyn keskellä. Isä ja poika olivat jossain muualla. Tulleiden tietojen mukaan he olivat

hengissä. Miksi, ja vieläkin, miksi, huusi minun ja monen muun sydän. Tiesin kuitenkin, että Foiben mielestä hinta ei ollut liian kallis, sillä hän rakasti maatansa Namibiaa. ”Mikään ei ole liian kallis hinta Namibian vapaudesta”, sanoisi Foibe. Vaikka Foibe olikin haudattu Kassingaan suureen joukkohautaan, vietimme me Nakayalessa surujuhlaa. Istuimme surutalossa ja surimme omaisten ja ystävien kanssa. Sellaistakin noina aikoina sattui, että kun jostakusta tuli kuolinsanoma, hautajaiset pidettiin, surujuhla vietettiin. Myöhemmin kuultiin, että ihminen olikin elossa.

Swapon toimintaa Nakayalessa

Kolmen kilometrin päässä meiltä oli roomalaiskatolinen lähetysasema. Asemalla oli pieni sairaala ja koulu. Eräänä varhaisena aamuna ovelleni kolkutettiin, hätääntynyt naapuri seisoi siellä ja alkoi kertoa yöllisiä tapahtumia: Yöllä tuli joukko aseistettuja miehiä. He menivät katolisen koulun asuntolaan, herättivät monta sataa koululaista ja komensivat heidät lähtövalmiiksi. He menivät myös valkoisten opettajien asuntoihin ja komensivat heidätkin lähtemään. Aseistetut miehet vaativat autojen avaimet ja marssittivat koko joukon autoihin istuen itse rattiin ja niin mentiin.

Pimeässä ei nähnyt, minne päin ajettiin. Ajo ei ollut kuitenkaan pitkä. Pysähdys oli jo noin kymmenen kilometrin päässä. Koko oppilasjoukko komennettiin ulos autosta ja marssi alkoi. Opettajat saivat jäädä autoihin, ja he saivat avaimet käteensä. Yön pimeydessä he eivät tohtineet painaa kaasua, vaan jäivät istumaan autoihin, tietämättä missä olivat. Jostain kuului liikettä, jännitystä oli tarpeeksi. Kun aamu alkoi sarastaa, he totesivat olevansa Angolan rajalla. Koululaiset olivat jo varmaan pitkällä rajan toisella puolella. Kun aurinko alkoi pilkistää taivaanrannalla, tulivat Etelä-Afrikan sotilaat. Swapolaiset olivat joukkonsa kanssa jo turvallisen matkan päässä.

Kotoaan ryöstetyt opettajat saatettiin kotiinsa. Myöhemmin päi-

vällä tuli yksi opettajista käymään meillä ja naureskellen kertoi, ettei ehtinyt edes sandaaleita saada pimeässä jalkaansa, vaan joutui lähtemään paljain jaloin. Onneksi ei matkasta tullut tuon pidempi. Afrikassa saattaa pitkäkin matka onnistua paljain jaloin, sillä lämmintä kyllä riittää. Jalkapohjat saattavat kyllä päiväsaikaan palaa kuumassa hiekassa. Tuon yön jälkeen koulu ei alkanut katolisten asemalla pitkään aikaan. Koko asema oli kuin kuollut.

Eräänä yönä seisoimme suomalaisen työtoverin kanssa ulkona lähetysasemalla. Oli keskiyö. Kuului yön ääniä, sirkan siritystä ja sammakon kurnutusta. Lintukin viritti yövirren jossain. Kuutamon valaisemalla kedolla näimme liikettä. Joukko miehiä pyssyt olallaan meni koululaisten asuntolaan. Hetken perästä tuli parisataapäinen joukko lapsia ulos. Heitä lähdettiin marssittaman kedolle kohti rajaa. Näimme kedolla vain liikkuvia varjoja matkalla olijoista. Lopulta kaikki hiljeni.

Vartijoita lienee ollut liian vähän, koska osa lapsista pääsi karkaamaan. He juoksivat lähitaloihin, sairaalaan, lähetysasemalle, kuka minnekin turvaa etsimään. Mekin annoimme turvapaikan karkulaisille, jotta jokainen pääsisi johonkin nurkkaan. Näin varmaan tekivät naapuritkin. Osa lapsista ehkä lähti mielelläänkin yli rajan uuteen ja ihmeelliseen.

Muutaman päivän perästä joitakin oppilaita tuli vielä takaisin. He olivat päässeet karkaamaan rajan ylitettyään. He istuivat verannallani jalat turvoksissa ja verisinä. Kävelyä tuntemattomilla metsäteillä oli heille riittänyt päivä- ja yökausiksi. Aluksi he eivät olleet uskaltaneet mennä edes taloihin kysymään tietä ja pyytämään ruokaa. Eihän voinut tietää, kuka olisi ilmiantaja. Oli pitänyt vain arviolta tehdä matkaa ja uskoa, että kotiinpäin mentiin. Loppumatkalla he olivat jo uskaltaneet kysyä tietä ihmisiltä ja olivat saaneet ruokaa. Siinä he nyt istuivat verannallani totisina ja väsyneinä. Keitin teetä ja laitoin heille syötäväksi hilloa leivän päälle, koska tiesin, että läheskään kaikki eivät pitäneet voista. Matkakertomus oli karu. Pelkoa ja jännitystä täynnä. Mutta nyt oltiin taas kotona. Jalat hoidet-

tiin sairaalassa. Pitkä uni virkisti ja niin arki koulussa saattoi alkaa.

Yöllisen tapahtuman jälkeisenä päivänä tulivat Etelä-Afrikan sotilaat meitä tervehtimään. He tenttasivat tarkkaan, mitä olimme nähneet ja kuulleet. Mitäpä siinä salaamista, kaikki tiesivät, mitä oli tapahtunut. Mutta heidän kysymyksensä: ”Miksi ette soittaneet meille, olisimme tulleet auttamaan?” Soittaako heille, eteläafrikkalaisille, joiden apuun ihmiset eivät luottaneet. Sitä paitsi monet oppilaat lähtivät mielellään swapolaisten mukaan, hehän hakivat omiaan lisävoimaksi joukkoihinsa. Ihmetytti vain, olisivatko sotilaat tulleet ja mitä he olisivat tehneet. Lähetysasema oli heidän mielestään vain kaiken pahan alku ja juuri. Toisekseen, elimme hyvin kokonaisvaltaisesti kansan kanssa sen järkyttävissä vaiheissa, vaikkakin nuorten lähtö aina jollakin tavalla järkytti.

Välähdyksiä elämän arjesta juhlan keskellä

Elämä jatkui iloineen ja suruineen. Oli jälleen juhlan aatto ja kello lähenteli kuutta illalla. Meillä oli ruoka valmiina. Pauliina, uskollinen kotihengetär, oli ahertanut monta päivää saadakseen talon kuntoon, ja nyt olimme valmiit ottamaan vastaan piispan seurueineen vieraaksemme huomiseen lähetysjuhlaan. Muutamia suomalaisia lähettitovereita oli saapunut jo aikaisemmin. Piispan seurue ei voisi enää viipyä kauan matkalla, sillä pimeä tulisi tuossa tuokiossa ja maassa oli ulkonaliikkumiskielto öiseen aikaan. Aurinko oli jo alhaalla lännen taivaalla, kello tuli seitsemän ja tuli kahdeksan. Lakkasimme vihdoin odottamasta vieraita sinä iltana. Söimme ja saunoimme, mutta pöydän jätimme katetuksi. Saunan uuniin emme lisänneet enää puita, sillä arvelimme, että jotain oli täytynyt matkalla sattua, eivätkä tulijat ehtisi saunaan. Toivoimme hartaasti, että piispan seurue tulisi aamulla aikaisin. Menimme nukkumaan, mutta levottomaan mieleen uni ei kuitenkaan tullut.

Puolen yön jälkeen kuulin auton ajavan pihaan. Menin portille ja siinä olivat vieraamme turvallisuuspoliisin saattamina. Huumorin

pilke silmäkulmassa kertoi piispa iltayön tapahtumista. Noin kaksikymmentä kilometriä meiltä oli sotilasleiri, jossa hänet oli seurueineen pidätetty. Kaikki vain autosta ulos. Auto tutkittiin perusteellisesti koirien kanssa ja vangitut vietiin leirille.

Piispa seurueineen oli ahdettu siivottomaan telttaan, missä tarpeensa sai tehdä nurkassa olevaan haisevaan ämpäriin. Kuulustelut alkoivat. Kaikki tuntui naurettavalta ja järjestetyltä, sillä kyllä sotilaat tiesivät, että Nakayalessa on sunnuntaina juhla ja että piispa oli matkalla sinne. Aikansa kiusattuaan päästivät sotilaat piispan lähtemään. Mutta yön pimeydessä he eivät tietenkään voineet lähteä yksin, siksi saattajina oli niinkin arvovaltaista väkeä kuin turvallisuuspoliisi.

Ihmettelin jälleen kerran, mistä he saavat voimansa, nämä ihmiset? Koin, että Jumala on heidät varustanut tätä kaikkea varten. Sillä ne, joilla on valta, tekevät kaikkensa nöyryyttääkseen heitä, mutta kerta toisensa jälkeen nöyryyttäjät saavat kokea jäävänsä tappiolle. Aamuyön tunteina vieraat söivät jäähtynyttä ruokaa, kävivät lämpimässä saunassa pesulla ja niin talo hiljeni muutamaksi tunniksi.

Vuoden 1979 tapahtumia

Saimme sairaalaan kansallisen terveyssisaren, jonka tehtäväksi tuli koko lännen neuvola- ja rokotustyö. Kaikki lähti hyvin alkuun. Työryhmä, johon kuului neljä henkeä, oli innostunut työstään, vaikka kulkeminen kävi aina vain vaikeammaksi, koska miinoja oli metsäteilläkin. Miinavaaran lisäksi työryhmää ahdistelivat omalla tavallaan niin swapolaiset kuin Etelä-Afrikan armeija. Useinkaan me sairaalassa työtä tekevät emme aavistaneet, miten vaikeaa niillä työntekijöillä oli, jotka tekivät matkoja kylille.

Eräänä aamuna me sitten ymmärsimme. Oli maanantaiaamu. Tulimme aamuhartaudesta ja olimme alkamassa uutta työviikkoa. Pihalla rokotusryhmän autonkuljettaja oli valmiina autonsa kanssa

lähtemään matkalle, mutta missä olivat muut ryhmäläiset? Mennessämme katsomaan heidän huoneistaan löysimme taas kerran kirjeitä: ”Anna anteeksi, kun jätämme teidät pulaan. Emme voi jatkaa kiertotyötä. Meidän on pakko lähteä. Toivomme, että pian saamme palata kotiin.” Ymmärsimme heitä, vaikka sisimmässämme itkimme heidän menettämistään vapaustaistelijoiksi. Se oli järkyttävää heidän itsensä tähden kuin myös työn tähden.

Tulipalo

Heinäkuun seitsemästoista päivä oli sairaalassa levoton. Siellä oli jos jonkinlaista liikehdintää. Illalla tuntui ihanalle mennä omaan sänkyynsä ja kääriytyä huopaan. Ikkunat ja ovet sai sulkea, kun ei ollut kuuma. Kylmän ajan yöt olivat todella ihania. Silloin, kun mikään ei häirinnyt, sain nukkua illasta aamuun yhtä päätä tarvitsematta nousta sulkemaan ovia ja ikkunoita joka tuulen puuskan mukaan. Tuona yönä, heinäkuun 17., heräsin kello 3.30 kovaan räjähdykseen. Liekö ollut totta vai unta, mutta tuntui ikään kuin sänkyni olisi liikahtanut räjähdyksen voimasta. Totta oli kuitenkin, että kodissani oli pari ikkunaa rikki. Välikatosta, joka oli tehty puupaaluista, joiden päälle oli pantu savea, karisi roskaa niin, että talo oli kuin pommituksen jäljiltä. Makuuhuoneen ikkunasta näin, kuinka naapuritalosta nousivat tulen lieskat. Kaupassa olevat säilykepurkit ja kaikenlainen muu tavara räiskyi ja paukkui tulen kuumentaessa niitä. Kauhistuneena muistin aikaisemmin näkemäni unen tulipalosta.

Mennessäni ulos siellä oli jo muitakin ihmisiä. Kukaan lähiseudulla ei enää nukkunut. Tuntui pahalle, kun emme voineet tehdä mitään muuta kuin katsoa tulen riehuessa kuin riemuvoittoa juhlistaen ja hävittäessä naapurin kodin ja kaiken muun tuhkaksi. Miten kävisi ihmisille? Sitä siinä sydän kipeänä kyselimme.

Aamu alkoi valjeta. Savusta sakea, kylmä, tuulinen aamu. Minäkin tärisin vilusta pihalla seisoessani, vaikka kuuluinkin niihin, joilla oli

päälle lisättävää vaikka kaksikin villatakkia. Naapuritalosta tuli viestin tuoja, joka kertoi, että kaikki oli palanut. Kuin ihmeen kautta sieltä tulen seasta oli perhe kömpinyt ulos. Vain Maganolta oli katkennut jalka. Talon isäntä ei ollut kotona. Hänethän varsinaisesti olisi haluttu murhata, mutta hänen aikansa ei ollut vielä tullut. Iloitsimme ja kiitimme yhdessä Jumalaa perheen pelastumisesta.

Pian nousi tuhkan tilalle uusi talo. Tosin yksinkertaisempi kuin poltettu, mutta kuitenkin toimiva. Kaupassakin alkoi taas kauppa käydä. Perhe asettui nyt asumaan ”ambotaloon”, joka oli rakennettu pellon keskelle. Siellä olo tuntui turvallisemmalta. Minunkin kotini siivottiin. Uudet ikkunaruudut laitettiin särkyneiden tilalle. Elämä jatkui. Tuon tuhoyön jälkeen kuulimme, että Ondongassa oli eräs toinenkin kauppias edellisenä päivänä ammuttu kuoliaaksi.

Vuosi 1980

David, hän on tuo sama kauppias, jonka talo ja omaisuus poltettiin edellisenä vuonna, oli illalla, 14.3.1980, ennen nukkumaan menoa pitänyt perheensä kanssa iltahartauden ja pyytänyt omiaan siunaamaan itsensä. Hän oli selittänyt vaimolleen jopa liikeasioita sanoen, että hänen aikansa ei olisi pitkä. Pian hänet murhattaisiin, ehkä jo alkavana yönä. Hän ei halunnut paeta, vaan antoi iltarukouksessa itsensä, perheensä, kaikkensa Jumalan käteen. Ja niin perhe asettui levolle.

Keskiyön aikaan tulivat aseistetut miehet ja pyysivät *tate* Davidia ulos vaatien rahaa. Davidin vaimo toi käsillä olevat rahat, ja ne annettiin pyytäjille. Mutta miehille se ei ollutkaan tarpeeksi. Rahat saatuaan he käskivät Davidin mennä makuulle maahan ja selittivät, että heidät oli lähetetty tappamaan hänet. Kuuliaisesti asettui *tate* maahan, ja hänet ammuttiin siihen. Davidin vaimo oli makuuhuoneen sängyssä nuorimpansa kanssa, rintansa alla hän kantoi seuraavaa lasta kuudennella kuulla. Avonaisesta ovesta miehet ampuivat häntä kaulalle. Sinä aikana, kun asemiehet mellastivat talon si-

sällä, sytytti toinen joukko talon ja kaiken omaisuuden palamaan.

Siihen räiskeeseen minäkin heräsin ja näin tulen lieskojen kohoavan naapurista. Hyvä Jumala, miksi sallit tämän kaiken? Menin ulos muiden joukkoon. Hetken päästä tuli yöhoitaja hakemaan minua sairaalaan. Äiti, jota oli ammuttu murhatun talossa, oli tuotu sairaalaan peltoja pitkin. Luoti oli jäänyt hänen kaulaansa. Voi sitä itkun ja itkemättömän kärsimyksen määrää. Aamu tuli senkin yön jälkeen, mutta sairaalaan ei tullut aluksi ketään töihin. Ihmiset vetäytyivät peloissaan koteihinsa. Vähitellen kuitenkin elämä alkoi uudestaan, ja saimme lähetettyä haavoitetun naapurin äidin valtion sairaalaan. Tulipalo naapurissa jatkui. Murhattu talon isäntä makasi edelleen paikassa, johon hänet oli ammuttu. Ihmiset odottelivat poliisia. Mieleeni nousivat sanat: ”Isä anna meille anteeksi, niin kuin mekin anteeksi annamme.” Näinhän oli *tate* David perheensä kanssa edellisenä iltana rukoillut.

Sateet alkoivat vuonna 1980 jo lokakuussa. Eräänä yönä oli kova myrsky ja ukonilma. Vettäkin tuli kaatamalla. Jossain kohdassa peltikatossa oli reikä, koska vesi tuli makuuhuoneeseeni katon läpi. Laitoin pesuvadin tippuvalle kohdalle ja pisarat tippuivat siihen niin äänekkäästi, etten saanut nukuttua. Sitten keksin, että voihan siihen vatiin laittaa jotain pehmikettä, etteivät pisarat pidä niin kovaa ääntä. Silloin oli vasta iltayö ja toivoin, että aamuyön saisin nukuttua.

En ollut vielä saanut unen päästä kiinni, kun alkoi kuulua ammuntaa. Se lisääntyi ja koveni räiskyen ukkosen ja salamoiden kanssa kilpaa. Minulla oli tunne, että luodit tulevat seinän läpi sisään ja menin lattialle pitkäkseni. Mahtoiko se olla sen turvallisempaa?

Hetken päästä kuulin raskaita askeleita, jotka kiersivät ympäri taloa, sitten verannan ovelle kolkutettiin. Kuulin puuroutuneen miesäänen sanovan: ”Me haluamme avaimet.” Ei kuulunut selitystä, mitkä avaimet ja mitä varten. Vaatimus tuli äänekkäämmäksi: ”Etkö kuule, että me haluamme avaimet.” Keskenään miehet kuuluivat päivittelevän, mihin olen mahtanut mennä, kun en vastaa. Minä taas

tein päätökseni, etten mene ovelle. Ketä tahansa miehet olivatkin, he ainakin olivat humalassa. Totesin vain, että jos he haluavat, he kyllä pääsevät sisään ilman vaikeuksia, sillä veranta oli iso ja sen ulkoseinä vain ohutta hyttysverkkoa ja ovenakin vain raamit verkon ympärillä.

Jonkin ajan kuluttua kolkuttajat poistuivat. Sadekin hiljeni vähitellen, samoin ukkonen ja salamat. Jossain vielä ammuskeltiin. Uni pakeni silmistäni ja aika kului. Sitten näin ikkunasta, kuinka viisi sotilasautoa ajoi sairaalan pihaan. Rohkaisin itseni, menin sotilaiden luo ja kysyin, mitä tänä yönä oikein tapahtui, kun ammuttiin niin kovasti ja sairaalaa ja minuakin kodissani häirittiin? ”Jotkut vartijat olivat saaneet palkkansa”, oli vastaus. Tapasin yöhoitajat ja kuulin, että heiltäkin oli vaadittu nimeltä mainiten ambulanssin avaimia. Hekään eivät päästäneet pyytäjiä sisään, sanoivat vain pyytäjille, ettei sairaalan auton avaimia anneta vieraille.

Aamu tuli siitäkin yöstä, ja sen myötä kovat selvittelyt. Sairaalan työntekijät kieltäytyivät tulemasta työhön yöksi. Kaikkia pelotti, niin kuin minuakin. Miten tästä eteenpäin? Kävimme sotilasleirillä ja ministerin talossa selvittämässä asiaa. Minun pihassani käytiin tarkastamassa jälkiä. Siihen asia sitten raukesi. Mekin sairaalassa vain halusimme olla rauhassa. Mielestämme emme olleet antaneet aihetta moiseen mylläkkään.

Potilas

Sairaalassa oli jo jonkin aikaa ollut potilaana eräs Ambomaan hallituksen ministeri. Hänen vuoteensa vierelle kuuluivat henkivartijat, mutta heitä näimme sairaalassa vain aamuin ja illoin. Monenlaista puhuttiin tuosta ministeri-potilaasta. Itse koin hänet miellyttävänä ihmisenä. Kansakin hänestä tykkäsi. Hän kuulemma hoiti kansan asioita kabinetissa, jossa istui. Miestä hoidettiin sairaalassa korkean verenpaineen vuoksi. Lääkärit sanoivat sen johtuvan stressistä. Kotonakin tautia olisi voitu lääkkeillä hoitaa, mutta hän ei uskalta-

nut olla kotonaan monenlaisten uhkailujen vuoksi.

Nyt oli ankea viikko takana ja alkaisi juhlaviikonloppu. Oli jo iltamyöhä, kun asetuin levolle. Jotenkin helpottuneena vaivuin iltarukouksen jälkeen syvään uneen. Muutamaa minuuttia ennen kahtatoista heräsin outoon äänen, kuin olisi peltejä revitty katolta. Nousin vuoteesta, ja uni ja mielenrauha olivat tipotiessään. Jäin odottamaan jatkoa tapahtumille, ja viiden minuutin päästä tulikin yöhoitaja ja kertoi, että *tate* Lisiasta, meidän ministeriämme, oli ammuttu. Menin sairaalaan, ja kuuden hengen potilashuoneen lattialta löysin miehen verissään. Jalat olivat polvien kohdalta tohjona, rinnassa ja vatsassa oli ammottava haava. Viereisessä vuoteessa makaava potilas oli saanut luodin jalkaansa, joten hänkin makasi verissään. Seinä oli täynnä luodin jälkiä sänkyjen päädyn kohdalla.

Kaksi aseistettua miestä oli yrittänyt viedä ministeri Lisias Aluman ulos, mutta hän oli kieltäytynyt tarttuen sängyn päähän, kun toiset yrittivät viedä väkisin. Siihen hänet sitten oli ammuttu ja ampujat olivat menneet omia teitään. Nostimme ministerin vuoteeseen lattialta, laitoimme ravintoliuosta suoneen tippumaan ja sidoimme hänen haavansa. Mies oli kyllä tajuissaan ja pysyikin tajuissaan loppuun asti. Sitten aloin soitella poliisille, Oshakatin sairaalaan ja sotilasleirille pyytäen apua. Joka paikasta sain vastauksen: ”Ettekö voi odottaa aamua ja tuoda sitten potilaan Oshakatiin.” Raivostuttavaa! ”Tietenkin voimme, jos on pakko, mutta aamulla ei potilas enää tarvitse lääkärin eikä kenenkään apua”, oli minun vastaukseni. Potilaalla oli kova verenhukka ja kovat kivut. Me siis teimme, minkä voimme, annoimme kipulääkettä, ompelimme ja sidoimme. Tiesimme, että potilas ei tästä toivu, mutta emme yön pimeydessä, liikkumiskiellosta johtuen, voineet lähteä Oshakatiin.

Siinä hässäkässä muistin, että naisten kokouksessa oli joukko pappeja. Kokous loppui illalla niin myöhään, etteivät papit olleet voineet mennä kauas. Ainakin joku voisi löytyä kirkolta. Lähetin hoitajan katsomaan, ja hän palasi mukanaan peräti kolme pappia. Yksi heistä oli oman seurakunnan pappi, ja se tuntui taivaalliselta, sillä

potilaamme oli ollut kirkkomme jäsen. Vuodet olivat hänet vieraannuttaneet kirkosta, ja hänellä oli monia lankeemuksia takanaan. Seurakunnan pappi tunsi kuitenkin lampaansa, keskusteli potilaan kanssa vastaanottaen ripin ja antaen synninpäästön. Mikä syvä rauha laskeutuikaan tuolloin potilaan kasvoille. Se rauha säteili tuon kaiken kaaoksen keskellä niin, että koimme Suuren Voiman olevan läsnä. Oli sittenkin olemassa anteeksiantamus, oli olemassa Isä, joka välitti meistä. Äänemme ja hätämme eivät liikuttaneet niitä, joiden oville yritimme kolkuttaa, mutta hän, Jumala, oli läsnä.

Kello 5.30 potilaamme kuoli. Lähtiessään hän sanoi meille, jotka olimme läsnä: ”Jääkää hyvin ja kiitos siitä, mitä teitte puolestani.” Peittelimme ruumiin siinä toivossa, että poliisit pian tulisivat, koska emme voineet hoitaa tilannetta ilman heitä. Kello kuusi lähdimme seurakunnan papin kanssa sotilasleirille, joka oli noin kilometrin päässä. Pyysimme, että he tulisivat poliisien kanssa selvittämään tilannetta.

Helteinen lokakuun kolmaskymmenes päivä oli jo pitkällä, kun virkavalta lopulta saapui sairaalaan. Kuulustelut olivat vähäisiä. Sitä vastoin yöhoitajat pidätettiin ja sairaalan henkilökunnan koteihin mentiin tarkastukselle. Jos jossakin kodissa oli edellisen illan ruuan jätteitä pöydässä, tarkastajat väittivät, että talossa oli ollut edellisenä yönä terroristeja. Pidätyksen pelossa pari työntekijää karkasikin rajan yli ennen kuin heidät ehdittiin pidättää. Edellisenä iltana alkanut naistenkokous hajotettiin. Naiset menivät koteihinsa, ja me jäimme odottamaan, mitä muuta päivä toisi tullessaan.

Keskipäivän aikaan tulivatkin turvallisuuspoliisit ja pyysivät saada keskustella kanssani. Heidän ensimmäinen kysymyksensä oli: ”Näitkö potilaan henkivartijoita ja keskustelitko heidän kanssaan?” ”Kyllä”, minä vastasin, ”aamuisin ja usein iltaisin näin heidän käyvän potilaan luona. En keskustellut heidän kanssaan. Muiden sotilaiden kanssa jouduin kyllä keskustelemaan useinkin, koska he eivät sairaalassa käydessään käyttäytyneet sotilaallisesti.” ”Saivatko vartijat olla potilaan luona kenenkään häiritsemättä?” oli poliisien seu-

raava kysymys. Vastasin, etten ollut tietoinen, että kukaan olisi puuttunut vartijoiden olemiseen millään tavalla. ”Aiotteko te jäädä tänne edelleen?” kysyivät miehet vielä. Vähän hämmästyneenä tein vastakysymyksen: ”Miksi en jäisi?” ”Se saattaa olla vaarallista”, oli poliisien varma vastaus.

Iltapäivällä tuli taas yksi sotilas luokseni ja kysyi ”Ettekö te todella koskaan käskeneet potilaan henkivartijoita pois hänen luotaan?” Hämmästyneenä siitä, että hän kysyi taas tuota samaa asiaa, totesin vain, etten ollut todellakaan sitä tehnyt, koska minulla ei ollut mitään syytä siihen. Tiesin kyllä, että potilas oli henkilö, jonka luona vartijoiden olisi pitänyt olla koko ajan, mutta syystä tai toisesta näimme noita henkivartijoita sairaalassa hyvin harvoin. ”Mikä oli teidän asenteenne noihin vartijoihin ja koko tähän politiikkaan?” kyseli sotilas edelleen. Vastaukseni hänelle oli, että haluaisin rauhaa tähän maahan, rauhaa ja oikeudenmukaista ratkaisua kaikille asioille. Toivoisin myös kaikille ihmisille tässä maassa hyvää elämää. Tämän kuultuaan sotilas käänsi minulle selkänsä ja meni menojaan.

Sinä päivänä sotilaita ja poliiseja tuli ja meni jatkuvasti. He eivät olleet kovin kiinnostuneita yöllisistä tapahtumista, kulkivat vain ympäri sairaalaa ja tekivät elämämme ahdistavaksi ja levottomaksi. Sairaat ihmiset sairaalassa odottivat hoitoa, mutta sinä päivänä jaksoimme tehdä vain välttämättömän. Oli jo ilta, kun poliisit antoivat luvan viedä Lisiaksen ruumiin Oshakatin sairaalaan.

Seuraava päivä oli sunnuntai. Kun menimme kirkkoon, istui siellä vain muutama ihminen, vaikka yleensä kirkko oli täynnä väkeä jumalanpalveluksessa. Jumalanpalveluksen jälkeen seurakunnan pappi tuli meille lounaalle. Hän oli vakavan näköinen ja alkoi varovasti ehdotella, että minä lähtisin Oniipaan, kirkon keskukseen. Mutta koska kuulimme, että turvallisuuspoliisit olivat kyselleet minua sillä aikaa kun olimme kirkossa ja että he olivat luvanneet tulla seuraavana päivänä takaisin, sovimme, että minä jäisin Nakayaleen vielä huomiseen asti ja tapaisin poliisit. Vasta sen jälkeen menisin Oniipaan.

Seuraavana päivänä, maanantaina, tulivat poliisit. Turvallisuuspoliisi halusi keskustella kanssani kahden kesken. ”Teitä syytetään siitä, että olette lähettäneet Lisias Aluman henkivartijat pois hänen luotaan. Olette myös syöttäneet ja juottaneet kodissanne terroristeja ja toimittaneet heidät ampumaan ministerin.” Sellainen oli poliisin asia minulle, ja tietenkin seurasi kysymys: ”Onko teillä jotain siihen sanottavaa?” Kyllä minulla oli. Sanoin rauhallisesti, että minulla ei ollut mitään tekemistä terroristien kanssa enempää kuin ministerin vartijoidenkaan kanssa. ”Oletteko valmis antamaan lausunnon ja vannomaan valan, että tuo mitä juuri sanoitte on totuus?” kysyi poliisi kaivaen samalla esille papereitaan. ”Kyllä olen”, vastasin. Niinpä asetin sormeni Raamatun päälle ja vannoin valani. Tiedän tänäänkin, että se, mitä kerroin omasta osuudestani tuohon tapahtumaan, on totta.

Poliisi hoiti työnsä ja meni pois. Lähtiessään hän katsoi minua pitkään ja sanoi: ”Minä uskon, mitä sanoit, mutta silti olisi parempi, että lähtisit täältä mahdollisimman pian.” Myöhemmin kävi ilmi, että minua tultaisiin syyttämään joistakin muistakin asioista, joista en itse asiassa tiennyt mitään.

Ja minähän olin lähdössä. Halusin vain vielä sanoa jotain työtovereilleni työstä ja paljosta muusta. Olimmehan kulkeneet yhdessä pitkän tien. Nytkö olimme tulleet pääteasemalle? Ero ei tuntunut helpolta meistä kenestäkään. Jäin vielä sinä iltana Nakayaleen. Illalla avasin radion ja kuulin uutisissa viestin. ”Nakayalen sairaalassa on murhattu ministeri Lisias Aluma. Sairaalan suomalainen vastaava hoitaja on lähettänyt henkivartijat pois potilaan luota ja toimittanut terroristit ampumaan potilaan.” Siinä se oli, koko kansan kuultavana, myös minun, jos en vaikka olisi sitä aikaisemmin kuullut. Tokihan nyt ymmärsin selkeämmin kuin aikaisemmin, että olin syytetty.

Radiouutisten jälkeen taloni täyttyi ihmisistä. Istuimme aamuun asti, veisasimme, rukoilimme ja lohdutimme toinen toisiamme. Hetkeksikään eivät nuo ihmiset jättäneet minua yksin. Seuraavan

päivän aamuna he saattelivat minut autoon. Uskollinen autonkuljettajamme istui auton rattiin, ja niin me lähdimme. Olin siis evakkomatkalla. Tein joitain töitä Onandjokwen sairaalassa, mutta paljon meni aikaa pelkkään olemiseen. Mainitsin jo tuesta, mitä sain toisilta. Minua ikään kuin käsin kannettiin. Asuin yhdessä huoneessa Oniipan päärakennuksessa, jonka toisessa päässä oli ompelimo, enkä juuri koskaan ollut yksin, sillä joku ambolainen oli aina läsnä. Usein ihmiset tulivat ryhmänä ja silloin juttelimme, veisasimme ja rukoilimme.

18.11.1980 heräsimme yöllä Oniipassa kovaan räjähdykseen. Kirjapaino oli räjäytetty, toistamiseen. Emme voineet mennä räjähdyspaikalle, koska pimeällä liikkumiskiellon takia olimme suljetut Oniipan pihapiiriin aamun valkenemiseen saakka. Aamulla vasta näimme kirjapainon rakennuksineen ja kalliit koneet tohjona. Vain rojua oli jäljellä. Toimistorakennuksessa oli ikkunat rikki ja jotain muutakin oli tuhoutunut. Vain rojua oli raunioilla. Ensimmäisen kerran kirjapaino tuhoutui vuonna 1973. Oliko tämänkertainen räjähdys kosto kirkolle liittyen Nakayalen tapahtumiin? Kukaan ei tiedä asiaa varmasti, mutta siltä se näytti.

Piispamme oli yhteydessä korkeimpaan hallintojohtajaan, ja sieltä luvattiin, että asia kyllä tutkitaan ja se selviää. Mutta asia ei edennyt niin nopeasti kuin odotimme ja toivoimme. Meillä oli vielä pitkä ja vaikea tie edessämme. Kirkon johto ja lähettitoverit toivoivat, että olisin maassa, kunnes asia selviäisi ja syyttömyyteni olisi todistettu. Minusta alkoi kuitenkin tuntua turhauttavalle koko ”taistelu” ja itsetuntoni alkoi olla nollilla. Masennuksen hetkinä, varsinkin yksin ollessani, löysin itseni miettimästä, olisiko kuitenkin viisautta lähteä Suomeen.

Eräänä iltana heittäydyin sänkyni päälle väsyneenä ja nukahdin itkuuni. Aamulla en ollut noussut vielä vuoteesta, kun naapurista tuli piispatar kyselemään vointiani. Hän kertoi yönsä olleen levottoman. Hän oli nähnyt unta, että joku hänelle läheinen ihminen oli suuressa vaarassa. Herättyään hän oli heti ymmärtänyt, että kysees-

sä olin minä. Siispä aamun alkaessa sarastaa hänen piti oitis lähteä naapuriin kyselemään, mitä sinne kuului. Yöllä hän oli rukoillut puolestani. Minäkin kerroin hänelle kokemaani: tekemästäni päätöksestä luovuttaa ja lähteä pois, väsymyksestäni ja itkustani sekä heräämisestäni ihmeelliseen lauluun. Ihmetellen totesimme Jumalan hoitaneen minua salatulla tavalla. Sydän avautuneena Jumalan suuruuden edessä kiitimme ja ylistimme häntä, ja lähtöpäätökseni jäi jälleen sillä kertaa.

Elämä jatkui ja uudenvuoden aattona kuulimme radiosta, että ellen puolen yön aikaan ole poistunut Ambomaalta, poliisit tulevat ja vievät minut Ambomaan ulkopuolelle. Sinä yönä nukuin kahden suomalaisen työtoverin kanssa samassa huoneessa. Kukaan ei kolkutellut eikä hoputtanut lähtemään, joten Swakopmundiin lähdin ilman poliisien saattelua.

Käydessäni Windhoekissa tapasin uuden ministerin. Hän alkoi kysellä, mitä minulle kuului. Ministeri totesi, että olen kyllä kuullut sinun asiastasi, *meme* Kaino, mutta ennen kuin ryhdyn asiaa hoitamaan, halusin kuulla sinua itseäsi. Sitten hän tutki teleksit ja sähkösanomat, jotka koskivat asiaani. Lopulta hän sanoi: ”Itse asiassa koko jutun pitäisi olla selvä. Sinä et ole syyllinen. Minä hoidan asiaa parhaan taitoni mukaan. En tiedä, mitä voin tehdä, mutta yritän kaikkeni.” Hyvästiksi hän otti käteni omiin käsiinsä ja sanoi: ”Sinua on kohdeltu niin kuin meitä mustia.” Itse jäin miettimään: kunniako vai häpeä. Vanhurskaan silmissä saattaa olla väärää sekin, minkä luulee oikeaksi.

Palasin siis jälleen Swakopmundiin. Odotus jatkui. Helmikuun 18. päivänä oli nimipäiväni ja suomalaisessa koulukodissa oli monta lomailijaa. Heidän joukossaan oli piispamme. Vietimme nimipäiväseuroja, veisasimme paljon ja asiani tuntui olevan yhteinen. Sain monta rohkaisun sanaa. Seuraavana aamuna tuli puhelinsoitto Ambomaalta. Hallituksen kokous oli päässyt yksimielisyyteen siitä, että eräs syytetty nimeltä Kaino Kovanen on syytön. Nyt kaikki palaa kohdalleen, sairaaloiden rahat tulevat ym. eikä Kainon tarvit-

se lähteä pois maasta. Tottako? Onko kolmen kuukauden ajojahti päättynyt? Sain onnitteluja ja halauksia, siunauksen toivotuksia.

Menin taas kerran merenrantaan. Kuuntelin meren kohinaa. Tunsinko itseni voittajaksi? Olinko vahingoniloinen häviäjilleni? En minä sitä tiennyt. Minä itkin ääneen ja huusin kipuni ja iloni tuulen huminaan ja meren pauhuun. Olin Jumalani kanssa ja Hänen edessään en tuntenut itseäni voittajaksi, vaan armahdetuksi. Vankeusaikani oli päättynyt ja edessä oli Suomeen lähtö.

15.3.1981 sitten lähdin. Pyhäaamun viileydessä ajelimme kohti Windhoekia. Maija ja Raimo, kiitos senkertaisesta matkaseurasta. Kiitos kaikesta aikaisemmasta teille ja muille työtovereille. Kiitos piispalle ja kirkon johdolle. He todella taistelivat puolestani. Kaiken päätökseksi piispa Dumeni järjesti minulle loman Sveitsin Casa Locarnoon, jonne nyt olin kiitollisin mielin matkalla.

Yli sata namibialaista koulutukseen Suomessa

Helena Kuivila

Hallinnollinen ulkoasiainsihteeri Helena Kuivila hoiti 1980-luvulla ulkoasiainministeriön Swapo-stipendiaattiohjelman hallinnointia.

Ulkoministeriön stipendiaattiohjelma itsenäisyyteen valmistuville namibialaisille poikkesi monella tavalla ministeriön kaavoista. Kun niitä aikoja muistelen, ensimmäinen assosiaationi liittyy sanaan nuoruus. Maansa itsenäisyyttä tavoittelevassa liikkeessä, sen toimintaa tukevissa kansalaisjärjestöissä ja tänne Suomeenkin tulleissa opiskelijoissa oli nuoruuden voimaa ja innostusta. Kaikki näkivät myös tehtäväkseen pitää yllä toivoa ja uskoa siihen, että päämäärä saavutetaan. Olin itsekin nuori ja innostunut, kun vuonna 1981 tulin UM:n stipendiaattisihteeriksi. Olin juuri palannut Suomeen useamman vuoden ulkomaankomennukselta.

Ohjelma oli uusi. Tarvittiin luovaa hulluutta ja välineet luovuuden toteuttamiseen. Minulla oli onni työskennellä ennakkoluulottomien esimiesten kanssa, joilla oli rohkeutta varsin suureksi paisuvan ohjelman toteuttamiseen. Esimiehistäni tässä suhteessa merkittävin oli ehdottomasti Kari Karanko. Se oli fantastista aikaa. Miten kaikki saadaan rullaamaan?

En ollut koskaan käynyt Afrikassa. Kari Karanko lähetti minut Angolaan ja Sambiaan haastattelemaan Suomeen tulevia opiskelijoita. Lähdin sinne täysin tietämättömänä siitä, mikä minua odotti. Luandan lentokentällä minua oltiin vastassa, ja sieltä minut vietiin paikalliseen hotelliin. Kaksi päivää kului ilman, että minua tultiin

hakemaan tai että minuun pidettiin yhteyttä. Puhelinnumeroita ja osoitetietoja minulla ei ollut. En uskaltanut lähteä hotellihuoneesta, jos sitten tullaan minua hakemaan juuri kun olen poissa. Tunnelmat olivat hyvin sekavat. Ainoana viihdykkeenä oli pieni radio, josta seurasin BBC:n uutisia.

Sitten tuli joku Swapon toimistosta hakemaan minua. Syy minun ”unohtamiseeni” oli, että kaikkien ajatuksiin ja tehtäviin vaikutti Swapon armeijan operatiivisen päällikön kuolema. Nyt neuvoteltiin kovasti siitä, voinko ylipäätään lähteä Kwanza Sulin pakolaisleirille. Itse olin sitä mieltä, että totta kai, sitä vartenhan minä olin tullut. Niin sitten sain jeeppikyydin. Siihen aikaan ei kuljettu vielä kolonnissa. Jeeppi oli täynnä nuoria naisia, useimmat ilmeisesti sairaanhoitajia. Autoa ajoi komea lääkäri, ei kuitenkaan Nickey Iyambo. Tuli pimeä ja auton moottori rupesi kuumenemaan. Kuljettaja joutui korjailemaan vikaa tämän tästä paljain käsin, ja matka jatkui usein pysähdyksin. Aina kun vauhti hiljeni ja auton kulku hidastui, tytöt lauloivat kovempaa. Se poisti pelon. Tottumattomana Afrikan kävijänä en ollut varannut mitään juomista mukaan enkä uskaltanut juoda ojasta ammennettua vettä. Lopulta päästiin perille, ja leirillä vastassamme olevilta lääkäreiltä, Merja Saarinen taisi olla heidän joukossaan, kysyin vettä ennen kuin pystyin edes tervehtimään.

Siellä sitten haastattelimme ja teimme valintoja opiskelemaan ehdolla olevien joukosta. Sama ohjelma jatkui Länsi-Sambiassa olevalla Nyangon leirillä. Tämä matka ja pakolaisleireihin tutustuminen paikanpäällä tarjosi suunnattomia elämyksiä ja auttoi ymmärtämään, mistä oloista opiskelijat lähtivät ja mitä varten heitä koulutettaisiin. Matka myös sitoutti minut tehtävään.

Koulutukseen Suomeen pääsi yli sata nuorta. Kaikille järjestettiin ensin suomen kielen kurssi sekä kursseja peruskoulutustason nostamiseksi. Viittakiven, Lärkkullan, Karkun, Otavan ja Kainuun opistojen lisäksi monet muut Suomen kansanopistot osallistuivat alkukoulutukseen. Tunsin itseni matkasaarnaajaksi kierrellessäni

oppilaitoksia, joissa kävin vakuuttamassa, että kyllä namibialaiset opiskelijat tulevat pärjäämään, kunhan vain otatte heidät opiskelijoiksi. Alkuun ohjelmaan suhtauduttiin hieman epäilevästi, mutta hyvin pian saimme kokea innostuneen vastaanoton ja voimakkaan sitoutumisen. Namibialaisia opiskeli sairaanhoito-oppilaitoksissa, teknillisissä opistoissa, yliopistoissa, Näkövammaisten ammattikoulussa ja monilla räätälöidyillä kursseilla. Opettajat antoivat itsestään paljon ja omistautuivat asialle. Monet opettajat ovat jälkeenpäin sanoneet, että namibialaisten nuorten kanssa työskentely oli ainutlaatuinen kokemus, elämän kohokohta. Osaltaan namibialaisten koulutusohjelma vaikutti siihen, että suomalaiset keskiasteen opistot ovat kansainvälistyneet ja tarjoavat nyt kursseja myös englanniksi ulkomaisille opiskelijoille.

Namibialaiset opiskelivat monia eri aloja ammattikouluissa ja opistotasolla. Oli hienoa nähdä heidän motivaationsa ja kykynsä selviytyä, vaikka monet asiat ja käsitteet olivat uusia, myös opettajille. Suomen kielen opetuksessa oli omat ongelmansa, koska opiskelijat eivät hallinneet kieliopin käsitteitä. Opiskelijat suhtautuivat opetukseensa kunnioituksella ja tunsivat vastuunsa.

Yhteys Swapon johtoon oli erittäin tärkeää. Terveydenhoidosta ja opetusalasta sekä muista ”ministeriöstä” vastaavat henkilöt kävivät täällä ja kannustivat niin opiskelijoita kuin opettajia ja meitä järjestelyvastuussa olevia. Pidimme myös yhteyttä muihin Pohjoismaihin, joissa oli vastaavanlaisia opiskeluohjelmia. Kirkon Ulkomaanapu ja Suomen Lähetysseura ja monet muut järjestöt olivat tärkeitä yhteistyökumppaneita näissä talkoissa.

Merkittäväksi ohjelmaksi koin myös ala-asteen oppikirjojen valmistamisen Swapon ja myöhemmin itsenäisen Namibian kouluissa käytettäviksi. Namibialaiset ja suomalaiset tekivät siinä uraauurtavaa yhteistyötä ja Otavan kirjapaino otti hienolla tavalla kirjojen painatuksen hoitoonsa.

Yhteyteni Namibiaan ovat olleet viime vuosina vähänlaiset. Pääsin kuitenkin käymään itsenäisessä Namibiassa. Namibian päämi-

nisterin kutsusta osallistuin itsenäisen Namibian 5-vuotisjuhallisuuksiin maaliskuussa 1995. Pidin kutsua suurena kunniana ja arvostuksen osoituksena työtäni kohtaan.

Koulutusta rajojen ylitykseen

Lahja Lehtonen

FM Lahja Lehtonen on toiminut Namibiassa Oshigambon oppikoulun opettajana ja rehtorina sekä kirjallisuustehtävissä.

Lähes sata vuotta oli kulunut suomalaisten ensiyrityksistä lukutaidon opettajina, ennen kuin ensimmäinen oppikoulu avasi ovensa amboheimojen asuttamalla alueella. Sen tarpeellisuus oli toki huomattu paljon aikaisemmin. Ellei toinen maailmansota olisi puhjennut, Suomen Lähetysseura olisi varmaan perustanut sen jo 1940-luvulla. Sota esti varojen ja opettajien lähettämisen Suomesta. Lounais-Afrikan hallitus, jolle koulutyö olisi kuulunut, ei tarttunut toimeen.

Oshigambon oppikoulu aloitti toimintansa vuonna 1960. Ambokavangon kirkossa (nykyinen nimi Namibian ev.lut. kirkko, ELCIN) oli jäseniä jo toistasataatuhatta. Alueella ei kuitenkaan ollut ketään korkeakoulututkinnon – ei edes ketään ylioppilastutkinnon suorittanutta – ei lääkäreitä, insinöörejä, lakimiehiä, ekonomeja, koulutettuja sairaanhoitajia. Papeilla, opettajilla ja apuhoitajilla oli varsin vaatimaton koulupohja. Alkeiskoulujen ylemmillä luokilla opetuskielenä oli afrikaanssi, buurien kieli.

Uuden oppikoulun opettajina toimivat rehtori, maisteri Toivo E. Tirronen ja maisteri Lahja Lehtonen. Rouva Ester Tirronen toimi sisäoppilaitoksen emäntänä, apunaan paikallisesti palkattuja keittäjiä, härkävaunun ajajia ja puun pilkkojia. Kaksikymmentä nuorta opettajaa valittiin koulun ensimmäisiksi oppilaiksi. Kolmessa vuodessa oli käytävä läpi keskikoulun oppimäärä. Luterilainen maail-

manliitto alkoi antaa rahaa uusiin rakennuksiin.

Ensimmäinen ryhmä kirjoitti keskikoulututkinnon vuonna 1962. Heistä neljä siirtyi pappisseminaariin, neljä palasi opettajiksi kouluihin, yksi lähti rajan yli Sambiaan, Swapon koulutukseen ja kymmenen anoi tilaisuutta jatkaa opiskelua lukioluokilla. Tässä vaiheessa kouluun oli saatu lisää suomalaisopettajia ja keskikouluun otettiin oppilaita suoraan koulujen penkeiltä.

Lukion opetusohjelmaksi valittiin bantuohjelman sijasta *Joint Matriculation Boardin* vaikeaan ylioppilastutkintoon tähtäävä ohjelma, jossa matematiikka, fysiikka, kemia ja biologia olivat keskeisiä oppiaineita. Opettajat ja oppilaat olivat innostuneita ja motivoituneita. Ensimmäisissä ylioppilaskirjoituksissa koko luokka reputti, mutta aikaa myöten lähes kaikki saivat ylioppilastodistuksensa. Maria Amakali oli ensimmäinen, joka lähti Etelä-Afrikkaan yliopistoon. Suomen Lähetysseura lupasi viidelle ylioppilaalle vuosittain korkeakoulustipendin.

Vuonna 1965 koulussa oli kahdeksan ylioppilaskokelasta. Heistä neljä pääsi läpi ja neljä lähti yli pohjoisen rajan liittyäkseen Swapon riveihin, heidän joukossaan mm. itsenäisen Namibian ensimmäinen opetusministeri, sittemmin pääministeri Nahas Angula. Vuoden 1967 priimus Naftali Hamata lähti opiskelemaan lääketiedettä. Suomalaisten ja ambolaisten ”yhteinen äidinkieli” afrikaanssi sai vähitellen antaa tilaa ndongalle ja englannille. Lukusuunnitelmaksi valittiin myöhemmin Kapmaan suunnitelma ja Namibian itsenäistyttyä Cambridgen lukusuunnitelma. Koulu pysyi pienenä, vasta vuonna 1986 oppilasmäärä nousi yli kahdensadan. Vaikka maahan on tullut useita lukioita, on Oshigambon koulu hyvillä tuloksillaan tuottanut suhteellisen monta ylioppilasta. Vuoteen 1990 mennessä ylioppilastutkinnon suoritti 289 oppilasta. Useita entisiä oppilaita toimii maan johtavilla paikoilla.

Koulun ensimmäisiksi namibialaisiksi opettajiksi tulivat vuonna 1965 sen entiset oppilaat Barnabas Haimbodi ja Leonard Hamunyela. Timoteus Ndakundasta tuli koulun ensimmäinen rehtori

vuonna 1980. Viimeinen suomalainen opettaja, Sisko Järviluoma, siirtyi vuonna 1995 Nkurenkurun oppikouluun.

Sodan jaloissa

Oshigambon oppikoulu perustettiin vuonna 1960, samana vuonna kuin Swapo. Koulun alkuvuosista asti oppilaat olivat valppaita ja kiinnostuneita maansa asioista. Vuoden 1962 lopulla ensimmäinen koulun oppilas siirtyi rajan yli Angolaan ja sieltä eteenpäin. Seuraavan vuoden lopulla siirtyi rajan yli jo useampia. Asia oli uusi ja hämmentävä. Nuorten vanhemmat sen paremmin kuin heidän opettajansakaan eivät tienneet retkien valmisteluista mitään. Näin jatkui liike, jonka käyttövoimana oli tarve saada muutoksia aikaan.

1960-luvun lopulla koulun oppilaita pidätettiin ja kuulusteltiin sähköshokein. ”Mitä opettaja sanoi historiantunnilla?” oli erään kuulustelijan kysymyksenä. Historianopettajana toimi tuolloin Märta von Schantz. Suomalaisia lähettejä pidettiin kommunistiagentteina.

Vuonna 1974 kokonainen luokka lähti rajan yli. Seuraavana vuonna ei ollutkaan ylioppilastutkinnon suorittajia. Samana vuonna lähti opettaja Lilja Itenge, joka Namibian itsenäistyttyä oli ensimmäisten suurlähettiläiksi nimitettyjen joukossa.

Eräänä päivänä, pian sen jälkeen kun Ondongan kuningas Filemon Elifas elokuussa 1975 sai surmansa salamurhaajan luodista, näin rehtorin kansliani ikkunasta pari ambolaista miestä turvallisuuspoliisin maastopuvuissa. Menin ulos kysymään, mitä he halusivat. He sanoivat hakevansa henkilöä, jonka nimi oli heidän näyttämässään paperissa. Sanoin heti, ettei ole minun asiani vastata kyselyihin. Heidän oli mentävä esittämään kysymyksensä johtokunnan puheenjohtajalle, kirkon johdolle. He poistuivat portista ja lähdin pitämään englanninntuntia abiturienteille.

Kesken kaiken ovelle ilmestyi Olle Eriksson, joka sanoi: ”Lahja, sinun on tultava kansliaan. Etelä-Afrikan turvallisuuspoliisin maju-

ri tuli Oniipaan tulipunaisena kiukusta ja vaati vastausta kysymykseen, jota hän ei siellä halunnut esittää." Olle oli ajanut vinhaa vauhtia töyssyistä metsätietä majurin auton edellä eli aiheuttanut majurille lisää verenpaineen kohoamista, arvelen.

Paperissa luki Immanuel Hatutalen, entisen oppilaamme nimi. Vedin helpotuksen huokauksen. Majuri oli varma, että Immanuel oli koulun opettajia ja piileskeli koululla. Selitin, että Hatutale oli kauan sitten päässyt meiltä ylioppilaaksi, mutta ei ole koskaan toiminut täällä opettajana. Hän oli mennyt Etelä-Afrikkaan opiskelemaan kemiaa, mutta yliopistojen lakkojen vuoksi joutunut palaamaan Ambomaalle. "Täällä hän ei ole." Majuri ei vieläkään uskonut vaan vaati saada opettajaluettelon. Hän joutui toteamaan, ettei Hatutale kuulunut opettajakuntaamme, mutta että tämä piileksi jossain Ambomaalla. Syntyi kina, ja Olle kimpaantui: "Olisitte esittäneet kysymyksenne Oniipassa. Jos edelleen väitätte hänen olevan Ambomaalla, niin silloin kai olette ottaneet hänet kiinni. Meidän tietojemme mukaan hän on matkalla Amerikkaan opiskelemaan."

Kävi ilmi, että Hatutalea epäiltiin kuninkaan murhaan osallistumisesta. Lopuksi majuri poistui.

Alkoivat jännittävät päivät, joiden aikana odottelimme tietoa, olisiko turvallisuuspalvelu siepannut hänet lentokentältä vai olisiko hän ehtinyt lähteä matkaan. Muutaman päivän kuluttua tuli sähke Amerikasta, jonne Hatutale oli onnellisesti saapunut.

(*Toimittaja muistelee: Hoidin mm. kirkon stipendiasioita. Hatutalelle oli saatu opiskelupaikka Amerikasta, passi ja viisumi. Matkan ja opiskelun oli määrä alkaa myöhemmin. Kun swapolaisaktivistien pidätysaalto alkoi, lähetin Hatutalelle Oukwanyamaan sanan, että tulisi Oniipaan. Sanoin, että hänen on paras poistua heti maasta, ja siihen hän itsekin oli varautunut. Oli sunnuntai ja huoltoasemat olivat kiinni polttoainesäännöstelyn johdosta, joten täytimme pick-upin tankin varastoistani ja nostimme sadan litran bensiinitynnyrin lavalle, ja niin hän lähti yön selkään ajamaan kohti Windhoekia ja siellä pastori Leevi Gerson Maxin kotia. Soitin pastori Maxille ja pyysin,*

että hän heti aamulla veisi Hatutalen matkatoimiston kautta lentokentälle. Aamulla soitin matkatoimistoon ja tilasin lentolipun. Kaikki lennot olivat täynnä, mutta sanoin että Hatutale menköön lentokentälle yrittämään standby-paikkaa. Sen hän saikin ja lähti. Vielä jännitimme hänen pidätetyksi joutumistaan Johannesburgissa, missä hänen piti vaihtaa konetta. Sähke New Yorkista toi tiedon evakuoinnin onnistumisesta.)

Lahja jatkaa: Hatutalen Amerikan-matkasta tuli pitkä. Hatutale opiskeli ja sai työpaikan, ja palasi Namibiaan vasta maan itsenäistyttyä, Ongwedivan opettajainvalmistuslaitoksen rehtoriksi.

Vuonna 1976 Etelä-Afrikan armeija ja turvallisuuspoliisi perustivat useita sotilasleirejä Ambomaalle. Yksi niistä tuli neljänsadan metrin päähän koulultamme, aivan terveysaseman läheisyyteen. Sotilaat ja poliisit vierailivat usein koululla. Se oli häiriöksi jokapäiväiselle elämällemme. Kun vesijohdosta ei tullut vettä, he epäilivät meidän estävän veden tulon heidän leiriinsä. Vettä ei yksinkertaisesti aina ollut. Myöhemmin olimme ilman vettä pitkiä aikoja, kun Swapon miehet räjäyttelivät vesijohtoa sotilasleirin vuoksi. Lopulta saimme Luterilaiselta maailmanliitolta rahat suuren säiliöauton hankkimiseksi. Sillä tuotiin vesi kahdenkymmenen kilometrin takaa Onandjokwen vesialtaasta. Kun tiellä liikkuvat autot usein ajoivat miinoihin, oli raskasta ajatella, että vesiauton kuljettaja antautui vaaraan.

11.4.1978 lähti monen luokan oppilaita siirtyäkseen rajan yli Angolaan tai Sambiaan, Swapon leireille. Lähtijöiden suuri joukko oli menetys yhteisöllemme. Tulin omasta puolestani siihen tulokseen, ettei ollut oikein estää niitä, jotka halusivat sisseiksi. Ne taas, jotka aikoivat hakea koulupaikkaa Sambiasta tai muualta, tekivät väärin lähtiessään. Lähtijöissä oli myös niitä, jotka halusivat helpommille päiville tai pois koulun sääntöjen ulottuvilta.

Emme olleet tointuneet suuren oppilasjoukon lähdöstä, kun tuli toukokuun 4. päivä, jolloin Etelä-Afrikan joukot tekivät tuhoiskun sekä Kassingan että ”Vietnamin” leireille. Satojen kuolleiden jou-

kossa oli meidänkin oppilaitamme. Järjestimme koululle muistojuhlan, johon kutsuimme kahdentoista nuoren vainajan vanhemmat. Myöhemmin kuulimme, että osa heistä oli jäänyt henkiin.

Seitsemän leireissä olleista oppilaistamme joutui eteläafrikkalaisten vangeiksi ja viisi heistä palasi myöhemmin kouluun. Vaikka kauheat muistot vaivasivat heitä, he kuitenkin opiskelivat ja selviytyivät hyvin tehtävistään. Yhtäkkiä lokakuussa, kun tutkinnot jo olivat lähellä, poliisit kävivät pidättämässä heidät ja veivät heidät Otjiwarongoon oikeudenkäyntiin. Sillä kertaa soittoni turvallisuuspoliisin päällikölle Oshakatiin auttoi ja pojat päästettiin kahdeksan päivän kuluttua takaisin kouluun.

Vuosien varrella monta oppilastamme ja muutama opettajammekin joutui pidätetyksi ja hakatuksi. On mahdotonta kertoa kaikista yksityistapauksista, sillä heitä oli niin monta.

Oppilaitamme joutui myös Robben-saaren vankilaan Kapkaupungin ulkopuolella. Ben Uulenga kirjoitti ylioppilaaksi vuonna 1972. Joitakin vuosia myöhemmin liikkui huhuja, että hän olisi mennyt rajan yli. Vuonna 1976 hän haavoittui ja joutui eteläafrikkalaisten vangiksi. Hänet tuomittiin viidentoista vuoden vankeusrangaistukseen Robben-saarelle. Vuosia myöhemmin hänen sallittiin opiskella, ja hän kirjoitti vanhalle koululleen pyytäen ylioppilaskirjoitustuloksiaan ja joitakin kirjoja, mm. Shakespearia.

Vuonna 1985 hänet vapautettiin. Oli suuri ilo tavata hänet ja kuunnella, miten hän arvioi kokemuksiaan Robben-saaren ”yliopistossa”. Nelson Mandela ja Toivo ya Toivo viettivät siellä monta vuotta. ”Me nuoret olimme opissa. Se oli arvokasta aikaa, kun saimme kuunnella vanhempien miesten mielipiteitä. Hei eivät olleet vihaa ja syytöksiä täynnä vaan opettivat meidätkin ymmärtämään, että buureilla ei ollut edellytyksiä ajatella toisin.”

Kun Namibiasta tuli itsenäinen valtio, Ben Uulenga joutui ensin kaivostyöläisten liiton pääsihteeriksi. Seuraavana vuonna hänestä tuli apulaisympäristöministeri ja vuonna 1996 Namibian Englannin suurlähettiläs. Kahta vuotta myöhemmin hän jätti tämän toi-

men protestina presidentti Nujoman päätökselle pyrkiä kolmannelle presidenttikaudelle. Nyt hän on oppositiopuoleen johtaja ja kansanedustaja.

Vuosi 1980 oli tapahtumarikkaimpia vuosia koulumme historiassa. Huhtikuun 14. päivän iltana istuin toimistossani. Sähköt sammuisivat kello 22.15. Puoli tuntia aikaisemmin ovelle koputettiin. Menin avaamaan kanslian oven haasta ja päästin sisälle kolme asepukuista miestä. He tervehtivät ystävällisesti: ”Hyvää iltaa, *meme*. Olemme Swapon sissejä.” En uskonut, vaan väitin pontevasti vastaan: ”Teeskentelette olevanne sissejä, vaikka olette läheisen sotilasleirin miehiä. Sieltä on ennenkin tultu koululle meitä huiputtamaan.” Miehet olivat loukkaantuneita, kun heitä ei uskottu. Yksi heistä nosti kätensä ilmaan ja sanoi: ”Vannon, että olemme Swapon sissejä.” Minäkin nostin käteni ja vannoin, että he häiritsevät työtäni. Juttelimme vielä hetken. Sitten miehet lähtivät pimeään yöhön.

Parin minuutin kuluttua Sisko Järviluoma ja Kaija Niinimäki tulivat ja kertoivat, että swapolaisia oli käynyt heidän luonaan. En vieläkään uskonut, että kävijät todella olisivat olleet sissejä. Lähdimme katsomaan, mitä oppilaille kuului. Luokissa ei ollut ketään, piha oli autio. Poikien makuuhuoneet olivat tyhjiä. Yksi poika löytyi nukkumasta vuoteessaan ja pihalla tapasimme pari poikaa. Kaikki muut olivat lähteneet. Pojat vakuuttivat, että kävijät olivat sissejä.

Muitakin opettajia tuli paikalle. Emme tienneet olivatko tyttöoppilaat sissien matkassa. Tyttöjen asuntola sijaitsi virranuoman toisella puolella. Rukoilimme heidän turvallisuutensa puolesta. Emme uskaltaneet lähteä sinne ulkonaliikkumiskieltoa uhmaamaan. Kun erosimme kukin tahoilemme, Hilma Tshilongo menikin virran taa katsomaan. Tytöt olivat kaikki siellä. Hilma palasi ja kävi ilmoittamassa lohduttavan tiedon.

Myöhemmin muutama poika palasi takaisin ja kertoi mitä oli tapahtunut. Sissit olivat koonneet pojat luokista, joissa he olivat lukemassa läksyjään. Suunnaksi otettiin pohjoinen, kohti Angolan

rajaa. Yön pimeydessä osa pojista luikahti polulta syrjään. Kun joukko seuraavana päivänä saapui pohjoisrajan läheisyyteen, ilmestyi taivaalle lentokoneita. Sissit käskivät joukon hajaantua kolmen hengen ryhmiin ja piiloutua pensaiden taakse. Eräs ryhmä lähtikin paluumatkalle.

Sieppaamisen jälkeisenä aamulla aloin soittaa Olle Erikssonille ja tohtori Hamatalle. Monen turhan yrityksen jälkeen sain Maria Hamatan langan päähän ja hän lupasi kertoa asiasta eteenpäin. Vararehtori Timoteus Ndakunda ja minä lähdimme tekemään ilmoitusta sotilasleiriin. Leirin päällikkö kysyi hätääntyneenä: ”Kuka heidät on vienyt, hekö vai me?”

Leiristä tuli sotilaita ja vaativat jonkun yön aikana palanneista pojista oppaakseen. Varoitin heitä, että opasta ei saa lyödä. Hämmästyttävän pian he palasivat ja väittivät, että pojat oli kuljetettu kuorma-autolla rajalle. Heidän väitteensä oli järjetön. Maassa oli ulkonaliikkumiskielto ja pienimmätkin äänet yön hiljaisuudessa kuuluivat kauas.

Oniipasta tuleva seurue tuli melko myöhään: piispa Kleopas Dumeni, lähettien esimies Olle Eriksson, vanhempainneuvoston puheenjohtaja Festus Ashipala, *Omukwetun* toimitussihteeri Ambrosius Amutenya ja Lähetysseuran tiedotussihteeri Christine Eriksson. Kaikki opettajat kokoontuivat, ja piispan johdolla syntyi päätös, että kaikki oppilaat lähetettäisiin viikoksi kotiin, kirkko avustaisi oppilaita matkarahoilla.

Neljä kuukautta myöhemmin, elokuun 24. päivänä, alkoi kova pauke. Sotilasleirissä neljänsadan metrin päässä ammuttiin herkeämättä kahdenkymmenen minuutin ajan. Ulla Nenonen nauhoitti ampumisen. Ampumisen päätyttyä menimme nukkumaan. Yöllä sotilaat tulivat suorittamaan kotitarkastuksia väittäen nähneensä sissien jälkiä pihassamme. Aamulla pojat tulivat kertomaan, että asuntolan alueelle oli tullut monta kranaattia. Kaksikymmentä ikkunaa, viisi sadevesitankkia, kylmähuone ja ruokavarasto olivat saaneet osuman. Yhdestä naapuritalosta oli yksi 12-vuotias Selma kuollut.

Sotilaat väittivät, että hän kuoli Swapon kranaattiin.

Vastaavanlaista tapahtui useamman kerran. Kuulimme paljon yhteenotoista ja sotilaitten tihutöistä, mm. naisten raiskauksista. Ilmapiiri kävi yhä rasittavammaksi. Vähitellen alkoi koulussa esiintyä tottelemattomuutta ja kaikenlaisia vaikeuksia. Koulunpito oli väsyttävää. Ensin häirintä kohdistui rehtoriin, sitten myös muihin.

Suuri surun päivä oli, kun vuoden 1988 alkupuolella osa entisistä oppilaistamme, mm. Oshakatin sairaalan ylihoitaja Ndamono Shanghala ja piispan tytär Anna Dumeni ja lähes kaksikymmentä muuta kuoli Oshakatin pankissa sattuneessa räjähdyksessä.

Vuosi 1988 oli muutenkin erikoisen koetteleva vuosi koululle-mme. Oppilaat jäivät pois tunneiltaan kolmeen otteeseen. Solidaarisuus oli päivän sana. Etelä-Afrikkaa vaadittiin vetämään joukkonsa pois Namibiasta ja vihdoin suostumaan YK:n päätöslauselma 435:n täytäntöönpanoon. Oppilaat halusivat boikoteillaan osoittaa, että he tukivat tuota vaatimusta. Vielä vuonna 1989 oli boikotteja ja toukokuussa Etelä-Afrikan sotilaat ahdistivat oppilaitamme. Asia raportoitiin sekä YK:n edustajille että poliisille.

Vihdoin poliittinen tilanne alkoi laueta. Kesäkuussa 1989 koulustamme tuli paluumuuttajien vastaanottokeskus. Pikkubusseja saapui päivittäin. Yli kolmetuhatta paluumuuttajaa kulki Oshigambon vastaanottokeskuksen kautta. Aamuyöstä 23. päivänä heinäkuuta pihaan ajoi kaksi isoa bussia tuoden satakaksikymmentä alle 10-vuotiasta lasta ja kuusi opettajaa, jotka olivat tulleet Angolan Kwanza Sulin leiriltä. Ensimmäisen bussin kuljettajana oli syntyperäinen ambolainen Olle Eriksson, joka oli tullut Suomesta avuksi paluumuuton aikoina. Sota-aikana olimme tottuneet lukitsemaan ison porttimme. Olle nosti portin paikoiltaan ja ajoi pihaan. Lapset pääsivät uuvuttavan matkan jälkeen yöpuulle. Myöhemmin lapsia tuli vielä lisää, niin että heitä oli yhteensä satakuusikymmentä. Heidän joukossaan oli monia orpoja. Oli ihme, että pienen koulumme tiloista voitiin luovuttaa paikat lapsille asunnoksi ja luokiksi.

Kiintoisimmat paluumuuttajat olivat entiset oppilaat, joita saapui

Amerikasta, Kuubasta, Euroopasta, Neuvostoliitosta ja monista Afrikan maista tervehtimässä tuttuja paikkoja ja entisiä opettajiaan. Erastus Shamena, Nahas Angula, Katrina Namalena-Angula, Nangolo Mbumba, Pendukeni Shoongeleni-Shoombe, Aron Sheepo, Jesaya Nyamu, Obed Emvula, Paulus Iipumbu, Josef Nangolo, Immanuel Engombe, Andreas Nuukwawo, Gabriel Shithigona, Rosalia Ndilenga, Pendukeni Ithana, Lilja Itenge-Emvula, Hosea Pita Nghipandulua, Filemon Malima, Erkki Nghimutima, Monika Shivolo-Nashandi, Henok Haindobo, Filemon Iipumbu, Hofni Hamufungu ja monet muut. Titus Malangu palasi koulutettuna opettajana Nigeriasta. Monet näistä toimivat nyt ministereinä, suurlähettiläinä, virkamiehinä, jotkut myös oppositiossa toimien.

Kuulimme myös monista, jotka olivat kuolleet rintamalla tai muualla.

Marraskuussa 1989 olivat vaalit. Koulumme juhlasali toimi yhtenä äänestyspaikkana. Yli kaksituhatta äänestäjää käytti sitä hyväkseen, joukossa myös suomalaiset opettajat. Itsenäisyyspäivän yhteydessä saimme pitää monen päivän loman.

Nickey Iyambon kämppätoverina

Erkki Liikanen

Suomen pankin pääjohtaja Erkki Liikanen on aikaisemmin toiminut mm. Euroopan komission jäsenenä, valtiovarainministerinä ja kansanedustajana.

Lokakuussa 2005 tuli kuluneeksi kolmekymmentäkuusi vuotta siitä, kun Suomen teiniliitto järjesti Taksvärkin Mosambik-instituutille. Taksvärkkipäivänä kymmenet tuhannet ”teinit”, koululaiset tekivät palkallista työtä ja tuloilla rahoitettiin kirjapainon rakentaminen Mosambik-instituutille Dar es Salaamiin.

Elimme syksyä vuonna 1969. Viimeinen suuri ikäluokka oli kirjoittanut keväällä ja aloittamassa yliopisto-opintoja. Yliopistoissa ja korkeakouluissa tietoisuus Afrikan vapautustaisteluista oli levinnyt ja opiskelijatoimintaa oli organisoitu. Mutta vasta syksyn taksvärkki vei keskustelun kaikkialle kouluihin ja ehkä voi sanoa läpi Suomen.

Ilmapiiri ei suinkaan ollut yksin myönteinen. Lehdistö jakautui puolesta ja vastaan. *Uusi Suomi* hyökkäsi taksvärkkiä vastaan joka päivä. Miksi viedä rahaa Afrikkaan, kun kotimaassa on vielä niin paljon ongelmia? Liikuntatunneilla kiihkeimmät voimistelunopettajat jakoivat joukkueet sen mukaan, kuka oli Suomen sotaveteraanien, kuka mosambikilaisten puolella.

Taksvärkin kohteeksi oli valittu Mosambik-instituutti, koska se teki humanitaarista toimintaa ja oli muodollisesti itsenäinen vapautusrintama FRELIMO:sta. Haluttiin välttää keskustelu siitä, että koululaisten päivän työn tulokset menevät aseisiin. Ei siinä kyllä onnistuttu.

Kampanjan käynnistämiseksi järjestettiin elokuussa 1969 suuri valtakunnallinen koulutustilaisuus Dipolissa, johon osallistui satoja koululaisaktiiveja. Sinne haluttiin myös afrikkalainen puhuja, joka osaisi käsitellä suomalaiselle yleisölle kehitysyhteistyötä ja vapautustaistelua Afrikassa ilman, että se pelottaisi liikaa, mutta antaisi kuitenkin kunnon motivaation.

Monet meitä vanhemmat tunsivat Nickey Iyambon ja esittivät häntä. Nickey tulikin sitten pääpuhujaksi Dipoliin. Ja täytti kaikkien odotukset. Hän oli kulkenut pitkän tien Lähetysseuran koulusta Namibiasta Suomeen. Hän oli opiskellut valtiotieteellisessä, tunsi Suomen ja suomalaiset. Hän oli ”*soft-speaking*” sanan parhaassa merkityksessä. Ei antanut aseita vastustajille, mutta syvensi koululaisten kuvaa Eteläisen Afrikan tilanteesta.

Teiniliitto joutui kampanjan aikana aikamoiseen tulitukseen. Mutta ystäviäkin toki oli. Tutustuimme moneen kirkon piirissä toimivaan kehitysmaatuntijaan ja ulkoministeriön muutamaan nuoren polven virkamieheen, joilla oli näkemystä ja kokemusta asioista, joukossa Martti Ahtisaari. Ja moneen muuhun.

Pari viikkoa Dipolin tilaisuuden jälkeen sain Mikkelin kaupungin paikan Domus Academican asuntolassa Töölössä. Menin tutustumaan uuteen asuntoon. Se oli runsaan kymmenen neliön huone kahdelle. Solussa oli yhteinen WC, ei suihkua. Asuntolan käytävällä oli yksi jääkaappi kerrosta kohden. Eivät siellä eväät oikein pysyneet.

Hetken kuluttua huoneeseen tuli samainen Nickey Iyambo. Meistä tuli näin kämppäkaverit. Nickey oli opiskelujensa loppuvaiheessa ja teki työtä tiiviisti. Samalla hän hoiti kontakteja Swapon Suomen edustajana sekä järjestöön että Suomeen. Hän matkusti vuosittain Afrikkaan myös tässä ominaisuudessa. Kerran lähtiessään matkalle tammikuussa hän katseli joululahjaksi saamiani talvisaappaita ja kysyi, saisiko kokeilla niitä. Totta kai. Sitten hän totesi, että ne olisivat hyvät viidakossa. Johtopäätökseni oli, että hän tarvitsee niitä enemmän siellä kuin minä Helsingissä.

Joskus Nickeyn ystäviä Swaposta saapui Suomeen; jotkut yöpyivätkin meillä, kun itse lähdin puhujamatkoille pitkin maata. On helppo ymmärtää, että aika lähekkäin elimme.

Teiniliiton Taksvärkki Mosambik-instituutille tuotti ristiriitaisesta julkisuudesta johtuen odotuksia vähemmän, mutta kuitenkin noin 500 000 markkaa, joka on tämän päivän rahassa 600 000 euroa.

Myöhemmin taksvärkkitoimikunta päätti lähettää minut neuvottelemaan Dar es Salaamiin projektin yksityiskohdista. Siinä oli 19-vuotiaalle haastetta, mutta Nickey antoi hyviä neuvoja ja tukea.

Nickey valmistui valtiotieteellisestä vuonna 1970. Eräänä päivänä, pian valmistumisen jälkeen, hän pyysi minut mukaansa Domuksen saunaan. Sauna alakerrassa korvasi seitsenkerroksisessa talossa suihkujen puutteen. Hän halusi kertoa jotain. ”Olen päättänyt ryhtyä opiskelemaan lääkäriksi.” Olin ällikällä lyöty. Hän oli juuri valmistunut, eikä enää 19-vuotiaan silmissä mikään nuorukainen. ”On se hienoa, että olen valmistunut. Mutta täytyy hankkia ammatti, jolla on merkitystä kotimaassani. Siksi olen näin päättänyt”, sanoi hän hymyillen. Ja näin hän aloitti uuden opintotien, suuresti motivoituneena.

Syksyllä 1970 meitä kohtasi onni: saimme anomuksestamme uuden suuremman huoneen Domukselta. Se oli toki edelleen kahdelle hengelle, mutta ehkä peräti 16 neliötä.

Olin ollut vuoden alusta Teiniliitossa uusissa tehtävissä, mikä kierrätti eri puolilla maata. Tyttöystäväni, nykyinen vaimoni, oli myös tullut opiskelemaan Helsinkiin. Olin yhä harvemmin Nickeyn kanssa yhteisellä asunnollamme. Joulun alla kerroin, että ajattelin muuttaa tyttöystävän luo keittiöön Vironkadulle, kun se on vielä niin kätevästi Teiniliittoa vastapäätä.

Nickey mietti hetken ja sanoi: ”Ymmärrän. Voisitko jättää kirjasi kuitenkin tähän asuntoon? Voisin maksaa itse koko vuokran, kun olen niin tottunut tähän ”ylelliseen” elämään.”

Mikkelistä tulleelle nuorukaiselle Nickey ensimmäisenä huonetoverina oli uskomaton onnenpotku. Afrikka oli suuri harrastus. Voi

tuskin kuvitella parempaa keskustelukumppania. Mutta Nickey oli myös ihmisenä kypsä ja tasapainoinen. Häneltä sai neuvoja ja tukea kaikessa muussakin.

Kävimme yhdessä Mikkelissäkin. Vanhempani olivat innostuneita, koska he olivat Lähetysseuran aktiiveja. Isän kotikylältä oli Toivo Tirronen ollut lähetyssaarnaajana Ambomaalla. Mikkelin Lähemäellä päät kääntyivät. Nickey taisi olla ensimmäinen afrikkalainen, joka niillä kulmilla käveli.

Nickey Iyambon eteneminen tärkeisiin tehtäviin kotimaassaan ei yllättänyt. Hän oli itsensä kanssa tasapainossa, viisas ja harkitseva jo tuolloin. Terveysministerin paikka oli aluksi odotusten mukainen. Aluesuunnitteluministeriö oli jo aikamoinen haaste. Ja nyt maatalousministerin tehtävä osoittaa, että Nickey venyy mihin vain.

Sam Nujoman ensimmäinen käynti Suomessa

Seppo Löytty

Teol.tri Seppo Löytty on mm. toiminut lähetystyöntekijänä ja pappien kouluttajana Namibiassa.

Kävin viimeksi Namibiassa vuonna 2003, luentomatkalla. Kerroin emerituspiispa Kleopas Dumenille, että mielellämme tapaisimme vanhan tuttavamme presidentti Sam Nujoman. Eräänä päivänä presidentin kansliapäällikkö soitti: ”Tervetuloa tänne huomenna klo 12 presidentin lounaalle.”

Olimme tunteneet toisemme jo yli neljäkymmentä vuotta. Olimme 1960-luvun alussa palanneet ensimmäiseltä viiden vuoden työkaudelta Namibiasta, silloisesta Lounais-Afrikasta. Namibiassa oli alkanut kansallinen liikehdintä. Vielä maan alla toimiva itsenäisyysjärjestö Swapo, jota silloin myös Moskova tuki, nosti päätään. Sen edustajat vierailivat eri maissa, myös YK:ssa. Liikkeen johtohahmo oli Sam Nujoma, nuori mies vielä.

Lähetysseura oli oudossa poliittisessa paitsiossa. Kirkon jäsenet ja etenkin ns. lähetysystävät torjuivat kaiken sellaisen kehityksen, mikä vähänkin viittasi kommunismiin, myös kaiken mitä Etelä-Afrikan hallitus propagoi Lounais-Afrikan itsenäistymistä ajavista voimista. Lähetysseuran johtokunnan puheenjohtaja, yliopistonkansleri Mikko Juva ja seuran sihteeri Aleksi Vallisaari olivat juuri palanneet pitkältä tarkastusmatkaltaan Namibiaan. He olivat nähneet siellä muuttuneen tilanteen. He vaativat, että Lähetysseuran

tuli tarkistaa kantansa Swapoon ja osoittaa sitä kohtaan myönteistä asennetta. Varmemmaksi vakuudeksi Juva ja lähetysjohtaja Olavi Vuorela kutsuivat ja kustansivat omilla varoillaan Sam Nujoman Suomeen osoittaakseen, että Suomen kristityt todellisuudessa itsekin tietävät, mitä on vapautuminen vieraan ikeen alta ja mitä on itsenäistyminen. Emme ole emmekä halua olla riistokansaa.

Sam Nujoma, silloin vielä tuntematon suuruus, tuli. Lähetysväki oli koolla vuoden vaihteessa työntekijäpäivillään Helsingissä. Johtajat pelästyivät. Nujomaa ei voi vielä viedä heidän keskelleen. Vuorela kutsui minut, juuri Suomeen palanneen miehen, luokseen, selitti tilanteen ja pyysi: ”Näytä sinä hänelle tätä maata. Vierailkaa jossakin, vaikkapa myös Tampereella piispa Gulinin luona.” Kiersin Sam Nujoman oppaana ja tulkkina pari kolme päivää. Tutustuimme. Olimme samanikäisiä, syntyneet samalla viikolla. Hän oli juuri tullut New Yorkista, YK:n yleisistunnosta, vaikka hän ei sitä maininnutkaan. Minulla on vielä tallella kolme valokuvaa, jotka otettiin kun anoppini tarjosi vieraallemme lounaan ja kun sitten panimme hänet sohvalle huovan alle päiväunille.

Nyt oli tarkoitus viedä nämä kuvat presidentille. Olihan se ihmeellistä palata valokuvien avulla yli neljänkymmenen vuoden taakse. Hymyilytti. ”Oletko todella nähnyt tämän miehen (minut) jo silloin?” ”Kyllä se niin on”, vahvisti hän. Presidentin lähimiehet, jotka tulivat ja menivät presidentin asunnon salin läpi työhuoneeseen, olivat huvittuneita.

Presidentin vaimo, sisar ja vanhin poika istuivat kanssamme. Olin edellispäivänä kysellyt yhdyssihteeriltä, millaisen tervehdyksen veisin Lähetysseurasta ja Suomen kansalta Namibian johtajalle. ”No”, sanoi Ilkka Repo, ”lausu nyt ainakin kiitollisuutemme siitä, että olemme täällä saaneet tehdä työtämme rauhassa.” Niin tein. Mutta tähän sitten loppuikin kaikki virallisuus. Ambolaisten ja afrikkalaisten kanssa yleensäkin on helppo tulla toimeen. Ollaan vain ihmisiä keskenämme. Kirjeitä alettiin kirjoittaa heti vanhoille lähetystyöntekijöille, jotka olivat aikanaan opettaneet Samin sisarta seminaa-

rissa.

Lounaalla oli mukana Otjiwarongon kaupungin suuri lähetystö. Meitä oli parikymmentä pitkän pöydän ympärillä. Istuimme Kirstin kanssa presidentin ja hänen vanhimman poikansa välissä. Vaiheikkaan aterian aikana ensin syötiin ambolaisen tavan mukaan ääneti. Sitten presidentti alkoi kuunnella edessään olevasta radiosta päiväuutisia ja sitten alkoi Maan Isän päiväpuheet. Se oli yksinpuhelua kaikista maailman asioista ilman esityslistaa. Irakin sodat ja Bushit ja kaikki selvitettiin. Me kuuntelimme. Kiintoisaa joka tapauksessa.

Minulle, eläkeläiselle, hän ehdotti etnoravintolan avaamista Helsingissä. ”Meillä on täällä riistaa yllin kyllin, on seepraa, strutsia, kudua, hyppypukkia. Tilaisit suoraan meiltä.” Kun noustiin pöydästä, Sam Nujoma tarttui käteeni, nosti sen korkealle ja esitteli minut muille vieraille: ”Tässä on samanikäinen mies kuin minä, mutta minä olen kahdeksan päivää häntä vanhempi. Voisin vaikka antaa hänelle keppiä.” ”Niin, jos olisi aihetta…” uskalsin lisätä. Tuttavallista, leppoisaa, ystävällistä. Puitteet kuin Valtiosalissa ainakin, mutta ihmiset olivat ihmisiä.

Namibian itsenäistyminen diplomaatin silmin

Hannu Mäntyvaara

Hannu Mäntyvaara on diplomaatti ja toiminut asiainhoitajana ja suurlähettiläänä mm. Etelä-Afrikassa, Egyptissä ja Belgradissa.

Olin Etelä-Afrikassa Suomen edustuston päällikkönä asiainhoitajan nimikkeellä siinä vaiheessa, kun Namibia saavutti itsenäisyytensä. Siirtyessäni Pretoriaan huhtikuussa 1988 ei ollut ollenkaan itsestään selvää, että Namibiasta tulisi keskeinen osa tulevia tehtäviäni. Itse asiassa Suomen edustajilla oli vuodesta 1974 lähtien ollut kielto matkustaa Lounais-Afrikkaan eli Namibiaan, koska ulkoasiainministeriö ei pitänyt sopivana näyttäytymistä ”Etelä-Afrikan apartheid-hallituksen laittomasti miehittämällä alueella”, niin kuin YK:ssa Suomenkin aktiivisella vaikutuksella omaksuttu termi kuului.

Mutta toisaalta Namibiasta oli tullut Suomen ulkopolitiikassa jonkinlainen sydämen asia. Martti Ahtisaari YK:n erityisedustajana ja YK-joukot odottivat vain lähtölaukausta lähteäkseen turvaamaan Namibian itsenäisyyden toteutumista. Kaikki tiesivät yli sata vuotta jatkuneen suomalaisen lähetystyön Ambomaalla. Olin kasvanut pappilan poikana ja tavannut monia lähetystyöntekijöitä, jotka kiersivät seurakunnissa kotimaan kausinaan. Erikoisempaa oli, kun kerran, muistaakseni 1960-luvun alkupuolella, meille ilmestyi musta opiskelijapoika Abisai Shejavali, joka oli tullut Lähetysseuran stipendiaattina Ambomaalta Suomeen. Oli hieno hetki tavata hänet uudestaan kaksikymmentäviisi vuotta myöhemmin Windhoekissa

Namibian kirkkojen neuvoston pääsihteerinä – mutta ei vielä vapaassa Namibiassa.

Vuonna 1988 ajan merkit olivat muuttumassa. Yhdysvallat, Etelä-Afrikan Tasavalta (EAT), Angola ja Kuuba olivat kytkeytyneet poliittiseen prosessiin, jossa yhtäältä tavoitteena oli saada Angolan hallitusta tukevat kuubalaisjoukot pois Angolasta, toisaalta saavuttaa edistystä Namibian itsenäisyyden toteuttamisessa. Etelä-Afrikan valkoiselle hallitukselle Namibia oli puskuri ”punaista vaaraa” vastaan, jonka se näki olevan vyörymässä Angolasta. Lounais-Afrikan vapautusjärjestö Swapo oli osa tätä vaaraa, mutta kuubalaiset edustivat todellista kommunistiuhkaa. Lähtemällä eteläiseen Angolaan hallitusta vastustavien UNITAn sissien avuksi Etelä-Afrikka siirsi etulinjansa Okavango-joen pohjoispuolelle.

Namibian vapaus oli panttina eräässä viimeisistä kylmän sodan ajan konflikteista. Neuvostoliitossa oli kuitenkin jo ohjaksissa Mihail Gorbatshov, joka ymmärsi rapistuvan neuvostovallan rajoitukset ja aloitti vetäytymisen kolmannen maailman ideologis-sotilaallisista seikkailuista. Castron voima katosi Neuvostoliiton hiipumisen mukana. EAT sai syyskuussa 1989 oman ”gorbatshovinsa”, kun Frederik de Klerk valittiin presidentiksi, mutta Namibian itsenäisyystie oli auennut jo ennen sitä. Valkoisen vallan viimeistä taistoa oltiin siirtämässä ulkorajoilta kotimaan poliittiselle näyttämölle; väkivallan uhan varjossa lopulta voitti, ehkäpä monien yllätykseksi, järki. Nelson Mandelan vapaus koitti paria kuukautta ennen Namibian vapautta. Näiden tapausten todistaminen oli suuria kokemuksia diplomaatin urallani.

Minun ei tarvinnut kauan seurata näitä asioita Pretoriassa, kun tajusin, että matkustuskielto Namibiaan oli aikansa elänyt. Sitä paitsi sain tietää muiden pohjoismaiden jopa tukevan eräitä ihmisoikeus- ja demokratiaprojekteja Namibiassa. Suomi tuki vain pakolais-Swapoa. Namibian sisällä oli paljon muutakin kansalaisaktiviteettia apartheidia ja EAT:n valtaa vastaan kuin Swapon satunnaiset pommit ja sissi-iskut.

Ensimmäinen matkani Namibiaan toteutui vuoden 1988 loppupuolella, kun vaimoni kanssa lensimme Johannesburgista Windhoekiin. Jännittävämmäksi lentäminen muuttui, kun jatkoimme matkaa Windhoekista Ambomaalle. Etoshan eläinpuiston pohjoispuolella aukeavan suola-aavikon ylitettyään koneemme laskeutui loppumatkaksi melkein puiden latvojen tasolle, jotta – kuten sain selitykseksi – Swapon sissit eivät ehtisi tähdätä ilmatorjunta-aseitaan meihin. Savimajakylät risuaitoineen, karjalaumat ja palmupuut vilistivät hurjaa vauhtia allamme ohi.

Saavuimme siis sotatoimialueelle. Joitakin sotavaurioiden merkkejä Ambomaalla oli nähtävissä, mutta vaikuttavinta oli tutustua suomalaisen lähetystyön historiaan ja nykypäivään. Oli elämys nähdä piispa Kleopas Dumenin ja suomalaisten etevän monitoimimiehen Seppo Kalliokosken erinomaisella opastuksella lähetystyömme menneisyyden keskeisiä paikkoja ja kokea jumalanpalveluksessa nykypäivän voimakasta kristillistä yhteyttä, mutta diplomaattina vakuutuin myös siitä, että lähetystyöntekijämme olivat voimakkaasti tiedostaneet ambokansan ja koko Namibian enemmistöväestön halun kansalliseen itsenäisyyteen. Ei ollut mikään ihme, että useilla suomalaisilla oli viisumivaikeuksia Etelä-Afrikan viranomaisten kanssa. Itse asiassahan se oli todistus siitä, kenen puolella suomalaiset olivat. Oshigambon lukio suomalaisine opettajineen oli opinahjo Swapon sivistyneistön kasvattamiseksi.

Martti Rautasen ja muiden työ kirjoitetun kielen luomiseksi ei tuloksiltaan rajoittunut kristillisten tekstien omaksumiseen, vaan loi pohjan ambokansan kansallisen identiteetin ja tietoisuuden rakentamiseen nykyaikaisessa mielessä. Ambomaa säästyi onneksi myös herero-heimoon kohdistuneelta kansanmurhalta, joka tapahtui silloisen keisarillisen Saksan siirtomaan Lounais-Afrikan keskiosissa.

Suomalaisen lähetystyön menestys johtui varmasti suuresti siitä, ettei sitä tehty eikä nähty koloniaalivallan jatkeena. On kulttuurisesti täysin ymmärrettävää, jos seurusteltiin – muutenkin kuin virka-asioissa – eteläafrikkalaisen hallinnon edustajien kanssa. Preto-

riassa saimme vaimoni kanssa tutustua pariin suomalaisrouvaan, jotka olivat tulleet Ambomaalle lähetteinä, mutta löytäneet aviomiehekseen afrikaanerin ja muuttaneet Etelä-Afrikkaan. Etelä-Afrikan valkoisten suhteesta Namibiaan on syytä muutoinkin todeta, ettei se ollut vain valtaa, alistamista ja timanttien himoa, vaan myös eräänlaista ”Lapin hulluutta”. Lounais-Afrikan luonto oli lumonnut heidät.

Lopulta tuli huhtikuu 1989, mikä merkitsi alkua YK:n johdolla ja suojeluksessa tapahtuvalle vuoden mittaiselle siirtymäajalle Namibian itsenäisyyden toteuttamiseksi. Martti Ahtisaari YK-operaation ylimpänä johtajana asettui Windhoekiin ja YK:n rauhanturvajoukot (UNTAG) alkoivat vähitellen saapua. Olin paikalla Grootfonteinin lentokentällä, kun suuri kuljetuskone toi ensimmäisen suuremman suomalaisjoukon. Pieni etukomennuskunta oli jo aikaisemmin saapunut Namibiaan järjestelemään asioita.

Suomen UNTAG-pataljoona asettui Namibian koillisrajalle Okavangoon, pääpaikkanaan Rundu. Suomalaiset olivat varautuneet rakentamaan leirinsä ”puskaan”, mutta Rundusta heille järjestyi Etelä-Afrikan tyhjentämä sotilastukikohta rakennuksineen ja uima-altaineen. Pataljoonan komentaja eversti Hannu Paronen sai mukavan talon, jossa oli vieraillekin majoitustilaa. Runduun syntyi myös ”*Motivation Park*”; Euroopasta toiselle puolelle maapalloa rahdattujen verovapaiden autojen vartioitu parkkialue. Uima-altaan äärelle kohosi pian komea hirsisauna, jonka ensimmäisiä kylpijöitä taisin olla minä puolisoni kanssa, kun saavuimme kesäkuun 4. päivän aikaan puolustusvoimain lippujuhlan paraatia seuraamaan ja tutustumaan laajemminkin suomalaispataljoonan toimialueeseen. Sehän levittäytyi valtavalle 800 kilometrin levyiselle kaistalle. Okavangovirran pohjoispuolella oleva Angolan alue oli enimmäkseen UNITA-maata. Virrasta hyökkäävät krokotiilit taisivat kuitenkin olla käytännössä suurempi vaara kuin kutsumattomat sissipartiot.

Kutsumattomia sissejä kuitenkin oli jo tullut pohjoisesta. Juuri kun YK-johtoinen siirtymävaihe oli käynnistymässä, satamäärin

Swapon sissejä aseineen siirtyi Angolan puolelta Namibian alueelle. Tämä oli kiistämättä vastoin sopimusta, joka oli tehty Etelä-Afrikan ja muiden osapuolten kesken. EAT protestoi voimakkaasti ja vaati sissien internointia ja aseistariisumista. EAT:lla oli yhä alueella joukkoja varuskuntiin vedettyinä, YK:lla ei ollut vielä nimeksikään rauhanturvaajia paikalla. Martti Ahtisaari joutui heti kättelyssä tiukan paikan eteen. Koko YK-operaatio uhkasi romahtaa alkuunsa. Pääsihteerin suostumuksella hän antoi eteläafrikkalaisille valtuudet riisua swapolaiset aseista. Tämä johti valitettavasti varsin väkivaltaiseen yhteenottoon, jossa jopa kolmensadan sissin on kerrottu saaneen surmansa. Ahtisaari sai Swapon ja Afrikan maiden vihat päälleen, ystävästä oli tullut petturi.

Seurasin tämän kriisin selvittelyä Windhoekissa huhtikuun alkupäivät tilanteen laukeamiseen saakka. Olen jokseenkin varma siitä, että rohkealla päätöksellään Ahtisaari pelasti YK-operaation. EAT olisi epäilemättä toiminut ilman YK:n lupaakin, ehkä vielä kovaotteisemmin, mutta olisiko se halunnut enää jatkaa yhteistyötä YK:n kanssa? Seuraavan vuoden kuluessa Etelä-Afrikkakaan ei tehnyt asioita aina helpoksi, mutta operaatio pysyi raiteillaan. Vähitellen afrikkalaisetkin ymmärsivät, että kun loppu oli hyvin, kaikki oli hyvin, ja Ahtisaari sai anteeksi.

Kun Etelä-Afrikan lippu laskeutui Windhoekissa uuden itsenäisen valtion syntyessä 21.3.1990, en ollut sitä enää henkilökohtaisesti todistamassa, sillä olin siinä vaiheessa Suomen diplomaattiedustaja pelkästään EAT:ssa, jonka valta Namibiassa kuului nyt menneisyyteen.

Mutta Etelä-Afrikassakin olivat asiat edistyneet. Mandela oli vapaa ja ANC laillistettu. Hyvä esimerkki muutoksesta oli Namibiaan matkalla olleiden Suomen valtiollisten edustajien käyttäytyminen. Suomi lähetti Namibian itsenäisyysjuhliin arvovaltaisen valtuuskunnan ulkoministeri Pertti Paasion johdolla. Välilaskunsa aikana Johannesburgissa koko valtuuskunta lähti Pretoriaan lounaalle Suomen asiainhoitajan luo, mistä olimme vaimoni kanssa sangen iloi-

sia. Vietimme oikein miellyttävän iltapäivän. Aivan samaa ei voi sanoa vastaavanlaisen välilaskun ajan käytöstä puoli vuotta aikaisemmin. Silloin Namibiaan oli matkalla Suomesta eduskunnan ulkoasiainvaliokunnan jäseniä. Heillekin olisi ollut tarjolla matka Pretoriaan, mutta he päättivät pysytellä Jan Smutsin lentoaseman terminaalin suojissa astumatta jalallaan apartheid-valtion saastuneelle maaperälle. Paitsi Jörn Donner. Hän tuli maahan omia teitään kokemaan ja näkemään, millaista tuossa kielletyssä valtakunnassa oikein oli. Hän oli läsnä jopa EAT:n uuden presidentin Frederik de Klerkin virkaanasettajaisissa. P.W. Bothan vaihtumista de Klerkiin voi jälkeenpäin pitää historiallisena käänteenä. Donner koki historiaa, muut kansanedustajat varjelivat mainettaan kotimaan poliittisten moraalinvartijain silmissä. Suomen Kuvalehti sattui olemaan todistamassa näitä tapahtumia, joten niistä tuli jonkinlainen mediatapahtuma Suomessa.

Namibian itsenäistyminen oli osa maailmanpolitiikan suurta käännettä, jonka kylmän sodan päättyminen synnytti. Tietysti siihen tarvittiin myös Namibian kansan oma itsenäisyystahto. Mutta kylmän sodan aikaan Afrikan kansalliset vapautusliikkeet, kuten Swapo ja ANC, saivat vahvan marxilaisen leiman ja Neuvostoliitto tuki niitä sekä poliittisesti että aseellisesti. Voi hyvin ymmärtää, jos tämä oli esim. joillekin lähetystyöntekijöille ongelma, vaikka he varmaan toisaalta hyvin havaitsivat, etteivät kaikki vapautta tahtovat namibialaiset olleet kommunisteja ja terroristeja.

Etelä-Afrikan valkoisen hallinnon edustajat ottivat vähemmän tällaisia moraalisia murheita. He pukivat rotusortojärjestelmänsä antikommunistisen ideologian kaapuun ja julistivat puolustavansa ”vapaata maailmaa” ja kristillisiä arvoja kansainvälisen kommunismin hyökkäystä vastaan. Aikansa tämä oppi vaikutti johtavien länsivaltojen hallituspiireihin, mutta samaan aikaan kansainvälinen antiapartheid-liike kasvatti voimaansa yli ideologisten rajojen.

Kommunismin romahdus Itä-Euroopassa ja Neuvostoliiton vetäytyminen kolmannesta maailmasta, jonka myötä myös Kuuban

”internationalistit” menettivät taloudellisen selkänojansa, vaikutti myös EAT:n hallituksen asenteisiin. Esiintyminen etujoukkona kommunistien Afrikan valloituksen torjumiseksi menetti uskottavuutensa. Angolan sodan korkeat kustannukset ja väsymys rajojen takaisiin sotiin vaikuttivat myös mielialoihin. Osana vetäytymistä myös puskurivaltio Namibia sai mennä. Jäljelle jäi oman valkoisen hallinnon valta-aseman puolustaminen Etelä-Afrikan tasavallan sisällä. Sekin mureni muutaman vuoden kuluessa.

YK pääsi toteuttamaan siellä erään laadukkaimmista operaatioistaan. Se pysyi aikataulussaan ja budjetissaan, rauhanturvaaminen alkuhässäkän jälkeen onnistui, pakolaiset palasivat järjestyneesti, kansa sai valita hallituksensa vapaissa ja rehellisissä vaaleissa. Oli hienoa, että Suomella oli tässä kaikessa niin näyttävä osa: lähetystyö kansalaiskasvattajana ja sivistyspohjan rakentajana, pataljoonamme rauhanturvaajina UNTAG-joukoissa, suomalaiset siviilit YK-virkamiehinä ja vaalivalvojina ja Martti Ahtisaari lopulta koko operaatiota johtavana YK:n ”käskynhaltijana”. Kun ajattelee myöhempien vuosien kaoottisia ja väkivaltaisia konflikteja ja kriisinhallintaoperaatioita, Namibian luotsaaminen itsenäisyyteen nousee todelliseksi menestystarinaksi.

Torvet raikuen Angolaan

Pekka Peltola

Työmarkkinaneuvos, valtiotieteen tohtori Pekka Peltola on toiminut mm. Yleisradion toimittajana, SAK:n Puuliiton koulutussihteerinä, kouluttajana Swapon leireillä ja työministeriön virkamiehenä sekä Suomi-Namibia-Seuran puheenjohtajana. Hänen väitöskirjansa käsitteli Namibian ammattiyhdistysliikettä.

Alussa oli tiedon ja oikeudenmukaisuuden jano

Opiskellessani valtiotieteellisessä tiedekunnassa Helsingin yliopistossa vuodesta 1961 alkaen hakeuduin kosketuksiin sellaisten opettajien ja opiskelijoiden kanssa, jotka puhuivat kehitysmaista. Jan Magnus Janssonin ja varsinkin oman professorini Göran von Bonsdorffin valtavat tiedot ja ymmärtävä suhtautuminen vaikuttivat epäilemättä paljon. Kaikkein eniten ajatuksia kypsyttelivät kuitenkin keskustelut yliopiston vanhan puolen kahvilassa samanmielisiksi kehittyneiden opiskelijatovereiden kanssa. Vaimoni ja parhaan ystäväni Katin kanssa vuorottelimme kuppilassa istumisessa ja vauvanhoitovuoroissa. Halusimme irtautua ahdistavina kokemistamme kiihkokansallisista ympyröistä kansainväliseen yhteistyövaraiseen turvallisuusajatteluun, joka pohjaa yleismaailmalliseen oikeudenmukaisuuteen. Kotona puhuimme ja opiskelimme samoja asioita. Kirjoittelin apartheidin ja rotuerottelun vastaisia ja kehitysyhteistyön puolesta puhuvia kirjoituksia Ylioppilaslehteen 1960-luvun alkupuolelta lähtien. Kati oli Etelä-Afrikka toimikunnan sih-

teeri vuodesta 1966. Puheenjohtaja oli Merimiesunionin Niilo Wälläri, joulutontun oloinen, pehmeästi puhuva, kivikovan maineensa veroinen mies.

Namibia ei ollut ensi kiinnostukseni kohde Afrikassa, vaikka olin jo tutustunut Nickey Iyamboon. Ollessani Ylen palveluksessa 1960-luvun loppupuoliskon, minut lähetettiin pariin otteeseen raportoimaan Biafran sodasta. Tämä varsin raju kokemus herätti mielenkiintoni Afrikkaan yleensä ja kävin kerran myös lomalla Gambiassa. Siirryin 1975 SAK:laisen ay-liikkeen palvelukseen ja silloin vanha ystäväni Johan 'Seppi' von Bonsdorff SAK:n kv-sihteerinä ryhtyi etsimään SAK:lle kehitysyhteistyökumppania Afrikasta. Seppi tapasi jossain kokouksessa Swapon työasiain sihteerin John ya Otton ja sopi vuonna 1978 yhteistyön aloittamisesta SAK:n ja *National Union of Namibian Workersin* kanssa. Ya Otto oli järjestön pääsihteeri.

Torvet raikuen Angolaan

Ensimmäinen projekti oli ay-koulutuksen aloittaminen Swapon leireillä Angolassa. Varustauduimme lähtöön aika lailla torvet raikuen. Lentorahtina Luandaan meni kolmekymmentäkuusi pahvilaatikollista erilaisia koulu- ja muita tarvikkeita.

Saavuimme Ilkka Tahvanaisen kanssa Luandaan heinäkuun lopun sunnuntaina 1979 aloittaaksemme koulutuksen Swapon osoittamissa tiloissa, kuten luulimme. Alku oli todella karmea. Luandan rotansyömällä lentoasemalla ei ollut ketään vastassa, viisumeita meillä ei ollut, majoituksesta ei ollut tietoa, ei edes ruuasta. Muutaman tunnin sähläyksen kestäessä lentoasemalle saapuivat Börje Mattson ja Mikko Lohikoski, jotka sanoivat, että meitä ei lainkaan toivottu koko maahan. Hallitseva puolue MPLA ei ollut antanut lupaa koulutuksen järjestämiseen eikä siis viisumeitakaan ollut myönnetty. Swapo oli lähettänyt meille sähkeen, jossa kehotettiin pysymään poissa Angolasta toistaiseksi. Sähke oli lähetetty niin myö-

hään, että olimme jo lentokoneessa matkalla, kun se saapui SAK:hon.

Vaikka viisumittomien tulijoiden oikea paikka olisi ollut pidätyskoppi, meidän annettiin kuitenkin ryhtyä järjestelemään asioitamme. Yksi lentoaseman kolikkopuhelimista toimi ja sain kiinni Luandan ainoan suomalaisen Katia Airolan, joka haki meidät lentoasemalta ja majoitti lastenhuoneeseensa. Viisumittomina meillä ei ollut asiaa hotelleihin. Ruokaa Katialla ei ollut. Saimme nauttia suuren lasisen säilykepurkillisen (juomalaseja ja kahvikuppeja Luandassa ei siihen aikaan ollut saatavissa) kahvia, ilman sokeria ja maitoa. Päivälliseksi oli kahvia ja suuri keitetty makea peruna. Katia kertoi, että edellisenä yönä sabotöörit olivat räjäyttäneet kaupungilla bensa-aseman ja erään lentotoimiston. Yöllä heräsimme kiivaaseen laukaustenvaihtoon konetuliaseilla ja räjähdyksiin. Mielestäni olimme oikealla asialla, mutta ajattelin, että olemmekohan tulleet väärään aikaan väärään paikkaan.

Kuljetusongelmia

Seuraavana päivänä kävimme katsomassa räjähdysten jäljet ja etsimme Swapon toimiston. Sinne ilmaantuikin vähitellen ihmisiä, jotka valittelivat tuloamme, mutta ryhtyivät kuitenkin järjestelemään asioita. Kuvittelimme, että järjestö olisi ollut todellisuudessakin olemassa, mutta kävi ilmi, että NUNW oli vain kirjekuoren logo ja kaikki toiminta tapahtui Swapon työasian yksikössä, jonka pääsihteeri John ya Otto oli. Mitään valmisteluja tulomme johdosta ei ollut tehty. Opiskelijoita ei ollut valittu, opetustiloja ei ollut, ei kulkuvälineitä ja kielto opetuksen aloittamiselle oli voimassa. Kääntelimme joka kiveä päästäksemme eteenpäin, odottelimme toimistoissa ja toimistojen edessä kuljetuksia ja tapaamisia. Kadulla tutustuimme vähitellen lähes koko Swapon johtoon, joka saapui paikalle osallistuakseen keskuskomitean kokoukseen. He epäilivät meitä CIA:n agenteiksi. Yhdeksän päivän kuluttua saimme viisumit ja

pääsimme hotelli Panoramaan asumaan. Hieno sijainti, mutta melkein uusi hotelli oli kurjassa kunnossa, varsinkin kokolattiamatot. Kaupunkiin oli tunnin kävelymatka. Mutta ruokaa oli. Sitten saimme hankittua omatoimisesti pakettiauton. Teknisesti uskomattoman taitava Ilkka sai käyntiin savannille uponneen Ifa Barkas -kombin, jonka DDR oli lahjoittanut Swapolle. Siinä ei ollut etumaskia, toinen valo oli potkittu sisään, peilit puuttuivat ja vilkut, eikä tietenkään avaimiakaan löytynyt, vaan auto käynnistettiin pennin rahalla. Mutta Ifalla oli ajettu vain kolmekymmentäkuusi kilometriä, eli satamasta sen puun alle, josta sen pelastimme. Se ei herättänyt kadulla kummastusta, sillä muitakin samantasoisia autoja oli paljon liikenteessä. Rekisteröinniksi vältti se, että Ilkka kirjoitti tussikynällä etupuskuriin oman kotipuhelinnumeronsa. Tosin kerran poliisi tuli valittamaan Swapon toimistoon, että auto on liikenneturvallisuudelle vaarallinen. Peruste: auton ikkunat ovat läpinäkymättömän likaiset. Pesimme ne.

Auto oli arvokas, sillä parin viikon kuluttua saimme jonkinlaisen kurssin koottua Vianan transit-leirille parinkymmenen kilometrin päähän Luandan ulkopuolella. Ikuiset kuljetusongelmat ratkesivat ja saatoimme joskus ahtaa kaikki kuusitoista kurssilaista autoon ja viedä meren rantaan uimaan.

Todellakin, aloitimme jonkinlaiset kurssit ulkona, oppilaat puunrungolla ja hiekassa istuen. Toisen puun runkoon kiinnitettiin fläppejä. Romanttista, mutta erittäin epäkäytännöllistä. Tajusimme että luokkahuoneen idea on pitää tuuli, äänet, kanat ja porsaat ulkopuolella häiritsemästä keskittymistä opiskeluun. Huomasimme, että meidän pitää rakentaa koulu.

Viiden viikon kuluttua koettelemus päättyi. MPLA ei antanut opetuslupaa ja palasimme kotiin. Silloisen YK-diplomaatin Martti Ahtisaaren sähkeet Angolan viranomaisille eivät nekään olleet auttaneet. Suuri osa tuomistamme materiaaleistakin oli tuhoutunut, kun toisessa kerroksessa olleeseen varastoomme tulvi likavettä vessanpöntöstä ja kasteli lattialla olleet paketit viidentoista sentin sy-

vyydeltä. Mikään ei ollut onnistunut ja kuvittelimme, että koko yhteistyöhanke päättyy siihen. SAK:ssakaan ei voitu olla tyytyväisiä.

Koulutus ei mene koskaan hukkaan

Toisin kävi. Pää oli sittenkin saatu auki ja jonkinlainen tutustuminen ja luottamuksen rakentuminen tapahtunut. Seuraavana vuonna menin Angolaan (edelleen ilman viisumia) hakemaan koulutettavia Suomeen, ay-opistoon Kiljavalle. Koulutusjakso oli erittäin onnistunut ja yksi oppilaista, Kayele Kambombo, sai jäädä Suomeen opiskelemaan journalismia SAK:n stipendiaattina. Sitten jo seuraavana vuonna järjestimme koulutusta YK:n Namibia Instituutissa (UNIN) Lusakassa. SAK:n rakentama koulu vihittiin Kwanza Sulin Labour-leirillä Namibian päivänä 26.8.1983, sodan jaloissa, UNITAn Calulo-hyökkäyksen aattona. Todellinen järjestelmällinen koulutus alkoi vähitellen rullata. Se päättyi vasta kun Kwanzan varsin viihtyisä leiri jätettiin vuonna 1989 ja väki siirtyi Namibiaan valmistelemaan itsenäisyyttä ja ensimmäisiä vaaleja, oppilaamme työssä mukana. Jäljelle Angolaan jäi koulurakennuksia ja satoja savitiilistä rakennettuja pikku koteja TSL:n tiiliprojektin tuloksena.

Angolan reissut olivat varsin rankkoja. Sodan jaloissa pyöriminen oli riskaabelia, karmeat auto-onnettomuudet hyvin yleisiä ja vaikeuksien voittaminen raskasta. Vaimoni iloksi laihduin jokaisella puolentoista kuukauden reissulla kymmenkunta kiloa, jonka tosin söin ruisleivällä takaisin kuukaudessa. Aina kotiin palattuani tunsin syvää tyydytystä työstämme ja uskoin, että voimme auttaa namibialaisia itsenäisyyden saavuttamisessa, jos ei muuten niin ainakin pönkittämällä heidän uskoaan asiansa oikeuteen ja voiton mahdollisuuteen. Materiaalinen apu valui usein hiekkaan, tuhoutui, rakennukset ja varsinkin autot kuluivat nopeasti. Autojen keski-iäksi Angolan projekteissa laskettiin yhdeksän kuukautta. Myöhemmin on käynyt ilmi, että koulutus ei oikeastaan koskaan mennyt huk-

kaan, vaan namibialaiset pystyivät aina hyödyntämään saamiaan tietoja ja ymmärrystä, usein aivan eri tehtävissä kuin mihin koulutus tähtäsi. Meihin teki myös suuren vaikutuksen erinomainen koulutusmotivaatio ja halu työskennellä Namibiassa oman maan hyväksi. Ani harvat jäivät ulkomaille, hekin lähinnä perhesyistä. Olen iloinen, että ammattiyhdistysliikkeen tukemat Kayele Kambombo, Franna Kavari, Kaapanda Shaanika ja Joe Nakatana suorittivat yliopistollisen loppututkinnon ja saivat valmistuttuaan heti hyvät työpaikat Namibiassa.

Ammattiyhdistysliikkeen palveluksessa on enää harvoja oppilaitamme. Tapaan heitä kuitenkin jatkuvasti Namibiassa. He ovat nykyisin ministereitä, kansanedustajia, pääjohtajia ja korkeita virkamiehiä eri ministeriöissä, erityisesti työministeriössä. Läheisimmäksi namibialaiseksi suurmieheksi koen kuitenkin Andimba Toivo ya Toivon, johon tutustuin Suomessa hänen vapauduttuaan Robbensaarelta vuonna 1984. Hänen uskomaton lujuutensa yhdistyy moraaliseen rehellisyyteen puheissa ja teoissa. Vuonna 1987 aloitimme Swapon leirillä Angolassa SKP:n Väiskin pumppu -projektin toisen teräsvaarin Väinö Myllymäen kanssa. Väiskin ja Andimban ystävyys vei Väiskin Angolan projektin jälkeen myös itsenäiseen Namibiaan. Väiski koulutti kaivonporaajia Ongulumbashen pusikoissa. Koulutettavat oppivat tyydyttävästi suomea, Väiski muutaman ambokielisen tervehdyksen ja herjan.

Lubangon tyrmät

Myös mustia kokemuksia kertyi. Minua on järkyttänyt syvästi useiden ystävieni ja oppilaitteni joutuminen kidutettaviksi ja maakuoppiin Swapon Lubangon leirille 1980-luvun alkupuolelta lähtien. Heitä pakotettiin tunnustautumaan vakoilijoiksi. Useat kuolivat käsittelyssä. Läheisimmin koin Swapon kaikkien leirien päällikön Viktor Nkandin katoamisen. Hän oli harvinaisen avoin, tehokas ja ystävällinen mies. Oli mahdotonta ajatella, että hän voisi saada mitään

etua itselleen toimimalla vakoilijana Etelä-Afrikan hallituksen laskuun. Kun sain kuulla vangitsemisesta, yritin saada asiaan selvyyttä kyselemällä jatkuvasti hänen peräänsä Swapon korkeimmalta johdoltakin. Ilmeisesti Viktor pysyi hengissä ainakin vuoden pari, mutta sitten hänestä ei ole kuultu mitään. Edes Alina-vaimolle kukaan ei ole välittänyt mitään viestiä miehen kohtalosta. Myöskään ya Otton varamies Pejavi Muniaro ei palannut Lubangon kuopista. Yleensäkin ammattiyhdistysväki näytti olleen erityisenä kohteena. Hengissä selvinneitäkin oli monia. Kaksi vuotta vankeutta ja kidutusta takanaan Swapon entinen Skandinavian edustaja Jimmy Joseph ontui vastaan heti tullessani ensi kertaa Namibiaan vuonna 1989. Heidän tarinoittensa kuunteleminen on ollut raskasta ja vastenmielistäkin, mutta olen kirjannut muutamia niistä väitöskirjaani *The Lost May Day*.

Detainee-ongelma säilyy Namibian politiikassa pitkään, sillä perheet eivät koskaan unohda.

Etelä-Afrikan totuuskomission kaltaiseen käsittelyyn – tai mihinkään muuhunkaan – Namibian johtajat eivät kuitenkaan ole halukkaita. Ilmeinen syy on se, että osa korkeimmasta johdosta on henkilökohtaisesti suoraan vastuussa hirmuteoista. Hyvin tiedossa olevat kiduttajatkin ovat saaneet erityisen korkeita virkoja, kiitokseksi varmaan.

Lisää ihmisiä

Olen yllätyksekseni huomannut, että kaikki läheisimmät ystäväni ovat olleet työssä Afrikassa, useimmiten juuri Namibiassa. Olen aprikoinut, että ystävyys kasvoi työskentelyn intensiivisyydestä ja siitä, että yleensä asuimme samassa huoneessa, teimme työtä yhdessä ja olimme paljon tekemisissä Suomessakin erilaisten projektien kautta.

Tuskin tunsin Jukka Pääkköstä, ennen kuin hän ensi Afrikan matkallaan astui YK:n Namibia-instituutin (UNIN) luokkahuoneen

ovesta. Oli kyse tiedotustoiminnan kurssista ja opetin parhaillaan uutisen kirjoittamista. En ollut saanut oppilaille selväksi, mikä ero on jutun otsikolla ja ingressillä. Jukka laski matkalaukun kädestään ja selitti: otsikon tehtävänä on herättää mielenkiinto sitä asiaa kohtaan, jonka kärki on kirjoitettu ingressiksi. Selväksi tuli.

Olen tavannut paljonkin sinänsä eteviä ja hyviä ihmisiä, jotka potevat ainakin muutaman päivän kulttuurishokkia tullessaan ensi kertaa Afrikkaan. Sinä aikana heistä ei ole paljonkaan apua mihinkään. Jukalle, joka nykyisin työskentelee Suomen Ammattiliittojen Solidaarisuuskeskus SASKissa ja on erikoistunut Latinalaiseen Amerikkaan, kulttuurishokki on tuntematon kokemus.

Iina Soiri on tehopakkaus, joka ehtii, jaksaa ja panee muutenkin toimeksi. Iinan ensimmäinen työkokemus ylioppilaskunnan kansainvälisten asioiden sihteerin viran jälkeen oli puun taimien kasvatusprojekti Ongwediwassa. Asianmukaisen koulutuksen puute ei Iinan kaltaista ihmistä haittaa, vaan hän omaksuu tarvittavat tiedot salamannopeasti sieltä, mistä niitä vain löytyy. Vuodet paikallisdemokratian projekteissa Mosambikissa, Namibiassa ja parhaillaan Angolassa ovat tehneet Iinasta tämän alan kansainvälisen huippuasiantuntijan.

Markku Vesikon ensi vuodet itsenäistyneessä Namibiassa olivat hänen aikuisikänsä ainoat turvalliset. Niitäkin varjostaa namibialaisen vaimon kuolema auto-onnettomuudessa. Tampereen Tammelan poika Markku työskenteli Swapon ja ANC:n projekteissa Angolassa yhdeksän vuotta, sitten useita vuosia kansainvälisen ay-liikkeen tukiprojekteissa Namibiassa ja Eritreassa. Viisi vuotta on nyt vierähtänyt Liberiassa Suomen Pakolaisavun paikallisjohtajana. Useimmat Markun työmaat ovat niin hankalia, että on vaikea kuvitella, miten siellä ihminen voi selviytyä ja vieläpä toimia tuloksellisesti. Eräästä evaluaatioraportista luin, että Markku ei ainoastaan selviä hyvin, vaan näyttää jopa viihtyvän niissä oloissa, jotka tänäkin päivänä Monroviassa ja sitä ympäröivällä maaseudulla vallitsevat. Ihmiset asuvat raunioissa.

Markku on omaksunut Paolo Freiren metodit tukityössään. Hän ei tee muuta kuin rohkaisee ihmisiä ratkaisemaan ongelmansa itse – ja auttaa työkalujen hankinnassa. Kenties Markku myös neuvoo, miten kalaa voi savustaa, jolloin se pysyy hyvänä pitempään ja sitä on helpompi markkinoida.

Kirkko ja ay-liike

En ole lainkaan uskonnollinen ihminen, vaikka olenkin käynyt kouluni Lapualla, jossa mm. Tuure Vapaavuori kävi silloin tällöin 1950-luvun mittaan kertomassa lähetystyöstä Ambomaalla. Hänen kuvauksistaan jäivät kuitenkin mieleen vain mustassa Afrikan yössä kumisevat syntiset rummut. Luokkatovereistani viisi on pappeja, mutta silti tuttavapiiriini Helsingissä ei kuulunut lainkaan edes kirkossa kävijöitä. Sen vuoksi Suomen Lähetysseuran Namibiassa työskentelevät ihmiset olivat tavallaan uusi tuttavuus.

Opin arvostamaan heitä suuresti. Käytännöllinen, kärsivällinen ja taitava suhtautuminen tulosten tielle koko ajan nouseviin esteisiin oli ihailtavaa. Paikallisten kielten hallinta nosti heidät aivan omaan luokkaansa kansan kasvattajina.

Monien joukosta haluaisin erikseen mainita kiihkeästi oikeudenmukaisuutta ajaneen Mikko Ihamäen ja kuin vastakohtana rauhallisuuden perikuvan Olle Erikssonin. Edeltäjäni Suomi-Namibia-Seuran puheenjohtajana, arkkipiispa Mikko Juva, täyttää suurmiehen mitat.

Erityisesti on jäänyt mieleeni Hanasaaressa pidetyn kansainvälisen Namibia-seminaarin ilta kesällä 1980. Asuimme Mikon kanssa samassa huoneessa ja keskustelimme pitkälle yöhön siitä ilmeisestä mahdollisuudesta, että sekä ammattiyhdistysliike että kirkko ajaisivat yhteistuumin Namibian itsenäistymistä. Kahden näin suuren ja eri kansalaispiireissä vaikuttavan kansanliikkeen puhaltaminen yhteen hiileen jättäisi hyvin vähän liikkumatilaa rasistisille ja muille ääriliikkeille Suomessa. Oli mahdollista saada koko kansa Namibi-

an itsenäistymisen kannalle ja valtiovalta tukemaan siihen tähtääviä ponnistuksia hallituskoostumuksesta riippumatta.

Näin sitten todellisuudessakin tapahtui.

”Mitä he ovat tehneet teille! Tekivät teistä ambolaisen!”

Kaija Pett

Kaija Pett on toiminut mm. Namibian evankelisluterilaisen kirkon nuorisotyössä ja Suomen Lähetysseuran kotimaan osastolla.

Olen syntynyt Namibiassa, tai oikeastaan maata kutsuttiin siihen aikaan Lounais-Afrikaksi. Isäni ja äitini, Elias ja Aino Pentti, työskentelivät siellä lähetystyöntekijöinä. Myöhemmin olin itsekin Ambokavangon kirkon, sittemmin Namibian evankelisluterilaisen kirkon palveluksessa. Lapsuuteni ratkaisevimmat vuodet vietin Onayenassa ja työhistoriani parhaan ajan Ongwedivassa. ”Sattuneesta syystä” eli olosuhteiden muokkaamana olen rakastunut Namibiaan ja namibialaisiin jo lapsena 1950-luvulla.

Muutettuani takaisin Namibiaan vuoden 1979 lopulla koetin tietysti tutustua ympäristööni ja työtovereihini mahdollisimman hyvin ja tehdä työni niin hyvin kuin suinkin taisin. Mitä itsenäisyystaisteluun tulee, pidin ns. matalaa profiilia, mutta keskustellessani työtovereitteni kanssa kaikista mahdollisista asioista oli ilmiselvää, mitä itsenäistymisestä ajattelin. Havaitsimme, että useita lähetystyöntekijöitä (erityisesti anglikaaneja) oli karkotettu maasta, kun he olivat olleet näkyvästi ajamassa itsenäisyyttä. Itse halusin koettaa tehdä työtä maassa sisällä, joten tein luterilaisen kirkon minulle osoittamia tehtäviä, enkä aktiivisesti etsinyt mitään muuta.

Mielenkiintoinen kokemus oli ”pääkortin” eli henkilöllisyystodistuksen hankkiminen. Oli vuosi 1980. Asuin Onandjokwella ja alakoulun opettaja Ruusa Magano Kasimu opetti minulle ndongan

kieltä. Hallitsijalta tuli käsky vuoden alussa, että kaikkien on hankittava henkilöllisyyskortti, ”*kopkaard*” (”pääkortti”), ambokielellä ”*katse*” (”pieni pää”). Kunkin oli mentävä oman heimohallintonsa katokseen tietonsa antamaan. Onandjokwella kun olen syntynyt ja Onayenassa viettänyt varhaislapsuuttani ja kun kieltäkin opiskelin juuri kyseiseen aikaan Onandjokwella, niin päätin lähteä opettajani kanssa Olunoon, Ondongan heimotoimistoon. Jonotimme siellä aikamme. Täytimme asiaankuuluvat lomakkeet. Kun vuoromme tuli, kukaan ei opastanut minua Ondangwaan, missä valkoihoisten tuli ilmoittautua, vaan annoin kaikki henkilötietoni Olunossa: syntymäpaikan ja -ajan, mustat peukalonjäljet. Valokuvakin taidettiin ottaa.

Kun kortteja alkoi tulla, lähdimme sitten niitä Olunosta hakemaan. Opettajani sai omansa, mutta minun korttiani ei sieltä löytynyt. Sanoivat, että saattaa olla, että lähettivät sen Ondangwaan, kun olet valkoihoinen. Kävin sieltäkin kysymässä, muttei löytynyt. Kummassakin paikassa kävin parikin kertaa, kunnes sanoivat, että parasta mennä ”kuitin” kanssa Windhoekin keskustoimistoon tiedustelemaan, mitä on tapahtunut. Aikaa kului. Kun sitten kerran olimme jollakin porukalla Windhoekissa, päätin käväistä kysymässä. Vanhempi valkoihoinen nainen kuunteli huoleni, ja lupasi, että hän kyllä löytää vastauksen. Hän otti ”kuitin” ja painui toimiston laatikostojen sekaan. Yhtäkkiä hän kiljahti: ”*What have they done to you! They made you an Owambo!*” (Mitä he ovat teille tehneet! Tekivät teistä ambolaisen!) ”*No problem, that's where I was born*”, vastasin: ”Ei hätää, siellä olen syntynyt.” No, tiedot olivat toimistossa, mutta kuulemma kuva oli hävinnyt. Niinpä minusta olisi pitänyt ottaa uusi valokuva, mutta kuvaaja oli juuri silloin kuvaamassa Windhoekin kaupunkia ilmasta käsin. Piti tulla vielä uudestaan. Kuva otettiin. Aikaa kului.

Jouduin asumaan välillä Suomessa ja Englannissakin. Kun sitten vihdoin sain haetuksi korttia uudemman kerran, olin jo avioitunutkin. Niinpä kortissa oli nyt väärä sukunimi. Yksi etunimistäkin on

väärin kirjoitettu. Mutta niin hyvä kortti se kuitenkin on, että se avasi minulle tilaisuuden äänestää Namibian ensimmäisissä vapaissa vaaleissa marraskuussa 1989. Suunnilleen yhdeksän vuotta siis kului kyseisen henkilöllisyystodistuksen saamiseen.

Toinen mieleen painunut kokemus oli toimittaja Rauli Virtasen vierailu Pohjois-Namibiassa. Olin kolmen pienen lapsen äiti, joten en ihan tarkasti muista, mitkä kaikki tapahtumat liittyvät yhteen, mutta mielikuva on sellainen, että meidät oli herätetty aamuseitsemältä huudolla, että Onandjokwen sairaalan alue on piiritetty ja että RSA:n sotilaat tulevat tekemään kotietsintöjä. Mieheni, mekaanikko John Pett, teki töitä sairaalan huolto- ja korjausverstaassa ja tarvitsi työssään vahingoilta suojaavat vahvat jalkineet. Hän huomasi, että sotilaat tarkkailivat jalanjälkiä hiekassa, etsivät ”terroristien” jalanjälkiä, niin kuin heillä oli tapana. Väittää John laittaneensa jäljet suoraan heidän eteensäkin ja sanoneensa: ”*Look, terrorist's foot steps!*” Katsokaa, terroristin jalanjäljet!

Mutta sitten myöhemmin samana aamupäivänä etuovestamme kiiruhti sisään toimittaja Rauli Virtanen ja pyysi saada kuvata ikkunastamme RSA:n sotilaita, jotka kuljeskelivat ja vahtivat pihalla. Kuvattuaan tarpeekseen hän siirtyi toiseen päähän rakennusta ja sanoi siirtyvänsä naapuriimme, Kalliokoskille. Hän lisäsi vielä, että jos hänelle tapahtuu sillä välillä, noin kahdenkymmenen metrin matkalla jotain, niin ottaisimme yhteyttä tiettyihin henkilöihin. Sitä en enää muista, kehen ja mitä heille olisi pitänyt sanoa, mutta se jäi mieleen, kuinka vaaralliseksi hän koki tilanteen, ettei ehkä pääsisi perille Kalliokoskille. Nyt tiedämme, että hän selvisi sinne hyvin ja on tehnyt monta muuta kuvaus- ja kirjoittamismatkaa sen jälkeen.

Vesi-insinöörejä kuivaan Namibiaan

Pekka Pietilä

Erikoistutkija, DI Pekka Pietilä koordinoi Tampereen teknillisen yliopiston koulutusohjelman, jonka puitteissa namibialaisista miehistä ja naisista tehtiin vesi- ja tienrakennuksen insinöörejä.

Tampereen teknillisessä yliopistossa opiskeli vuosina 1986–92 joukko nuoria namibialaisia vesi-insinööreiksi. Tämä koulutusohjelma oli mittavin Suomen kehitysyhteistyönä toteutetuista Namibiaa tukevista koulutushankkeista.

Vesi on Namibiassa erittäin harvinainen ja arvokas luonnonvara. Maan rajojen sisäpuolella ei ole ainuttakaan jokea tai järveä, jossa olisi vettä yli puoli vuotta kestävän kuivan kauden yli. Sateesta suuri osa haihtuu ilmaan, osa virtaa nopeasti mereen ja vain osa vajoaa maakerrostumiin tai jää patoaltaisiin. Angolan puolelta Kunenejoesta johdetaan vettä Pohjois-Namibiaan avokanavaa ja laajaa vesijohtoverkostoa pitkin. Myös muualla Namibiassa oli paikoitellen jo ennen itsenäistymistä korkeatasoista vesiteknologiaa.

Namibia on monessa suhteessa vastakohtien maa. Joissakin asioissa tekninen kehitys on todella pitkällä, kun taas toisaalla hyvinkin alkeelliset menetelmät ovat käytössä. Yksi esimerkki: Vuonna 1989 kävin kollegani kanssa Windhoekin kaupungin teknisessä virastossa ja kysyimme piirustuksia vesi- ja viemäriverkoista. Hetken kuluttua meille tuotiin pari vuotta aiemmin tietokoneilla tehdyt poikkileikkaukset ja asemapiirrokset. Tampereella tuohon aikaan tietokoneavusteista suunnittelua vasta aloiteltiin. Mutta toisaalta Namibiassa monin paikoin maaseudulla vesi haetaan kilometrien

päästä maakuopasta.

Namibialainen opiskelijaryhmä, kaksitoista miestä ja viisi naista, saapui Tampereelle elokuussa 1986. He olivat käyneet ala-asteen Namibiassa ja yläasteen Angolassa, Sambiassa, Nigeriassa tai jossakin muussa Afrikan maassa. Kukaan heistä ei ollut aloittanut lukiota. Opiskelu Suomessa alkoi peruskoulun tietojen kertauksella ja täydentämisellä. Sen jälkeen käytiin lukio läpi kahdessa vuodessa. Erityisesti opiskelun alussa opiskelijat olivat arkoja ja pelkäsivät koko ajan, että eivät selviä opinnoistaan. Lukiovaiheen aikana opetus painottui matematiikkaan, fysiikkaan, kemiaan ja englannin kieleen. Matematiikkaan käytettiin kaksinkertainen tuntimäärä suomalaisen lukion pitkään matematiikkaan verrattuna. Lukion jälkeen oli suomalaisia ylioppilaskirjoituksia vastaavat loppukokeet. Kaikilla oli tiedossa, että kokeissa reputtaminen merkitsisi paluuta namibialaisten pakolaisleireille Angolaan tai Sambiaan opettajaksi. Se ei ollut heille lainkaan houkutteleva tulevaisuudenkuva. Kaikki seitsemäntoista opiskelijaa läpäisivät loppukokeet riittävän hyvin, niin että heille voitiin myöntää opiskelupaikka yliopistossa.

Lukiovaiheen jälkeen seurasi neljän vuoden pituinen suomalaista opistoinsinöörikurssia vastaava insinöörikurssi. Opiskelijoilla oli edelleen valtavasti haasteita ja paineita, mutta myös suuria odotuksia. Joukosta yksi oli vasta 17-vuoden ikäisenä nähnyt elämässään ensimmäistä kertaa vesihanan. Mutta he olivat todella innokkaita opiskelijoita. Swapon opetusministeri Nahas Angula (Namibian nykyinen pääministeri) korosti useaan otteeseen, että mitään tutkintojen alennusmyyntiä ei saa harrastaa. Ulkoministeriön edustaja Helena Kuivila oli samoilla linjoilla.

Koulutuksessa ei annettu pelkästään teoreettista tietoa, eikä titteli ollut ensisijaisena tavoitteena. Kaikki opettelivat asioita myös käytännössä – hitsasivat, tekivät putkitöitä ja korjasivat autoja. Joku vei Namibiaan itse tekemänsä tv/videopöytähyllystön. Monessa paikassa käytiin katsomassa, miten rakennetaan ja ratkotaan käytännön asioita.

Opiskeluaika Suomessa ei kuitenkaan ollut pelkkää raakaa työtä. Usean vapaa-aika kului musiikin parissa, ja laulaminen sujui heiltä kaikilta. Kerran viikossa oli ohjelmassa jalkapallon pelaamista, ja pallokentällä opiskelun paineet unohtuivat kaikilta. Talvella tietenkin kokeiltiin hiihtoa ja luistelua. Heidän ensimmäinen talvensa oli Suomessa vuosisadan kylmin. He saivat meiltä mukaan todistuksen, että olivat selviytyneet 36 asteen pakkasesta.

Namibia itsenäistyi insinöörikurssin aikana vuonna 1990, ja yksi opiskeluun kuuluva käytännön harjoitusjakso voitiin toteuttaa itsenäisessä Namibiassa. He kävivät nyt kotimaassaan ensimmäistä kertaa lähdettyään sieltä vähintään viisitoista vuotta aikaisemmin.

Lähes kaikki valmistuivat suunnitellussa ajassa, ja muutamat täydensivät opintojaan ja tenttejään jälkeenpäin. Kaikki palasivat Namibiaan. Kun joku epäili, etteivät he palaa, sanoin, että jos heidät kytketään ketjuilla mäntyyn, he repivät männyn irti ja vievät mennessään.

Namibiaan palattuaan he sijoittuivat nopeasti opiskelunsa ja taitojensa mukaisiin tehtäviin. Sittemmin monet ovat edenneet hyvinkin vastuullisiin tehtäviin, niin että yhdellä on jopa 1400 alaista. Heidän työnantajiaan ovat mm. valtiollinen vesiyhtiö Namwater, Fortumia vastaava Nampower, valtakunnallinen liikenneyhtiö Trans Namib, Windhoek ja eräät muut kaupungit, paikallishallintoministeriö ja tielaitos.

Suomen ulkoasiainministeriön kehitysyhteistyöosaston kanta oli 1990-luvun alussa, että kehitysmaissa on jo liikaa korkeakoulutuksen saaneita ihmisiä ja että sen vuoksi koulutusyhteistyö tulee muuttaa alemman tason koulutuksen tukemiseksi. Namibian kohdalla tämän kannan voi helposti kyseenalaistaa. Kun Suomessa aloittaa vuosittain 13 000 opiskelijaa insinööritason koulutuksen, on Namibiassa kaiken kaikkiaan vain 400 insinööriä ja lukumäärä on kasvanut vuosittain vain kymmenellä.

Namibiassa ei kansalaisten vedensaannin ongelmana kuitenkaan ole pelkästään veden tai tekniikan puute. Vesi maksaa ja monilla

talouksilla ja kunnilla ei ole varaa maksaa valtiollisen vesiyhtiön edellyttämiä maksuja. Niinpä monissa kaupungeissa esiintyy säännöllisesti pitkiäkin vedenjakelun katkoksia. Vesi kuuluu ihmisen perustarpeisiin, ja haasteita siis riittää niin meidän kouluttamillemme insinööreille kuin muillekin toimijoille.

Papa Papa UNTAGissa

Paavo Pitkänen

Everstiluutnantti evp Paavo Pitkänen on lähes kolmenkymmenen vuoden ajan toiminut YK:n, EU:n ja Punaisen Ristin palveluksessa katastrofi- ja kriisialueilla, rauhanvalvonta-, avustus- ja vaalitarkkailutehtävissä, viimeksi Afganistanissa ja Irakissa. Namibiaan hän saapui toukokuun alussa vuonna 1989 YK:n siviilivirkailijana.

Seuraavassa on toimittajan suorittamia poimintoja Paavo Pitkäsen 16 vuoden takaisista muistiinpanoista. Pitkänen sanoo, että tänään hän sanoisi joitakin asioita hieman toisin. Toimittajan mielestä asiat on alkuperäisessä muodossaan sanottu hyvin, ehkä peräti savolaisittain.

"*Ouna ominwe ngapi?"* Namibialaiset tervehdyslitaniat saivat yhden lisäyksen Etiopian tuomisinani. Siellä sanottiin "*Sint taatosh alluh?"* Kuinka monta sormea sinulla on? Suomeksi sanottuna olen tämän oppinut tarkoittavan: "Kuinka tämä asia pitäisi tehdä?" Ellei muuten, niin kysymys poistaa kanssakäymisestä turhan jäykkyyden ja osoittaa, että meillä kaikilla lähtökohtaisesti on, useimmiten, ainakin yksi yhdistävä tekijä.

Tehtävämme on "varmistaa, että tämä maa saa pikaisen itsenäisyyden YK:n valvonnassa suoritettavien vapaiden ja tasapuolisten vaalien kautta". Tämän YK:n turvallisuusneuvoston päätöslauselman numero 435:n sovittaminen käytäntöön edellyttää monessa asennossa olemista. Tarvitaan iso rauhanomainen muutos ja demokraattinen prosessi. Alun perin oli tarkoitus aloittaa nollatilanteesta, aselevolla. Alkuvuodesta New York viivytteli UNTAGin perustamista. Tilanne lipsahtikin huhtikuun 1. päivänä avoimeksi

sodaksi, kun Swapon ja Etelä-Afrikan joukot ottivat voimakkaasti yhteen monia kuukausia vallinneen aselevon jälkeen. Nyt tarvittiin kovia työkaluja.

Namibia on YK:n maa, mutta Etelä-Afrikka on pitänyt sitä sitkeästi hallussaan ja kutsuu sitä kotoisesti South Westiksi, ikään kuin se olisi mikä tahansa Etelä-Afrikan maakunta. YK on kiistänyt tämän rauhanomaisesti kokouksissa ja paperilla. Namibialaiset ovat tapelleet siitä asein. Nyt ollaan hakemassa rauhanomaista ratkaisua. On varmistettava, että namibialaisten tahto toteutuisi mahdollisimman vapaasti ja oikeudenmukaisesti. UNTAGille on samantekevää, kuka vaalit voittaa tai häviää, kunhan edetään rauhassa ja vaalien jälkeiset päätökset täyttävät demokraattiset periaatteet.

Yksitoista vuotta sitten sain käskyn valmistautua lähtöön. Nyt olen viettänyt ensimmäisen yön Oshakatissa ja Ambomaan merkitys koko tässä messiaanisessa projektissa kirkastuu, niin kuin ihminen vain voi kaiken tietää ja selkeästi ymmärtää vajaan vuorokauden asiantuntemuksen perusteella. Täällä kärjistyy koko Namibian ongelman vastakohtaisuus. Ambomaa on ollut taistelutanner ja miehitetty maa. Sotaa on käyty 23 vuotta. Nyt vallitsee aselepo. Miehittäjiä kutsutaan buureiksi. He isännöivät panssariautojen ja taloja ympäröivien hiekkasäkkien suojasta. Vastassa ovat itsenäisyyttä janoavat ambot, joiden suojana on pusikko, yön pimeys ja toisen ambon lämpö.

Lounais-Afrikan poliisi, SWAPOL (*South West African Police*), ajelee tänään, Cassingan surmien 11-vuotispäivänä, Casspireilla edestakaisin Oshakatin raittia. SWAPOLin tehtävänä on pitää yllä lakia ja järjestystä. Casspir on panssaroitu miehistönkuljetusauto, jonka alaosa on suunniteltu niin, että miinaan ajettaessa sirpaleet lentävät sivuille. Tömäys ja paine ehkä purskauttavat veren korvista, mutta henki säilyy. Eteläafrikkalaiset ovat ylpeitä tästä rumiluksesta, joka on pitkällisen kehitystyön ja kokemuksen saavutus. Poliisit osoittelevat Casspirien katoille asennetuilla raskailla konekivääreillä koululaisia, koulupoikia ja koulutyttöjä. Historian läksy ei näin pääse

unohtumaan.

John Ruambuya, ugandalainen kuusikymppinen, koko Ambomaan ja Kaokomaan UNTAGin johtaja, kokenut diplomaatti, kollegiaali viilipytty New Yorkista, Ahtisaaren kerroksesta, on valittu tämän koko Namibian operaation tärkeimmän suunnan johtajaksi. Hän toivoo ja edesauttaa kaikille hyvää ja valistaa alaisiaan vierastalon verannalla. Hän sanoo, ettei pidä antaa lausuntoja, mutta tositapahtumat voi ilmaista. Muilla on omat asialistansa, ja meillä on omamme, joka poikkeaa muista. Meidän pitää olla puolueettomia ja korvaa on pidettävä lähellä maanpintaa.

Aamiaisen jälkeen lähdemme Ondangwaan ja Oniipaan. Sanotaan, että asfalttia on kolmenkymmenen sentin vahvuudelta, jottei ambomies saisi pintaa rikki piilottaakseen salakavalan panssarimiinan. Muutamat puut, jotka ihminen vielä on jättänyt kaatamatta, pensaat ja ruoho näyttävät kuolleilta. Silmä ei tule kiinnittäneeksi huomiota ihmisasuntoihin, joita on ripoteltu varsin tiheään pitkin matkaa. Ne on maastoutettu osaksi luontoa. Ihmisiä tapaa matkan varrella harvakseen. Vikkeläjalkaisia vuohia on sen sijaan runsaasti.

Muutaman kilometrin välein pistää silmiin pitkälle kehittynyt aaltopeltirakennuskulttuuri. Tienvarsikylät on rakennettu laatikkomaisista aaltopeltihökkeleistä. Niihin on keskittynyt kaikenlaista liiketoimintaa. Cuca-shoppeihin kokoonnutaan jo aamupäivästä miehissä ja naisissa käsittelemään maailman menoa. Peltikulttuurin toisena ilmentymänä on tavaton autonromujen runsaus. Niitä on mukava katsoa oman kodin, kraalin pihapiirissä. Ne ovat arvokkaita muistoja vauhdikkaista ajoista. Peltikulttuurin kuva täydentyy sadoista ja tuhansista, sadoistatuhansista peltipurkeista, jotka tehtävänsä suoritettuaan on hylätty teiden varsille, kaikkialle, mihin vain silmänsä suuntaa.

Ondangwan kaupungissa ollaan silloin, kun Any Time Barin, Love Stationin ja ABC-diskon värikkäät ulkosivut sattuvat silmiin. Siellä ovat myös baarit Kuumeketu 1 ja Kuumeketu 2 eli Meidän ystävämme 1 ja 2. Keskustaa hallitsevat HuHu City 1 ja HuHu City 2.

Jatkamme matkaa, ohitamme paikan, jossa lukee Eino's Garage. Special Supermarket and Bottle Store – kulmauksen kohdalla vasempaan käännyttäessä avautuu eteen Oniipa, suomalaisten lähetyssaarnaajien mekka, Ambomaan piispanistuimen ja katedraalin sijaintipaikka.

John, joka on hieno mies, ei henno mennä temppeliin sisälle. Sattuma puuttuu kuitenkin nopeasti asioiden kulkuun, kun kaksi valkopäistä suomalaista naista huomaa meidät. Sana välittyy papille, joka julistaa meidät välittömästi niin isolla äänellä tervetulleeksi, ettei edes John uskalla livistää. Meidät tempaistaan sisään ja John saman tien alttarille. Sieltä hän pitää puheen koko juhlakansalle. Se on iso puhe. John pelottelee Ahtisaarella koko seurakuntaa ja muita. Jos kenen tahansa, eteläafrikkalaisen tai namibialaisen, koevoetin tai poliisin, tai kenen tahansa muun tavataan toimivan väärin, se tai ne erotetaan heti. Näin sanottuaan John sanoo, että meidän pitää lähteä, ja niin me lähdemme.

Joitakin päiviä myöhemmin Oshigambossa vararehtori Sisko Järviluoma kuulee asuntoonsa koulutyttöjen kimeän kirkunan. Tytöt yrittävät juosta karkuun valkoisilta sotilailta, jotka aseet kourassa tavoittelevat tyttöjen puseroita ja hameita. Sisko ryhtyy erehdyttävästi tuulimyllyksi.

”Seis. Pysähtykää. Odottakaa. Tilanne seis. Kukaan ei liiku!” huutaa Sisko tarkoittaen, mitä helvetissä te täällä teette? Painukaa siitä hiiteen! Sotilaat ymmärtävät heti, mitä on tullut tarkoitetuksi, vaikkakaan ei sanotuksi. Häkeltyen he pysähtyvät kuin naulattuina paikoilleen.

”Mutta näillähän on päällä Swapon vaatteet.” – ”Niin, entäs sitten?” – ”Se ei ole sallittua.”

Sisko päästää suustaan huiman uhkauksen: ”Minä olen tämän yksityisen kirkon koulun vararehtori, ja teillä ei ole mitään oikeutta tulla tänne. Jos ette lähde täältä justiinsa, minä kutsun UNTAGin.”

”UNTAG tekee samoin kuin me. He ovat samanlaisia kuin me.”

Tilanne jatkuu mekastuksena ja tiimellyksenä koulun viereisessä

omahangu-pellossa, jonne pojat ovat paenneet. Sotilaat huutavat voitonriemuisina. Poikien paidat venyvät kunnes repeävät. Rehtori Henok ilmaantuu koululaisten puolustajaksi. Kiivaassa sanasodassa kiistellään ihmisten oikeudesta pitää päällään haluamiaan vaatteita.

Lietsottuaan itsensä täyteen vimmaan Sisko Järviluoma ryhtyy vastahyökkäykseen. Hän koukkaa oikeaoppisesti oikealta pahaa aavistamattomien sotilaiden kimppuun. Punaisena ja hirmuisen äkäisenä hän huutaa niin, että kirkolle kuuluu: "Huomio, huomio! Minä olen tämän yksityisen kirkon koulun vararehtori. Painukaa täältä justiinsa. Tässä on tie!"

Näin julkeaa puhetta kuullessaan sotilaat tulevat hyvin vihaisiksi ja alkavat hikoilla. Taianomaisesti he kuitenkin tuntevat värinän, kuinka armoton kirous on juuri nyt lankeamassa heidän päälleen. Sotilaat luimistelevat ja alkavat valua Siskon käden osoittamaan suuntaan.

Pölyn laskeuduttua UNTAGin poliisit osallistuvat taistelun loppukatselmukseen. Viittä tyttöä oli mukiloitu, lyöty päähän. Yksi poika oli saanut nyrkistä, mutta toinen, Jeremia, Namibian tuleva Abebe Bikila, oli juossut niin kovaa, etteivät sotilaat saaneet häntä kiinni. Sotilaiden saaliiksi ja tositteeksi oli jäänyt yksi Swapo-lippalakki, Jeremian lakki.

Me UNTAGilaiset olemme ahkeria kirkossa kävijöitä, ahkerampia kuin koskaan aikaisemmassa elämässämme. Helluntaina menemme Eheken kirkkoon. Sakastissa tarinoimme aluksi pappi Johanneksen kanssa. Hän on jo kurttuinen, varmaankin tuhansia ihmisiä kastanut ja siunannut kirkonpalvelija. Jumalanpalvelus sujuu suomalaisen kaavan mukaan. Virretkin veisataan suomalaisittain laahaten, mutta luultavasti useammalla äänellä kuin Suomessa. Pappi toistaa usein sanan Kalunga, jonka tulkki sanoo tarkoittavan Jumalaa, josta tietysti kirkossa on puhe. Pappi sanoo, että Jumalan armo on suuri ja kaikki on saatu Jumalan armosta. Hän sanoo myös, että Jumala on lähettänyt maahan UNTAGin ja me olemme Jumalan

asialla. Jumalaa kiitetään hyvästä sadosta, joka on juuri korjattu. Koko alttarin tienoo täyttyy Jumalan viljasta.

Jumalanpalveluksen jälkeen tulee meidän vuoromme esiintyä. Päätämme puhua kansalle kirkon ulkopuolella, koska vain puolet noin 1600 ihmisestä oli ahtautunut kirkon sisään. Tämä ratkaisu sopii meille muutenkin erinomaisesti. Viime päivinä olimme puntaroineet sitä, kuinka esiintymisemme kirkon sisällä ja kirkonmenojen yhteydessä saatetaan helposti leimata puolueelliseksi. Kirkon pihalle ajetaan bakkie eli pick-up ihmisten keskelle asemiin, niin että sen lavalta pystymme tavoittamaan koko kirkkokansan.

Nousemme lavalle. Jan ja Gerard esittäytyvät ruotsalaiseksi ja hollantilaiseksi. He sanovat olevansa poliisimonitoreja ja hyvin kiitollisia siitä, että ovat saaneet tulla avustamaan namibialaisia tässä historiallisessa tehtävässä.

Tulkki Akiseri Pomutille edessä on näytön paikka. Hän on Eheken kylän omia poikia ja nyt maailmanjärjestön asialla. Myös kuulijakunnalle tämä on herpaantumattoman odotuksen täyttymys. Tartun haasteeseen pää juhlahumua täynnä. Julistan suurella äänellä ihmisille ja ilmoille vapauden ja UNTAGin puolueettomuuden sanomaa. Alleviivaan käsilläni tärkeimmät kohdat metsän reunaan. Sormella kutkutan ihmisten sydämiä ja mieliä Eheken kirkon pihalla. Ennen kuin tästä jatketaan, esittelemme itsemme. Nimekseni riittää Paavo, joka on tuttu nimi Ambomaan kylissä. Varmuuden vuoksi sanon ”*ku Suomi*”, jolloin vastaanotto on taattu. Kerron olleeni ennen tänne tuloani kuusi vuotta Etiopiassa, jossa olin ollut auttamassa nälästä kärsiviä ihmisiä.

”*Meme kulu, tate kulu!* Tänään on ilon ja onnen päivä. Tähän asti te olette eläneet keskellä sotaa ja ahdistusta. Nyt on sota päättynyt. On koittanut rauhan ja vapauden aika. Pidän suurena kunnia-asiana ja etuoikeutena, että saan olla nyt täällä, kun Namibian kansa saa itsenäisyyden. Itsenäisyys ja vapaus ei tarkoita sitä, että jokainen saa tehdä oman päänsä ja mielihalunsa mukaan. Siitä seuraisi vain iso sekamelska. Tarvitaan yhteiset pelisäännöt, kuten teillä on yh-

teiset pelisäännöt päättäessänne yhteisistä kirkollisista, kylän ja heimon asioista. Te olette antaneet valtuutuksenne seurakunnan pastorille sekä kylän päämiehelle ja kuninkaalle päättää monista asioista. Te luotatte heihin. Pelisääntöjä tarvitaan myös päätettäessä koko Namibiaa koskevia asioita. Aluksi tarvitaan teidän valintaanne siitä, ketkä päättävät näistä pelisäännöistä. Itsenäisissä valtioissa sitä kutsutaan perustuslaiksi. Suomessakin on perustuslaki." Tällä kohdalla kansa nyökkää.

"Vaalit pidetään puolen vuoden kuluttua, marraskuussa, jolloin te saatte äänestää omaa ehdokastanne. Vaaleissa eniten ääniä saaneet kokoontuvat päättämään perustuslaista eli pelisäännöistä itsenäiselle Namibialle. Vaaleissa on tärkeätä, että te saatte päättää vapaasti oman kantanne mukaisesti. Kukaan ei saa teitä pakottaa, ei edes oma vaimo eikä aviomies. Samalla teidän pitää antaa vapaus myös toiselle namibialaiselle tehdä samoin, puhua ja vaikuttaa oman puolueensa ja kantansa puolesta. Se on demokratiaa. Kaikki ovat tasa-arvoisia. Jokaisella on yksi ääni, vain yksi, mutta hyvin arvokas ääni."

"Te näette poliisin liikkuvan tälläkin kylällä. Etelä-Afrikan hallinto vastaa vielä Namibiassa siitä, että ihmisten arkinen elämä pysyy aisoissa. SWAPOLin poliisi ei kuitenkaan toimi enää omin nokkinensa, vaan UNTAGin poliisimonitorit valvovat tarkasti heidän toimiaan."

Konstaapeli Gerard astuu esiin. Hän sanoo, että Hollannissa poliisi on kansan ystävä. Hänen tehtävänsä on palvella ja avustaa kansalaisia. Kansa turvautuu poliisiin häiriöiden sattuessa ja kun lakia on rikottu. Näin tulisi olla Namibiassakin. Ambomaalle on tulossa viisisataa UNTAGin poliisimonitoria, joiden tehtävänä on valvoa SWAPOLin toimia. Uhkausten ja väkivallan tapahtuessa, vaikka sen aiheuttajana olisi SWAPOL itse, ihmisten tulee kääntyä SWAPOLin puoleen. Gerard esittää asian hiljaisella äänellä ja tulkki kääntää melkein kuiskaten. On tultu hankauskohtaan. Osa poliisimonitoreista näkee UNTAGin poliisin tehtävät suppeasti tarkkailijana

ja raporttien laatijana, toiset odottavat UNTAGin poliisilta aktiivisuutta.

Jatkan julistustani ja rohkaisen ihmisiä kääntymään myös UNTAGin poliisin tai minun toimistoni puoleen. Minut löytää Ondangwan keskustasta. Kansa kysyy ja me vastaamme. Ensimmäinen kysyjä haluaa tietää, mitä tapahtuu pakolaisuudesta palaajille. Onko turvallista palata näinä aikoina? Selvitän vastaanoton käytännölliset järjestelyt sekä malesialaisten sotilaiden ja poliisimonitorien takaamat turvallisuusjärjestelyt. Toinen kysyjä haluaa tietää, miten hänen tulee toimia, kun Koevoet oli ajanut Casspirilla edellisellä viikolla hänen talonsa läpi kaataen aidan ja majat. Jan omaksuu hieman aktiivisemman UNTAGin poliisin roolin kuin kollegansa. Kolmas kysyjä epäilee, että joku saattaa rekisteröidä äänestäjiä hautausmaan kivistä. Tämän mahdollisuuden kumoan jyrkästi. Eräs nainen on huolestunut juopottelusta, viina turmelee koteja ja perheitä. Tähän osaan sanoa hyvin vakavasti, että vapautta ei pidä ymmärtää niin, että juodaan ylenmääräisesti, ei iloon eikä suruun. Ei saa aiheuttaa häiriöitä, ei varsinkaan vaalien aikana.

Tänään, 23.5.1989, avataan Ondangwan aluekeskus. Se on minun esikuntani. UNHCR saa kaksi rakennusta ja poliisimonitorit yhden. Poliiseille tulee ahdasta. Heidän tulisi kuitenkin pääasiallisesti operoida pusikoissa ja ihmisten joukossa. Neljännessä rakennuksessa on tulkkimme sekä sihteerini, filippiiniläinen Sonja Tiongson, jonka radiokutsusta, Sierra Tango, tulee nopeasti Ambomaan listaykkönen. Minun kutsustani Papa Papa tulee melkein yhtä kuuluisa. Radiopuhelimemme toimii 80 kilometrin säteellä. Rakennuksessa on lisäksi toimistot ghanalaiselle kenttäpalvelumies Seidulle ja sambialaiselle lakimiehelle Mpazi Sinjelalle sekä minulle.

Kamarissa pidämme viikoittaisen neuvonpitomme. Läsnä ovat hollantilainen poliisipäällikkö Cees Vermeulen ja hänen ruotsalainen varamiehensä Sverker Åhlen, Malesian pataljoonan komppanianpäällikkö majuri Hazmi Bin Abu Bakar, sotilastarkkailijaryhmän päällikkö puolalainen majuri Gerard Czernohorski, sveitsiläinen

lääkintäklinikan päällikkö majuri Thomas Schumacher, italialaisen helikopteriyksikön varapäällikkö luutnantti Ivan Carlo Calligari, jo aikaisemmin mainittu sambialainen lakitieteen tohtori Mpazi Sinjela, minä ja tietysti Sonja. UNHCR:sta ei ole kukaan ehtinyt tähän tilaisuuteen. Vaihdamme tietoja siitä, mitä itse kunkin toimialalla tapahtuu.

Kuulemme, että eteläafrikkalaisen 54. pataljoonan sulkeminen kasarmeihinsa on toteutunut hyvin ja pataljoona valmistautuu siirtymään pois Namibiasta. 101. ambopataljoona aloittaa kotiutumisensa tällä viikolla. Malesialaispataljoona partioi rajan pinnassa ja estää vieraiden joukkojen tunkeutumisen rajan yli. Keskustelemme poliisitarkkailijoiden valtuuksista ja ongelmista, jotka saattavat koitua siitä, että kotiutettaville sotilaille myydään ilmaiseksi, 15 randin kappalehintaan, 0.38 kaliiperin pistooleita. Eteläafrikkalaisten mielestä se on laillista. Listaamme tärkeimmät siviiliyhteistyökumppanimme: Ondongan kuningas Elifaksen alainen heimohallinto, piispa ja erityisesti Ondongan rovastikunta ja seurakunnat, eteläafrikkalaisten siviilihallinto ja poliittiset puolueet. UNTAG kamppailee viidentenä pyöränä, ja kaikkia näitä tukien, samojen ihmisten sieluista.

Kokouksen jälkeen käyn Oniipassa esittäytymässä piispalle. Kirkon toimisto on matala rakennusyhdistelmä, jonka toisessa päässä käsitellään rahaa ja muita maallisia asioita ja toisessa, pyhemmässä päässä hengen asioita. Pyhän pään kaikkein uloimmassa toimistossa tapaan piispa Kleopas Dumenin. Rintataskussa, sydämen kohdalla on kämmenenkokoinen kullattu risti hyvässä tallessa ja tieltä pois heilumasta silloin, kun hengen töitä paiskitaan paitahihasillaan. Piispa toivottaa kiireensä keskellä suomalaisen sydämellisesti ja laupiaasti tervetulleeksi. Piispan vaikutusvalta on suuri. Hän on 400 000 hengen ja sielun pää. Väliportaina ovat neljä rovastikuntaa, 87 seurakuntaa ja 160 pappia. Paras puskaradion kanava on kirkon kanava. Se, jolla on tämä kanava hallussaan, pitää tiukasti kiinni myös maallisen vallan kahvasta.

Lähetyssaarnaajien pioneeri Martti Rautanen pakotti tämän kansan, joka on yhtä jukuripäinen kuin suomalaiset, tankkaamaan aapista. Kansa oppi lukemaan niin hyvin, että vielä tänään jokainen kraalin asukas, heimojohtaja, kauppias, kiihkeinkin swapolainen ja DTA:lainen, koevoet-poliisi ja kaikki muut ovat syvästi Jumalaa pelkääviä.

Vuosikymmenien takaa muistui mieleeni koulussamme käyneen lähetyssaarnaajan huimat tarinat mustista pakanamaista. Oniipassa selviää, että tuo mies oli Tuure Vapaavuori. Tapaan häntä nuoremman version, Raimo Holopaisen, joka on ollut lähetyssaarnaajana jo 1950-luvulla. Hänet tuntee Ambomaalla jokainen. Windhoekin kadulla hänet pysäyttää joka toinen. Raimon tasapainoinen ja savolaiseksi uskomattoman vaatimaton olemus herättää sivustakatsojassa aitoa kunnioitusta.

Ulla Nenonen on lähetystyön puuhakas johtajatar. Hän kutsuu minut kotiinsa suomalaisten kahvitilaisuuteen, joka on järjestetty Lahja Lehtosen Suomesta paluun kunniaksi. Sekä Ulla että Lahja ovat nuorina maistereina aloittaneet uransa ambojen opettajina. Ulla lupaa minulle takapihallaan olevan vierasmökin asunnokseni tulevien kuukausien ajaksi. Suomalaisena minuun katsotaan suopeasti, ikään kuin olisin tullut samalle asialle.

Seuraavana päivänä Olle Eriksson ajeluttaa Yrjö Höysniemeä ja minua Okatanaan ja Nakayaleen. Olle ja Yrjö ovat korkeita kirkollisia virkamiehiä Suomesta. Ambomaalla syntynyt Olle on puuhamiehenä järjestelemässä paluumuuttajien kotiuttamista. Yrjö on Kirkon Ulkomaanavun puolesta käymässä ja katsomassa, minne rahat uppoavat. Namibian kirkkojen neuvosto ja UNHCR valmistelevat pakolaisuudesta palaaville vastaanottokeskuksia, jotta kotikyliin palaaminen kävisi juohevasti. Käytännön tehtävät lankeavat luonnollisesti suomalaisille. He olivat olleet asialla myös ambomaalaisia pakolaisuuteen lähetettäessä.

Okatanan katolisen pappilan olohuoneessa istuu kaksi paksua pappia. Juotavaksi tarjotaan kaupan olutta. Suhteet protestanttei-

hin ovat kunnossa. Tilat luvataan kahdensadan pakolaisuudesta palaavan lapsen majoittamiseen ja koulutukseen. Nakayalen protestanttien tilat ovat ränsistyneet, mutta käytöstä poistettu lähetyssairaala afrikkalaistyylisine majoineen on vielä käyttökelpoinen. Se on sopiva vastaanottokeskus vammaisille ja hoitoa tarvitseville paluumuuttajille.

Ajelemme Angolan rajan pintaan katsomaan runsaan kuukauden takaisia taistelutantereita. 28 sissin sanottiin lymyilleen eräässä pusikossa ja siihen myös jääneen – panssaroitujen ajoneuvojen ja raskaiden konekiväärien tulen alle. Kerrotaan, että se poikanen, joka oli neuvonut sissien olinpaikan, ajelee nykyisin Ombalantun kujia uudella polkupyörällä. Rintaa kaiveli hieman outo tunne siitä, että jospa osumme miinaan ja jos lennämme koko porukalla kertajysäyksestä taivaalle. Olle pitää miinoilla pelottelua kuitenkin vain eteläafrikkalaisten propagandana. Miinoja on nykyisin harvassa. Hän kaahaa maastoautollaan varmantuntuisesti yli puskien ja vainioiden.

Kesäkuun 12. päivä. Suuri hetki on koittanut. Kello 14.30 laskeutuu Ondangwan sotilaslentokentälle ensimmäinen Herkules C-130 -kuljetuskone mahassaan satakunta pakolaisuudesta palaajaa. Poliisi suostuu pysymään panssariautoineen näköpiirin ulkopuolella. Malesialaiset sotilaat ja UNTAGin poliisimonitorit valvovat, että vastassa oleva siviiliväestö pysyy aisoissa. Lentokentän tukikohdan komentaja eversti Botha ja UNHCR:n edustaja ottavat ensimmäisinä palaajat vastaan. Ensimmäinen paluumuuttaja kantaa isokokoista Swapon johtolippua. Perässä seuraa värikäs Swapon pienoislippujen paraati. Poliisin mielestä paluumuuttajien käyttäytyminen on selvä provokaatio. UNHCR sovittelee ja lupaa, että jatkossa asia on kunnossa. Seuraavien viikkojen aikana lähes 50 000 paluumuuttajaa tulee kotimaahansa, suurin osa tämän lentokentän kautta.

Äänestäjien rekisteröiminen alkaa heinäkuussa. Ambomaalla perustetaan rekisteröintiä varten kolmetoista pysyvää ja kaksikymmentäkuusi liikkuvaa ryhmää. Rekisteröinnin hoitavat (Etelä-Afri-

kan) valtion virkamiehet. Lähes jokaista ryhmää johtaa valkoinen mies ja jokaista ryhmää valvoo UNTAGin puolelta siviilivirkamies, poliisimonitori ja tulkki. UNTAGin ryhmänjohtajat ja poliisit edustavat maailman koko väri-, uskonto-, uskomus-, kieli- ja sukupuolikirjoa. Paikalliset tulkit ovat useimmiten mies- tai naisopettajia, jotka ovat ottaneet virkavapautta tähän kansalliseen urakkaan.

Rekisteröinti alkaa puolella teholla. Ambomaan itäisellä puoliskolla, minun vastuualueellani, neljä pysyvää rekisteröintipaikkaa viidestä suunnitellusta avataan määräpäivänä, mutta yhdeksän liikkuvaa ryhmää kolmestatoista myöhästyy toista viikkoa. Viivästyksen syynä on se, että osa eteläafrikkalaisista ryhmänjohtajista kieltäytyy liikkumasta ”pehmeillä ajoneuvoilla”. On saatava miinankestäviä ajoneuvoja. Etukäteen suunniteltu ja väestölle tiedotettu rekisteröintiaikataulu menee näin heti alussa sekaisin. Aikataulun muutokset tiedotetaan radiolla, puskaradio mukaan lukien. Toimitamme Elombeen ja muihin kauempana oleviin paikkoihin UNTAGin pehmeillä ajoneuvoilla sanaa, ettei rekisteröintiryhmä tulekaan ilmoitettuna ajankohtana, koska se ei voi kulkea samaa tietä, mitä sanansaattaja on juuri tullut ja jota myös paikallinen väestö käyttää päivittäin. Tärkeintä on kuitenkin, että rekisteröinti on nytkähtänyt käyntiin. Aikaa ja keinoja on käytössä runsaasti. Sitä paitsi, ”eipäs, juupas”-väittely miinoista yli 20-vuotisen sodan tantereilla on jokseenkin hyödytöntä. Miinat ovat pysyneet virkeinä ja saattavat räjähdellä koska tahansa teillä, joissa niiden yli on ajeltu vuosikausia tullen mennen. Lopulta valkoisiksi ylimaalatut ja 435-tunnuksin varustetut eteläafrikkalaiset Buffalo-panssariautot ilmaantuvat näkyvästi Ambomaan teille. Useisiin paikkoihin mennään helikoptereilla.

Rekisteröinti etenee kuumeisesti. UNTAG ei vain valvo vaan osallistuu myös käytännön työntekoon. Kaikki haluavat rekisteröityä. Rekisteröitäväksi tarjoutuvan iän määrittely saattaa joskus pysäyttää koko myllyn. Kaikilla ei ole henkilöllisyyskorttia. Edestä, sivusta ja päältä katsottuna lasta ei saa millään kahdeksantoista vuoden

ikäiseksi. Jos ikä epäilyttää vain vähän, oikeus on rekisteröitävän puolella (*benefit of doubt*.) Selvästi liian nuoret käännytetään äidin luokse. Kirkon kastetodistus on pyhä ja tärkeä paperi, mutta sekin kärsii inflaation, kun joissakin tapauksissa käy ilmi, että papinkansliasta on suuressa innossa lipsahtanut todistus, joka kummasti vanhentaa ihmistä.

Rekisteröintikorttien täytössä ilmenee myös perustavaa laatua olevia virheitä ja puutteita. Tehtävää ei harjoiteltu riittävästi. Swapon johtajat ja myös heimojohtajat protestoivat UNTAGille. Naamat ovat vakavia. Sormi osoittaa UNTAGia. UNTAGin sormi osoittaa eteläafrikkalaista hallintokenraalia ja hänen virkailijoitaan. Aloitamme virheellisten korttien hurjan jahdin ja korjaamisen. Suurin osa virheellisistä korteista onnistutaan korjaamaan ja loput hyväksytään äänestysvaiheessa.

Pyhäaamun rauha laskeutuu päällemme vähän ennen kello kymmentä Oniipan lähetysasemalla. Johtajatar Ulla Nenonen on kutsunut avaraan kotiinsa *Uuden Suomen* toimittaja Tom Kankkosen ja UNTAGin radio-ohjelmien toimittaja Lena Yacoumopouloun. Klassisen Lenan tunnistaa antiikin Kreikan patsaista. Tomia luotsaa buuri, jonka tunnistaa buuriksi matkan päästä. Hän on yhdistelmä opasta, autonkuljettajaa ja valokuvaajaa. Kun tulee tieto, että Hage Geingob, Swapon ykkösmies Namibiassa (Sam Nujoma on vielä Angolassa), on ilmaantunut maisemaan ja on menossa Oniipan kirkkoon piispa Dumenin kanssa, toimittajien kiihkeää vainua seuraten löydämme itsemme nopeasti kirkon sivukatsomon toiselta penkkiriviltä. Tilaisuus alkaa kiljunnalla. Lapsia kannetaan sylikaupalla alttarin eteen, jossa mustakaapuinen musta mies, Vili, valelee kylmää vettä lasten tukkaan. Pappi sanelee samalla nimiä. Ensimmäisen kohdalla hän päättää sanoa Selma, erään Selma Rainion mukaan.

Virsien ja saarnojen ja rukousten jälkeen seuraa paluumuuttajien esiinmarssi alttarille. He ovat nuorta ja valpasta aktiiviväkeä. Moni on ollut poissa kotoa yli kaksikymmentä vuotta. Se on satuttava

hetki. Areenalle astuu Hage Geingob vaatimattoman näköisesti ikään kuin anteeksi pyydellen. Hän sanoo englannista ndongaksi tulkittuna, että nyt hän on näillä sijoilla ensimmäistä kertaa kahteenkymmeneenseitsemään vuoteen. Oniipa merkitsee hänelle kolmea asiaa: piispa Aualaa, piispa Dumenia ja kirjapainoa. Piispat hän on tavannut New Yorkissa. Politiikkaa hän ei puhu juuri ollenkaan. Piispa Dumeni vakuuttaa puheenvuorossaan, ettei hänkään halua puhua politiikkaa kirkossa. Hän toteaa ainoastaan, että kristityt rukoilevat puolestanne, Geingobia osoittaen.

Ulkomaalaiset kirkkovieraat esittelevät itsensä tilaisuuteen sopivalla tavalla. Ehdotan tiedusteltavaksi, kuinka monelta vielä puuttuu rekisterikortti. Hage Geingobin niskanikamat saavat töitä. Kirkon eri suunnilta haeskeltuaan hän löytää vain kaksi kämmentä nousevan yli päiden. Tilanne on hyvin hallussa. Rekisteröintiaikaa on vielä jäljellä yksi kuukausi. Asia virittää kuitenkin seurakuntalaisilta kysymysten tulvan. Vastaan selvästi ja muutamaa desibeliä kuuluvammin kuin pastori Vili ja poliitikko Hage yhteensä.

Rekisteröinnin viimeisellä viikolla otetaan loppukiri. Puolueet käynnistävät mittavan rekisteröimättömien ihmisten etsinnän ja kuljetusoperaation. Kun rekisteröitävistä ei näytä tulevan loppua, hallintokenraali Pienaar ja YK:n Ahtisaari antavat viikon lisää. Tämän jatkoajan lopussa rekisteröimättömiä ihmisiä ei löydy edes kiviä ja kantoja kääntämällä. Alueellani rekisteröitiin 117 885 äänioikeutettua.

Seuraa vaalien valmistelu. Vaalien järjestäminen ja äänestyspaikkojen suunnittelu on uudenlaista puuhaa heimojohdolle, samoin kuin kirkon johdolle ja poliittisista puolueista ainakin Swapolle. Se on uutta myös useimmille UNTAGin virkamiehille, joilla omakohtainen käytännön kokemus rajoittuu viivan vetoon kotimaisissa äänestyskopeissa. Nyt on tarkoitus järjestää demokraattiset vaalit. Sen valvontaan osallistuu naisia ja miehiä myös maista, joissa demokraattisten vaalien käsite on venytetty äärimmilleen.

Hallintokenraalin toimisto esittelee suunnitelmansa. Minun alu-

eelleni esitetään neljäkymmentäviisi kiinteää ja seitsemän liikkuvaa vaalipaikkaa. Tehtävämme on ottaa selvää, mitä mieltä eri tahot ovat suunnitelmasta. Tapaamme Ambomaan papit piispan koolle kutsumassa kirkolliskokouksessa. Liikkuvien asemien perustamista vastustetaan, koska ne saattavat osoittautua sattumanvaraisiksi. Sen sijaan kiinteitä paikkoja pitäisi lisätä seitsemäänkymmeneenkuuteen. Heimojohtajat päätyvät samaan lukumäärään, mutta paikkakunnat eivät ole aivan samoja. Swapo esittää tarvittavan yhdeksänkymmentä kiinteää paikkaa. Enimmältään valkoiselta väeltä tukensa saava DTA sen sijaan on tyytyväinen hallintokenraalin suunnitelmaan.

Rekisteröintioperaatiossa oli aikaa töppäilyyn ja töppäilyjen korjaamiseen, mutta äänestyspäivänä ei siihen olisi varaa. Äänestäjän pitäisi lipsahtaa liukuhihnalta, jokaisella äänestyspaikalla, joka kolmaskymmenes sekunti. Tämä olisi suoranainen mahdottomuus.

Viisi kuukautta maahan saapumiseni jälkeen palaan ensimmäistä kertaa Windhoekiin. Näen liikennevalot. Saan kutsun Suomen diplomaattisen edustajan Lauri Kankaan luo, jonne saapuu myös ulkomaalainen delegaatio ja – Martti Ahtisaari. Tehtävänäni on kertoa, mitä pusikoissa ajatellaan ja tehdään. Saan tilaisuuden karttani ääressä esitellä vaalien valmisteluja itäisellä Ambomaalla. En säästä liekkiä. Kuvailen valmistelut aikapommiksi, joka räjähtää käsiin, jos sitä ei pureta. Saan esittää tuntoni ja huoleni. Se otetaan, Ahtisaari ottaa, kiinnostuksella vastaan.

Tiistaina tulee tilaisuus esittää sama huoli hallintokenraalin päämajassa. Esitän seitsemänkymmenenkuuden vaalipaikan suunnitelmani. Saamme kuulla, että vaalipaikkojen lisäys tuskin on mahdollista ja että vaali hoituu vähemmilläkin paikoilla. Poistumme Tintenpalastista hölmistyneinä.

Viikkojen vetkuttelun jälkeen saamme, viikkoa ennen vaaleja, kolme uutta pysyvää paikkaa. Äänestysliput, uurnat, ihmeneste, johon äänestäjät kastavat sormensa ja YK:n sinetit saapuvat. Varmistamme, että vaalimateriaali on tiukasti kaksien lukkojen ja UNTAGin poliisivartioinnin takana.

Vaaleja edeltävänä sunnuntaina annan johdossani olevan YK-väen tehtäväksi mennä suurimpien seurakuntien kirkkoihin UNTAGin lähetystehtävässä. Kirkonmenojen jälkeen on monenlaisia uskoja edustavan joukon pidettävä saarna vaalien perusasioista ja äänestämisestä. Palattuaan heidän tulee raportoida kansaa askarruttavista kysymyksistä.

Käymme vielä tapaamassa heimohallintojen edustajia sekä puolueiden toimistojen väkeä. Käymme kyläpäälliköiden puheilla. Onyaanyaan tulevat mukaan Kirsti ja Mikko Ihamäki, jotka ovat pyhiinvaelluksella seitsemäntoista karanteenivuoden jälkeen. Mikko on Luterilaisen Maailmanliiton eminentti, arvovaltainen tarkkailija. Hänet tunnetaan. Ikään kuin hän olisi uudesti syntynyt, ilmaantunut kyläläisten joukkoon. Mikko on elementissään. Häntä ei pidätä mikään. Hän on koko elämänsä ansainnut leipänsä puhumisella ja puhetaiteilulla. Eikä hän ole myöskään miehiä vaatimattomammasta päästä. Savolaispoika ottaa haasteen vastaan ja julistaa suureen ääneen UNTAGin pyhää puolueettomuutta. Äksän piirtämisestä keskustellaan vilkkaasti. Puolueet ovat opettaneet mihin ruutuun äksä merkitään. Ihmiset ovat huolissaan siitä, että jos, entäpä jos kynä lipsahtaa ruksia merkittäessä. Sanon, että ympyräkin kelpaa tai mikä tahansa merkki, kunhan se on vain yhdessä ruudussa. Kylänvanhin Filippus sanoo, että tällä kylällä piirretään äksä. Sitten hän lisää, että ristikin kelpaa.

Vaalivalvojien ensimmäinen erä, noin sata päätä YK:n sihteeristöä ja virkamieskuntaa edustava joukko, laskeutuu Herkuleksella Ondangwan lentokentällä, josta heidät viedään majapaikkaansa Ongwedivan koulutuskeskukseen. Kaiken kaikkiaan kuuttasataa vaalivalvojaa odottaa uusilla lakanoilla sijattu sänky. Hanoista ei tihku vettä puristamallakaan. Vessat eivät toimi. Ruokaa ei ole, ei edes voileipiä tai omenoita. Ei ole paikkaa, mistä ostaa. Tosin heillä ei ole käteistä rahaakaan. Windhoekin kentällä oli annettu käteen siloiset sekit. Lähimpään pankkiin on kahdeksan kilometriä. Se ei kuitenkaan vetäisi näin suurta joukkoa. Sierra Tango lähettää ra-

diosanoman, että hän pakenee koulutuskeskuksesta, kun ihmiset ovat niin äkäisiä.

Tätä seuraa toinen lentokonelastillinen. Vettä ei tule vieläkään. Keittiöhenkilökunta menee lakkoon. Joku haluaa jo pois, takaisin Geneveen, vaikka omalla kustannuksella. Joukossa on yksi onnellinen. Hän näyttää olutpulloa, jonka on oma-aloitteisesti käynyt ostamassa tien toisella puolella olevasta kaupasta. Mikä ero onkaan pessimistin ja optimistin välillä.

Koulutuskeskuksen kokoushallin pulpeteissa istuu tavallisuudesta poikkeavia koululaisia. Jotkut heistä ovat yliopistojen professoreita. YK:n pääsihteerin erikoisedustaja Martti Ahtisaari pitää tervetuliaispuheen, josta jokainen tulee onnelliseksi. Tilaisuuden lopuksi Ahtisaari kävelee kansansa keskellä isähahmona. Väki tunkee. Innokkaita kysymyksiä satelee. Halutaan samaan kuvaan. Oulun ja Kuopion poika loistaa tyytyväisyyttä muihin ja myös itseensä.

Tänään on lauantai 4. marraskuuta 1989. Suuren suunnitelman mukaan vaaliryhmien pitää lähteä syrjäisimmille vaalipaikoille. Hallintokenraalin edustaja Visser pitää lämpimän puheen. Lentokentän hallissa, jossa valvojat saavat vaaliuurnat, äänestysliput ja muut kamat, lämpötila nousee reilusti yli 40 asteen. Valmistelut vievät aikansa, viipyvät ja viipyvät. Lähtö siirtyy seuraavaan päivään.

Olemme saaneet vahvistusta Kavangossa toimivasta suomalaispataljoonasta: kuusi uljasta Pasia ja komppanian verran miehiä, jotka partioivat rajan pinnassa. Eversti Parosen tapaan Ullan kahvilassa.

Maanantaina klo 15:een mennessä saadaan viimeinenkin vaaliryhmä tien päälle pusikkoa kohti. Visser on aidon huolestunut aikapulasta, josta asiasta olemme samaa mieltä. Kättelemme ja hyvästelemme. Klo 22.30 tulee UNTAGin poliisipartiolta viesti, jossa sanotaan että yksi vaaliryhmä on yhytetty Omundaungilosta. Helikopteri oli jättänyt sen sinne – ei radiota, ei ajoneuvoa, eivätkä äänestysliputkaan ja uurnat sattuneet olemaan mukana. Partio sa-

noo tuovansa ryhmän takaisin Ondangwaan. Sovimme tapaamisesta Ondangwan lentokentän varastohallilla ennen puolta yötä. Hallintokenraalin puolelta sinne tulee itse Visser. Keskiyöllä hän ei ole vitsikäs, ärjyy buuriksi. Kun puutteet on korjattu, yö nielaisee vaaliryhmän. Omundaungilon sankareilla on edessään kolmen neljän tunnin ajo. Äänestyksen alkuun on vielä kuusi ja puoli tuntia.

Koiranunen jälkeen herään ensimmäiseen vaalipäivään. Kello viideltä olen Ongwedivassa ja minuutilleen klo 6 olemme Ondangwan lentokentällä samalla kun hallintokenraalin ryhmät tulevat hakemaan äänestyslippuja ja vaaliuurnia lähellä olevia äänestyspaikkoja varten. Myös poliittisten puolueiden edustajat ovat täsmällisesti paikalla.

Olunon vaalipaikalla rapsahtavat ensimmäiset äänet laatikkoon jo kahdeksan minuuttia ennen säädettyä aikaa. Kansa on ollut valveilla ja valppaana paljon aikaisemmin. Jokaisella Ondangwa–Oluno -alueen viidellä äänestyspaikalla on jo kello seitsemältä jonossa yli tuhat ellei parikin tuhatta äänestäjää.

Alku näyttää hyvältä ja äänestäminen sujuu odotettua nopeammin. Visser myhäilee oikeutetusti. Saamme kuitenkin pian hätäsanomia vaalipaikoilta; äänestysliput ovat loppuneet. Iltapäivällä pannaan lappu luukulle seitsemällätoista vaalipaikalla. Mobilisoimme hädissämme partioita keräämään äänestyslippuja sieltä, missä niitä on liikaa ja kiikuttamaan sinne, missä on tarvetta. Kysyntää on enemmän kuin tarjontaa. Ensimmäisenä vaalipäivänä on jo kolmannes urakasta tehty.

Toinen vaalipäivä: Urakasta on tehty yli kaksi kolmasosaa.

Kolmas vaalipäivä: Monet vaalipaikat ovat halvaantuneet äänestyslippujen puutteeseen. Piispa on huolissaan. Kansa harhailee vaalipaikalta toiselle saadakseen pudottaa äänestyslippunsa.

Neljäs vaalipäivä: Hallintokenraali Pienaar ilmestyy tänne pohjoisen näyttämölle. Ahtisaari on uhannut, että ellei pelleily äänestyslippujen kanssa lopu heti, niin vaaleja jatkettaisiin maanantaina. Niinpä hallintokenraali ryhtyy tenttimään meitä. Hänellä on ystä-

vällinen ilme. Omiaan hän osoittelee kärsimättömästi, jopa säälimättä. Naispäärooliin nousee pian chileläinen Monica, pehmotyyppi. Hän on pitänyt kirjaa äänestyslipuista alusta alkaen. Naisellisesti ja espanjalaisittain murtaen hän riisuu mutkat totuuksiksi niin, ettei häntä voi kukaan vastustaa. Tänään on kahdeksantoista paikkaa ollut suljettuna. Siellä missä äänestyslippuja on ollut, uurnat eivät ole riittäneet. Ääniä ei voida sujauttaa hattuun, ei edes tilapäisesti.

Tuomarin koulutuksen harjoittamissa aivoissa Pienaarille valkenee koko kauheus. Pienaarin päätä rupeaa pyörryttämään. Ihmetellään, kuinka tähän tukalaan tilanteeseen oikein on jouduttu. Pienaar etenee loogisesti. Nyt on tehtävä kaikki mahdollinen, että tilanne korjautuisi. Ilmavoimien eversti Botha saa hallintokenraalilta käskyn mobilisoida seitsemän helikopteria entisten puolen tusinan lisäksi. Hallintopäällikkö saa tehtäväksi ostaa aamun koittoon mennessä sataviisikymmentä kaasulamppua, jotta äänestäminen voisi viimeisenä päivänä jatkua keinovalossa niin kauan kuin tarvittaisiin. Poliisipäällikkö saa tiukan määräyksen huolehtia radioyhteyksien toimivuudesta. Helikopterit lähtisivät heti aamulla viemään äänestyslippuja, uurnia, taikanestettä ja lamppuja eri paikkoihin.

Viides vaalipäivä: Äänestys päättyy klo 19 ja uurnia ryhdytään kuljettamaan Ongwedivan koulutuskeskuksen halliin. Poliisit, UNTAGin Casspirit ja Malesian pataljoona vartioivat aluetta. UNTAGin poliiseja ajelutetaan näyttävästi pääteillä turvallisuustunteen lisäämiseksi. Parhaan suojan vaaliryhmien kotiinpaluulle antaa kuitenkin täysikuu, joka valaisee koko Ambomaan.

Ahtisaari julistaa Windhoekissa kello 20.00, että vaalit ovat olleet vapaat ja tasapuoliset. BBC lisää seuraavana päivänä, että vaalit ovat vapaimmat ja tasapuolisimmat, mitä koskaan ennen on koettu Afrikassa.

Seuraavana aamuna alkaa äänestyslippujen laskeminen. Se on niin perusteellinen operaatio, että jääköön se tässä selostamatta. Mutta yöllä laskentahallin sähköt katkeavat. Tosi huolestuneita ilmeitä. Spekulaatioita. Mitä nyt? Kuka aiheutti? Onko juoni kysymykses-

sä? Casspirit ajetaan ovien ja ikkunoiden eteen ja niiden ajovaloissa jatketaan laskentaa. Se saadaan päätökseen puolen yön aikaan. Ambomaan vaalituloksen julkistaminen kuitenkin vitkastuu. Yhden äänen kummittelu neljännesmiljoonan äänen joukossa panee koko muun maailman odottamaan. Kun se ja koko Namibian tulos lopulta saadaan selville, vaalien suurimmaksi voittajaksi nousee kansa, josta 99,6 % kävi äänestämässä. Swapo ei saanut kahta kolmasosaa äänistä, joten perustuslain säätämiseksi se tarvitsee kanssakäymistä ja hierontaa muiden puolueiden kanssa. DTA ei saanut yhtä kolmasosaa, joten se ei yksin voi toimia jarrumiehenä. Merkittävimmät puolueet saivat niin paljon ääniä, että ne saattavat olla tyytyväisiä.

Vaalien tulokset kiirivät samanaikaisesti transistoriradioista majoihin, puiden alle ja teiden vierustoille. Tanssi ja riemu alkaa.

Mikko Ihamäki sanoo jo nähneensä listan perustuslakia säätävän kokouksen Swapon edustajista. Siinä on monta tuttua nimeä.

Kaikki eivät kuitenkaan ole tyytyväisiä. Vaalien jälkeinen viikko on Ondangwan alueella rauhattomin koko sen seitsemän kuukauden aikana, jonka olin ollut siihen mennessä Ambomaalla. On ilmeistä, että tämä toiminta on irrallisten joukkioiden aiheuttamaa. Piispa Dumeni lähettää tiukan kirjeen Ahtisaarelle ja ”asianajaja Pienaarille”. Asiaa ryhdytään tutkimaan, mutta täyttä selvyyttä ei saada. Piispa tyytyy selityksiin.

Suomen diplomaattisen lähetystön päällikön Lauri ja Raili Kankaan kotona on poikkeuksellisen juhlava itsenäisyyspäivän vastaanotto. Toisena isäntänä on Suomen pataljoonan komentaja eversti Hannu Paronen. Perustuslakia säätävän kokouksen edustajat on kutsuttu *in corpore*. *Primus inter pares* Martti Ahtisaari myhäilee tyytyväisenä. Rouva Eeva Ahtisaari säteilee.

Visiiri John Rwambuya, Ambomaasta ja Kaokomaasta vastuunalainen UNTAGin johtaja on lähtenyt New Yorkiin ja Ugandaan pariksi kuukaudeksi. Astun visiirin paikalle. Vieraitten vastaanottaminen on keskeinen tehtävä. Jokaisen vähänkin itseään kunnioitta-

van maailmankansalaisen statukseen kuuluu tänä vuonna käynti Namibiassa, ja Ambomaalla, jota ilman Namibia ei ole mitään. Tehtävänämme on huolehtia siitä, että jokainen Ambomaalla kävijä kokee tietävänsä oikean totuuden 24 tunnin käyntinsä perusteella.

Toinen päätehtävämme on selvitellä ja ratkoa välikohtauksia. Kotiutetuille koevoeteille ja 101. pataljoonan sotilaille ei vielä ole käynyt selväksi, miten uudessa yhteiskunnassa eletään. Eikä se ollut selvinnyt myöskään kaikille swapolaisille. Angolan UNITA pitää raja-alueiden väestöä varpaillaan.

21.3.1990 vastaisen päivän keskiyöllä juhlallisuudet Ambomaalla keskitetään poliisiasemille, joilla lasketaan Etelä-Afrikan liput ja nostetaan itsenäisen Namibian liput. Järjestely ei anna aihetta riehaantumiselle.

Päivällä kokoonnutaan Ondangwan ja Oniipan välissä olevaan teräsverkkoaitaukseen. Lääninrovasti Petrus Shipena julistaa, että taistelu ei suinkaan ole päättynyt, vaan että nyt se vasta alkaakin. Hän nimeää kolme julmaa vihollista: aseet, viinat ja autot, jotka kaikki on saatettava kuriin. Ohjelmassa seuraa kuorolauluja sekä villejä tanssi- ja rumpuesityksiä. Juhlaa johtaa Erastus Amuthenu. Hän on kylän omia poikia. Erastuksen vieressä hulmuava Namibian lippu on arvossaan.

Papa Papan valkoinen maastoauto kääntyy Oniipan tienhaarasta vasempaan kohti Windhoekia. Taakse jää hyvin erilainen Ambomaa kuin se, johon olin tullut vajaa vuosi sitten. Vieraat sotilaat ovat poistuneet. 33 000 pakolaista on palannut, heidän joukossaan Erastus Amuthenu. Hän, hänen veljensä ja sisarensa ovat osallistuneet ensimmäistä kertaa vapaisiin vaaleihin. Koko ilmapiiri on muuttunut. Ambomaa on vihreä. Taivaasta on nyt tullut enemmän vettä kuin kahdeksaan vuoteen. Ambomaa loittonee sadan kilometrin tuntinopeudella. Piispa ei sanonut hyvästejä. Hän sanoi näkemiin.

Meme Namibian monet Toivot

Minna Saarelma-Maunumaa

Fil.tri Minna Saarelma-Maunumaa toimii Suomen Lähetysseuran kustannusjohtajana ja on aikaisemmin toiminut mm. toimittajana. Hän on väitellyt Namibian ambojen henkilönnimistä.

Tämä kirjoitus ei ole henkilökohtainen kuvaus Namibian itsenäisyystaisteluun osallistumisesta, pikemminkin tarkoituksenani on selvitellä itsenäisyystaistelun vaikutusta namibialaisten nimenantoon tutkijan näkökulmasta. Taustaksi lienee kuitenkin syytä kertoa, että seurasin Namibian asioita jo lukiolaistyttönä Tampereella 1970-luvulla, ja muistan pitäneeni noina vuosina apartheidinvastaisia palopuheita luokkatovereillenikin. Opiskeluaikanani 1980-luvun alussa tapasin joitakin Helsingissä opiskelleita namibialaisia pakolaisia, ja Namibian itsenäistymisestä puhuminen ja siitä unelmoiminen oli minulle tuolloin mitä luonnollisinta. Vuonna 1986 menin toimittajaksi Suomen Lähetyssanomiin, jossa seurasimme aktiivisesti Namibian poliittisia tapahtumia ja haastattelimme Suomessa vierailleita namibialaisia pappeja ja muuta kirkon väkeä. Toimitukseen saapuneet uutiset Etelä-Afrikan joukkojen iskuista ja namibialaisten kuolemista järkyttivät, ja jatkuvat toivon ja epätoivon vaihtelut turhauttivat. Vuonna 1990 saimme vihdoin vetää itsenäisen Namibian lipun Lähetysseuran lipputankoon. Se oli riemullinen päivä.

Ensimmäisen kerran vierailin Namibiassa vasta maan itsenäistymisen jälkeen, vuonna 1995. Osallistuin Lähetysseuran tiedottajana Martti Rautasen syntymän 150-vuotisjuhlaan Ambomaalla. Samana vuonna sain valmiiksi Namibian ambojen henkilönnimistöä

käsittelevän pro gradu -työni, ja jatkoin samasta aiheesta myöhemmin väitöskirjaan asti. Tein 1990-luvun lopulla myös kaksi kenttätyömatkaa Namibiaan, joiden aikana haastattelin ihmisiä ja kuulin koskettavia kertomuksia itsenäisyystaistelun vuosilta – myös siitä, kuinka sota-aika ja maan itsenäistyminen vaikuttivat ambojen nimenantoon.

Afrikkalaisilla on oltava afrikkalaiset nimet

Afrikan maiden itsenäistyminen 1960-luvulta lähtien on merkinnyt melkoista murrosta afrikkalaisessa henkilönnimistössä. Eurooppalaiset ja raamatulliset nimet, jotka olivat monissa maissa tulleet valitseviksi siirtomaavallan aikana, alkoivat väistyä afrikkalaisten henkilönnimien tieltä. Afrikkalaisen kansallistunteen innoittamina korostettiin, että afrikkalaisilla on oltava afrikkalaiset nimet; niiden avulla pyrittiin irtautumaan kolonialismin kulttuuriperinnöstä. Joissakin maissa mentiin jopa niin pitkälle, että afrikkalaiset nimet tehtiin pakollisiksi. Esimerkiksi Zairessa presidentti Mobutu Sese Seko vaati vuonna 1972 koko maan väestön henkilönnimien afrikkalaistamista ja uhkasi teloittaa sellaiset katoliset papit, jotka kieltäytyisivät kastamasta lapsia afrikkalaisilla nimillä. Niinpä miljoonat zairelaiset hylkäsivät lyhyen ajan sisällä pyhimystennimiin pohjautuneet kastenimensä ja ottivat itselleen uuden afrikkalaisen nimen – mikä johti tietysti melkoiseen kaaokseen maan virastoissa ja ihmisten arkielämässä.

Useimmissa maissa nimistön afrikkalaistuminen on kuitenkin tapahtunut vapaaehtoisesti ja siksi myös hitaammin. Monissa maissa on syntynyt kokonaan uudenlainen nimisysteemi, jossa eurooppalais-raamatulliset ja afrikkalaiset nimet elävät rinta rinnan. Myös kristilliset kirkot ovat päätyneet hyväksymään afrikkalaiset kastenimet – yleensä tosin sillä edellytyksellä, että ne eivät ole sisällöltään ristiriidassa kirkon opetusten kanssa.

Kuinka itsenäistymistaistelu sitten vaikutti Namibian henkilön-

nimistöön? Namibialaisen kansallistunteen voimistuminen 1950-luvulta lähtien nosti afrikkalaiset nimet uudelleen suosituiksi koko maassa, ja Namibian itsenäistymisen jälkeen tämä suuntaus on vain vahvistunut. Toisaalta eurooppalaiset ja raamatulliset nimet ovat kietoutuneet namibialaiseen henkilönnimistöön erottamattomalla tavalla. Tarkastelen tässä maan valtaväestön ambojen henkilönnimistön kehitystä aina 1800-luvun lopulta lähtien, jolloin suomalainen lähetystyö alkoi Ambomaalla, nykyisen Namibian pohjoisosassa. Kristinuskon omaksuminen ja eurooppalainen kulttuurivaikutus käynnistivät varsin perusteellisen kulttuurimurroksen, jonka vaikutukset näkyvät yhä itsenäisen Namibian henkilönnimistössä – jopa vahvemmin kuin monissa muissa Afrikan maissa.

Kaimasuhde on tärkeä

Perinteisessä ambokulttuurissa nimen antaminen oli merkittävä lapsen identiteettiin ja sosiaaliseen asemaan liittyvä tapahtuma. Nimen antaminen tapahtui kahdessa vaiheessa. Pian syntymän jälkeen, viimeistään kahdeksantena päivänä, lapselle annettiin väliaikainen nimi. Usein tämä nimi kertoi, mihin vuorokaudenaikaan lapsi oli syntynyt. Aamulla syntynyt poika saattoi saada nimekseen Angula ja tyttö Nangula. Yöllä syntynyt poika saattoi taas olla Uusiku ja tyttö Nuusiku. Nimi saattoi myös kertoa jostain syntymähetkeen liittyneestä tapahtumasta, kuten Mvula 'sade', Iita 'sota' tai Uukongo 'metsästys'.

Varsinaisen, pysyvän nimensä ambolapsi sai noin kuukauden ikäisenä. Nimenantajana amboyhteisöissä on toiminut perinteisesti isä, ja nimenantojuhla eli *eluko* kuului ambojen merkittävimpiin satunnaisjuhliin. Nämä varsinaiset nimet olivat usein lasta kuvailevia, lapseen liitettyjä toivetta ilmaisevia tai syntymähetken tapahtumiin liittyviä. Tärkein nimenantoperuste ambokulttuurissa on kuitenkin ollut kaimasuhde. Lapsesta on haluttu tehdä jonkun läheisen ja kunnioitetun ihmisen, yleensä lähisukulaisen tai ystävän, kaima.

Taustalla on ajatus, että lapsesta tulee kaimansa kaltainen; että hän perii kaimansa hyvät ominaisuudet. Sanotaan, että kaimasuhde on amboille sukulaissuhdetta merkittävämpi, ja kaimojen ajatellaan jopa edustavan samaa persoonallisuutta. Niinpä ambot kutsuvat tyttärensä kaimaa tyttärekseen ja isoisänsä kaimaa isoisäkseen. Kaimasuhteeseen sisältyy myös erilaisia velvollisuuksia, kuten taloudellista huolenpitoa lapsesta.

Varsinaisen nimensä ohella ambot käyttivät usein isän nimeen perustuvaa lisänimeä eli patronyymiä. Jos isän nimi oli esimerkiksi Mpingana ja lapsen Kambonde, lapsen koko nimi oli Kambonde ka Mpingana (ka = genetiivin tunnus). Sinänsä on kiinnostavaa, että lapset kantoivat isänsä nimeä, vaikkei heitä matrilineaalisessa ambokulttuurissa pidetty edes isänsä sukulaisina. Myös erilaiset lempinimet, kuten miesten urhoollisia ominaisuuksia korostavat ”ylistysnimet”, ovat olleet yleisiä.

Eurooppalaisnimet valtasivat Ambomaan

Käytännössä ambojen perinteinen nimisysteemi alkoi murtua vuonna 1883, jolloin Ambomaalla toimitettiin ensimmäiset kasteet. Lähetystyöntekijä Tobias Reijosen kastamat kuusi ambomiestä hylkäsivät kaikki perinteiset ambonimensä ja valitsivat itselleen uudet, kristilliset nimet: Abraham, Elias, Jakob, Johannes, Moses ja Tobias. Kasteiden yleistyessä etenkin 1920-luvulta lähtien raamatulliset ja eurooppalaiset nimet levisivät vähitellen kaikkialle Ambomaalle.

Ambojen henkilönnimistö eurooppalaistui hämmästyttävän nopeasti. Naistennimistä suosituimmiksi nousivat Selma, Maria, Martta, Hilma, Ester, Aina, Johanna, Loide, Helena ja Anna. Monet näistä ovat suosittuja raamatullisia naistennimiä kaikkialla maailmassa, kuten Maria, Martta, Ester ja Johanna. Ambonaisten suosituin kastenimi 1900-luvulla on ollut Selma, jonka esikuvana on ollut mm. Ambomaan ensimmäinen eurooppalainen lääkäri Selma Rainio. Myös Aina, Hilma ja Helena ovat tyypillisiä suomalaisten lähetys-

työntekijöiden mukaan annettuja nimiä. Suosittuja suomalaisnimiä ovat olleet myös Aili, Aune, Helvi, Hertta, Hilja, Irja, Kaarina, Lahja, Laina, Leena, Liina, Rauha, Saima, Taimi ja Toini. Muita Ambomaan eurooppalaisia naistennimiä ovat mm. Albertina, Beata, Emilia, Emma, Frida, Hilda, Josefina, Natalia, Paulina, Rosalia ja Viktoria.

Ambomiesten 1900-luvun kastenimien ”kymmenen kärjessä” ovat taas Johannes, Petrus, Andreas, Paulus, David, Tomas, Mateus, Erastus, Simon ja Filemon. Lista on kokonaan raamatullinen, ja monet näistä nimistä ovat suosittuja muuallakin maailmassa. Suosituin eurooppalainen miestennimi Ambomaalla on Martti. Nimen esikuvana on ollut lähetystyöntekijä Martti Rautanen, joka saapui Ambomaalle ensimmäisten suomalaisten joukossa ja työskenteli siellä yli viidenkymmenen vuoden ajan. Myös uskonpuhdistaja Martti Luther ja maan itsenäistymisprosessia luotsannut Martti Ahtisaari ovat amboille tärkeitä henkilöitä. Muita suosittuja suomalaisia miestennimiä ovat olleet mm. Armas, Eino, Erkki, Heikki, Matti, Risto, Toivo, Väinö/Vaino ja Vilho. Myös suomalaisia sukunimiä on annettu kastenimiksi, kuten Hynönen, Lehto, Rautanen, Suikkanen ja Tylväs. Muita ambomiesten suosimia eurooppalaisnimiä ovat olleet mm. Frans, Gebhard, Herman, Leonard, Oskar, Reinhold ja Vilhelm.

Ambomaalla raamatullisia ja eurooppalaisia nimiä omaksuttiin innokkaasti, koska ne korostivat pukeutumisen ja muiden ulkoisten seikkojen ohella ”pakanan” ja kristityksi kääntyneen ambon eroa. Näiden nimien mukana syntyi myös uudenlainen nimimuoti, jonka seurauksena perinteisiä nimiä alettiin pitää vanhanaikaisina. Monet jopa pyrkivät kasteelle vain saadakseen itselleen uuden nimen.

Eurooppalaisten nimien omaksumiseen on Ambomaalla vaikuttanut myös perinteinen kaimakäytäntö: lapsia on usein nimetty suomalaisten lähetystyöntekijöiden kaimoiksi. Koska kaima on lapselle esikuva, kristityt ambot ovat halunneet lapselleen kristityn

kaiman. Jonkin verran ambot ovat omaksuneet eurooppalaisia nimiä myös Namibian saksan-, afrikaansin- ja englanninkielisiltä asukkailta, joiden kotitalouksissa ja maatiloilla monet heistä ovat työskennelleet. – Näin siitäkin huolimatta, että maan valkoisen vähemmistön harjoittama apartheid-politiikka aiheutti paljon kärsimystä ja katkeruutta mustan väestönosan keskuudessa.

Uusien kastenimien ohella eurooppalaisilta omaksuttiin myös sukunimisysteemi. Kun ambot olivat aiemmin käyttäneet henkilön varsinaisen nimen ohella lisänimenä tämän isän nimeä, nyt patronyymin tilalle tuli eurooppalaistyyppinen, periytyvä sukunimi. Tämä merkitsi suurta muutosta ambojen nimisysteemissä.

Vapaustaistelu toi afrikkalaiset nimet

Päällisin puolin saattaa näyttää siltä, että ambojen henkilönnimistö eurooppalaistui perin pohjin. Näin yksinkertainen tuo prosessi ei kuitenkaan ollut. Afrikkalainen nimisysteemi ei korvautunut eurooppalaisella nimisysteemillä, vaan tuloksena oli uudenlainen henkilönnimijärjestelmä, jossa on niin afrikkalaisia kuin eurooppalaisia piirteitä.

Ambojen perinteiseen nimisysteemiin kuulunut kaimaperiaate säilyi tässä murroksessa vahvana. Tällaiseen kaimasuhteeseen sisältyy edelleen myös velvollisuuksia. Vanhemman kaiman tulee huolehtia nuoremmasta kaimastaan monin tavoin: ottaa hänet luokseen asumaan pitkiksikin ajoiksi, hankkia tälle kouluvaatteet, osallistua kaimansa häiden kustannuksiin jne. Kyseessä oli – ja on yhä – eräänlainen ambokulttuurin sosiaaliturvajärjestelmä. Vaikka itse nimet siis olisivatkin eurooppalais-raamatullisia, niiden antamisperusteena on ambokulttuuriin vahvasti kuuluva kaimasuhteen korostaminen. Euroopassahan nimiä annetaan usein niiden äänteellisen kauneuden vuoksi.

1950- ja 1960-luvuilla, jolloin namibialaisten kansallistunne alkoi voimistua ja ajatus maan itsenäistymisestä kangastella ihmisten mie-

lissä, ambojen henkilönnimistö alkoi afrikkalaistua vahvasti. Tavaksi tuli antaa lapselle kasteessa kaksi tai kolme nimeä, joista ensimmäinen oli edelleen eurooppalainen tai raamatullinen, mutta jälkimmäiset nimet afrikkalaisia. Yleensä nämä afrikkalaisnimet ovat olleet nimenantajien tunteita heijastelevia tai lapsen syntymähetken tapahtumiin viittaavia nimiä – usein myös sisällöltään kristillisiä.

Onnellisuuteen ja kiitollisuuteen viittaavia ambonimiä ovat mm. Magano/Omagano 'lahja', Ndinelago 'olen onnellinen', Ndapewa 'sain (lahjan)', Elago/Nelago 'onni', Hafeni/Nyanyukweni 'iloitkaa', Ndahambelela 'ylistän' sekä Panduleni/Tangeni 'kiittäkää'. Erityisesti nimenantajan uskonnollisia tunteita heijastavat sellaiset nimet kuin Etuhole 'hän rakastaa meitä', Halolye 'hänen tahtonsa', Ndakulilwa 'olen pelastettu/lunastettu', Natangwe 'hän olkoon ylistetty' tai Peneyambeko 'on siunaus'. Perinteiset syntymähetkeen viittaavat nimet, kuten Nangula 'aamu', Namutenya 'keskipäivä', Nefundja 'tulva' tai Nayiloke 'satakoon', ovat myös suosittuja. Itsenäistymistaistelun aikana suosituiksi tulivat taas sotaan viittaavat nimet, kuten Mekondjo 'taistelussa', Kondja 'taistele', Iita/Niita 'sota', Kapenambili 'ei ole rauhaa' tai Ndatila 'minä pelkään'. Monet nimet ovat myös eräänlaisia elämänohjeita, kuten Ilonga 'opiskele', Inekela 'luota' tai Kongenielago 'etsi onnea'. Monet nimet viittaavat myös perheeseen ja sen arkiaskareisiin, kuten Nekulu 'emäntä, Nankelo 'nuorimmainen', Kakandeni 'menkää lypsämään' tai Taatsu 'he survovat'. Jotkut nimet taas kuvailevat lasta, kuten Amupunda 'möhömaha' tai Nuugulu 'ripakinttu'.

Afrikkalaisuus ilmeni myös samoihin aikoihin eli 1950–1960-luvuilla kehittyneessä sukunimisysteemissä. Vaikka ajatus periytyvästä sukunimestä omaksuttiin eurooppalaisilta, itse sukunimistö muotoutui afrikkalaiseksi. Tämä johtui siitä, että sukunimeksi valittiin yleensä henkilön isoisän tai isoisän isän ambokielinen nimi. Näin ambojen perinteisiä henkilönnimiä saatiin tallennetuiksi sukunimistöön.

Itsenäisen Namibian nimitrendejä

Namibian itsenäistymistaistelu heijastui siis vahvasti ambojen henkilönnimistöön. Usein ambot toteavatkin afrikkalaisista nimistä keskusteltaessa, että ”me haluamme näillä nimillä osoittaa, että me olemme todella afrikkalaisia ja että me olemme amboja”. Jotkut ovat myös kaimoja valitessaan kääntäneet näiden eurooppalais-raamatullisia nimiä ambokielisiksi, esimerkiksi raamatullisen Petrus-nimen (’kallio’) kantaja on saanut kaimakseen Manya-nimisen pojan, jonka nimi merkitsee kiveä.

Itsenäistyneessä Namibiassa on syntynyt myös uusia nimenantotrendejä. Kun apartheid-politiikan aikana eri väestöryhmät pyrittiin pitämään tiukasti toisistaan erillään, nyt etniset ryhmät elävät aivan uudella tavalla yhdessä – ja saavat myös vaikutteita toistensa henkilönnimistöistä. Niinpä esimerkiksi maan pääkaupungissa Windhoekissa syntyvä ambolapsi saattaa nykyään saada itselleen hereronimen, ja päinvastoin. Etnisten ryhmien väliset avioliitot lisäävät luonnollisesti tätä nimien ”sekoittumista”. Toinen vahva suuntaus on englanninkielisten nimien kasvava suosio. Kun englanti valittiin itsenäisen Namibian viralliseksi kieleksi, kaikki tähän kieleen liittyvä – myös englanninkieliset nimet – on koettu kansallista yhtenäisyyttä lujittaviksi tekijöiksi. Siksi monet Namibian Petrukset, Paulukset ja Johannekset käyttävät nykyään mieluummin nimiasuja Peter, Paul ja John. Myös uusia englanninkielisiä nimiä on luotu perinteisten afrikkalaisnimien tapaan, kuten Happy, Lucky, Morning, Remember tai Thankyou.

Nimistön yleisestä afrikkalaistumisesta ja englanninkielisten nimien kasvavasta suosiosta huolimatta suomalaiset nimet ovat säilyttäneet asemansa ambojen henkilönnimistössä. Tämä johtuu pitkälti perinteisestä kaimaperiaatteesta: kun lapsia nimetään yleisesti toisten ihmisten mukaan, samat nimet säilyvät suosittuina sukupolvesta toiseen. Suomalaisnimet ovat siis Namibiassa edelleenkin suosittuja, vaikkei niitä enää anneta suomalaisten vaan namibialais-

ten esikuvien mukaan. Niinpä maan pääkaupungissa Windhoekissa tai pohjoisen ambokylissä saattaa tavata namibialaisia, jotka esittelevät itsensä vaikkapa Ainoksi tai Selmaksi, Toivoksi tai Martiksi. Kun itse menin ensi kerran Namibiaan vuonna 1995, ensimmäiset tapaamani namibialaiset olivat nimeltään Suoma, Tuulikki, Eino ja Heikki. Suomalaisnimiä löytyy myös maan korkeimmalta taholta. Esimerkiksi Namibian ministeriöissä on työskennellyt korkeina virkamiehinä sellaisia miehiä kuin Matti Amadhila, Usko Shivute ja Vilho Hipondoke. Swapon johtohahmoihin kuuluneen Andimba Toivo ya Toivon sukunimi ('Toivo Toivonpoika') perustuu sekin suomalaiseen etunimeen. Olen omissa tutkimuksissani arvioinut, että noin joka viidennellä ambolla – eli käytännössä noin joka kymmenennellä namibialaisella – olisi suomalaislähtöinen etunimi.

Namibiassa opettajana työskennelleen ja siellä pitkään asuneen Aune Hirvosen runo ”Meme Namibia ja Toivo” kytkee hienosti ambojen suosiman suomalaisnimen Toivo – ja sen merkityksen – Namibian itsenäistymistaisteluun. Runossa heijastuu myös nimien vahva merkitys namibialaisten elämässä:

Meme Namibia tuli raskaaksi
vapauden toivosta.
Hän synnytti pojan
ja pani hänen nimekseen Toivo
sillä hän sanoi:
”Ei meillä ikuisesti ole oleva ahdistus.”

Toivo toivon poika kasvoi.

”On olemassa tie
joka vie vapauteen,
mene sitä tietä”,
sanoi Meme Namibia.

”Ewa, minä menen”,
sanoi toivo,
ja hän meni,
mutta matkalla hänet pantiin vankilaan.

Ahdistuksessansa Meme Namibia tuli
uudelleen ja uudelleen raskaaksi
vapauden toivosta
ja hän synnytti poikia ja tyttäriä.

Toivon pojat ja tyttäret kasvoivat.

”On olemassa tie
joka vie vapauteen”,
Meme Namibia sanoi,
”Menkää sitä tietä.”

”Ewa Meme,
me menemme”,
sanoivat toivon pojat ja tyttäret.
Ja he menivät.

Yksi Toivo eksyi tieltä
ja hänet ammuttiin kokouksessa.

Yhden toivon näännytti nälkä.
Yhden Toivon juuritti jano.
Aurinko ja kuu valkaisivat heidän luunsa
autiossa maassa.

Yksi Toivo ruoskittiin verille,
yksi Toivo ripustettiin ranteistaan kattoon
ja häntä paiskittiin

päin seinää.
Yksi Toivo rääkättiin hengiltä,
yhden rinnan runnoi pyssynperä.
Yksi räjähti miinassa.
Yhden pilkkoi pommi.

Monta Toivoa kuoli kuumeeseen
kaukaisessa maassa.
Muutamat pääsivät oppia saamaan.

Jokainen Toivo oli monta toivoa,
ja monen toivo.

Meme Namibia huusi taas tuskassa,
sillä hänen synnyttämisensä aika
oli tullut.

”En minä kuole”,
hän huusi,
”minä elän,
ja synnytän uusia Toivoja.
Ei ole meillä ikuisesti oleva ahdistus,
sillä Hän, joka vapauttaa meidät,
on tullut,
ja kärsii kanssamme,
kansamme kanssa.”

Armolliset linnut

Taimi Saari

Taimi Sarko, omaa sukua ja kirjailijanimeltään Saari, on diakonissa, joka vuonna 1963 lähti lähetystyöhön Namibian Kavangolle ja palasi Suomeen 1991. Tuntojaan hän on tilittänyt runokirjoissaan Yhteyden hetkiä (Kirjaneliö 1983) ja Valoa vasten (Kirjaneliö 1989). Alla olevista runoista kolme ensimmäistä on viimeksi mainitusta kirjasta, tekijän luvalla.

Tahrattu

”Otatti kiinni kiduttaakseen
mestautti miekalla, vangitutti lisää.”
Näin puhuvat apostolien kertomukset
uskovien ajan alusta.

Tuhatyhdeksänsataaluvulla
kristillisen hallituksen maassa
päiväateriamme aikaan
kylän ohittaa auto
täynnä sotilaita voiton huumassa.
Surmattuaan kaksi miestä
sotilaat vievät nyt vainajia
hallintokeskukseen näytteille.

Saman päivän iltana
itsenäisyystaistelijat ampuivat kaksi
kylän poikaa, palkkasoturia.

Tuleva aamu pelottaa kylän asukkaita.
heitä lyödään, kuulustellaan, pidätetään.

Ajatukset pysähtyvät kysymykseen,
katosiko sovituksen sana
matkalla apostolien ajasta
meidän aikaamme.

Ehkä se ei kadonnut
mutta se on tahrattu,
käytetään käsien pesuun
kun selitetään puhtaaksi
omaa totuutta
uusissa ristiinnaulitsemisissa.

Pelko

Naapurikylässä,
tuttavaperheessä, iltasen aikaan
sota-ajan kauhut astuvat sisään.
Kuolema raastaa kodista isän ja äidin.

Samana yönä sotilasleirillä ammutaan.

Päiväntasaajan eteläpuolella
kesäkuun yö on pitkä.
Vielä yön aamutunneilla sinkoutuu pommi naapurin portille.

Lopulta aamu tulee,
sota-ajan aamu arvokas ja ihana.
Sinä päivänä
sekin särkyy pamahduksiin metsässä.
Linnut lakkaavat laulamasta, kuuntelevat

ja löytävät rohkeuden jatkaa.

Vinosti paistavan auringon valoon
taapertaa kanaemo poikasineen,
untuvikkojen höyhenet valoa tulvillaan.

Talven aurinko on nopea.
Kohta noustuaan se aloittaa katoamistiensä.
Jälleen pimeä käärii ihmiset pelkoon.
Aamulla hetken lepo,
uuden illan mukana
uusi elinvoimainen pelko.
Sota jatkuu
Etelänristin alla.

Armolliset linnut

Työtoveri oli vankilassa.
Hän istui kolme kuukautta peltihuoneessa,
mielipidevankina,
paahtavan auringon alla.
Kotiin palattuaan hän availi kokemustensa kerää:
”Aamulla ja illalla sai astian ruokaa,
silloin tuli kätkeytyä huopaan,
näköyhteys tarjoilijan kanssa oli kielletty.
Joka viides päivä oli pesupäivä.
Mutta kiusaajat
tulivat ennalta arvaamattomina hetkinä.”

Siinä kertomus katkesi,
ajatukset ponnistelivat ulos jostain
liian kipeästä
ja löysivätkin tien:

”Niin ja siellä pensaikossa
oli lintuja.
Aina ennen auringonnousua
ne lauloivat hyviä lauluja
ja niillä oli
ihanat äänet.”

N//use, olemuksesi oli sellainen, että kun astuit poliklinikan ovesta sisään, valkoinen lääkäri nousi seisomaan. Puhuit usein halusta jatkaa opintoja. Sait siihen mahdollisuuden, yksityisopetustakin oli tukenasi. Kolme viikkoa opiskelit, sitten vain hävisit. Menit kauas metsään, istuit kaivolla mietiskellen elämääsi. Sinussa oli särkynyt jotain. Vähitellen samastuit henkilöön, josta tuli sitten idolisi. Teit samaa kuin hän. Kun hän ampui miehen, kohta sinäkin puukotit naapuriasi. Idolisi kertoi heimohovissa rikoksensa, niin sinäkin. Sinun kertomustasi ei vain tahdottu todeksi uskoa.

Liityit armeijaan, olit hyvä sotilas, valpas jälkien etsijä. Miehiä täynnä olevat sotilasautot ajoivat varomattomasti, olit autossa joka kaatui, jäit puristuksiin. Kuolit.

N//me, olit kooltasi paljon pienempi kuin N//use, eikä sinua repinyt kahtaalle sama voima kuin N//usea. Istuimme usein iltatulilla, kertoilit kaikenlaista, miten heimossasi tehdään itsemurha, miten otetaan vastaan riidan tuoma kuolema, miten metsästysmatkoilla onnistuu ja miten epäonnistuu.

Eräänä iltana hämmästytit kertomalla ikäsi, olit paljon nuorempi kuin luulin. Samoin kuin N//use sinäkin olit alkanut viljellä maata. Kyläänne kutsuitte ruokarukoukseksi. Avioliittosi särkyi. Silloin luiskahdit armeijan leipiin. Sait pyssyn. Kuljit se mukanasi pitkillä retkillä. Eräs mies istui nuotiolla lihaa paistellen, saavuit valopiiriin, mies ponkaisi pakoon. Saamasi opetuksen mukaan ammuit juoksevaa. Pyssyllä on arvaamattoman helppo tappaa. Kuollut oli tuttavasi. Palasit rajalle, sairastuit. Kerrottiin, että sinä olit yksi niistä, jotka liian vaikean tilanteen tullen päättävät kuolla.

Debe, olit yksi parhaista maanviljelijöistä. Sinulla oli päämäärä, kun liityit armeijaan. Halusit säästää rahaa ja ostaa lisää karjaa. Työnantajasi oli nauranut: ”Mitä sinä karjalla.” Ehkä uskoit häntä. Kaukaa rajalta saavuitte siisteinä, hyvinvoivan näköisinä, uusi vauva kantopussissa. Halusitte tuoda lapsenne kasteelle kotiseurakuntaan.

Kerran juttelin kanssasi siellä rajalla, työpaikallasi. Sanoin: ”Jos opetetaan vihaamaan, silloin on jotain väärin.” Enhän tiedä mitä sinulle oli opetettu, mutta kasvoissasi liikahti jotain.

Tulit lomille sotilasvaatteissa, sanoimme, ”älä tule, se on vaarallista”. Olit muuttunut, olit ylpeä sotilasasustasi. Niin eräänäkin viikonloppuna, jolloin innolla kerroit tehtäväsi, kotiisi tulleille vierailleille. He olivat niitä, joiden jälkiä etsit rajametsissä. Sinä päivänä sinun elämäsi päättyi.

Minulla on ikävä teitä, N//use, N//me ja Debe.

Namibian itsenäistymisen vuoden päiväkirjasta poimittua

Kudumogona (huhtikuu) 1989

Herään valoisaan aamuun ja lintujen lauluun
näen criperin punaisessa kukassaan,
aamun uutinen:
”tulitaukoa ei hyväksytä
taistelijat siirtyvät kuudennentoista piirin taakse”,
kuultu leikkaa kuin veitsi
etsin hohtoa pienistä kukista,
ne hohtavat kirkkaina puun karheaa runkoa vasten,
naapurin ikkunan alla ammuttiin yöllä,
suomalaisia rauhanturvaajia saapuu,
kosketus elämään on käsissä
se kuumentaa kuin aurinko.

Kudumogona (huhtikuu) 1990

Kolme miestä katsomassa
ensimmäistä itsenäistyneen maansa
p a s s i a

yksi heistä kurkistaa
naisen olan yli, asettaa sormensa sanaan
n a m i b i a l a i n e n

kauniin naisen sorjat sormet sulkevat kirjan
kaikkialla siitä luetaan
n a m i b i a l a i n e n.

Lääkärinä Kwanza Sulissa

Merja Saarinen

Lääkintöneuvos, LL Merja Saarinen toimi 1980-luvulla lääkärinä Swapon pakolaisleirillä Kwanza Sulissa, Angolassa.

Kirjeestä Suomeen 8.6.1981: ”Pakolaiset lisääntyvät koko ajan, ja on jo puhuttu kokonaan uuden leirin perustamisestakin. Kaikenlainen huolto alkaa käydä puutteelliseksi. Vesipula on auttamatta pahin. Väliin menee suurilla osaleireillä kaksikin päivää niin, ettei ole vettä edes ruoanlaittoon ja potilaiden lääkkeiden alas huuhteluun. Puhu siinä sitten sairaalan siivoamisen ja yleisen puhtaanapidon tarpeellisuudesta. Sairaala ja sairastuvat pyörivät täysillä kierroksilla ja ylikin, usein nukkuu kolme lasta tai nuorta samassa sairaalasängyssä. Hinkuyskä- ja lavantautiepidemiat ovat liikkeellä, ja paljon on ollut aivokalvontulehduksiakin.”

Keväällä 1986 saatoin jo kirjoittaa: ”Leirin imeväiskuolleisuus on Afrikan pienimpiä, ja erityisenä ilonaiheena on, että Swapon hoitajat ovat tänä vuonna järjestäneet säännölliset rokotusklinikat oman leirin lisäksi ympäröiviin angolalaiskyliin 50 kilometrin säteellä.”

Swapo oli vuonna 1979 tehnyt sopimuksen ruotsalaisen *Afrikagrupperna i Sverige*-solidaarisuusorganisaation kanssa lääkintähenkilökunnan lähettämisestä leirilleen Angolaan, Kwanza Suliin. Leiri oli siirretty turvallisuussyistä kauemmas Namibian rajasta Angolan keskiylängölle maan eteläosasta vuoden 1978 Kassingan verilöylyn jälkeen. Kwanza Sulissa oli *Swedish-Finnish Medical Teamin* jäseninä myös suomalaisia Suomen Rauhanpuolustajien Afrikka-komitean lähettämiä lääkäreitä vuodesta 1980 aina vuoteen 1989 saakka. Af-

rikka-komitean projekti perustui kansalaiskeräyksiin. Eri puolilla Suomea kerättiin sekä rahaa että sairaalatarvikkeita ja kaikenlaista muuta leireillä hyödyllistä tavaraa, kuten koulutarvikkeita, jalkineita, vaatteita ja esimerkiksi poljettavia ompelukoneita. Afrikka-komitea sai projektiinsa tukea myös ulkoministeriön kehitysyhteistyövaroista.

Itse työskentelin leirillä vuoden ajan 1981–82, ja vielä kahden ja puolen vuoden ajan vuosina 1984–86. Tuona aikana leirin väkiluku kasvoi, enimmillään pakolaisia oli Swapon laskelmien mukaan 30–40 000. Toinen suuri pakolaisleiri oli Sambiassa, N'yangossa. Swapo sai tukea ja apua YK:lta ja monilta yksittäisiltä hallituksilta sekä kansalaisjärjestöiltä. Suomestakin tukea tuli monilta tahoilta: Taksvärkki-keräykseltä, Työväen Sivistysliitolta ja monilta muilta. Materiaalinen tuki, samoin kuin leirillä vierailleet monet Swapon tukitoimintaan osallistuneet ulkomaalaiset muistuttivat pitkän pakolaisuuden aikana namibialaisia siitä, ettei maailma ollut heitä unohtanut. Swapon tärkeimpiä tukijoita noina aikoina oli kuitenkin Angola, jota vastaan Etelä-Afrikka kävi sekä avointa sotaa että koetti murentaa maata sisältäpäin tukemalla UNITAa.

Tärkeitä moraalin ylläpitäjiä olivat myös leirin kokoukset ja juhlat tanssi- ja lauluesityksineen, sekä ns. "paraatit", joissa monesti puhujina vierailivat Swapon johtajat presidentti Nujomaa myöten. Vapauduttuaan vuonna 1984 Robben-saarelta Herman Andimba Toivo ya Toivo vieraili leirillä useaan otteeseen ja teki voimakkaan vaikutuksen sekä namibialaisiin maanmiehiinsä että meihin ulkomaalaisiin suoruudellaan ja karismaattisella olemuksellaan.

Aloittaessani työt Kwanza Sulissa olosuhteet olivat kuten pakolaisleirillä voi odottaa. Kaikesta oli pulaa. Vaatteista, teltoista, lääkkeistä, vedestä, joka haettiin tankkiautoilla parinkymmenen kilometrin hankalakulkuisen matkan takaa joesta. Maissipuuroa sentään riitti jokaiselle. Leiri kuitenkin organisoitiin varsin tehokkaasti nimensä mukaisesti: *Namibian Health and Education Centre*. Jako osaleireihin oli sekä käytännön toiminnan, maantieteen että turvalli-

suuden vuoksi perusteltua. Yksi osaleiri toimi koululeirinä, toinen äitien ja pikkulasten leirinä, kolmas maanviljelysleirinä jne. Vuosien kuluessa koulutus- ja yleinen elintaso paranivat, ulkomailla koulutettuja namibialaisia tuli takaisin työskentelemään leireillä. Ruotsalaisen SIDA:n tuella saatiin alueelle porakaivot ja puhdasta vettä ja rakennettiin parakkisairaaloita, ja suomalaisten avulla perustettiin tiilitehdas.

Ensimmäinen ja tärkein muistikuva Angolaan ja leirille tulosta ei kuitenkaan ole puute ja surkeus, vaan optimismi, välittömyys ja lämpö, jolla meidät ulkomaalaiset solidaarisuustyöntekijät otettiin vastaan. Kuvaavaa namibialaisten yhteisöön hyväksymiselle oli, että saimme kukin omat oshiwambonkieliset lempinimet, ”*combat names*”, taistelunimet. Omani on Naita, joka tarkoittaa sotaa tai sodassa syntynyttä tyttöä. Namibialaisia oli leirillä tietysti muistakin ryhmistä kuin pohjoisen amboista, oli kaprivilaisia, hereroja, damaroja ja bushmannejakin. Amboja oli tietysti eniten, ja oshiwambon opettelu palkitsi monta kertaa, kun ensimmäisen vuoden loppupuolella alkoi olla mahdollista pitää yksinkertaista lääkärin vastaanottoa ilman tulkkausta. Naapuruston hoitajien lapset, jotka alkuun juoksivat meitä valkoihoisia karkuun huutaen ”*oshilumbu*”, tulivat pian ihmettelemään ulkonäköämme ja hypistelemään erikoisia sileitä hiuksiamme, ja sittemmin kutsumanimeksi vakiintui joko sikäläinen nimi tai vain ”*dokotoo*”.

Pohjoismainen terveydenhuoltotiimimme koostui vaihtelevasti yhdestä tai kahdesta lääkäristä sekä yhdestä kahteen sairaanhoitajasta, joskus mukana oli myös laboratorionhoitaja. Leirin ylilääkärinä toimi alkuun Iyambo Indongo, vuodesta 1984 alkaen Suomessa opiskellut Nickey Iyambo. Sairaalahenkilökunnan koulutus oli hyvin kirjavaa, ja alkuun jouduttiin selviämään vain harvojen koulutettujen hoitajien avulla. Vuosien kuluessa tilanne koheni, kun ulkomaille – enimmäkseen Tansaniaan ja muutamaan muuhun Afrikan maahan sekä Itä-Eurooppaan – sairaanhoitaja-, välskäri, lääkäri- ja muihin terveydenhuollon koulutuksiin lähetetyt swapolaiset

palasivat takaisin. Leirillä pidimme eräänlaista apuhoitajakoulua ja järjestimme yhdessä namibialaisten kanssa erilaisia työssäoppimis- ja täydennyskoulutuksia henkilökunnalle.

Alkuvuosien tärkeimpiä saavutuksia leirin terveydenhuollossa oli kattavan rokotusohjelman ja lasten- sekä äitiysneuvolatoiminnan käynnistäminen. Kun lisäksi pienten lasten äideille opetettiin veden keittämisen tärkeys ja yksinkertaisen ripulijuoman valmistus, saatiin sairastavuutta ja kuolleisuutta nopeasti vähennettyä. Tuberkuloosin joukkotarkastukset ja hoidon organisointi olivat jo käytännössä pitkäjänteisyytensä vuoksi vaikeampia toteuttaa. Ajoittain oli pulaa lääkkeistäkin, mutta myös tuberkuloosisairastavuus saatiin laskemaan. Leirin hallinnon kanssa yhteistyössä suunniteltiin jätehuoltoa ja mm. malarian vähentämiseksi ympäristön vesilammikoiden ym. hyttysten lisääntymispaikkojen ojittamista. 1980-luvulla Afrikassa alkoi yleistyä klorokiinille vastustuskykyinen malaria. Namibialaisella väestöllä oli heikosti vastustuskykyä malarialle, joka tällä seudulla oli yleinen tauti. Onneksi avustuksina saatiin mm. Suomesta ja Ruotsista sekä hyttysverkkoja, malarialääkkeitä että myös riittävästi välineitä verensiirtojen toteuttamiseksi malarian aiheuttamissa henkeä uhkaavissa anemioissa, joita esiintyi erityisesti lapsilla.

Elinolosuhteiden ja myös terveydenhuollon kohenemista leirillä kuvaa ehkä parhaiten lasten imeväiskuolleisuuden lasku. Se oli vielä vuosina 1980–81 yli 150 (kuolemaa ensimmäisen ikävuoden aikana 1 000 elävänä syntynyttä kohti), mutta oli jo vuonna 1985 laskenut 30:een. Hinkuyskä hävisi sairauskirjosta, samoin henkeä uhkaavat ripulitaudit. Pieni alkava tuhkarokkoepidemia taltutettiin nopeasti tehostetulla rokotuskampanjalla. Tehostunut avoterveydenhuolto vähensi kauttaaltaan vakavien, sairaalahoitoa vaativien sairastapausten määrää. Osaavampi henkilökunta ja sairaaloiden saniteetti- ja hygieniaolosuhteiden paraneminen paransivat sairaalahoidon tasoa, vaikka edelleenkin toimittiin varsin yksinkertaisissa ja alkeellisissa oloissa. 1980-luvun puolivälissä oltiin syystä optimistisia yleisen ter-

veydentilan edelleen paranemisen suhteen. Ilman HIV/aids-epidemian leviämistä Afrikassa samansuuntainen kehitys olisi todennäköisesti jatkunut.

Omiin vuosiini Kwanza Sulissa ja Angolassa liittyy enimmäkseen hyviä ja positiivisia muistoja, mutta myös surullisia tapahtumia ja vaikeuksia. Namibialaisiin, swapolaisiin, heidän kulttuuriinsa ja elämäntapaansa tutustuminen ja vapaustaisteluunsa osallistuminen on ollut etuoikeus ja suunnaton rikkaus, ja edelleen eräät parhaista ystävistäni ovat namibialaisia. Inhimilliset, aineelliset ja poliittiset vaikeudet opettivat nöyryyttä sekä kuoleman että oman riittämättömyyden edessä. Ennen kaikkea leirivuodet opettivat kuitenkin nuorelle lääkärille, että ihmisten terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen on paljon muutakin kuin sairaiden hoitoa ja että yhdessä toimien saa enemmän aikaan kuin yksin.

Are you happy, Mr. Smith?

Raili Seppälä

Lehtori Raili Seppälä on toiminut mm. koulutustehtävissä ollessaan Namibiassa lähetystyöntekijänä Namibian evankelisluterilaisen kirkon palveluksessa.

Vuosi 1973, eräs perjantai

Engelan lähetysaseman aamukiire on sulanut keskipäivän helteeseen. Lepäämiseen tarkoitettu ”uhalointi”-aika on alkanut. Aseman isäntä Raimo Holopainen samoin kuin lähetysaseman toinenkin suomalaismies, Matti Seppälä, ovat matkoillaan.

Sairaalan ylihoitaja Maija-Liisa Tiusanen ja minä, joka toimin kansanopiston opettajana, vietämme ansaittua päivälepoa. Olen juuri lukenut Stanley Jonesin Intian-ajasta kertovasta elämäkerrasta lauseen: ”Siellä, missä itsenäisyysaate leimahtaa, sitä ei voi mikään sammuttaa”. Ovelle koputetaan.

”Kuka kurja koputtaa keskellä uhalointi-aikaa?” Oven takana seisoo kaksi valkoista miestä, jotka kysyvät ensin aseman isäntää ja sitten Matti Seppälää. Kuultuaan, että he olivat poissa, miehet ilmaisivat halunsa tavata sairaalan ylihoitajan. Johdatan heidät Maija-Liisa Tiusasen ovelle. Miehet esittelevät itsensä. Toinen heistä on Lounais-Afrikan Ambomaan reservaatin salaisen poliisin päällikkö Mr. Smith, toinen hänen apulaisensa.

Myös Maija-Liisa ja minä esittelemme itsemme. ”Sepala. Kuinka se kirjoitetaan?” Englannin aakkoset ovat minulla hetken hakusessa. Lopulta Mr. Smith saa kirjoitetuksi paperiinsa ”Seppälä” oikein

a:n päällä olevien pilkkujen kera. Tuntuu olevan tärkeää.

Esittelyn jälkeen Mr. Smith kysyi minulta: ”*Are you happy?*” Hämmentyneenä vastaan olevani ihan onnellinen, jonka jälkeen poliisipäällikkö antaa tarkan selostuksen heidän tehtävästään. ”Emme ole poliiseja, vaan suojelijoita. Kuljemme ympäriinsä—”. Epäkohteliaasti keskeytän ja täydennän lauseen: ”ja kyselette ihmisiltä, ovatko he onnellisia”. Huono käytökseni suututtaa Mr. Smithin. Vihaisena hän aloittaa uudelleen selostuksen tehtävästään. Paljosta puheesta huolimatta Maija-Liisa ja minä emme pääse selville, mikä tämän keskipäivän vierailun tarkoitus on.

Sunnuntai

Jumalanpalveluksesta poistuva seurakuntaväki näkee Swapon kokouksen alkaneen kirkon lähellä olevalla alueella. Lähdin ylihoitaja Maija-Liisan kanssa tervehtimään siellä olevia tuttuja. Valkoisia virkailijoita, ehkä poliiseja, kuljeskelee alueen reunoilla pareittain. Vanha bensiinitynnyri toimii puhujakorokkeena. Toisen tynnyrin päällä seisoo mies kädessään lyhty, jonka sytytetty tuikku loistaa keskipäivän kirkkaudessa vapauden valona.

Kuljeskelemme tuttuja tervehtien. Bensiinitynnyrin päällä vaihtuvat puhujat. Jokaisella on voitontoivo kohotetussa nyrkissä, ja he huutavat: Namibia! *Emanguluko!* Kuulijat kohottavat nyrkkinsä kohti taivasta ja huutavat: Namibia! Nousevatko Maija-Liisan ja minun käteni? Aurinko alkaa painua länteen, ilma viiletä ja kokousaika päättyä. Viimeinen puhuja päättää puheensa Isä meidän -rukoukseen, johon kokousväki yhtyy.

Vähän ennen päätöstä Matti Seppälä tulee matkaltaan ja näkee kauniinkirjavan joukon. Siitähän saisi mukavan valokuvan. Valokuvaus keskeytyy kahden valkoisen poliisin kyselyyn. ”Mikä on valokuvaamisen tarkoitus?” ”Valokuvaamisen tarkoitus? Se, että niitä voi myöhemmin katsella”, vastaa Matti sarkastisesti.

Maanantai

Maanantaiaamuna, ylösnousun aikaan, kaksi poliisia työntyy pieneen keittiöömme. He haluavat kuulustella Matti Seppälää. ”Missä on työhuoneenne?” ”Ei meillä ole kuin keittiö ja makuuhuone”, Matti vastaa.

Poliisit alkavat kuulustelun patojen ja vatien keskellä:

– Olitte koko ajan Swapon kokouksessa ja nostitte kätenne, kun huudettiin Namibia.

– En ollut. Tulin vähän ennen kokouksen päätöstä.

– Olitte.

– Kuka näki?

– Me.

– Teitä on kaksi. Minun väitteeni voidaan helposti mitätöidä.

– Puhuitte ihmisten kanssa.

– Sitähän varten olen tänne tullut.

– Otitte valokuvia.

– Otin. Onko se kiellettyä?

– Antakaa filmi meille. Palautamme uuden filmin.

Matti hakee kameransa, avaa sen valottaen filmin.

– Nie*, nie*, ei noin! Teidät kutsutaan oikeuteen.

Uutta filmiä ei koskaan tullut, mutta kutsu oikeuteen tuli ajallaan.

Muutamaa kuukautta myöhemmin

Kenraalikomissaari de Wetin edessä istuvat Ambomaan nukkehallituksen valkoiset edustajat, joiden joukossa on vanha tuttuni, salaisen poliisin päällikkö Mr. Smith. Missä ovat kansalliset hallituksen edustajat? Puhutteluun on kutsuttu ylihoitaja Maija-Liisa Tiusanen sekä Raili ja Matti Seppälä syytettyinä osallistumisesta Swapon kokoukseen. Ulkomaalaiset eivät saa osallistua politiikkaan. Työnantajaamme, Ambokavangon kirkkoa, edustaa piispa Leonard Auala. Hän on tilaisuudessa ainoa ambolainen.

Tilanne on niin jännittävä, että Maija-Liisa Tiusanen, joka ei koskaan juo kahvia, juo tarjotun kupillisen. Kuultuaan tilanneselostuksen, kenraalikomissaari pitää meille suomalaisille puhuttelun, jossa hän korostaa ulkomaalaisten asemaa ja vastuuta työntekijöinä. Mr. Smith nousee kireällä äänellä kysymään piispa Aualalta, mitä näille lainrikkojille aiotaan tehdä. Piispa Auala kohottaa mahtavan olemuksensa tuolista, katsoo Mr. Smithiä ja sanoo: ”Mitäkö näille tehdään? Heidät lähetetään takaisin työhön.”

Vapauttavan ratkaisun jälkeen teki mieli kysyä Mr. Smithiltä: ”Hyvä suojelupoliisi. *Are you happy?*”

Vuonna 1974

Emanguluko! Vapaus! Tällä sanalla Daniel, Ongandjera Secondary Schoolin oppilas, tervehti minua avatessani hänelle oven. Daniel oli hiipinyt illan pimeässä verannan ovelle. ”Voisitko tehdä meille Swapon lipun?” hän pyysi. ”Jos lupaatte kunnioittaa lippua, itsenäisyyden vertauskuvaa, ettekä vetele sitä pitkin maata, niin ompelen teille lipun.” ”*Ewa meme.* Lupaan.” Sain Danielilta kolme kangaspalasta, sinisen, punaisen ja vihreän, joista ompelin lipun. Vähän ajan kuluttua hävisivät lippu, Daniel itsenäisyyden polttava tuli sydämessään sekä kymmeniä, satoja, tuhansia muita rajan yli Angolaan ja Sambiaan, Swapon leireille. He jättivät kotinsa ja koulunsa valmistautuakseen Etelä-Afrikan hallussa olevan maansa itsenäisyystaisteluun.

Perjantaisin Ongandjeran koulun oppilaiden järjestämissä iltatilaisuuksissa esitettiin mainioita, omatekoisia näytelmiä. Ne kertoivat koululaisille ajankohtaisista asioista, muun muassa rajan yli lähdön valmisteluista. Miten he uskalsivat esittää salassa pidettyjä asioita? Eivätkö he pelänneet hallituksen tarkkailijoita? Näytelmän esittämisestä olisi saattanut tulla syytös hallituksen vastaisesta toiminnasta ja tuskalliset kuulustelut lyömisineen ja sähköshokkeineen. Maanantaisin tultiin kouluun jännittyneinä toteamaan, kuinka moni

oli lähtenyt viikonlopun aikana.

Mitä ambonuoriso odotti? Uteliaisuus valtasi minut niin, että tein tyhmyyden. Enkö minäkään pelännyt hallituksen koulutarkastajia? Englannin kurssiin kuului aineiden kirjoittaminen opettajan antamista aiheista. Annoin tyttöluokalle aiheen: ”Olet lähtenyt Sambiaan. Kirjoita ystävällesi kirje Ambomaalle.”

Luokka kirjoitti kynät sauhuten unelmiaan ja mielikuviaan. Minusta tuntui, että oppilaat kirjoittivat parempaa englantiakin kuin normaalisti. Luokan paristakymmenestä oppilaasta kaikki muut paitsi yksi olivat sitä mieltä, että Sambia on paratiisi.

Jääköön jälkipolville välähdys Namibian afrikkalaisen nuorten ajatuksista aikana, jona he lain mukaan olivat yhteiskunnassa alempiarvoisia kuin valkoiset ikätoverinsa. ”*Bantu-education*”, mustille tarkoitettu opetussuunnitelma, oli suppeampi kuin valkoisten eikä antanut samanlaisia mahdollisuuksia jatko-opintoihin.

Hallituksen virkamiehen tytär: ”Täällä Sambiassa meillä on nälkä. Meillä ei ole ruokaa. Lähettäkää meille hirssijauhoja. Voi! Auttakaa meitä!”

Toinen: ”Olemme juuri saapuneet Sambiaan. Presidentti Kaunda otti meidät vastaan ja vei työhuoneeseensa. Siellä on pehmeät tuolit ja sohvat. Hän istutti meidät tuoleihin ja kysyi vointiamme. Sitten hän kysyi, mitä me haluamme. ’Saatte kaiken, mitä haluatte. Saatte joka päivä lihaa niin paljon kuin syötte, sanoi ystävällinen presidentti Kaunda.’

”Täällä Sambiassa saamme syödä joka päivä lihaa niin paljon kuin jaksamme. Täällä ei ole mistään puutetta. Täällä on kaikki hyvin.”

Katolisen kirkon jäsen haaveili: ”Presidentti Kaunda otti meidät vastaan ystävällisesti. Hän kysyi meiltä, mitä haluamme opiskella. Täällä on kaikenlaisia kouluja kuten alakouluja, keskikouluja, lukioita ja ammattikouluja. Me saamme mennä mihin kouluun tahansa. Sitten täällä on vielä piispankoulu. Minä haluan mennä piispankouluun.”

Papin tytär tiesi ehkä hieman enemmän: ”Juuri nyt harjoittelem-

me venäläisten kiväärien käyttöä. Ensi vuonna tulemme takaisin ja tapamme kaikki valkoiset ihmiset."

Palauttaessani aineita luin luokalle papintyttären tekstin ja totesin, että "*Akutu nee!* Minä olen valkoinen! Minunhan on lähdettävä täältä pois. En minä halua tulla tapetuksi."

"*Aye!* Emme me sinua tapa. Me tapamme nuo hallituksen valkoiset."

Noin suuri luottamus tunkeutui valkoisen ihoni läpi sydämeen ja toi kyyneleet silmiin.

Mitä olisin tehnyt, jos koulujen tarkastajat olisivat halunneet katsoa ainevihot? Suunnitelmani oli hävittää vihot ja ihmetellä, että pitikö aineitakin kirjoittaa.

Tarkastajat eivät kuitenkaan tuona aikana tulleet.

Yöllä pamahti

Väinö Simojoki

Rovasti Väinö Simojoki on toiminut Namibiassa lähetystyöntekijänä, kouluttajana ja työalueen yhdyssihteerinä sekä Namibian evankelisluterilaisen kirkon kirkkohallituksen jäsenenä.

Kun perheemme vuonna 1964 tuli Ambomaan Engelaan, Swapo otti vielä hapuilevia ensi askeleitaan, eikä sen toiminta ollut vielä saanut selkeitä muotoja. Suhtauduimme alkuun varsin varauksellisesti liikkeen hapuilevaan ja arvaamattomaan toimintaan. Tuskin meillä monellakaan oli vielä varmaa kantaa noihin asioihin, vaikka periaatteessa olimme mustan kansan puolella. Saatoin todeta sen, että vanhan, uutteran lähetysveteraani Erkki Hynösen jyrkkä asennoituminen Swapon politiikkaa vastaan sai kritiikkiä myös lähettien taholla. Mitä pitemmälle buurihallinnon omaksuma rotuerottelupolitiikka ja erityisesti kidutukset etenivät, sitä varmemmin Etelä-Afrikan toimenpiteet menettivät viimeisenkin ymmärtäjän suomalaisten piirissä. Ajoittain tein päivämerkintöjä.

27.8.1966: Olimme eilen Irja Revon kanssa Okahaossa pappien kokouksessa antamassa diakoniakoulutusta. Saimme viestin, että vähän kauempana metsässä (Omugulugwombashessa) oli ollut yhteenotto swapolaisten sissien ja poliisien välillä. Viisitoistamiehinen joukko swapolaisia oli yllätetty. Poliisin helikopterit olivat hajottaneet ryhmän, jolloin kaksi sissiä oli kaatunut ja useita haavoittunut. Muutamien oli onnistunut paeta. Eräs swapolaismies oli kokouksemme papeille esittänyt ”metsän poikien” puolesta esirukouspyynnön, heillä kun ei ole turvaa täällä eikä rajan takana ”pu-

tujen" (portugalilaisten) puolella Angolassa.

7.10.1966: Kävin eräiden työtovereiden kanssa tutustumassa Oshikangon hallitusasemalla Angolan rajan pinnassa jokunen viikko sitten tapahtuneen sabotaasin jälkiin. Swapolaiset polttivat kuusi taloa rajan tällä puolen ja yhden putujen puolella. Bantukommissaari Burmeisteria he olivat ampuneet osumatta. Radiopuhelimen olivat särkeneet, mutta poliisiautossa oli puhelin, jolla hälytettiin paikalle helikoptereita Oshakatista. Sissejä ei ollut vielä silloin saatu kiinni, mutta myöhemmin yksi heistä oli löydetty ja hän oli kidutettuna ilmaissut kuuden toverinsa nimet. Näitä ei kylläkään ole vielä tavoitettu. Milloin lienee lähetysasemien vuoro?

8.3.1967: Kuulimme tänään, että Oniipan kirjapanon johtaja Aarne Hartikainen on pidätetty. Syynä on kuulemma ollut se, että "Kahumba" ("Pikkuharmooni", Eliaser Tuhadeleni), juuri äskettäin kiinni saatu etsintäkuulutettu swapolainen, jota epäillään Oshikangon polttamisen organisoimisesta, oli poliiseille tunnustanut käyneensä eräänä yönä Hartikaisella ja antaneensa tälle kirjeitä Suomeen vietäviksi.

9.3.1967: Aarne oli päästetty sentään vapaaksi. Aarne oli tosiaan saanut pari kirjettä, jotka hän oli kuitenkin luettuaan polttanut, koska ne eivät sisältäneet mitään uutta. Poliisit olivatkin pitäneet Aarnen luona myös kotitarkastuksen ja lisäksi tutkineet kirjavaraston, koska olivat luulleet siellä kellarissa säilytettävän terroristeja. Vesiperä tietysti. Kovasti olivat uhkailleet Aarnea Pretoriaan lähettämisellä. Ovat kai nyt tulleet hyvin epäluuloisiksi lähetystämme kohtaan. Ehkä osaksi senkin johdosta, että YK:n Lounais-Afrikan kysymystä varten asettamalla komitealla on suomalainen puheenjohtaja, Max Jakobsson.

24.3.1967: Pitkäperjantai, murheellisia tunnelmia. Aarne Hartikainen on poissa. Hän sairastui pahasti viime viikolla oltuaan vain pari päivää sitä ennen täällä Engelassa aivan terveenä hyvästelemässä. Hänen perheensä oli kokonaisuudessaan määrä kolmen viikon päästä lähteä kotimaahan pysyvästi. Onandjokwen sairaalassa

Aarne oli kiireesti leikattu. Ongelmana oli umpisuoli, joka oli ehtinyt puhjeta. Aarne sai vatsakalvontulehduksen, suoli lamaantui, leikattiin uudestaan tri Opitzin toimesta, mutta sydän ei kestänyt rasitusta.

27.7.1968: Viime kuukausina on ollut levotonta. Pretoriassa oli oikeudenkäynti, jossa tuomittiin ns. terroritoimintaan osallistuneita. Ankaria tuomioita siellä annettiin ja se on koskettanut ambolaisia syvästi. Radio ja muut tiedotusvälineet ovat täynnä uhkauksia ja Swapon mustamaalausta. Sissejä on silloin tällöin saatu kiinni. Kidutukset kuuluvat myös systeemiin.

Länsi-Ambomaalla poliisit olivat saaneet vihiä, että etsitty sissi oleili veljensä talossa. Veli, joka ymmärtääkseni oli opettaja, kutsuttiin Oshakatiin muka palkkaa hakemaan. Hänelle annettiin sähköshokkeja ja saatiin tunnustamaan huhun olevan totta. Lähdettiin taloon. Sissi avasi tulen, ampui yhtä poliisia päähän ja pakeni. Poliisi jäi henkiin, mutta sissin veli piestiin niin huonoon kuntoon, että tämä kuoli.

Tässä äskettäin, kun Ondongan heimoon asetettiin uusi kuningas, täkäläinen hallituspomo tri Olivier oli puhunut väkeviä sanoja suomalaisia lähetystyöntekijöitä vastaan ja ihmetellyt, kuinka kauan afrikkalaiset sietävät maassaan moisia roistoja. Monet ambolaiset tuntuvat olevan kovasti häpeissään puheen vuoksi. Olivierin puheen vastapainoksi Oshikangon bantukomissaari Burmeister puhui Ondoben uuden kirkon vihkimisjuhlassa hyvin lämpimiä sanoja Suomen Lähetysseuran työstä ambokansan hyväksi. Burmeister on hieno mies, tällainen kuva ainakin minulle on hänestä hahmottunut. On muuten käynyt meillä vieraisilla. Silloin hän tosin, juuri Kahumban ja Hartikaisen jupakan jälkeen, tuomitsi sellaisen menettelyn, että lähetystyöntekijä auttaa terroristia, joka tulee hänen luokseen salaa yöllä. Komissaari kysyi minunkin mielipidettäni asiasta. Vastasin avoimesti, että uskon Hartikaisen toimineen kristittynä lähimmäisrakkauden vaatimuksesta. Sanoin, että olisin varmaan toiminut samoin. Mehän emme politikoi, olemme tulleet autta-

maan mielipiteisiin katsomatta. Mukana ollut Holopaisen Raimo piti tätä varomattomana puheena. Saattoi ollakin.

25.6.1971: Tässä maassa on eletty jännittäviä aikoja. Viikko sitten luettiin kaikissa seurakunnissamme Ambokavangon kirkon ja sen eteläisen sisarkirkon kirkkohallitusten yhdessä laatima kirje, jossa valitetaan sitä, että buurihallitus ei ole antanut mustille ihmisoikeuksia. Samalla kertaa on pääministeri Vorsterille lähetetty samasta asiasta kirjelmä, jonka kopio on mennyt myös lehdistölle ulkomaita myöten. Tuo ns. avoin kirje oli ajankohtainen, rohkea ja hallitusherrat täysin yllättänyt veto.

Kirkkojen kirjelmästä on ollut seurauksia. Niinpä kenraalikomissaari de Wet on tavannut piispa Aualan ja Mikko Ihamäen ja syyttänyt kirjelmää yksipuolisuudesta. Piispamme oli jälleen osoittautunut verrattomaksi keskustelijaksi.

Papisto on yleensä suhtautunut asiallisesti ja rauhallisesti asioihin. Ovat joka tapauksessa piispan ja kirkkohallituksen takana. Vain Kornelius Ndjoba tuntuu epäluotettavalta.

20.1.1972: Tänään on sitten yli neljäkymmentä vuotta vanha kontrahtityösopimus purettu. ”*Ondarate kai po vali*”, piikkilankaa ei enää ole, tervehtivät ambomiehet toisiaan kuin ortodoksit pääsiäisaamuna. Lakko oli tarpeellinen ja teki tehtävänsä, sillä uuden sopimuksen mukaan on mahdollista valita oma työnsä ja sopia myös palkasta, asunnosta jne.

Kävin työtoveriani ja ystäväämme Samuel Mateusta tapaamassa. Hän esitteli härkiään. Yhden nimi oli Buuri. Nauroin ja kysyin, miksi? ”No, kun se on valkoinen, iso ja ahne ja halveksii muita härkiä, varsinkin mustia.” Yhden härän nimi oli Oshilumbu, jolla valkoisia, hieman halventavalla nimellä, meitä lähetystyöntekijöitäkin kutsutaan. Samuel vain nauroi, ei suostunut selittämään miksi härälle oli annettu tämä nimi.

12.3.1972: Historiallinen viikko on takanapäin. Ensi kertaa kävi YK:n pääsihteeri Ambomaalla. Tri Kurt Waldheim astui Ondangwan lentokentälle 7.3. Saapumispaikka ja -aika oli pidetty salassa,

mutta sattumoisin oli kaksi kuorma-autollista swapolaisia Ondangwassa. Kun pojat näkivät lentokoneen saapuvan, he kiiruhtivat lentokentälle ja tulivat sinne sopivasti sillä hetkellä, kun kaikkien silmät olivat kiinnittyneet koneeseen. Pojat asettuivat julisteineen röyhkeästi näkyvälle paikalle ambohallituksen viereen. Ei heitä poiskaan voitu ajaa vieraan nähden. Niinpä Waldheim tervehti myös heitä ja kuunteli Swapon puheenjohtajan John ya Otton pitämän tervehdyspuheen. Yhden julisteista poliisit olivat ottaneet pois, sen, jossa kehotettiin Vorsteria poistumaan Namibiasta. Saattaa olla, että nyt ryhdytään tutkimaan, mistä julistepahvi on lähtöisin, kuka niitä on kirjoittanut jne. Enpä ihmettelisi, vaikka jäljet johtaisivat kirjapainomme suuntaan. Oshakatissa Waldheim kuuli ambohallitusta, kirkkomme edustajia (valitettavasti piispa oli Johannesburgissa) ja myös swapolaisten ryhmää.

19.9.1972: Ihamäet ovat käymässä Suomessa. Ikävä uutinen kertoo, että heidän maassaololupansa ja paluuviisuminsa on perutettu. Alakuloisia mielialoja lähettien keskuudessa. Jo jonkin aikaa on ollut huhuja asiasta. Mikko on kotimaan radiossa ja lehdissä antanut selviä, suorasukaisia lausuntoja tilanteesta täällä. Näitä kannanottojahan seurataan täällä. Kenestä nyt uusi esimies?

7.12.1973: Piispa kävi läksyttämässä taas Ondangwan herroja ja hankki kuin hankkikin Kalliokoskille peräti vuoden amboluvan. Ilman piispaa Kalliokosket olisivat ehkä joutuneet häipymään maisemista.

3.4.1973: Teuvo Suikkanen kertoi, miten Kavangolla puhutaan piispa Aualan olevan syypää siihen, että kavangolaiset eivät halua kirjoittautua uuteen väestörekisteriin. Todellinen syy on kai kuitenkin se, että kaavakkeisiin on tullut käännösvirhe: siinä joudutaan todistamaan, että ”olen syntynyt Etelä-Afrikassa ja anon Kavangon kansalaisuutta”, vaikka tarkoitus oli päinvastainen.

11.5.1973: Olimme Grootfonteinissa kirkkohallituksen kokouksessa. Kokoukseemme tuli Ambomaalta ikäviä uutisia. Oniipan kirjapaino, joka on kirkon toiminnalle monellakin tavalla äärettömän

tärkeä, oli yöllä poltettu. Ihmishenkiä ei ole menetetty, mutta muuten vahinko on todella suuri. Tarkempia yksityiskohtia ei ole saatu, mutta onnettomuus seurauksineen on luonnollisesti kaikkien mielessä. Joka tapauksessa kokous, jota varten tänne tultiin, pidettiin, ja sen jälkeen kirkkohallitus palasi Ambomaalle. Vieraamme Matti Kopomaa ei ole vieläkään saanut lupaa Ambomaalle, joten katsoin parhaaksi jatkaa suunnitelmiemme mukaisesti matkaa Kavangolle. Vieraallemme piispa puhui mm.: ”Kirjapaino kyllä paloi, mutta Jumala ei palanut sen mukana. Jumala voi kääntää pahan hyväksi ja tuoda uutta siunausta, aivan niin kuin Suomi on raskaan sodan jälkeen saanut uutta siunausta.”

Samaan aikaan kun itse olin esimiehen virkatehtävissä etelässä, tapahtui Ambomaalla yhtä ja toista. Vaimoni on merkinnyt muistiin mm. seuraavaa:

9.5.1973: Tänään tuli pari valkoista poliisia kirkon toimistoon. He kysyivät rahastonhoitaja Andreas Nuukwawon toimistoa (Andreas itsehän oli pidätettynä). ”Emme tiedä”, vastasivat tytöt, toimistoapulaiset. ”Sano, tai ammun”, karjaisi toinen poliiseista ja vetäisi pistoolin povestaan. Juosten ja huutaen pakenivat tytöt huoneestaan. Paikalle sattuivat Lasse Eriksson ja Henrik von Schantz, jotka sanoivat, että toimisto on kirkon, eikä sinne saa mennä ilman piispaa. Saatiin puhelimitse yhteys piispaan, joka ei antanut lupaa mennä toimistoa tarkastamaan, vaan kehotti poliiseja menemään, mikäli haluavat jotakin tutkia, Nuukwawon kotiin Lasse mukanaan. Lasse totesi, että Nuukwawon vaimo tarvitaan mukaan. Mentiin hakemaan rouvaa työpaikaltaan Onandjokwelta. Hän kieltäytyi aluksi, mutta lähti sitten mukaan. Kotitarkastus pidettiin, mutta ainoa, minkä poliisit löysivät, oli jokin kielletty kirja.

10.5.1973: Apteekissa työskentelevä Jimmy Amupala pidätettiin tänään. Kirsti Pakkala ja Anneli Hirvonen lähtivät kysymään pidätyksen syytä. Kun he sitä tinkasivat, heitä syytettiin poliisin vastustamisesta. Muu jäi hämäräksi.

11.5.1973: Herään valtavaan jyrähdykseen. Kello on vähän vajaa

kolme. Kirkon toimiston suunnalta kuuluu hätähuutoja. Sitten kuuluu jo kirkon kellon hätäinen sointi. Menen ulos. Kirkon kahvilan katon ylitse näkyy tulen loimotus. Sähköt sammuvat. Vedän vaatteet päälleni ja riennän portille. Helka Honkanen tulee vastaan ja sanoo: ”Se on kirjapaino.” Valtava savupatsas ja korkeat liekit lyövät jo kirjapainon ikkunoista. Mitään ei ole tehtävissä. Yritetään suojella lähellä olevaa autokorjaamoa. Lasse Eriksson siirtelee palavan rakennuksen lähellä olevia kaasupulloja turvaan. Kirjapaino on nyt mennyttä. Hetkessä katosi vuosikymmenien työ. Mikä aiheutti onnettomuuden? Oliko se lainkaan onnettomuus vai kenties tahallinen tihutyö? Aamulla lähtevät Helka, Kirsti ja Veli-Pekka Grootfonteiniin. He vievät samalla sanan kirkkohallitukselle ja lähettävät sähkeen Suomeen. Vielä ei ole poliiseja ilmestynyt palopaikalle. Lasse ja kirjapainon johtaja Moses Amkongo lähtevät poliisiasemalle. Lopulta poliisit tulevatkin, mutta oudon hitaasti. Tutkivat tapahtumapaikkaa. Toteavat räjähdyksen tapahtuneen. Löytävät pätkän palanutta sytytyslankaa. Outo US-merkillä varustettu reppu löytyy lähettyviltä, siinä joitakin japaninkielisiä papereita. Mitähän lavastusta sekin lie?

Paikka eristetään ja nyt vasta alkaa trafiikki, jota olisi jo aikaisemmin odottanut. Koko poliisikunta tuntuu olevan liikkeellä. Luvataan kutsua räjähdysasiantuntija Pretoriasta maanantaina. ”Miksi ei nyt heti?” kysyy Lasse. ”Ei ole lentokoneita tulossa ja mikäs kiire teillä on?” kysyvät poliisit vastaan. ”Puheet kulkevat”, vastaa Lasse.

Piispaa ja hänen seuruettaan on odotettu pitkin päivää. Etenkin Lasse on kaivannut piispan läsnäoloa. Hän on joutunut kantamaan ”päivän kuorman ja helteen”, ja on sen tehnytkin kuin mies, nuoruudestaan huolimatta. Piispan tulo jäi loppujen lopuksi iltaan.

12.5.1973: Tänään iltapäivällä tuli erityiskoneella räjähdysasiain spesialisti Pretoriasta. Nyt on todettu, että räjähdyksen oli todella aiheuttanut pommi, joka oli erittäin asiantuntevasti asetettu kirjapainon sisälle niin, että se varmasti pystyi tuhoamaan koko rakennuksen.

13.5.1973: Kirjapainon menetys on saanut kansan liikkeelle. Tänään jumalanpalvelukseen kaikki eivät mahtuneet kirkkoon. ”Jumala ompi linnamme” kaikui komeana. Kirkkoherra lopetti rukouksen sanomalla. ”Kiitos Herra, että sinä et lyö meitä syntiemme mukaan”.

15.5.1873: Amboradio on varoittanut kansaa ja kirkkoa ”puheista”.

17.5.1973: Raivaustyöt onnettomuuspaikalla ovat alkaneet. Ensi tiistaina lähtevät piispa ja Moses Amkongo Windhoekiin valmistelemaan uusien koneiden ostoa. Pankkitilillä on tosin vain 16000 randia. Tilapäinen kirjapaino tulee kirkon toimistolla olevaan tyhjään huoneeseen.

18.5.1973: Tänään oli Ondangwassa määrä alkaa oikeudenkäynti vangittuina olevia swapolaisia vastaan. Kansaa on virrannut tänne kaiken yötä. On päätetty esiintyä hiljaa, vain julisteita kantaen. Juuri äsken lähti Ondangwaa kohti kirkon suuri lori täynnä laulavaa nuorisoa. Myös Anneli ja Helka lähtivät paikan päälle mukanaan auton täysi Onandjokwen sairaalan työntekijöitä.

Mutta oikeudenkäyntiä ei tullutkaan. Tuomari ja syytetyt olivat paikalla, mutta puolustusasianajaja puuttui.

19.5.1973: Kirjapainon rakennustoimikunta kokoontuu tänään. Katsovat paikan uudelle kirjapainolle ja tekevät suunnitelmia sen rakentamisesta.

27.5.1973: Tänään näin kirkossa jälleen Andreas Nuukwawon, joka vangittiin joitakin viikkoja sitten yhdessä Johannes Nangutuaalan, John Otton ja Jimmy Amupalan kanssa laittoman kokouksen pidosta. Oikeus istui viime viikon alussa Ondangwassa. Brian O’Linn oli poikien asianajajana. Kansa oli kerännyt rahat hänen palkkaamiseensa. Pääsyyttäjä, majuri Loggerenberg, oli ollut koko ajan alakynnessä. Andreas ja Jimmy vapautettiin lunnaita vastaan seuraavaan istuntoon saakka. Oikeudenkäynnin jälkeen majuri Loggerenberg oli purkanut kiukkunsa väkijoukkoon, joka oli istuntosalin ulkopuolella. Majurin johdolla poliisit olivat hakanneet ihmi-

siä kiväärin perillä. Mm. Magdalena Shamenaa oli lyöty kahdesti niskaan. Kuitenkin amboradio sanoi, että kaikki on silkkaa valhetta. Väkijoukossa oli myös kaikki 700 Ongwedivan koululaista, jotka aseistetuista vartijoista huolimatta olivat lähteneet koulultaan. Palattuaan kouluun kaikki pojat olivat saaneet kuusi raipaniskua.

3.6.1973: Tuhoutuneen kirjapainon äärellä pidettiin tänään juhlava jumalanpalvelus, jossa oli mukana kymmeniä pappeja ja kirkkokansaa tienoo kirjavanaan. Veisuu oli kuin ”suurten vetten pauhina”. Uuden kirjapainon rakennusrahastoon koottiin kolehti. Aivan pieni se ei varmasti ollut, sillä väkeä oli tuhansittain. Unohtumaton näky. Uusi kirjapaino nousee varmasti.

6.6.1973: Lähtöpäivä. Ollessani kirkon toimistolla hyvästelemässä itsehallintani petti ja taisin vähän vetistellä. Kai siinä oli takana se ajatus, ettei ehkä enää nähdä. Kahdeksan vuoden aikana on sentään yhdessä värkätty yhtä ja toista.

Uskaltaisikohan vielä sanoa: Näkemiin, Namibia.

Autotalli ja lipputanko – reppuselkäturistina Namibian itsenäisyyttä juhlistamassa

Iina Soiri

Iina Soiri on toiminut Helsingin Yliopiston Ylioppilaskunnan kansainvälisten asioiden sihteerinä, Espoon Namibia-toimikunnan kampanjavetäjänä, Vihreä Namibia -hankkeen koordinaattorina sekä paikallishallinnon kehittämistehtävissä Namibiassa, Mosambikissa ja Angolassa.

Helmikuussa 1990 matkustin ensimmäistä kertaa Afrikkaan. Olin juuri lopettanut työkauteni Helsingin Yliopiston Ylioppilaskunnan (HYY) kansainvälisten asioiden sihteerinä, jona aikana olimme kampanjoineet Namibian itsenäistymisen ja apartheidin sortumisen puolesta. Olimme mm. järjestäneet itsenäisen Namibian ”varjovaalit” HYY:n edustajistovaalien yhteydessä loppuvuonna 1989. Nyt oli sitten aika vihdoinkin lähteä itse katsomaan, miltä eteläinen Afrikka näyttäisi. Ajoitus ei olisi voinut olla parempi – ANC oli juuri laillistettu, Mandela vapautettu ja Namibian itsenäisyyttä juhlittaisiin maaliskuussa. Muutoksen merkit olivat vihdoinkin näkyvissä sekä Namibiassa että Etelä-Afrikassa.

Ainoa mutka matkassa oli Etelä-Afrikan viisumi, jota en ensi yrittämällä vuoden 1989 lopulla onnistunutkaan saamaan. Heti viisumianomukseni jättämisen jälkeen sain kutsun Etelä-Afrikan lähetystöön lähetystösihteerin Rileyn puhutteluun. Hän tivasi minulta, miksi haluan maahan, jota olen niin ahkerasti julkisesti arvostellut. Järjestämämme Nelson Mandelan 70-vuotissyntymäpäivät lähetys-

tön edessä olevassa puistossa ja Rahapajakadun nimeäminen Nelson Mandela -kaduksi (jonka jälkeen meidät koko porukka pidätettiin) sekä lukuisat muut kampanjat olivat hyvin apartheid-hallintoa edustavan Etelä-Afrikan lähetystön arkistoissa ja siten minä muiden muassa epätoivottu henkilö Etelä-Afrikkaan. Riley ilmoittikin, että minunlaisteni henkilöiden viisumianomukset käsitellään Pretoriassa, ja se saattaa kestää. Lisäksi hän halusi kovasti tietää, miksi ylipäätään haluan maahan, jossa on mielestäni sellainen hirmuhallinto? Vastasin että meitä apartheidin vastaisia aktivisteja aina syytetään siitä, ettemme todellisuudessa tiedä, millainen maa on, joten on siis parasta mennä itse katsomaan. Halusin myos mennä juhlimaan Namibian itsenäisyyttä ja toistaiseksi viisumit myönnettiin siis vielä Etelä-Afrikan lähetystön kautta. Tapaaminen oli masentava, ja varasinkin varmuuden vuoksi lentolipun vain Harareen ja hankin itselleni varapassin, jotta voisin yrittää saada viisumin Zimbabwesta. Mahdanko päästä ollenkaan Etelä-Afrikkaan tai Namibiaan, oli suurin huoleni, kun matkaa valmistelin. Mutta tammikuussa 1990 viisumi yhtäkkiä järjestyi osana Pretorian hallinnon avoimuuspolitiikkaa. Silloin en tiennyt, että samalla kulissien takana jo järjesteltiin Mandelan vapauttamista. Maailmanpolitiikan tapahtumat koituivat myös minun, parikymppisen opiskelijan, eduksi.

Helmikuussa sitten lensin Sofian kautta Harareen ja matkustin sieltä bussilla Johannesburgiin. Kaupungin suuruus ja vastarintaliikkeen monipuolisuus ja levinneisyys yllätti minut täysin. ANC oli kaikkialla, ja kaikkein mielenkiintoisinta oli asua Sowetossa yhden ANC:n maanalaisen aktivistin kotona. Hänen veljensä oli ollut aikoinaan töissä ANC:n Tukholman toimistossa ja tunsi siis hyvin ANC:n Suomen edustajan Mohamed Husseinin. Nyt veli oli ANC:n Japanin toimistossa, ja uutena tietona sainkin tietää, että Japani oli yksi ANC:n suurimmista taloudellisista tukijoista. Siksi minun lisäkseni isäntäni Barry luotsasi lukuisia japanilaisia toimittajia. Maa oli täynnä toimittajia ja aktivisteja, olihan apartheidin alkanut ra-

pautuminen ja Namibian itsenäistyminen koko maailman median keskiössä. Barryn idea oli, että koska minäkin puhun kummallista kieltä, voin varmaan hyvin auttaa olematonta englantia puhuvien japanilaisten tulkkauksessa – kaikkien kummallisten kieltenhän täytyy olla jotenkin sukua keskenään. No, jotenkin tulimme toimeen ja yhdessä porukassa kiersimme Johannesburgin ANC:n ja muiden apartheidin vastaisten liikkeiden tilaisuuksia.

Maaliskuun puolivälissä päätimme sitten koko kummallisten kielien porukka – minä ja japanilaiset – lähteä Namibian itsenäisyyttä seuraamaan ja juhlimaan. Intercapen bussissa tapasimme yhden saksalaisen tytön, joka oli menossa tutustumaan Namibian villieläimiin. 22 tunnin bussimatkan jälkeen saavuimme Windhoekiin sunnuntaiaamuna kello 8.00. Kauhistus – mikä ihmeen tuppukylä tämä on, oli ensimmäinen reaktiomme Johannesburgin ja Soweton kokemusten jälkeen. Missään ei näkynyt ristinsielua, koko siistiksi puunattu kaupunki oli ihan autio. Seuraava ongelmamme oli löytää majapaikka – vieressä kohoavaan Kalahari Sandsiin ei meillä reppuselkäopiskelijoilla ja toimittajilla ollut varaa. Minne sitten? No rautatieasemalle, sehän on yleensä kaikkien kaupunkien vilkkain paikka, järkeili uusi saksalainen ystävämme. Kartasta katsoen marssimme tyhjän kaupungin läpi Windhoekin rautatieasemalle, joka oli – jos mahdollista – vieläkin autiompi kuin aukio, johon bussi oli meidät jättänyt. Mutta ilmoitustaululla oli pieni lappu, josta tuntui olevan hyötyä: *Backpackers welcome, home accommodation in Windhoek West'* (= reppuselkämatkaajat tervetuloa, perhemajoitusta Windhoek Westissä). Ei muuta kuin sinne.

Jonkun aikaa talsittuamme löysimme ilmoituksen paikan Bach Streetilta. Meidät otti vastaan nuori innokas afrikaansinkielinen poika Heindrik, joka ohjasi meidät autotalliin. Se oli jaettu kahteen osaan kerrossängyillä – poikien ja tyttöjen osastoon. Perällä oli vaatimaton vessa ja suihku. Pihalla oli tilaa istuskella. Heindrik kertoi, että oli löytänyt todellisen ”markkinaraon”, sillä Windhoekin kaikki viralliset majapaikat olivat aikaa sitten täyttyneet itsenäisyyttä juhli-

maan tulleista vieraista ja toimittajista. Hän oli siis päättänyt panna pystyyn oman majatalon. Autotallissa oli jo muitakin, mm. englantilainen maailmankiertäjä ja kaksi Afrikassa lomailevaa australialaista tyttöä. Heille ei ollut vielä oikein selvinnyt, että maa, johon he olivat osuneet eteläistä Afrikkaa kiertäessään, oli itsenäistymässä muutaman päivän päästä. Sen sijaan me japanilaisten kanssa panimme toimeksi ja päätimme heti etsiä tapahtumakalenterin, minne kannattaisi mennä. Kävimmekin lukuisissa tilaisuuksissa, joita oli eri puolilla kaupunkia ennen ja jälkeen varsinaisen juhlapäivän.

Olin tietoinen, että itsenäisyysjuhliin oli kutsuttu myös virallisia suomalaisia vieraita, mutten tiennyt, miten saisin heihin yhteyden. Minulla oli maassa asuvan suomalaistyöntekijän Markku Vesikon yhteystiedot, ja soitin hänelle postitoimiston puhelinkioskista, mutta en saanut kiinni. Kaikki olivat kovasti kiireisiä itsenäisyysjuhlien järjestelyissä. Sen sijaan suomalaistoimittaja Frank Johansson ja valokuvaaja Lena Malm, joihin olin jo aiemmin törmännyt Etelä-Afrikassa, olivat myös tulleet Namibiaan. Yhdessä päätimme sitten itsenäisyyspäivän aamuna 21.3.1990 lähteä stadionille seremoniaa seuraamaan.

Stadion täyttyi ihmisistä jo varhain aamulla, olihan tätä päivää odotettu jo useita vuosikymmeniä. Toimittajaystävieni vanavedessä menin toimittajasta minäkin ja pääsimme ilman sen kummempia turvallisuustarkastuksia stadionin pukuhuoneeseen perustettuun pressikeskukseen, jossa kävi kamala kuhina. Toimittajia varten oli myös varattu lippusiimalla rajattu ”karsina” stadionin katsomon sen osan eteen, jossa itsenäisyyden julistaminen tapahtuisi. Päätimme asettua sinne tarkkailemaan tilaisuutta. Kuumuus alkoi jo kulottaa, ja arvovieraita saapui verkkaisesti afrikkalaiseen tapaan. Seisoskelimme toimittajakarsinassa, minä pongasin ”julkkiksia” ja Lena otti kuvia. ”Katso, tuolla on Kenneth Kaunda. Ja tuolla istuu Helena Kekkonen”, huomauttelin. Vihdoin itse seremonian päähenkilöt Etelä-Afrikan Presidentti F.W. de Klerk ja Swapon puheenjohtaja, Namibian tuleva presidentti, Sam Nujoma saapuivat paikalle ja juh-

lamenot saattoivat alkaa. Pidettiin puheita, vannottiin valoja ja hoidettiin kaikki asianmukaiset liturgiat. Karsinassa oli kuuma ja väsytti – nojailinkin vieressä olevaan pylvääseen ja join vettä pullosta. Toimittajaystäväni olivat kadonneet jonnekin väkijoukkoon, mistä etenkin pienikokoisia japanilaisia oli vaikea erottaa.

Yhtäkkiä katsomossa tapahtui jotain, ja huomasin kauhukseni, että kaikki katseet olivat kääntyneet minun suuntaani. Viereeni ilmestyi sotilas, joka viittoili minua siirtymään sivuun. Oli lipunlaskun ja lipunnoston aika. Lipputanko! tajusin. Olin väsyneenä nojannut toiseen virallisista lipputangoista, jotka oli siis sijoitettu ”toimittajakarsinaan”. Apua, sitä se sotilas siis halusi. Korjasin pikaisesti vesipulloni ja selkäreppuni ja siirryin sivuun seuramaan, kun Etelä-Afrikan lippu laskettiin ja uusi Namibian lippu nostettiin. Namibian taival itsenäisenä valtiona oli vihdoin alkanut. Liikuttuneena ajattelin, kuinka voin sitten isoäitinä kertoa mahdollisille lapsenlapsilleni, että olin siellä minäkin, ihan lipputangon juurella!

Viisitoista vuotta on kulunut Namibian itsenäistymisestä ja oman ensimmäisen Namibian matkani symbolit – autotalli ja lipputanko – ovat edelleen olemassa. Vaikka ensimmäisen Afrikan-matkani toinen kohde Etelä-Afrikka teki minuun paljon suuremman vaikutuksen, Namibiaan minä kuitenkin päädyin, ja useiden vaiheiden jälkeen en todellakaan kauas ensimmäisestä majapaikastani. Joka aamu viedessäni jo kymmenvuotiasta suomalais-namibialaista Pyry Hidipo -poikaani kouluun, ajan Heindrikin autotallin ohi, joka on vain kivenheiton päässä nykyisestä kodistani. Silloisesta vaatimattomasta kerrossänkykamarista on kasvanut oikea ”*Backpackers Lodge”,* jonka korkeassa aidassa on kissankokoiset kirjaimet ja monien eri maiden liehuvat liput. Heindrik, joka valkoisena namibialaisena oli viisitoista vuotta sitten varsin huolestunut tulevaisuudestaan ”mustien Namibiassa” onnistui siis turvaamaan toimeentulonsa täyttämällä silloin löytämänsä markkinaraon. En ole koskaan osallistunut uudelleen itsenäisyyspäivän seremoniaan paikan päällä stadionilla. Sen sijaan katselimme toiseksi merkittävintä juhlaa, viisi-

toistavuotisseremoniaa, televisiosta ottopoikani namibialaisen Josephin kotona Oshakatissa 21.3.2005. Namibiassa valta vaihtui, kun ensimmäinen presidentti Nujoma luovutti valtakirjansa toiselle presidentille, Pohamballe. Minä etsin katseellani kuvaruudusta lipputankoa. Siinä se oli, muttei siihen nojannut kukaan. Satoi nimittäin kuin saavista kaataen ja koko seremonia tuntui vettyvän siihen. Silloin viisitoista vuotta sitten meillä oli onnea, että oli kaunis ja aurinkoinen päivä.

Ensimmäiset kosketukset swapolaisiin

Marja-Liisa Swantz

Professori Marja-Liisa Swantz on uskonto- ja yhteiskuntatieteilijänä, tutkijana, opettajana ja vaikuttajana yli 50 vuoden ajan perehtynyt erityisesti kehitysmaakysymyksiin ja antropologiaan.

Seuraava artikkeli on tekijän luvalla ja lyhennettynä poimittu Marja-Liisa Swantzin kirjasta Aikani Afrikassa, Ajatus kirjat, Jyväskylä 2004.

Minulla oli takanani neljän vuoden työkausi Afrikan korkeimman vuoren Kilimanjaron rinteillä, kun uuden vuosikymmenen kynnyksellä vuonna 1960 lähdin mieheni ja kahden pienen tyttäremme kanssa kohti itsenäistyvää Tanganjikaa. Aitiopaikalla pääkaupungin keskustassa elimme maan ja mantereen toivon ja innoituksen, joka pian kohtasin myös radikaalimpina haasteina Dar es Salaamin yliopiston vanhempana tutkijana. Maahan virtasi poliittisia pakolaisia, joiden tukemisen näimme tehtäväksemme. Se loi uusia ystäviä tulevista maiden johtajista, joiden ystävyys presidentti Sam Nujoman tavoin kesti vuosikymmeniä itsenäiseen Namibiaan asti.

Eteläisen Afrikan pakolaiset tulivat Dar es Salaamiin pääministeri Julius Nyereren kutsusta, joka innosti muita maita seuraamaan Tanganjikan jälkiä ja jonka tavoitteena oli alusta asti luoda Afrikan maiden kesken yhtenäisyyttä. Lounaisafrikkalaisista useimmat olivat Swapon jäseniä. Monet heistä tulivat englanninkielisiin jumalanpalveluksiin ja raamattupiireihin ja lauloivat Suomesta tulleiden vieraiden kanssa yhteisiä virsisävelmiä. Mieheni Lloyd heidän pappinaan organisoi myös eri kirkkokuntien yhteisen pakolaiskomitean saaden siten alulle Tansanian kristillisen neuvoston poliittisten

pakolaisten avustustyön.

Ennen pitkää kristillinen neuvosto palkkasi poliittisten pakolaisten avustustyötä varten oman sihteerinsä, joka toimi erillään Luterilaisen maailmanavun (LWS) pakolaisohjelmasta. Swapolaiset, jotka mieheni oli ensin löytänyt tyhjäksi jääneestä leipomosta ja joita sen jälkeen asutettiin parakkeihin, saivat kristillisen neuvoston avustuksella käyttöönsä myös heitä varten rakennetun asuintalon Magomenista. Heille jaettiin vaatetusapua ja jokainen sai myös Raamatun käyttöönsä. Mieleemme ei edes tullut ajatus, että kaikki kirkot eivät kannattaisi tällaista työtä. Kävi ilmi, että niiden silmissä tällaisia poliittisia pakolaisia avustamalla välillisesti osallistuttaisiin aseelliseen taisteluun. Pidimme kirkon antamaa avustusta inhimillisenä tukena oikeutettua kamppailua käyville kansalaisille, jotka kärsivät valkoisten synnistä, eikä Swapo edes ollut vielä alkanutkaan aseellista vastarintaa.

Tavattuamme ensimmäiset kuusi poliittisina pakolaisina Dar es Salaamiin tullutta ambolaista sekä Annikki Holma (Parviainen) että minä kirjoitimme Lähetysseuraan heidän toivomuksensa saada stipendejä ja päästä jatkamaan opiskelua mainiten heidät nimeltä. Ambomaalla pitkään työssä ollut Afrikka-sihteeri Birger Eriksson oli itsekin jo saanut pyyntökirjeen ndongan kielellä kirjoitettuna Andreas Shipangalta. Erikssonin Annikille lähettämän vastauskirjeen sävy suhteessa pakolaisiin oli epäilevä. Vakaata kristillisyyttä kaipaava lähetti saattoi tulkita seikkailuksi nuorten miesten lähdön Tanganjikaan. Hänen tietämänsä perusteella näillä miehillä ei ollut mitään pakkoa lähteä maastaan. Afrikka-sihteerille niin kuin monille muillekaan ei ollut selvinnyt, mitä poliittinen järjestäytyminen vaati ja miten rajoitetut afrikkalaisten mahdollisuudet siihen olivat. Minun kirjeeni oli osoitettu lähetysjohtaja Olavi Vuorelalle, jonka asenne oli myönteinen, mutta hänkään ei nähnyt viisaaksi tuoda miehiä Suomeen opiskelemaan kielen takia. Mielipide muuttui myöhemmin.

Matti Peltolalta saamastani kirjeestä luen, että Lähetysseura oli

varannut 400 000 mk pakolaisille, jotka olivat hakeneet koulutuspaikkoja. Vastauskirjeessäni Matti Peltolalle, joka johti lähettien koulutusta, kiitin avustuksesta. Kirjoitin, miten äärimmäisen tärkeää on antaa kaikki mahdollinen positiivinen apu niillä aloilla, jotka ovat Afrikan poliittisia johtajia lähinnä. Jos he meidän mielestämme eivät ole maan johtajien kaliiperia, he johtavat ja tulevat johtamaan joka tapauksessa, ja siksi on elintärkeää, että heitä on positiivisesti ja kristillisesti tuettu. He antavat miellyttävän ja pystyvän vaikutelman. Heidän ainoa pyrkimyksensä on hyödyttää itsenäistä Lounais-Afrikkaa. Näkisin, että joku hyvä sosiaalidemokraattinen työläisopisto tai kansankorkeakoulu voisi antaa tällaista apua, mikäli kielipulma jotenkin voitaisiin selvittää.

Elokuussa 1961 kirjoitin lähetysjohtaja Olavi Vuorelalle ja Lähetysseuran johtokunnan puheenjohtajalle Mikko Juvalle, että Swapon johtaja Sam Nujoma oli tullut Dar es Salaamiin ja perustanut järjestönsä päämajan sinne ja käynyt meillä aterioilla Theo-Ben Gurirabin kanssa. Ehdotin, että seura kutsuisi Sam Nujoman vierailulle Suomeen. Arvelin, että Nujoman luottamus Lähetysseuraa ja suomalaisia lähettejä kohtaan kasvaisi, jos hän saisi tarvitsemaansa tukea Suomesta ja tapaisi johtajia, jotka suhtautuivat myönteisesti Swapon pyrkimyksiin. Swapon johtajat suhtautuivat aluksi kriittisesti suomalaisiin ambolähetteihin, koska he olivat tavanneet erään nimeltä mainitun lähetin asenteissa rodullista syrjintää. Nujoma oli käynyt YK:ssa ja tavannut siellä suomalaisen valtuuskunnan, jonka asennoitumista Swapon toimintaan hän piti positiivisena.

Vuorela tiesi seuran johtokunnan ja omien työntekijöidensä asenteet eikä uskaltanut viedä Nujoman kutsumista Suomeen johtokunnan ratkaistavaksi. Hän otti yhteyttä johtokunnan puheenjohtajaan Mikko Juvaan ja yhdessä he päättivät kutsua Nujoman henkilökohtaisesti Suomen vierailulle. Muutaman kuukauden kuluttua vierailu toteutui. Nujoma kävi ulkoministeriössä ja otti yhteyksiä eri tahoille, mm. Puolan lähetystöön, mitä tietä hän muutti suunnitelmiaan ja matkusti Varsovan kautta pois. Juva totesi, että suhteis-

samme kansalliseen liikkeeseen käynti tietenkin oli hyödyksi.

Dar es Salaamissa saimme hyvää palautetta Nujomalta. Sen jälkeen hän teki useita sekä virallisia että epävirallisia vierailuja Suomeen, mm. silloin kun hänen äitinsä kutsuttiin Suomeen leikkaukseen.

Kun kuului syytöksiä eri tahoilta, että pakolaisten ei ollut välttämätöntä olla maanpaossa, vaan he voisivat yhtä hyvin asua omassa maassaan, Nujoma tahtoi vuonna 1964 kokeilla, miten totta tämä väite oli. Hän hankki pienkoneen ja otti yhden ambolaisen kumppanin ja valmistautui lentämään Windhoekiin. Ennen lähtöään he tulivat kotiimme ja pyysivät, että rukoilisimme heidän kanssaan, ettei heille tapahtuisi mitään pahaa matkansa aikana. Nujoman kone sai laskeutua Windhoekin kentälle, mutta heidät vietiin lentokentän sisätiloihin ja päivän viiveen jälkeen heidät lähetettiin takaisin samalla koneella. Miehiä ei pidätetty, mutta heidän läsnäolonsa maassa ei myöskään ollut toivottu. Yhdessä kiitimme turvallisesta paluusta.

Säästämääni kirjeenvaihtoa nyt lukiessani tajuan, miten erilaiset taustat vaikuttivat mielipiteiden muodostumiseen. Kohtasimme epäileviä asenteita Suomessa ja muualla niiden taholta, jotka näkivät apartheid-vastarintaliikkeissä yleismaailmallisen pahan, koska se merkitsi heidän mielestään liittoutumista solidaarisuutta osoittavien kommunistien kanssa. Ulkopuoliset tilanteen tarkkailijat, jotka itse eivät olleet kokeneet rotuerottelua, eivät voineet tajuta niitä yhteyksiä, joissa vastarinta-asenteet muodostuivat. Uusi tilanne, konteksti, saattaa hetkessä kasvattaa uutta ymmärrystä. Tansaniassa vieraili useita suomalaisia ryhmiä. Yksi ryhmä koostui sotaveteraanimiehistä. Pyysimme heitä tulemaan Luther-talon pyöreässä salissa pidettyyn tilaisuuteen namibialaismiesten kanssa. Veteraaneille selvisi hetkessä, että tässä oli joukko Lounais-Afrikan jääkäreitä, ja innostuneina he veisasivat Ambomaalla suomen kielestä käännettyjä virsiä, joita ambomiehet pitivät ominaan. Veljeshenkisen tilaisuuden tunnelma oli tiheä ja yhteisymmärrys saavutettu.

Yhdeksän vuoden jälkeen Swapon Afrikan pakolaisten päämaja muutti Sambiaan, minne perustettiin myös heidän pakolaisleirinsä. Heidän papikseen siellä tuli Salatieli Ailonga, joka oli mennyt naimisiin Tansaniassa lähettinä toimineen Anita Smedsin kanssa. Olimme hankkineet opiskelupaikkoja joillekin swapolaisille, ja yhtenä heistä Salatiel Ailonga oli opiskellut teologiaa Makumiran teologisessa seminaarissa. Sambiassa pariskunta joutui epäsuosioon Swapon johtajien kanssa, koska he yrittivät tuoda julkisuuteen väärinkäytöksiä Sambian pakolaisleirillä. Ailonga suoritti myöhemmin teologisen tutkinnon Turussa Åbo Akademissa ja toivoi voivansa toimia pappina Namibiassa. Epäluulot ovat varjostaneet pariskunnan elämää myös heidän muutettuaan itsenäiseen Namibiaan, missä Ailongan palveluaika kirkossa jäi varsin lyhyeksi. Itsenäisyysliikkeen kaikkia vaiheita ei ole vielä tuotu julkisuuteen. Suomenkin itsenäisyystaistelun pimeitä puolia tuodaan valoon vasta nyt.

Mieheni Lloyd ja minä olemme kokeneet aitoa afrikkalaista ystävyyttä ja vieraanvaraisuutta maiden johtajien taholta, joihin tutustuimme itsenäistymisvaiheessa. Itse olen ollut presidentti Nujoman vieraana Windhoekissa ja ollut hänen kanssaan kalastamassa Atlantin rannalla tämän kirjan toimittajan Olle Erikssonin saattamana. Pastori Lloyd puolestaan sai lämpimän halauksen Suomen pääministerin tarjoamalla lounaalla Smolnassa, missä presidentti Nujoma ja ulkoministeri Gurirab selittivät Suomen pääministerille Esko Aholle, miten Lloyd oli valmistanut heille herkullisia aterioita Dar es Salaamissa.

Luvatta rajan yli

Maija-Liisa Tiusanen

Diakonissa Maija-Liisa Tiusanen toimii terveydenhoitotyössä ja ylihoitajana Namibiassa, mm. Engelassa.

Seuraava on lyhennelmä kertomuksesta, jonka kirjoitin Namibian Engelassa vuonna 1977.

Vietin hiljattain lyhyen, viikon mittaisen sairaanhoitajan ns. päivystysloman. Tunnen olevani pakotettu kirjoittamaan tuosta hyvin erikoisella tavalla vietetystä vapaa-ajasta. Miksi? Olen rikkonut, en Jumalan lakeja vastaan, mutta ihmisten säätämiä lakeja ja määräyksiä vastaan. Vaikka kaikki onnistui hienosti, yli odotusten, ei se vähennä syyllisyyttäni. Rikkomuksistani en kuitenkaan ole pahoillani. Päinvastoin, sydämeni täyttää riemullinen hyvänolon tunne siitä, mitä onnistuin tekemään.

Olen ollut yhteydessä ”terroristeihin”, ”kansan vapauttajiin”, ”metsän urhoihin”, ja olen syyllistynyt heidän avustamiseensa. Olen auttanut monia rajan yli Angolaan. Kerran minulle tuotiin kaksi pakkaa tukevaa kangasta ja pyydettiin ompelemaan sisseille sotilaspukuja. Potilaspuvun kaavalla tein, lisäsin vain kauluksen, vyön ja taskuja. Nyt olen itse vieraillut Angolassa ilman lupaa. Olen kulkenut, jopa nukkunut öitä mustien miesten kanssa samassa majassa. En voi kertoa tätä kenellekään täällä. On tyydyttävä kirjoittamaan yössä vaeltajista vain itselleen. Omistan tämän kertomuksen sille ihmiselle, joka taannoin vaelsi kanssani mieleni pimeydessä ja toi sinne uutta valoa, voimia ja rohkeutta.

Kerran viime vuoden lopulla istuin namibialaisen ystäväni Anne-

liinan kanssa metsän reunassa katsellen iltaruskon loistavaa värileikkiä, kun mieleeni tuli ajatus, jonka puin välittömästi sanoiksi: ”Olisi mielenkiintoista tavata rajan takana olevia sissejä ja toimittaa heille jotain tarpeellista.” Anneliina vastasi hetken mietittyään: ”Otan yhteyttä tuntemaani sissipäällikköön, olisiko hän valmis vastaanottamaan vieraita leiriinsä.” Keskustelimme hetken retken mahdollisuuksista, sen vaarallisuudesta. Avustustoiminta on ehdottomasti kiellettyä. Etelä-Afrikan poliisi ja sotilaat valvovat rajaa ja kaikkia liikkeitä. UNITAn miehet kulkevat rajan takana. Heidän edesottamuksistaan kuului paljon huhuja ja huhujen todenperäisyyden toivat ilmi ne monet haavoittuneet, jotka onnistuivat hankkiutumaan sairaalaamme hoitoon.

Pari kuukautta myöhemmin Anneliina kertoi, että sissipäällikkö oli toivottanut meidät tervetulleiksi käymään. Matkan järjestelyistä ja kohtaamispaikasta oli alustavasti jo keskusteltu. Sain kokoon sopivaksi katsomani määrän lääkkeitä, englanninkielistä kirjallisuutta, ambokielisiä raamattuja ja vähän vaatteita sekä rahaa. Pakkasin tavarat selkäreppuun ja pahvilaatikkoon. Kirjoitin lyhyet ohjeet työtovereilleni siltä varalta, etten palaisi. Heille kerroin, että olin menossa ystäväni kotikylään.

Lähtömme myöhästyi heti alkuunsa vuorokaudella, sillä sairaaloittemme tilintarkastaja oli myöhässä kierroksellaan. Harmittelin sitä kovasti, mutta harmittelu osoittautui myöhemmin energian hukkaamiseksi, sillä tuo päivällä myöhästyminen ilmeni Jumalan ensimmäiseksi aputoimeksi. Jos olisimme ylittäneet rajan sovittuna päivänä, olisimme joutuneet Etelä-Afrikan sotilaitten syliin.

Kiipesimme Oshakatiin menevään sairaalamme autoon. Siellä jouduimme istumaan koko päivän odottamassa liftiä Okalongoon. Lopulta kiipesimme kampsuinemme kuorma-autoon, joka jo ennestään pullisteli tavaroista ja liftareista. Suuri reppuni aiheutti enemmän ihailua kuin ihmettelyä. Auto kulki juuri sopivasti Ondudun ohitse, sen kylän, johon olimme menossa. Tosin se joutui jättämään meidät laakson toiselle puolelle vesiesteitten tähden. Hyvä

niin, sillä meidän näyttäytymisemme tuossa rajakylässä ei ollut suotavaa. Nostimme tavaramme selkään ja pään päälle, kumpikin rotunsa tavan mukaan ja kahlasimme paljasjaloin laakson poikki. Anneliina kävi välillä taloissa kysymässä tietä. Lopulta löysimme talon, jonne olimme menossa. Taloon saavuttuamme poika, jonka piti olla matkaoppaamme, parahti. Hän oli kokonaan unohtanut, että meidän piti lähteä juuri tällä viikolla. Hän, Ihula, hento 17-vuotias poika, on toiminut jo kolmen vuoden ajan oppaana ja viestinviejänä tämän puolen ja tukikohdan ihmisten välillä. Hän tuntee polut ja on liian lapsen näköinen, jotta kukaan kiinnittäisi häneen huomiota. Pahaiseksi paimenpojaksi luulevat. Hänen äitinsä, talon emäntä, on sissipäällikön, Haufiku Kaendapwangan (peitenimi) sisko. Siksi matkat leiriin ovat mieluisia pojalle, onhan kuuluisa päällikkö hänen enonsa.

Kuitenkin totesimme, ettei lähdöstä sinä yönä tule mitään. Ihulan polkupyörä vaati korjausta ja karjalle oli saatava toinen paimen.

Olimme olleet huolissamme, kun emme onnistuneet saamaan mukaamme matkalle aikuista miestä. Nyt saimme iloksemme kuulla emännältä, että hänen veljensä on aikeissa lähteä samalle matkalle, meistä tietämättä. Hienoa, sehän tuli kuin tilauksesta. Anneliina sanoi: ”Pidät hänestä, Petuelista, varmasti. Hän on paljon kärsinyt vankiloissa, kidutettu hakkaamalla ja sähköshokein, mutta hän ei ole kadottanut lempeää luonnettaan. Ja hän rakastaa Jeesustaan.” Päivemmällä hän saapui, tuli majaamme. Pieni, nöyrä, vilkas ja ketterä mies, ohimoilla jo harmaata. Saimme uutta rohkeutta. Kysyin kuitenkin varovasti, rohkenisiko hän kulkea valkoisen naisen matkassa. ”Se näyttää kuuluvan Jumalan suunnitelmiin, ja voimme lähteä turvallisin mielin”, hän sanoi.

Käytössämme oli kaksi polkupyörää, joiden päälle kertyi juhlallisen näköiset nyssykät. Miehet työnsivät pyöriä, ja me naiset seurasimme perässä. Matkan pituuden arveltiin olevan kuusikymmentä kilometriä suorinta tietä, mutta tiesimme joutuvamme kiertelemään paljon. Kiertäisimme asutut seudut, sillä kukaan meistä ei halunnut

tulla nähdyksi. Minä vaaralliseksi käyneen ihonvärini takia, toiset ilmiantoja peläten.

Iltapimeällä lähdimme liikkeelle. Kuivalla maalla pysyin tahdissa toisten kanssa, vaikka kävelimme reipasta, noin viiden kilometrin tuntivauhtia. Olen harrastanut paljon kävelyä ja pidän siitä. Mutta syvemmissä vesissä kahlatessa tuppasin aina jäämään jälkeen. En kerta kaikkiaan kyennyt liikuttelemaan jalkojani eteenpäin vedessäni yhtä vikkelästi kuin toiset. Kaksi tuntia kuljettuamme saavuimme valtakuntien väliselle raja-aidalle. Hilasimme polkupyörät tavaroineen aidan yli ja autoimme toisemme pääsemään aitalankojen rakosista naapurivaltioon. Kaikki sujui nopeasti, äänettömyyden vallitessa. Ei ollut mitään syytä viipyä rajantuntumassa pitempään. Pilvet olivat pimentäneet hienosti rajanylityshetkemme, mutta nyt ne alkoivat väistyä. Ohut kuuvene lipui näkyviin taivaan ulapalla. Orion kohosi näkyviin pohjoiselle taivaan rannalle, aivan eteemme. Etelänristi jäi taaksemme ja Kalevan miekka osoitti länsisuunnan. Osaisimme oikean suunnan vaikka kadottaisimme polkumme. Kuljimme ohi hiljaisten maalaiskylien, joissa vain joku koira luksutti unisesti askeltemme kaikua kuunnellessaan. Polku seurasi suuren vesilaakson rantaa. Suuret kalat polskivat iloisesti vedessä ja vaaleansinisten lumpeitten makea tuoksu täytti hiljaisen yön. Lumpeitten värin tiesin niitten tuoksusta, valkoisista lumpeista se puuttuu.

Parin tunnin kuluttua jouduimme ylittämään laakson. Petuel nosti pyörän hartioilleen ja kahlasi kohta housuineen päivineen vyötäisiään myöten vedessä. Meitä muita ei viehättänyt ajatus kulkea koko yötä märissä vaatteissa. Rotuun ja sukupuoleen katsomatta sipaisimme itsemme ilkosilleen vyötäröön saakka, kääräisimme pitkiksemme kainaloomme ja kahlasimme perään. Kahlasimmeko kilometrin vai kaksi, en tiedä. Lopulta pääsimme kuiville ja puimme tyytyväisinä kuivat vaatteet yllemme. Etsiskeltyämme aikamme löysimme suuntamme mukaisen polun, joka kulki läpi entisten kylien, joissa ennen olleet rakennukset törröttivät hajalle pommitettuina

ja aavemaisina. Vain hiiskumaton hiljaisuus kuului raunioitten välimailta. Saavuimme tiheään metsään. Siellä vastaamme tuli toisia yössä vaeltajia pyörillä ajaen. Me tytöt hypähdimme kiireesti puitten sekaan miesten jatkaessa matkaa. Vastaantulevien tervehdysäänistä kuulimme heidän pelkäävän meitä ainakin saman verran kuin me kartoimme heitä.

Kahden maissa pidimme pienen lepotauon ja kaivoimme eväskorista palan leipää, vähän lihaa ja hedelmän kullekin. Ihula-poika kerjäsi saada puolen tunnin nokkaunet, mutta sitä herkkua emme hänelle suoneet. Aamuyön raukaisevina tunteina Ihulaa alkoi toden teolla väsyttää. Uni kiusasi häntä, askeleet tulivat hitaiksi, horjuviksi. Hän kulki tavallisesti edeltä. Nyt jouduimme tekemään vuoroja. Otin pyörän häneltä hänen hoiperrellessa perästä. Väliin Anneliina tuli taluttamaan pyörää. Parissa tunnissa Ihula selvisi unihumalastaan ja pystyi taas taluttamaan pyöräänsä edellä kulkien. Viiden maissa uni hyökkäsi minun kimppuuni. Totisesti on kurjan tuntuista kävellä unisena. Jalkani tottelivat automaattisesti, mutta kaikki muu minussa nukkui, silmät, ajatukset. Tunsin ilkeää huimausta.

Aamun sarastaessa kuljimme leveän, Naulilasta Rocadakseen menevän tien poikki. Hetken kuljettuamme Ihula pysähtyi, katseli ympärilleen ja sanoi: ”En tunne tätä seutua.” Nyt hän syytti aamuöistä unisuuttaan, ehkä silloin olimme kadottaneet suunnan. Pidimme tauon ja keitimme teevedet ja lähdimme jälleen matkaan. Tapasimme miehen, joka tosin katseli minua hyvin epäluuloisena, arvellen minun olevan eteläafrikkalaisen sotilaan, mutta neuvoi meille uuden suunnan. Päivän mittaan tapasimme muitakin ihmisiä, joiden suhtautuminen oli pelokasta ja vihamielistä. Petuel joutui usein valistamaan heitä. ”Katsokaa nyt, tyttö se on. Rinnat ja kaikki, ettekö näe. Sitä paitsi, koska olette kuulleet buurien puhuvan meidän kieltämme?” Selitys ei kuitenkaan saanut ihmisiä täysin vakuuttuneiksi. En ollut koskaan Afrikassa oloaikanani saanut osakseni näin vihamielistä suhtautumista.

Alkuun olimme suunnitelleet kulkevamme vain yön pimeydessä,

nukkuen päivän jossakin pusikossa. Olimme kuitenkin myöhästyneet lähdössä kahdella päivällä. Koska kuljimme meille tuntemattomilla seuduilla eikä aikaakaan ollut enää hukattavaksi kylien kiertämiseen eikä minun piilottelemiseen, kuljimme avoimesti kylien läpi jatkuvasti eteenpäin kiiruhtaen. Kahden maissa Petuel valitti voivansa pahoin ja huojui puun varjoon pitkäkseen. Sekoitimme pussimehujauhetta keittämättömään veteen, koska emme malttaneet ryhtyä tulentekoon. Joimme nautinnolla ja söimme eväsleipäämme särpimenä tölkillinen lihaa. Tuo puolituntinen piristi meitä hämmästyttävästi.

Jalat alkoivat tuntua kipeiltä. Olin iloinen, ettei kipu vielä ollut saavuttanut polvia. Bushmannien aikoinaan antamat kävelyneuvot pitivät paikkansa: ”Taivuta nilkkaa enemmän kuin polvia.” Miehillä oli ylimääräisenä rasitteena pyörien taluttaminen, joka etenkin vesipaikoissa kävi työstä. Myöhemmin iltapäivällä Ihula riemastui: ”Tämän seudun tunnen.” Piristyneenä hän alkoi hoputtaa meitä, vaikka emme enää halunneet jatkaa. Pari tuntia myöhemmin olimmekin perillä ja saatoimme heittäytyä pitkällemme. En olisi ikinä uskonut tropiikin kuumimpaan aikaan pystyväni kulkemaan kaksikymmentäyksi tuntia yhteen menoon kiiruhtaen, pitäen välillä vain kolme alle puolen tunnin pituista ruokataukoa. Ihula lähti etsimään talon väkeä.

Polulle ilmestyi pakanavaimo lähestyen meitä varuillaan olevan näköisenä. Hän seisahtui matkan päähän meistä virkkaen: ”Keitä olette ja millä asioilla liikutte?” Petuel vastasi: ”Olemme rauhallisin aikein kulkijoita. Tule luoksemme puhuttelemaan meitä.” ”Tuollaisten ihmisten kanssa en puhu”, vastasi nainen. ”Ei tulisi mieleenikään tervehtiä buurisotilasta, he eivät kulje koskaan hyvin aikein.” Pöyhötin hiestä märkiä hiuksiani ja sanoin: ”Katso nyt, isoäitini, en ole sotilas, minulla on tytön hiukset. Etkö näe?” Pelokas ilme lientyi vähän. ”Hiuksistasi en tiedä, mutta toden totta, sinulla on naisen rinnat.” Ihula pöllähti siihen viljan seasta. Vaimossa tapahtui muutos siinä silmänräpäyksessä. Pojan tuntien hän nauroi

iloista, vapautunutta naurua. ”Nyt uskon teidän olevan kunnon ihmisiä, koska kuljette tämän pojan seurassa. Tyttäreni, anna anteeksi, että epäilin sinua.”

Hän saatteli meidät taloon ja toi eteemme suuren olutpadan. Emäntä ammensi suuren puusta koverretun olutpikarin piripinnoilleen, maistoi ensin laidalta ja ojensi sen sitten minulle. Join janooni, join toisenkin pikarillisen ja toverini joivat kanssani halukkaasti. Se piristi. Talon vanhaisäntä tuli viettämään iltaa seuraamme. Tavanomaiset tervehdykset vaihdettuamme tuli pieni poika nuotiotarpeet mukanaan ja sytytti iloisen nuotion. Asetuimme mukavasti sen ympärille ojennellen kankeiksi muuttuvia jalkojamme tulta kohti. Nuotion hehku tuntui hyvältä särkevissä jaloissamme. Kohta tuli joukko nuoria miehiä meitä tervehtimään. Pian meille joudutettiin illallista. Hirssipuuron kanssa oli kahdenlaista särvintä. Oli hyvin paahdettuja lihavia toukkia, joita olimme nähneet matkan varrella puitten lehtiä syömässä. Toisessa saviruukussa oli herkullista villipinaattimuhennosta.

Lopetellessamme ruokailuamme luoksemme asteli kaksi miestä. Koska heidän kasvonsa jäivät valopiirin ulkopuolelle, en voinut arvata keitä tulijat olivat. Ajattelin heitä naapureiksi, kuten edellisetkin kävijät olivat, ja ojensin käteni tervehdykseen. Silloin Anneliina huudahti: ”Katso, hän se on!” Yrittäessäni nousta seisomaan lujat kädet tarttuivat minuun nostaen ylös. Ehdin nähdä loistavan hymyn hänen kasvoillaan joutuessani syleilyyn, tuon pelätyn sissipäällikön. Naurun helistessä ympärillämme tunsin hänen poskellaan illan hienoisen viileyden. Hän veti minut mukaansa istumaan nuotion ääreen. Siihen tulivat toisetkin nuotion piiriin, ja minulle esiteltiin talon isäntä, toinen äskeisistä tulijoista. Unohdin kaiken arvokkuuden, jolla olin ajatellut tervehtiä sissikapteenia. Istuimme vain maassa ja nauroimme, kaikista peloista vapaana. Emme ainakaan tiedä tavanneemme aikaisemmin, olin vain kuullut hänestä paljon. Kuitenkin tuntui kuin olisin tavannut pitkästä aikaa hyvin läheisen ystävän. Katselin nuotion valossa hänen nauravia, ystäväl-

lisiä kasvojaan, jo hiukan harmaantuvia hiuksia ja arpea alahuulessa. Kerrottiin kuulumiset puolin ja toisin asioita vuolaasti selostaen. Terveisten välillä kohensimme nuotiota ja jatkoimme taas juttua. Kapteeni Haufiku sanoi: ”Tänä iltana emme puhu varsinaisia asioita, vaan vietämme iltaa iloiten yhdessäolosta.” Istuin hänen vieressään ja aina tavan takaa hän tarttui käsivarteeni sanoen: ”Sinä tulit sittenkin, ystäväni.”

Petuel kertoili matkamme vaiheita ja eksymisestämme ja mainitsi kylät, joihin olimme joutuneet. Haufiku huudahti: ”Teidän on täytynyt kulkea mahdottoman pitkälti, ainakin sata kilometriä.” En usko kulkeneemme sataa, sillä hidastivathan syvät vesilaaksokahlaukset kulkuamme. Kuitenkin miehet päättelivät meidän tehneen hyvin pitkän lenkin. Äkkiä Haufiku tajusi jotakin ja sanoi: ”Jumalan enkelit kuljettivat teidät harhaan.” Hän kertoi illansuussa kuullensa omilta miehiltään, että UNITAn miehet olivat edellisenä yönä olleet liikkeellä juuri sillä reitillä, jota meidän oli aikomus tulla.

Talon isäntä oli järjestänyt meille nukkumispaikan pieneen katokseen. Katoksen toista laitaa suojasi karjatarhan aita, jonka takaa kuului karjan uninen huounta ja niitten kotoiset hajut. Levitimme hiekalle sadetakkini ja talosta saamamme huovan. Siinä oli Anneliinan ja minun makuusija, Petuel ja Ihula sijasivat itselleen paikan meidän jalkopäähän, poikkipuolin. Ihula kiirehti kohta nukkumaan, ja Anneliina teki pian hänelle seuraa. Ojentelin jalkojani nuotion lämmössä kuunnellen veljesten keskustelua ja ihmetellen, kun ei ollenkaan tuntunut nukuttavan. Olihan edellinen yö kulunut kävellessä ja sitä edellisen yön unet jääneet vähäisiksi kirppukutinan tähden. Siinä istuessamme meille tuotiin juhla-ateria, myöhäisillallinen. Talon isäntä oli teurastuttanut vuohen, jonka makoisaa paistia saimme nyt hirssipuuron kera. Lähdin herättämään Anneliinaa, mutta tuloksetta. Haufiku meni ja kantoi nukkuvan tytön huopineen päivineen nuotion viereen. Hän selvisi unestaan sen verran, että pystyi syömään muutaman hyppysellisen, mutta hetken kuluttua hän palasi nukkumaan. Poikaa emme hennoneet edes herättää. Kohta

aterian jälkeen alkoi meille kaikille tulla uni. Siirryimme kukin makuusijallemme. Ehdin ennen silmieni uneen vaipumista nähdä miehen tulevan pyssyineen ja asettuvan nukkumaan huopaansa kääriytyen aivan majamme viereen. Vasta myöhemmin kuulin, että aseistetut sissit pitivät vartiota viljapellon suojassa koko siellä olomme ajan.

Tajuntaani alkoi tunkeutua helmeilevää, matalaa naurua ja laulua: ”*Black and white*, se on niin herttaista.” Näin kapteeni Haufikun nauravat kasvot hänen katsellessaan Anneliinaa ja minua. Aurinko oli jo korkealla. Huopien suojassa istuessamme alkoi tulla naapurin miehiä meitä tervehtimään. Ihmettelin Anneliinan kanssa, miten päästä siistiytymään ja pukeutumaan, kun mitään suojaavia seiniä ei ollut ja miehet vain jatkoivat juttujaan. Lopulta he puolestaan ihmettelivät, emmekö jo ala nousta. Eikä auttanut muu kuin kömpiä pois huopien välistä ja lähteä talon keittopaikan puolelle, jonne emäntä oli varannut meille kuumaa vettä. Nyt vasta jalat olivat todella kipeät. Joka askel oli tuskallinen.

Keitimme aamuteen nuotiolla ja pyysimme päällikön seuraamme aamupalalle. Meillä oli vielä vähän leipää. En muista koskaan nähneeni pientä leivän palaa syötävän niin suurella kunnioituksella. Angolassa ei ole enää pitkiin aikoihin ollut saatavissa mitään kaupan ruokatavaroita.

Pian teehetken jälkeen Haufiku viittasi Anneliinan ja minut mukaansa johtaen meidät siihen osaan peltoa, jossa vilja oli vielä aivan matalaa. Siellä istuimme palmun varjoon ja meillä oli esteetön näköala joka suuntaan. Kukaan ei pystyisi tulemaan kuuloetäisyydelle. Välitön, miltei poikamainen mies muuttui vakaaksi sissipäälliköksi. Hän kyseli asioita Ambomaan puolelta, niitä jotka ovat tärkeitä heidän kannaltaan. Hämmästyttävästi hänen tietonsa meidän puolen asioista piti yhtä kertomamme kanssa, mutta heillähän onkin vakoilijansa kaikkialla. Me puolestamme kyselimme sissien oloista ja suunnitelmista. Olisimme tietysti olleet kiinnostuneita näkemään itse tukikohdan sisseineen, mutta se oli vielä kauempana, luoteessa

päin, Kunene-virran rannalla. Tuskin meitä olisi sinne päästettykään. Sotilaittensa lukumäärää hän ei suostunut paljastamaan, mutta kertoili hyvästä aseistuksesta, jota he olivat Venäjältä saaneet. Saimme nähdä joitakin pikkuaseita, kuten olalla kannettavan singon, kranaatteja ym. Anneliinan silmissä näin kiihkeän loisteen päällikön kertoessa eri aseitten tuhovoimasta. Olin hiljaa – tajusin sodasta varmaan enemmän kuin toverini, vietinhän varhaisnuoruuteni sodan varjossa. Kommunismin vaaroista puhuimme avoimesti. Päällikkö kertoi, että he ottavat aseistusta kommunistimailta niin paljon kuin saavat. Vapaustaistelun, sodan, he haluavat käydä vain omine miehineen, mahdollisesti MPLA:n mustien miesten avustamina.

Sitten hän antoi neuvoja, miten meidän oli toimittava ja varottava, jotta emme joutuisi sissitoiminnan uhreiksi. Hän sanoi, että välttäisimme yöajoja ja että he yrittäisivät antaa ajoissa varoituksia, millä teillä liikkuminen on kulloinkin vaarallista. Lopuksi hän toivoi, että suomalaiset lähetit eivät jättäisi työtään, sillä hän uskoi, että voimme jatkaa sitä melko turvallisesti.

Keskipäivällä palasimme pellon poikki taloon. Siellä meitä odotti makoisa vuohipaisti puuroineen. Iltapäivällä menimme jälleen palmupuumme varjoon, tuliaispaketti mukanamme. Kaivoimme tavarat esille: vaatteita, lääkkeitä, rahaa, englannin oppikirjoja, raamattuja kwanyamaksi ja Uusia testamentteja englanniksi. Selostin lääkkeitten käyttöä, tosin olin pannut tarkat käyttöohjeet mukaan. Kiitollisuus paistoi Haufikun olemuksesta, ja hän kyseli tarkkaan kirjoittaen muistiin, miten kutakin sairaustapausta hoidetaan.

Vietimme taas illan nuotiotulen loisteessa, aterioiden ja seurustellen. Puhuimme myös iäisyysasioista. Lopulta kääriydyimme huopiimme. Uni tuli kaikille hakematta.

Yö oli vielä pilkkosen pimeä, kun uneeni alkoi tunkeutua matala ääni: ”*Eendume domomufitu de uya*.” ”Metsän urhot ovat tulleet.” Tummaa yötaivasta vasten erotin paaluaidan ulkopuolella mustia päitä ja pyssynpiippuja ympäriinsä. Päällikkö, nyt asepuvussa kullanväri-

sine tähtineen, ja kolme miestä tulivat luoksemme. Kukaan ei ilmaissut nimeään. Kuitenkin Anneliina tunnisti yhden heistä lapsuutensa leikkitoveriksi. Istuuduimme nuotion ympärille, sissit kuitenkin sen verran loitommalle, ettemme nähneet heidän kasvojaan hyvin. Vaihdoimme kuulumisia. Lopuksi oli minun vuoroni. Kerroin heille jotain pitkästä oleskelustani täällä ja mihin olin päätynyt seuratessani politiikan kehitystä. He olivat jo ehtineet hämmästellä minun valkoisen heidän luokseen tuloa. Keskustelu pysyi koko ajan jäykän virallisena ja kovin varovaisen tuntuisena. Oli tunne, että he olivat joka hetki valmiina joko pakoon tai hyökkäykseen. Yksi sisseistä virkkoi lopuksi: ”Päivä koittaa, lähtekäämme täältä.” Puristimme toistemme käsiä äänettöminä. Sitten he nostivat aseensa paaluaidan nojasta ja kävelivät yön pimeyteen. Menimme vielä nukkumaan.

Oli jo aivan valoisaa, kun heräsin uudelleen. Saimme aamiaiseksi lihan, joka vielä oli jäljellä vuohestamme. Palanpainikkeeksi joimme olutta talonväen kanssa. Petuelin suuri vesipullo täytettiin oluella matkaamme varten. Aloimme hyvästellä talonväkeä. Haufiku saattoi meitä pellon laitaan. Päivä poltti jo kuumana niskaa. Koska tiesin vievän jonkun aikaa, ennen kuin kipeät jalat vertyisivät kävelystä ja kipu lakkaisi, olin niellyt pari särkytablettia. Se osoittautui oivaksi keinoksi. Taivalsimme tyytyväisenä tietämme. Niissä paikoin, missä polku oli riittävän kovaa, miehet yrittivät kuljettaa meitä naisia pyörän tangolla, heillähän ei ollut tavaroita niin kuin tulomatkalla.

Olimme jo kulkeneet kauas, kun erään mutkan takaa pyyhälsi meitä vastaan Swapon sissi polkupyörällään. Hän ei hiljentänyt vauhtiaan, mutta viittasi meille merkiksi, että tie on selvä. Ymmärsimme hänet Haufikun lähettämäksi. Huomatessamme edessämme taloja, poikkesimme tieltä kiertäen kylän. Enimmäkseen vain hiljaisuus seurasi meitä. Paikoitellen kasvoi suuria puita täynnä makeita eembe-hedelmiä. En pidä makeasta, mutta hedelmäsokeri piristi. Makea aiheutti janoa, ja joimme olutta. Yhtäkkiä tunsin voivani pa-

hoin ja annoin ylen. Syy pahoinvointiin oli ilmeinen: makeat marjat ja keskipäivän kuumuudessa käynyt olut. Eväskorin pohjalta löytyi sinne unohtunut pieni kalapurkki, josta saimme hieman suolaa.

Tuli pimeä, mutta edelleen yritimme ajaa pyörillä polun ollessa tarpeeksi kova. Ylitimme pari syvää laaksoa lumpeen tuoksussa kahlaten. Polkuja risteili tiheässä ja välillä lähdimme harhaan. Eräässä kylässä jouduimme kysymään tietä humalaiselta miesporukalta. Vedin anorakin hupun pääni yli ja kädet hihan peittoon sormenpäitä myöten. Olin kiitollinen farkkumuodille, joka peittää varpaatkin leveillä ja turhan pitkillä lahkeillaan.

Puoli kolme yöllä melkein törmäsimme raja-aitaan. Kiipesimme nopeasti sen yli nostaen pyörät samaa tietä. Tunsimme helpotusta. Olimme kaukana paikasta, jossa menomatkalla olimme ylittäneet rajan. Aikamme rajaa seurattuamme pääsimme lähtöpaikkaamme ja tielle, jota pitkin viiletimme kohti Ihulan kotia. Kun matkan jännitys oli takanapäin, minuakin alkoi armottomasti nukuttaa. Tasan neljältä saavuimme Ihulan kotiin. Ihula herätti äitinsä, joka pian hääräili onnellisena paluustamme ja kiidätti teetä ja leipää tarjolle.

Kuulin unen läpi, kun aamun sarastaessa emäntä herätti Anneliinan, jotta hän ehtisi kahdeksaksi työhönsä koululle. Jatkoin nukkumista puolipäivään saakka. Ihmettelimme, että taisi matkaa tullessakin kertyä yli kahdeksankymmentä kilometriä. Paluumatkalla olimme viipyneet kahdeksantoista tuntia, vain kolme tuntia vähemmän kuin mennessä, vaikka olimme väliin päässeet ajamaan pyörällä pitkiäkin matkoja.

Illansuussa Anneliina tuli hakemaan minua autolla. Lyhyen ajon jälkeen saavuimme Anneliinan vanhempien kotiin niin, ettei tietääksemme kukaan kyläläisistä nähnyt meitä. Ystäväni oli jo ehtinyt kertoa isälleen kirkkoherralle matkastamme. Tuon vanhan papin kasvot olivat pelkkää hyväntahtoista naurua pyytäessäni anteeksi salaa lähtöämme. ”Oli hyvä, ettette hyvästelleet minua, sillä en olisi millään voinut suostua lähtöönne matkan vaarallisuuden tähden, enkä sitä paitsi olisi ikinä uskonut sinun valkoisen naisen pystyvän

kulkemaan jalkaisin niin pitkää matkaa." Tuntui kuin olisi saanut synninpäästön.

Koko seuraavankin päivän nukuin, ja vähitellen alkoi ruokakin maistua. Perjantaiaamuna sonnustauduimme taas matkaan, sillä minun oli määrä palata kotiin illaksi päivystysvuoroni alkaessa sairaalassa. Anneliina lähti mukaani osallistuakseen Onandjokwella partiojohtajien kokoukseen. Tulimme liftaamalla useassa autossa. Sairaalan traktori sattui olemaan sopivasti Engelan tienhaarassa rahdinkuljetusmatkalla. Laaksossamme on paljon vettä ja siitä pääsee yli vain traktorilla tai kahlaamalla.

Työtoverini ihailivat hienoa rusketustani, mutta poikani Hafeni yksin huomasi minun laihtuneen. Kukaan ei aavistanut mitään retkistäni, vaan olettivat minun viettäneen kiltisti lomaviikkoni ystäväni luona. Itse tunnen edelleenkin syvää tyydytystä suorittamastamme matkasta. Iloa siitä, että sain tavata ihmisiä, joihin ei muuten saa yhteyttä ja tehdä jotakin heidän hyväkseen. Sain kokea vaaran kihelmöivän jännityksen, yön ainutlaatuisen rikkumattoman tunnelman. Kaupanpäällisiksi sain nähdä ja kokea Afrikan vielä turmeltumatonta luontoa. Jumalan konkreettinen johdatus ja varjellus matkan aikana lisäsi uskon turvallisuutta. Se oli todella matka, jota en tule koskaan unohtamaan.

Tien viitoittaja

Mikko Juva Pekka Peltolan ja Iina Soirin haastattelemana

Mikko Juva on toiminut mm. arkkipiispana, professorina ja Helsingin Yliopiston rehtorina sekä Suomen Lähetysseuran, Luterilaisen maailmanliiton ja Suomi-Namibia-Seuran puheenjohtajana.

24.11.1995 tehty englanninkielinen haastattelu on julkaistu Iina Soirin ja Pekka Peltolan kirjassa Finland and National Liberation in Southern Africa, Stockholm 1999. Tekijöiden luvalla haastattelu julkaistaan nyt suomeksi, suomennos Olle Eriksson. Joitakin tämän kirjan kannalta vähemmän olennaisia asioita on jätetty suomentamatta.

Pekka Peltola: Arkkipiispa Mikko Juva, voisitteko kuvailla missä ominaisuudessa olette olleet tekemisissä eteläisen Afrikan itsenäisyyspyrkimysten kanssa?

Mikko Juva: Ensimmäisen kerran olin yhteydessä itsenäisyysliikkeeseen jo vuonna 1961. Tämä tapahtui aikana, jolloin Afrikka oli poliittisesti herännyt. Sharpevillen ja Kongon tapahtumat aiheuttivat hämmennystä Suomen Lähetysseuran johtokunnassa. Olin siihen aikaan johtokunnan puheenjohtaja. Esitin johtokunnalle, että tässä tilanteessa emme voi pelkästään luottaa lähetystyöntekijöidemme raportteihin, jotka saattavat olla harhaanjohtavia. Olisiko johtokunnan lähetettävä pari edustajaa Lounais-Afrikkaan analysoimaan tilannetta siellä? Näin päätettiin ja niin minä johtokunnan puheenjohtajana ja pastori Aleksi Vallisaari johtokunnan sihteerinä matkustimme Lounais-Afrikkaan ja vietimme siellä seitsemän viikkoa. Isäntinämme olivat Ambokavangon kirkon silloinen joh-

taja Alpo Hukka ja hänen kakkosmiehensä, pastori Leonard Auala, josta myöhemmin tuli kirkon ensimmäinen piispa.

Siellä minulle kerrottiin, että uusi poliittinen liike, Swapo, oli aiheuttanut levottomuutta lähetystyöntekijöiden keskuudessa. Liikkeeseen kuuluva aseistettu ryhmä oli mennyt tapaamaan erästä lähetystyöntekijää ja uhannut häntä, mutta mitään väkivaltaa ei tehty. Heillä oli joitakin vaatimuksia, jotka he myöhemmin esittivät kirjallisesti myös pastori Hukalle. Suomen Lähetysseuraa syytettiin monesta asiasta. Jotkut syytökset olivat aiheellisia. Toiset, sanokaamme nyt näin, johtuivat esittäjien puutteellisista tiedoista.

Lähetystyöntekijöiden keskuudessa oli vallalla käsitys, että tässä oli lähinnä kysymys ulkopuolisesta propagandasta, eivätkä he pystyneet erottamaan olennaista epäolennaisesta. Kerroin heille, että ehkä olette sikäli oikeassa, että afrikkalaiset eivät vielä ole valmiit ottamaan vastuuta, mutta tulevaisuus on ehdottomasti niiden käsissä, jotka haluavat kansojensa itsenäisyyttä. Suhtautukaa tähän liikkeeseen vakavasti älkääkä arvostelko sitä sen tämänhetkisen tason ja merkityksen perusteella. Uskon, että johtokunnan puheenjohtajan sanoilla oli vaikutuksensa, ja työstimme joitakin ohjeistuksia. Yhtenä periaatteena oli, että ulkopuolisena järjestönä Lähetysseura ei voi aktiivisesti puuttua politiikkaan. Toiseksi, meidän oli tarkkaan seurattava mitä maan väestön keskuudessa tapahtuu. Niin pian kuin liikkeellä on todesta otettava johto, meidän tulee pitää siihen yhteyttä ja neuvotella sen kanssa.

En kyseenalaistanut Alpo Hukan arvioita, sillä hän tunsi minua paremmin kansan ja tilanteen, mutta neuvoin häntä olemaan kiinnittämättä suurta huomiota saamiensa kirjeitten karkeaan kieleen. Yritin saada yhteyttä Swapon edustajiin, mutta he välttelivät minua. He ilmeisesti arvelivat, että Lähetysseuraan ei voinut luottaa, ja siinä he saattoivat olla oikeassa. Tapasin Ambomaalla joitakin Swapon rivijäseniä, joilta kysyin yksinkertaisesti, miten he voivat jättää ja kehottaa muita jättämään koulutuksensa liittyäkseen toisinajattelijoihin Namibian ulkopuolella. He sanoivat, että tämä oli

hyvin vakava kysymys, mutta ymmärsin, että he eivät halunneet tuntemattomalle selittää asiaa tarkemmin, ja niin yhteydenpitoni tällä matkalla jäi hyvin pinnalliseksi.

PP: Käsitykseni on, että Te jo hyvin varhain omaksuitte tämän kannan itsenäisyysliikkeen ymmärtämiseksi. Olitte siinä useita vuosia edellä muita.

MJ: Tämä on totta. Yhtenä tekijänä oli se, että olin toiminut kansainvälisen kristillisen ylioppilasliikkeen (*World Student Christian Federation*) johtoryhmässä. Euroopan ja Amerikan opiskelijat ja heidän johtajansa tapasivat Aasian ja Afrikan opiskelijoita ja heidän johtajiaan. Kuulimme Aasian itsenäisyysliikkeiden saavutuksista – Indonesia oli muistaakseni tuolloin jo itsenäinen – ja he olivat osallistuneet sissisotaan siirtomaavaltoja vastaan. Olin vakuuttunut siitä, että näillä kansoilla oli sama oikeus vapauteen kuin meillä suomalaisilla. Taistelussa vapauden puolesta he olivat valmiit liittoutumaan jokaisen kanssa, joka oli valmis auttamaan heitä.

Ja vaikka omat käsitykseni suomalaisesta kommunismista olivat kielteiset – johtuen perhetaustastani ja sodanaikaisista kokemuksistani – ja mielipiteeni oli, että kommunismilla ei ollut Suomelle mitään annettavaa, niin sillä saattaisi olla merkitystä nouseville kansoille. Siinä mielessä seurasin kristillisen ylioppilasliikkeen yleistä suuntausta. Joissakin maissa ja tietyissä esikapitalistissa yhteiskunnissa sosialismi saattoi olla nopein tie kansakunnan kehittymiseen ja itsenäistymiseen. Tämä oli taustani, kun lähdin Lounais-Afrikkaan. Minulla ei myöskään ollut samaa rasitetta kuin joillakin lähetystyöntekijöillä, jotka Raamattuun vedoten sanoivat, että tässä oli nyt Ilmestyskirjan peto ja eikö se, mitä Swapo puhuu, ole aivan kuin Raamatun viimeisessä kirjassa mainitun paholaisen teoista.

PP: Siihen aikaan, kun kävitte Lounais-Afrikassa, oli ulkomailla vastaliikkeen johtaja Nujoma ja muutama muu. Ambomaalla Toivo ya Toivo toimi liikkeen varsinaisena johtajana. Oliko suomalaisten lähetystyöntekijöiden joukossa ketään, jolla oli sama käsitys kuin teillä?

MJ: Lähinnä Aarne Hartikainen. Mikko Ihamäki oli siihen aikaan Etelä-Afrikassa kieltä (afrikaansia) opiskelemassa.

Iina Soiri: Miten laaja kannatus Ambomaalla Swapolla tuohon aikaan oli? Tapasitteko useita swapolaisia?

MJ: Siihen en osaa vastausta antaa. Tilanne oli sen verran arkaluontoinen, että Etelä-Afrikan hallinnon edustaja tuli Ambomaalle ja kutsui kaikki päälliköt ja kuninkaat koolle. Olen maininnut tuosta tapahtumasta kirjassani. Hän sanoi, että maahan on tullut joitakin käärmeitä. Oli hyvin dramaattista istua siinä varjossa muiden valkoisten kanssa, mustien ihmisten istuessa auringon paisteessa hiljaisina. Siinä näki selvästi, että kansan perinteiset johtajat, kuninkaat ja päälliköt ja heidän apulaisensa suhtautuivat hyvin lojaalisti Etelä-Afrikan hallintojohtajaan.

Mutta nuorison ja erityisesti pienen opiskelijaryhmän – keskikoulun, opettajaseminaarin ja pappisseminaarin opiskelijoiden, muita koulujahan siellä ei ollut – keskuudessa oli hyvin aktiivisia ja henkisesti valveutuneita henkilöitä. Heidän suomalaisilla opettajillaan oli mahdollisuus keskustella heidän kanssaan historiasta ja yhteiskunnasta. Luulen kirjassani maininneeni, että todennäköisesti olin ensimmäinen valkoinen henkilö, joka pappisopiskelijoille luennoi kommunismista. Tarvitaan perustietoutta, jotta pystytään keskustelemaan myös poliittisesti eri mieltä olevan henkilön kanssa. Yritin antaa tasapuolisen kuvan kommunismista, sen päämääristä ja pyrkimyksistä ja siihen kohdistuvasta kristillisen teologian pohjalta tapahtuvasta arvostelusta. Opiskeleva nuoriso sai ainakin vähän kuulla siitä, mitä maailmalla tapahtuu.

IS: Mutta miten avoimesti teologian opiskelijat ja seurakuntien työntekijät osoittivat kannattavansa itsenäisyysaatetta? Leonard Aualasta kertovan kirjan ”*Mustan Namibian Paimen*” mukaan hän ainakin alkuun tuntui olevan hyvin varautunut.

MJ: Niin hän oli. Tapasin Aualan ensimmäisen kerran hänen vieraillessaan Suomessa ensimmäisenä Ambokavangon kirkon edustajana. Kuulin myöhemmin, että paikallinen eteläafrikkalainen hal-

lintojohtaja oli vakavasti varoittanut häntä olemaan sanomatta mitään kielteistä Lounais-Afrikasta. Tämä tapahtui muistaakseni vuonna 1959, kaksi vuotta ennen vierailuani Ambomaalle.

Keskustelin hänen kanssaan ja kerroin hänelle täällä Suomessa avoimesti ja turvallisesti, että Suomi oli satojen vuosien ajan ulkomaisen vallan alla, ensin ruotsalaisten ja sitten venäläisten vallan alla, mutta kun aika oli kypsä, koulutuksemme taso oli noussut ja sopiva historian hetki tuli, me saatoimme julistautua itsenäiseksi. Ja että olen varma, että joskus tulevaisuudessa sinun maasi suhteen käy samoin. Ja että jokainen joka kouluttaa lounaisafrikkalaisia – Namibiaa ei mainittu, koska silloin ei Namibiaa vielä ollut, puhuin ambolaisista – toimii paitsi Jumalan valtakunnan hyväksi mutta myös tulevan itsenäisen Lounais-Afrikan hyväksi. Puhuin tällaisin yleisin ideologisin termein, mutta Auala oli kauhuissaan. Ymmärsin hänen reaktionsa vasta myöhemmin kuultuani millaisia neuvoja hän oli saanut. Hän varmaan ajatteli, että nyt tämä mies, tämä hyvä suomalainen mies, johtokunnan puheenjohtaja sanoo jotakin, mitä hän ei ymmärrä, eikä tiedä, mitä hän minulta vaatii. En voi puhua, en voi vastata, minun on oltava hiljaa. Huomasin hänen olevan stressaantunut, emmekä jatkaneet keskustelua tästä aiheesta.

Kohtasin ensimmäisen Namibian itsenäisyyskysymyksen, enkä missään tapauksessa ajatellut kapinan mahdollisuutta. Olisin kauhuissani, jos jotakin tällaista tulkintaa esiintyisi. Historian tutkijana tiesin kuitenkin jotakin kansakuntien kehittymisestä. Mielestäni oli aiheellista kertoa Aualalle, että hänen ei tarvinnut peläten miettiä tulossa olevaa itsenäistymistä. Kukaan ei sanonut, että aika oli nyt, vaan että se oli tulossa.

PP: Tiedämme, että Auala oli rohkea mies, olihan hän ensimmäinen, joka virallisella tasolla avoimesti vastusti hallitusta.

MJ: Se on totta, mutta se tapahtui yhdeksän vuotta myöhemmin. Noitten vuosien aikana Auala valittiin Luterilaisen maailmanliiton (LML) eksekutiivikomiteaan, Afrikan toisena edustajana. Hän matkusti vuosittain jonnekin Eurooppaan, Aasiaan tai Afrikkaan ja oppi

koko ajan uutta. Hän ei puhunut paljon, mutta seurasi asioita valppaasti. Hän tuli tilanteeseen, jossa afrikkalainen oli tasavertainen eurooppalaisten kanssa ja oppi tapamme keskustella asioista. Hän oppi sen, että me emme ole jumalia, emme baaseja, pomoja, kuten valkoiset Lounais- ja Etelä-Afrikassa. Ilman tuota kokemusta en usko, että hänellä olisi ollut riittävää rohkeutta. Ajatus ns. Avoimen kirjeen laatimiseksi ei ollut hänen omansa. Ajatus lienee tullut radikaalien opiskelijoiden taholta, mutta hän oli valmis kantamaan vastuun, ja se tuli Vorsterille suurena shokkina.

PP: Teillä oli siis jo vuonna 1959 käsitys, että Etelä-Afrikka tulevaisuudessa olisi vapaa maa.

MJ: Kyllä, mutta sehän ei ollut mitenkään tavatonta, se perustui ymmärrykseeni historian kulusta. Toisena lähtökohtana olivat tietenkin keskustelut, joita käytiin kristillisessä ylioppilasliikkeessä.

PP: Tämähän johti seuraavina vuosina ristiriitaan Lähetysseurassa. Mutta Te selvisitte siitä voittajana.

MJ: Tämä tapahtui vaiheessa, jolloin en enää ollut mukana kansainvälisessä ylioppilasliikkeessä vaan LML:n puitteissa. Olin tämän elimen teologisen komission puheenjohtaja. Siinä ominaisuudessa osallistuin eksekutiivikomitean kokouksiin, joten tapasin Aualan ja muut komitean jäsenet vuosittain. Tuolloin rotukysymys oli ajankohtainen. Osaksi se lähti Amerikan tilanteesta, osaksi Afrikan viimeisistä siirtomaista. Etelä-Afrikan ja Lounais-Afrikan/Namibian mustat kirkot pyysivät maailmanliittoa puhumaan maittensa valkoisille jäsenkirkoille. Tässä vaiheessa totesin, että SLS:n johtokunnassa oli hyvin takapajuisia ajatuksia. Ajattelin, että nyt meidän täytyy ottaa asiaan hyvin selkeä kanta. Toisaalta emme voi puuttua Ambomaalla tehtäviin päätöksiin, ihmisten siellä pitää itsensä päättää asioistaan. Me emme voi Suomesta käsin antaa heille ohjeita, mutta me voimme tukea heitä selkeillä kannanotoilla. Täten ehdotin, että me suorasti ja selkeästi tuomitsisimme apartheidin – selkeästi sanoen, että rotuerottelu on syntiä, joka on tuomittava.

Jotkut johtokunnan jäsenet olivat kuitenkin sitä mieltä, että erot-

telu ei ole syntiä, vaan että se tietyssä historian vaiheessa on paras tapa ehkäistä kitkaa ja taistelua. He korostivat, että erillään ollessakin voidaan olla samanveroisia. Sanoin, että tämä ei tässä tilanteessa riitä, sillä juuri näin apartheidin puolestapuhujat sanovat. Hävisin ja sanoin eroavani, en voi toimia puheenjohtajana johtokunnassa, joka hyväksyy erottelun samanveroisuutena.

Lähetysseuran johtaja, Olavi Vuorela, oli samaa mieltä kanssani. Hän otti välittömästi yhteyttä juuri arkkipiispaksi valittuun Martti Simojokeen. Simojoki oli johtokunnan jäsen, mutta ei ollut läsnä, kun tämä keskustelu käytiin. Simojoki ja Vuorela tekivät sitten esityksen, joka pelasti jokaisen kasvojen menetykseltä, mutta joka käytännössä tuomitsi erottelun siinä muodossa kuin apartheid sitä sovelsi. Joten lopulta voitin ja saatoin perua eronpyyntöni ja jatkaa.

PP: Tässä oli kysymys Lähetysseuran sisäisestä konfliktista. Mikä oli Suomen hallituksen kanta? Kekkonen oli tuolloin presidenttinä, mutta vasta kymmenisen vuotta myöhemmin Suomen hallitus otti myönteisen kannan suhteessaan itsenäisyysliikkeisiin.

MJ: Tarkkaan ottaen minä en ottanut kantaa itsenäisyysliikkeiden tukemiseksi. Minä halusin tukea Afrikan kirkkoja. Kyse oli minun osaltani kirkkopolitiikasta, ei kansainvälisestä valtapolitiikasta. En siis ottanut yhteyttä ulkoministeriöön, eikä sieltä otettu yhteyttä minuun. Oletan, että siellä katsottiin, että tässä on kysymys kirkkojen välisistä ja teologisista asioista, eikä siellä puututa meidän asioihimme niin kauan kuin me emme puutu heidän toimialaansa. Monet muut kirkot olivat jo tuominneet apartheidin, siinä emme olleet ensimmäisiä.

IS: Tämä kanta tuli esille myös Suomen esiintyessä YK:ssa.

MJ: Aivan, mutta tässä liikuttiin hyvin yleisellä mielipidetasolla, länsimaisen yleisen valveutuneisuuden tasolla, niin kauan kuin ei tarvinnut puuttua taloudellisiin tai poliittisiin intresseihin.

PP: 1960-luvun alkuvuosina Te yhdessä Olavi Vuorelan kanssa suhtauduitte myönteisesti Swapoon ja autoitte myös Nujomaa henkilökohtaisesti. Miten se tapahtui?

MJ: Nujoma tuli Suomeen. En nyt muista minä vuonna, mutta Vuorela ehdotti asiaa ja hänen kutsumistaan henkilökohtaisena vieraanamme. Vuorela oli hyvin varovainen ja katsoi, ettei matkaa voi kustantaa Lähetysseuran varoilla, jotka hurskaat ihmiset olivat antaneet lähetystyössä käytettäviksi. Niin me saimme kokoon muutaman tuhat markkaa, Vuorela maksoi osan ja minä osan. Joku muukin siihen osallistui, ja niin ostimme Nujomalle lipun Suomeen ja takaisin. Kun Alpo Hukka Ambomaalla kuuli asiasta, hän kirjoitti poikkeuksellisen terävän kirjeen – hän oli rohkea myös arvostellessaan esimiehiään – sanoen, että ”olette tehneet väärän päätöksen”. Hänen perustelunsa olivat lähinnä, että Lähetysseura ei voi hyväksyä ja tukea Swapoa, joka oli ryhtynyt sissisotaan.

Tässä suhteessa olimme eri mieltä. Totesin, että jos työntekijämme Ambomaalla ovat varovaisia, he ovat siihen oikeutettuja. Mutta meillä Suomessa ei ole mitään vaaraa ja jos me hieman tuemme Nujomaa, se auttaa häntä poliittisella kentällä. En muista tarkkaan, mitä ajattelin, mutta näin myöhemmin voin väittää, että itsenäisyys oli tulossa ja jos me pyrimme vastustamaan siihen pyrkiviä voimia, niin olemme väärässä. Muistan sanoneeni, että Lähetysseurana emme voi kannattaa aseellista toimintaa, mutta muuten, esimerkiksi opetuksen ja koulutuksen kautta voimme vaikuttaa. Uskon, että autoimme Nujomaa yhteyksien solmimisessa ulkoministeriöön ja täten tuimme häntä henkilökohtaisesti. Emme halunneet puhua hänen puolestaan, vaan antaa hänelle mahdollisuuden puhua omasta puolestaan.

PP: Olette myös maininneet, että tällainen tuki oli tärkeä myös kun Swapon Emil Appolus tuli Suomeen. Muistan, että hän tuli yhdessä Andreas Shipangan kanssa, tapasin heidät radiotoimittajana. Hän tuomitsi Suomen kirkon siitä, ettei se kritisoinut Ambomaalla apartheidhallitusta, kuten anglikaaninen kirkko teki. Muistelen, että kirkko puolustautui sanomalla, että tämä ei ole sen tehtävä, mutta että Te ja muutamat muut ovat toimineet apartheidia vastaan. Myös lähetystyöntekijöillä oli ehkä vielä tuolloin eri käsi-

tys kuin Teillä. Muutos lienee tapahtunut vuosien 1965–66 paikkeilla. Oliko näin?

MJ: Tuohon aikaan osallistuin myös valtiolliseen politiikkaan, olin erään poliittisen puolueen puheenjohtaja. Olin hieman pettynyt hänen (Appoluksen) lausuntoonsa. Hän saattoi olla jossain määrin oikeassa, mutta käsitykseni oli, että lähetystyöntekijöillä alkoi olla selkeä kanta. Ihamäki ja Hartikainen olivat siellä, olin käynyt kirjeenvaihtoa heidän kanssaan, ja mielestäni Appolus ei ollut reilu. Lähetin kirjeen *Sosiaalidemokraattiin*, mutta en muista kaikkia yksityiskohtia. Vaikka arvostelin Appolusta, olin hänen kanssaan samaa mieltä siitä, että periaatteessa työntekijöidemme tulisi kaikin tavoin vastustaa apartheidia. Tästä sukeutui keskustelua Suomen lehdistössä. Vaikka tuomitsin Appoluksen kannan, olin sitä mieltä, että Swapolla on oikeus puhua puolestaan.

PP: Muistan hyvin keskustelun, joka oli tärkeä, kuten sanoitte. Ehkä oli helpompaa hyväksyä passiivisuutta ja puolustaa lähetystyöntekijöitä, kun heitä arvosteltiin. Puolustitte heitä, mutta samalla sanoitte, että on tärkeää, että ambolaisten taistelua tuetaan.

MJ: Näihin aikoihin lähetystyöntekijöidemme johto alkoi esiintyä aktiivisesti luopuen passiivisesta tarkkailijan roolista. Lähettikunnassa samoin kuin Ambokavangon kirkossa tapahtui mielipiteiden muutosta, emmekä pystyneet seuraaman tilannetta kovin hyvin Suomesta käsin. Mutta ilmeisesti tämä tapahtui niihin aikoihin, kun Hukka oli lähtenyt – Hukka oli Jumalaa pelkääväinen mies, erinomainen ihminen, mutta ehkä hän ei ymmärtänyt, että ajan henki oli muuttunut – kun taas Ihamäki katsoi tulevaisuuteen.

IS: Muutos siis tapahtui, kun uudet henkilöt astuivat remmiin?

MJ: Aivan. Mutta jo Hartikainen oli ensimmäisenä lähetystyöntekijänä liittynyt Swapon jäseneksi. Hän kävi Suomessa ja palasi jälleen Ambomaalle.

PP: Mainitsette sen tässä (kirjassanne). Hän sanoi pitävänsä yhteyttä Toivo ya Toivoon.

MJ: Aivan, ja hän oli myös kiusaantunut minun ja Appoluksen

välisestä vastakkainasettelusta ja oli ehdottomasti sitä mieltä, että Appolus oli mennyt liian pitkälle.

PP: Vähän väliä käytiin keskustelua kirkon suhtautumisesta Swapoon. Muistan myös, miten 1980-luvulla, Toivo ya Toivon vapauduttua vankilasta, hän Suomen-vierailullaan arvosteli Suomen kirkkoa tavalla, joka ei siinä tilanteessa ollut reilu. Ehkä myös lehdistö, erityisesti iltapäivälehdistö, paisutteli asiaa. Keskustelimme asiasta Suomessa olevien swapolaisten kanssa.

MJ: Tiedätte varmaan, että LML maksoi Toivo ya Toivon puolustuksen kulut. Tämä elin otti tuohon aikaan selkeämmän kannan Swapoon kuin SLS.

PP: Tunnen Toivo ya Toivon melko hyvin ja tiedän varmasti, että hänellä ei tunnu olevan kaunaa kirkkoa kohtaan. Hän ei muuten ollut suomalaisten lähetystyöntekijöiden kouluttama vaan sai koulutuksensa Odibossa, anglikaanien koulussa. (Suomentajan huomautus: Toivo ya Toivo kävi myös Ongwedivan poikakoulua isäni Birger Erikssonin oppilaana. Sen jälkeen hän lähti Odiboon. Käydessään Genevessä sen jälkeen, kun oli vapautunut ensi kerran vankilasta, hän sanoi minulle pitäneensä pahana sitä, että isäni opetti afrikaansia eikä englantia.)

IS: Ehkä tällainen kritiikki kuuluu itsenäisyysliikkeen ideologiseen retoriikkaan.

PP: Aivan, ehkä lause sisältyi kirjoitettuun puheeseen ja suomalainen lehdistö teki siitä turhan suuren numeron. Olemme nyt keskustelleet roolistanne, joka 1960-luvulla oli erittäin merkittävä. Olen todella hämmästynyt siitä, millainen avantgardisti olitte. 1970-luvulla teidän mielipiteenne ja käsityksenne olivat jo laajemmin omaksuttuja, ei vain Suomessa vaikutuksestanne, vaan myös kansainvälisesti. Toimitte pitkään LML:n yhteyksissä. Sielläkin oli monenlaisia ristiriitoja.

MJ: Totta. Suurin kysymys oli taloudellisen tuen antaminen itsenäisyysliikkeille. *Kotimaa*-lehti kysyi mielipidettäni kun Kirkkojen maailmanneuvosto (KMN) perusti rasisminvastaisen erityisrahas-

ton. Yksinkertaistettuna sanoin, että rasismi on syntiä ja syntiä on vastustettava, on tuettava niitä, jotka vastustavat syntiä. Lausumaani tulkittiin tueksi aseelliselle taistelulle rasismia vastaan, mutta tätä en tarkoittanut. Minua arvosteltiin lähinnä saksalaisessa lehdistössä.

Mielipiteeni olivat linjassa LML:n maailmanpalveluyksikön kanssa, jonka ohjenuorana oli, että kun ihmiset tarvitsevat apua, on poliittiset, uskonnolliset ja sosiaaliset erimielisyydet jätettävä sivuun. Siten esim. Mosambikissa, missä välitimme apua vapautetuille alueille itsenäisyysliikkeen organisaation kautta, olimme tarkkoja siitä, että emme anna rahaa aseiden hankkimiseen. Toki tiesimme, että itsenäisyysliikkeen saadessa apua kirjoihin, se voi käyttää muita rahoja aseisiin. Bruno Muetzelfeldt, joka johti operaatiota, ei suinkaan ollut naiivi.

PP: Kirjanne mukaan myös LML:ssa oli mielipideristiriitoja kovan linjan anti-imperialismin ja pehmeämmän itsenäisyysliikkeitten tukijoiden välillä.

MJ: Pitää paikkansa. Yliopistoissa oli monia poliittisesti voimakkaasti vasemmalle suuntautuneita ja samoin kirkossa, erityisesti nuoremman papiston ja akateemisten opettajien keskuudessa. Yritin ylläpitää tasapainoa, sillä Luterilainen maailmanliitto ei voi mennä jäsenkirkkojaan pitemmälle. En usko, että ristiriita vaikutti suuresti suhtautumiseemme itsenäisyysliikkeitä kohtaan, sillä selkeäksi käytännöksi oli muodostunut antaa apua sinne, missä sitä tarvittiin, pidättäytyä sotilaallisen tuen antamisesta ja painostaa apartheidia harjoittavia.

IS: Palataksemme Suomeen, miten tärkeänä pidätte kirkon mahdollisuuksia vaikuttaa suomalaisen politiikan suhtautumiseen itsenäisyysliikkeisiin?

MJ: Suurimman osan 1970-lukua olin yliopistossa, enkä siten osallistunut kirkon toiminnan ja kantojen määrittelemiseen. Olin tosin kirkolliskokouksen ja kirkon ulkomaanasiain neuvoston jäsen. Kirkolliskokousta johti Martti Simojoki ja ulkomaanasioita käytännös-

sä Ahti Auranen. Auranen vastusti avustusten antamista kaikille järjestöille, joilla oli vähänkin tekemistä aseellisen taistelun kanssa. Myöhemmin arkkipiispana toimiessani kohtasin vielä tätä voimakasta vastustusta Ahti Aurasen ja hänen jälkeensä Pentti Viidan taholta. He noudattivat johdonmukaisesti periaatetta, että Kirkon ulkomaanavulle annettuja varoja ei saa käyttää apartheidin vastaiseen taisteluun.

En julkisuudessa ottanut esille mielipide-eroavaisuuksiamme enkä kirjoittanut niistä mitään. Se oli kirkon sisäinen asia ja arkkipiispana en katsonut hyväksi ryhtyä julkisesti arvostelemaan alaisuudessani toimivia työntekijöitä. Se olisi vahingollista. Arkkipiispana kohtasin ne kirkossa toimivat ryhmät, jotka tiesivät oikeutensa ja paikkansa ja saattoivat vastustaa myös arkkipiispaa. Kirkon ulkomaanapu ei siten koskaan antanut tukea KMN:n rasisminvastaiselle toiminnalle, lukuun ottamatta pientä avustusta Australian alkuperäisväestölle.

IS: Oliko kirkon kannanotoilla mitään vaikutusta viralliseen ulkopolitiikkaan?

MJ: En usko että sillä oli, sillä vielä 1980-luvun puolivälissä, kun arkkipiispa arvosteli valtion pakolaisiin kohdistuvia toimenpiteitä, ulkoministeri Väyrynen – jos muistan oikein – ihmetteli, miten presidentin nimittämä arkkipiispa saa arvostella hallituksen toimia. Tämä ristiriita jatkui, ja varhain 1990-luvulla jopa presidentti Koivisto tuli siihen mukaan. Kun arkkipiispa Vikström jossakin lehdistötilaisuudessa sanoi, että apartheid on syntiä, presidentti ironisesti kysyi, että jos se on syntiä, pitäisi tietää, miten sitä syntiä voi tehdä. Kimpaannuin tästä, olin ollut puheenjohtajana komiteassa, joka teki ehdotuksia kirkon kannaksi pakolaiskysymyksessä. Kun Vikström hyväksyi ehdotuksemme, arvostelin julkisesti Koivistoa melko voimakkain sanoin.

Sitä en tiedä, vaikuttiko tämä mitenkään hallituksen kantoihin. En usko että myöhemmin kukaan ulkoministeri olisi toistanut, mitä Väyrynen tuolloin sanoi. Uskon, että kirkko täten otti itselleen oi-

keuden ottaa kantaa myös arkaluontoisiin asioihin, teologisin perusteluin. Kirkolla on sama oikeus arvostella hallitusta kuin esim. työntekijäjärjestöillä.

IS: Miten sitten arvioitte sitä, että valtio ryhtyi antamaan tukea itsenäisyysliikkeille ja apartheidin vastaiselle taistelulle?

MJ: Epäilemättä yleinen mielipide vaikutti hallituksen kantaan, ja yleisen mielipiteen muokkaajana kirkolla oli osuutensa. Vaikka kirkko ei itse ole tehnyt paljoakaan, kirkko – joka perinteisesti on vanhoillinen tai ainakin sitä pidetään vanhoillisena – on auttanut valtiota muuttamaan kantaansa, etenkin kun vanhoillinen ja perinteinen instituutio puoltaa uudistumista ja muutosta.

PP: Aivan, olen toisessa haastattelussa sanonut, että 1980-luvun alussa ammattijärjestöjen ryhtyessä konkreettisiin toimenpiteisiin eteläisen Afrikan suhteen, me välittömästi ja etenkin Mikko Ihamäen kautta ryhdyimme käytännön yhteistyöhön luottaen siihen, että yhdessä saamme yleisen mielipiteen puolellemme. Ainakin siten, että kenenkään ole viisasta ryhtyä hyökkäämään kahden näin suurta seuraajakuntaa omaavan yhteisön kimppuun.

MJ: Olin sen verran lyhyen aikaa arkkipiispana, että en nähnyt muutosten tapahtuvan. Mutta vahva käsitykseni on, että maamme tärkeimmät kansanliikkeet – työväenliike ja kirkko – voivat yhdessä vaikuttaa voimakkaasti yleiseen mielipiteeseen ja pitkän päälle myös hallitukseen. Kun vertailen vasemmistoliikkeen ja kirkollisten organisaatioiden suhteita 1970-luvulla ja nyt, olisi hyödyllistä arvioida ja puolueettomasti tutkia, miten henkilökohtaiset suhteet näiden liikkeiden vaikuttajien välillä ovat kehittyneet, mitä ystävyyssuhteita on syntynyt ja vahvistunut ja miten julkiset lausunnot ovat muuttuneet. Uskon, että erityisesti vuosi 1980 oli käänteentekevä sisäisessä historiassamme.

PP: Kun näimme, miten voimme yhdessä toimia erityisesti Namibian suhteen, kukaan ei avoimesti ryhtynyt hyökkäämään näin laajapohjaista yhteistyötä vastaan. Niinpä meillä oli melko vapaat kädet emmekä kokeneet, että vastassa olisi ollut mitään ryhmitty-

mää, joka olisi puolustanut apartheidia. Tämä rohkaisi myös hallitusta tukemaan ja lisäämään tukeaan.

MJ: Uskon, että olette oikeassa. Pikemmin kuin kysyä, mitä vaikutusta kirkolla on ollut valtion toimenpiteisiin, pitäisi kysyä miten kirkon ja vasemmistoliikkeiden jäsenistö pystyi tällaiseen yhteistyöhön.

Esimerkiksi voisimme ottaa Suomi-Namibia-Seuran, Espoon Namibia-projektin ja useita muita. Kirkon ulkomaanavulla ja ammattijärjestöillä on yhteisiä toimikuntia. Tämä on aivan uutta. Vielä 1970-luvun alussa näin ei ollut, mutta 1980-luvulle siirryttäessä tämä oli jo tapahtunut.

Kun sanotte, että valtiolla tai hallituksella on ongelmansa, täytyy muistaa, että suomalainen yhteiskunta on melko lailla jakaantunut vasemmalle ja oikealle. Vasemmiston puolella kaikki kytkeytyy politiikkaan. Kaikki tärkeimmät vaikuttajat tällä puolella kuuluvat johonkin poliittiseen puolueeseen, sekä ammattijärjestöön ja vasemmiston kulttuuriliikkeeseen. Oikeiston puolella näin ei aina ole. Siellä poliitikot muodostavat oman ryhmänsä. Siellä on kulttuurijärjestöjä, yhdistyksiä, kristillisiä yhteisöjä. Oikeiston puolella mielipidevaikuttajat ovat vähemmässä määrin politiikassa mukana kuin vasemmiston puolella. Tämä ei tarkoita, että oikeisto ei olisi poliittisesti aktiivinen. Järjestäytyminen kuitenkin on erilaista. Kun tärkeissä asioissa vasemmisto ja oikeisto ovat kohdanneet, kirkolla on ollut merkittävä rooli. Näin voidaan sanoa.

PP: Tämä on merkityksellistä, myönnän sen.

IS: Kyllä, mutta olivatko yhteistyön perustelut samanlaiset vai oliko yhteistyöllä erilaiset päämäärät? Yhteistyö Namibian asialla johti ammattiyhdistysliikkeen ja kirkon laajempaan yhteyteen. Mutta oliko kysymyksessä yleinen trendi? Yhdistikö rasismi ja pakolaiskysymys meidät vai puhummeko me vain yhteistyöstä?

MJ: Tiedän jotakin näistä kehitysvaiheista puolellamme. Meidän on ennen kaikkea muistettava, että kehittyvää maailmaa kohtaan alettiin tuntea suurempaa mielenkiintoa. Huomasimme, että maail-

maa ei enää hallitse idän ja lännen välinen valtataistelu, kuten ennen toista maailmansotaa ja erityisesti sen jälkeen. Kirkossa todettiin, että maailmamme tulevaisuus riippuu suuresti siitä, miten me kohtelemme kehittyviä maita. Tämä on tärkeää, ei idän ja lännen konflikti.

Tästä puhuin silloin vuonna 1962. Silloin huomasimme, että olemme samalla puolella ja että ne, jotka tunnetasolla ovat itä–länsikonfliktin eri puolilla, voivat olla myös samalla puolella, kun kysymys pohjoisen ja etelän välisistä suhteista. Tämä on johtanut laajempaan yhteyteen. Kun puhun ystävistä ja vihollisista, en tarkoita, että meidän tulisi taistella vihollisia vastaan. Vihollisia ovat ne, jotka ovat sitä vastaan, minkä me koemme oikeaksi. Voimakkain vastustus kristillistä näkemystä vastaan tässä pohjoinen–etelä-suhteessa tuli vanhoillisen oikeiston puolelta. Liittolaiset olivat vasemmalla. Kansainväliset yhteydet ja uudet arvostukset johtivat siihen, että löysimme liittolaisia vasemmalta.

Tehtävä suoritettu

Martti Ahtisaari Pekka Peltolan ja Iina Soirin haastattelemana 29.1.1996

Presidentti Martti Ahtisaari oli Suomen ulkoministeriön ensimmäisiä kehitysyhteistyövirkailijoita ja on toiminut mm. suurlähettiläänä Tansaniassa, YK:n alipääsihteerinä ja pääsihteerin erityisenä edustajana Namibiassa, Suomen tasavallan presidenttinä ja useiden rauhansopimusten pääneuvottelijana.

24.11.1995 tehty englanninkielinen haastattelu on julkaistu Iina Soirin ja Pekka Peltolan kirjassa Finland and National Liberation in Southern Africa, Stockholm 1999. Tekijöiden luvalla haastattelu julkaistaan nyt suomeksi, suomennos Olle Eriksson.

Pekka Peltola: Heti alkuun haluaisimme keskustella kirjoituksestanne ”*Namibiasta Bosniaan*” (Kimmo Kiljusen toimittamassa kirjassa Suomalaisena YK:ssa, Gummerus 1994), jossa mainitsette kuusi tekijää, jotka 1970-luvun alkuvuosina vaikuttivat Suomen ulkomaansuhteiden kehitysyhteistyöpolitiikkaan. Nämä olivat vasemmistolaiset ylioppilasjärjestöt, liberaali suomenruotsalainen ajattelu, kristilliset arvot sekä vielä pohjoismainen viitekehys, YK:n rooli ja kaupalliset intressit. Siinä yhteydessä ette pohtineet eri tekijöiden keskinäistä painoarvoa. Voisitteko kenties nyt sanoa jotakin tästä?

Martti Ahtisaari: Sanoisin että kolme tai neljä ensin mainittua ovat ehdottomasti tärkeimmät. Poliittisten ryhmittymien ja erityisesti nuoriso- ja solidaarisuusryhmien mielenkiinto oli herännyt. Ruotsalainen kansanpuolue ja ruotsinkieliset puhujat olivat jo pitempään osoittaneet suurta kehitysyhteistyömyönteisyyttä, vaikka eivät ehkä niinkään osoittaneet haluaan tukea itsenäisyysliikkeitä,

mutta eivät vastustaneetkaan sitä. Sitten erityisesti Lähetysseura ja jotkut siinä aktiivisesti asialle lämmenneet henkilöt. Erityisesti ne, jotka olivat toimineet Tansaniassa tai Namibiassa ja siellä joutuneet tekemisiin vapautusliikkeitten jäsenien kanssa.

Kuulumisemme pohjoismaiseen viitekehykseen oli meille avuksi. Se antoi pontta asiaan myönteisesti suhtautuneille, sillä täällä oli paljon niitä, jotka kaihtoivat liian läheistä suhdetta vapautusliikkeisiin. Tukea annettiin kuitenkin vain humanitaarisen tai teknisen avun muodossa YK:n ja Afrikan yhtenäisyysjärjestön OAU:n tunnustamille itsenäisyysliikkeille. Muut mainitsemani perustelut eivät olleet niin merkittäviä. Kaupalliset intressit eivät olleet suuret, paitsi ehkä Etelä-Afrikan ja osaksi Namibian osalta, Namibiaa pidettiin potentiaalisesti vauraana maana.

Iina Soiri: YK oli jo tehnyt monta päätöstä apartheidin ja kolonialismin suhteen.

MA: Kyllä, tämä helpotti asiaa, kysymys oli lähinnä siitä, miten edetä YK:n hyväksymistä ohjelmista pitämään suoraa yhteyttä vapautusliikkeisiin.

PP: Kylmä sota vaikutti kaikkeen ulkopolitiikkaan myöhään 1980-luvulle saakka, ja Suomi oli osa tätä viitekehystä. Mikä merkitys tällä asetelmalla oli Suomen suhtautumiseen eteläisen Afrikan vapautusliikkeitä kohtaan?

MA: Jos katsotaan, minkä ryhmittymien kanssa olimme tekemisissä, niin osa kuului siihen yleiseurooppalaiseen kehykseen, joka oli luonteenomaista solidaarisuusliikkeille. Tarkoitan tällä niitä, jotka jo olivat aktiivisia myös läntisissä Euroopan maissa, eivät vain idässä, missä toiminta oli vähemmän organisoitua ja missä siltä puuttui se luonnollinen solidaarisuusaate, joka läntisessä Euroopassa vallitsi. Kirkon rooli oli merkittävä. Yhdysvalloissa tapasin vuosien kuluessa useita henkilöitä, jotka toimivat joko Luterilaisen maailmanliiton tai Kirkkojen maailmanneuvoston yhteydessä ja olivat kutsuneet Afrikan edustajia myös Yhdysvaltoihin. Minun pitäisi antaa teille erään ystäväni kirja: George M. Houser: *No One*

Can Stop the Rain (1989). George Houser oli todellinen aktivisti, jolla on enemmän kerrottavaa kuin monella muulla. Nämä henkilöt olivat painiskellet rotujenvälisten suhteiden kanssa jo kauan ennen kuin asiaan ryhdyttiin kiinnittämään yleisemmin huomiota. Tämä helpotti asian käsittelyä myös Suomessa, missä pyrittiin luomaan kuvaa, että vapautusliikkeiden tukemisen ajatus olisi ollut lähtöisin pelkästään poliittisesta vasemmistosta.

PP: Haastatteluissamme olemme huomanneet, että erityisesti valtion virkamiehet ovat pyrkineet nojautumaan arvovapaaseen realismiin. Oliko tästä mahdollisesti haittaa?

MA: Ei ollut. Sen tosin selkeästi huomasi, että asia ei saanut merkittävää sijaa suomalaisessa ulkopolitiikassa. Toisaalta täytyy muistaa, että 1960- ja 1970-luvuilla ulkoasiainhallintoon tuli henkilöitä, jotka olivat jo aikaisemmin olleet näiden asioiden kanssa tekemisissä. Tästä voisi esimerkkinä mainita nykyisen Pekingin suurlähettilään, Ilkka Ristimäen. Minäkin kuulun siihen ryhmään, siinä oli myös muita. Tämä auttoi asian käsittelyä, jota tuki myös poliittisten puolueiden myönteinen suhtautuminen. Periaatteessa lähdettiin siitä, että rahaa ei tulisi jakaa vapautusliikkeille, koska silloin aina joudutaan polemiikkiin siitä, että niitä käytetään asehankintoihin.

PP: Herra presidentti, vuodesta 1973 vuoteen 1976 toimitte suurlähettiläänä Tansaniassa. Minulla on tässä kuva, jossa Mosambikin vapautusliike FRELIMO:n Samora Machelille luovutetaan sekki.

MA: Tuossa näkyvä henkilö on Marcelino dos Santos.

IS: Ja tuossa Kimmo Pulkkinen, joka kertoi meille keskustelusta, jota ulkoministeriön ja suurlähetystön välillä käytiin tuon sekin antamisen vuoksi.

PP: Tuo tapahtui vuonna 1973, jolloin ulkoministeriössä tapahtui suunnanmuutos ja itsenäisyysliikkeitä voitiin ryhtyä tukemaan.

MA: Asiasta käytiin keskustelua, kuten olen yrittänyt sanoa. Tuohon aikaan oli Dar es Salaamissa paljon toimintaa ja meihinkin kohdistui paineita. Taksvärkki-keräyksellä esimerkiksi tuettiin kirjapainon perustamista.

IS: 1969–70.

MA: Aivan, jo ennen muuttoani sinne. Kansalaisjärjestöt olivat jo olleet yhteydessä vapautusliikkeisiin, ja ne painostivat valtiovaltaakin. Ilman tuota painostusta valtiovalta tuskin olisi toiminut.

PP: Saitteko jotakin sellaista informaatiota Dar es Salaamista, joka auttoi muokkaamaan valtion suhtautumista?

MA: En usko. Kuten monien muitten asioitten yhteydessä, en halua antaa ylen positiivista kuvaa, sillä me olimme viimeisiä näyttämölle tulevia. Kaikki muut Pohjoismaat toimivat jo aktiivisesti, ja tähän ne, jotka halusivat kehittää suhteita, viittasivat. Pohjoismaitten hallitusten rooli oli merkittävä. Kaikissa asioissa, oli vaikka kysymys rahojen antamisesta kehitysyhteistyöhön tai vapautusliikkeiden humanitaariseen tukemiseen, voitiin viitata muihin Pohjoismaihin. Erityisesti Ruotsi toimi esimerkkinä. Monet asiat myötävaikuttivat. Ulkoministeriön palvelukseen menin vuonna 1965. Vasta lähes kymmenen vuotta myöhemmin ryhdyimme konkreettisiin toimenpiteisiin.

PP: Suomi on aina pitänyt huomattavasti matalampaa profiilia, rahassa mitattuna, kuin Ruotsi ja Norja tai jopa Tanska. Mikä merkitys tällä oli ollessamme yhdessä muiden pohjoismaisten ystävien kanssa?

MA: Pohjoismaisuudella on ollut selkeä merkitys. Vaikka olimme pienin osakas pohjoismaisessa yhteistyössä, olimme kuitenkin osa Pohjoismaita. Käytimme tätä porkkanana kotimaisessa keskustelussa yrittäessämme lisätä kehitysyhteistyövaroja ja myöhemmin myös humanitaariselle tuelle annettavia varoja. Jos halusimme olla osa pohjoismaista ryhmittymää, emme voineet merkittävästi poiketa yhteisistä periaatteista. Meille, jotka halusimme aikaansaannoksia, oli tästä suurta hyötyä. Mutta en halua mitenkään vähätellä kansalaisjärjestöjen roolia, niin poliittisten kuin ammattijärjestöjenkin. Tuo oli hyvin aktiivista aikaa. Rahamäärät olivat pieniä, mutta toimintaa oli paljon. Valitettavasti voidaankin todeta, että jos rahaa on runsaasti, kansalaisaktiviteetti on vähäisempää.

IS: Oliko Suomen ulkopolitiikka tuohon aikaan reaalipolitiikkaa?

MA: Sitä se on aina ollut, eikä siinä suhteessa tule muutoksia tapahtumaan. Ulkopolitiikassamme tämä trendi näkyy jatkuvasti, eikä tästä poikettu silloin, kun annettiin tukea vapautusliikkeille. Sitä toki arvosteltiin. Jotkut eivät halunneet kuullakaan näistä asioista. Mutta se tapahtui ja vähitellen aktiviteettimme YK:n puitteissa kasvoi, ja tämä aktivoi myös kansalaisia.

IS: Haluatteko tällä sanoa, että Suomen ulkopolitiikkaan tuli uusi ulottuvuus?

MA: Kehitysapu ja yhteydet kolmanteen maailmaan olivat uusia asioita ja suhteet vapautusliikkeisiin olivat politisoiduimmat.

PP: Mitä mieltä olette väitteestä, että kehitysyhteistyöaktiviteetti jotenkin tasapainotti läheisiä Neuvostoliittosuhteitamme?

MA: Ei sentään. En usko, että näin olisi ollut, sillä ne jotka vastustivat kehitysyhteistyötä saattoivat hyvinkin perustella näkemystään sillä, että me seurasimme Neuvostoliitossa ja Itä- sekä Keski-Euroopassa vallitsevaa trendiä maissa, joissa solidaarisuusliike tuohon aikaan oli valtion johtamaa. Tosiasiassa he sanoivatkin tämän. Hyvin usein kuultiin aivan vastakkainen väittämä. Mutta sitä taas tasapainotti se, että toimimme kuten muissa Pohjoismaissa ja Hollannissa. Euroopassa muuallakin oli kansalaisjärjestöjä, jotka tukivat vapautusliikkeitä. Luterilainen maailmanliitto (LML) ja Kirkkojen maailmanneuvosto (KMN) olivat tässä hyvinkin aktiivisia, ja oli hyvin vaikea sanoa, että niillä olisi ollut epäilyttäviä motiiveja.

PP: Meillä oli vähän aikaa sitten miellyttävä ja pitkä keskustelu arkkipiispa Juvan kanssa.

MA: Hän on innostava ihminen ja hän vaikutti merkittävällä tavalla kirkon piirissä vallitsevien näkemysten muuttumiseen.

PP: Hän oli ajoittain hyvin yksin.

MA: Todella, huomasin sen ja nimenomaan sen takia arvostan hänen toimiaan noina vuosina ja olen iloinen siitä, että voimme vielä ylläpitää ystävyyttä. On muistettava, että elimme kylmän sodan aikakautta poliittisesti melko pelkistetyssä ilmapiirissä. Kirkon

piirissä katsottiin ja huomauteltiinkin siitä, että tämäntapainen humanitaarinen toiminta oli lähtöisin poliittisesta vasemmistosta.

PP: Mikä sija Swapolla oli toimiessanne Dar es Salaamissa vuoden 1976 paikkeilla?

MA: Silloin kun toimin Ylioppilaiden Kansainvälisen Avun (YKA) kehitysasioista vastaavana pääsihteerinä, käytimme *World University Service* (WUS) -elintä kanavanamme. Sieltä saimme ehdotuksia myös varojen kohdistamiselle. Elimme vielä sikiöasteella; saimme keskuuteemme ensimmäiset ulkomaiset opiskelijat ja heidän joukossaan namibialaisen Nickey Iyambon. Tämä oli ensimmäinen kontaktimme. Jälleen minun on todettava, että kirkolla oli jo tuota ennen laajempi kosketuspinta Swapon jäsenistöön. Suurin osa, vaikkakaan eivät kaikki maansa ulkopuolella olevista namibialaisista olivat swapolaisia. Kun siirryin suurlähettiläälksi Dar es Salaamiin, missä heidän pääpaikkansa sijaitsi, kohtasin säännöllisesti vapausliikkeen edustajia. He osallistuivat myös sosiaalisiin tapahtumiimme.

PP: Kun saitte kutsun Sean MacBriden seuraajaksi (YK:n Namibia-valtuutetuksi) vuonna 1976, niin sanottu Shipangan tapaus Swapossa oli varsin tuore. Tiesittekö siitä ja miten Suomen valtiovalta siihen suhtautui?

MA: Tapaus kosketti pikemminkin niitä, jotka olivat käytännössä lähempänä, lähinnä Kari Karankoa, jonka asemapaikkana oli Lusaka. Hänen kaltaisensa ripeästi toimiva henkilö ei voinut välttää tilannetta, ei sitä olisi voinut välttää vähemmin aktiivisesti toimivakaan. Tiesimme siis tapahtumista, mutta en usko, että sillä oli suurempaa vaikutusta politiikkaamme. Tapahtuma osoitti meille, että järjestön sisällä ei oikein osattu suhtautua erilaisiin näkemyksiin. Vapaustaistelua, kuten olen usein sanonut, ei yleensä toteuteta kovin demokraattisin menetelmin, johtaminen tapahtuu yleensä melko autoritaarisesti. Toisin sanoen totuus on, että demokraattiset periaatteet eivät ole tärkeysjärjestyksessä ensimmäisellä sijalla. Tätä taustaa vasten on erikoista, että Namibiasta on tullut eräänlainen demokratian malliesimerkki mantereen muille maille. Keskustelin

äskettäin ulkoministerin kanssa ja tulimme molemmat siihen tulokseen, että jos kymmenen vuotta sitten (viisi vuotta ennen Namibian itsenäistymistä) meiltä olisi kysytty, voisiko kehitys olla tämänsuuntaista, niin tuskin kukaan meistä olisi arvellut sen olevan mahdollista. Odotimme paljon suurempia ongelmia demokraattisen yhteiskunnan rakentamisen tiellä.

IS: Oliko tuolloin (1976) painostusta siihen, että Pohjoismaat olisivat voineet puolustaa ihmisoikeuksia?

MA: Tuskinpa oli. Käsitykseni on, että kun suhteet johtavaan portaaseen ovat läheiset, on vaikea ottaa etäisyyttä ja osoittaa erimielisyyttä. Lisäksi helposti sanotaan, että kyse on sisäisesti hoidettavasta asiasta. En tarkemmin muista tilannetta ja olisi parempi keskustella siitä Kari Karangon kanssa, ehkä olettekin tehneet sen.

PP: Olemme keskustelleet siitä.

MA: Mitä hän siitä muisti, annettiinko hänelle toimintaohjeita?

IS: Kyllä, häntä kehotettiin olemaan puuttumatta asiaan.

MA: Aivan. Näin varmaan toimittiin. Sanoisin jälleen, että ehkä jotkut Lähetysseuran piirissä olevat henkilöt osoittivat suurempaa rohkeutta yhteyksissään Swapoon kuin me, joilla oli virallinen asema. Mikko Ihamäki on tästä hyvä esimerkki. Vuosien kuluessa ovat toimintamenetelmät muuttuneet. Mutta uskon, että tuohon aikaan, kun vielä etsimme paikkaamme, emme ehkä esiintyneet siten kuin meidän olisi pitänyt. Tosin oli hyvin vaikea sanoa, kuka oli oikeassa ja oliko asianomaisilla pätevät perustelut toimenpiteilleen. Kyselen tässä myös, tekivätkö muut Pohjoismaat toisin? Ehkä teidän pitäisi kysyä asiaa esimerkiksi Anders Bjurnerilta. Hän toimii nyt Tukholmassa poliittisten asioitten alivaltiosihteerinä. Hän oli Lusakan edustustossa kakkosmiehenä siihen aikaan. Toinen, jolta asiaa voisi kysyä, on Ann-Mari Demmer, joka nykyään toimii YK:n pakolaiskomissariaatissa Genevessä. Hän oli UNHCR:n edustajana Lusakassa, sen päällikkönä. Hänen kakkosmiehensä oli tanskalainen Sören Jessen Petersen, joka nyt toiminee UNHCR:n paikallisena edustajana. Nämä ihmiset voisivat antaa sisäpiiritietoa, sillä UNHCR seu-

rasi kiinteämmin tapahtumia, asia kuului ensisijaisesti heidän toimialaansa.

PP: Artikkelissanne mainitsette ongelmalliseksi myös sen, että kansainvälinen yhteisö hyväksyi vain yhden tai enintään kaksi vapautusjärjestöä edustamaan maansa ihmisiä. Swapo oli maansa ainoa tunnustettu edustaja. Etelä-Afrikasta tunnustettuja olivat African National Congress ANC ja Pan-African Congress PAC.

MA: Tämä ei varmaan ollut kovin demokraattista, mutta perusteluna lienee ollut, että tällä tavoin voitiin keskittää voimavarat suhteessa miehittäjävaltaan. Meidän oli hyväksyttävä tämä, mutta se ei luonnollisestikaan tehnyt elämää tai lopullista ratkaisua helpommaksi. Uskon, että loppujen lopuksi ei pelkkä aseellinen taistelu tuonut ratkaisua. Jos etsitään demokraattista ratkaisua, on kaikille annettava mahdollisuus osallistua ja luotava sellaiset puitteet, että kaikilla on sama lähtökohta.

PP: Tämä ei tietenkään helpottanut ANC:n ja PAC:n välisen yhteyden rakentamista, sillä molemmat olivat tunnustettuja. Ne joutuivat koko ajan kilpailemaan. Oliko teillä havaintoja niiden välisestä yhteistyöstä?

MA: En usko, että sellaista oli. Mutta kyllä muutkin tulivat YK:n luo esittämään vetoomuksiaan. Opposition edustajat, esimerkiksi Kaura, esitti vetoomuksia ja oli komitean kokouksissa kuultavana, samoin hererojohtajat, jotka eivät kuuluneet Swapoon. Aikaisemmin tämä oli mahdollista. Myöhemmin heille ei tätä mahdollisuutta annettu, ja se luonnollisesti vaikeutti asioita. Vain ne jotka hyväksyivät sen, että Swapo oli ainoa ja todellinen edustaja, tai ainakin tunnustivat sen, että Swapolla oli keskeinen asema, tulivat kuulluiksi. Vain YK:n Namibia-neuvostossa mukana olevat olivat täten tunnustettuja, ja siinä mielessä tämä elin ei ollut normaalilla tavalla valittu.

PP: Astumme nyt ongelmalliselle alueelle, kun ryhdymme käsittelemään Teidän kannaltanne dramaattisia päiviä. Varsinainen operaationne Namibiassa alkoi huhtikuun 1. päivänä 1989, kun Swa-

pon joukot ilmestyivät pohjoisesta rajan yli Namibiaan tehdyistä sopimuksista huolimatta. Monista kysymyksistä ei ole keskusteltu niiden arkaluontoisuudesta johtuen, mutta haluamme esittää joitakin kysymyksiä. Ensinnäkin, oliko käsittääksenne mahdollista, että PLANin (Swapon sotilaallisen siiven) sotilaat eivät tienneet, ettei niillä sopimuksen mukaan saanut olla tukikohtia Namibiassa?

MA: Sitä en tiedä, miten pitkällä asia oli tiedossa, voimme vain arvailla. En usko, että kaikki PLANin sotilaat…

PP: Eivät ehkä, tarkoitan niitä, jotka lähettivät heidät.

MA: Uskon, että johto tiesi, mistä oli keskusteltu. Siitä oli keskusteltu pitkään.

PP: Olenko oikeassa sanoessani, että vuodesta 1978 lähtien, muutaman vuoden ajan, keskustelu nimenomaan koski tätä asiaa?

MA: Kyllä, näin pyrimme tekemään, uskoin että tämä oli järkevä ajatus. Kaikki tiesivät ja tunnustivat, Etelä-Afrikan armeija mukaan lukien, että maassa oli Swapon taistelijoita, mutta ei tukikohtia. Kyse oli sissisodasta. Olisi ollut helppoa, jos heidät olisi voinut panna lukkojen taakse, kuvaannollisesti puhuen. Ehkäpä jotkut muut puolueet katsoivat, että Swapolle olisi vaalitilanteessa ollut liikaa etua, jos sillä olisi ollut tukikohtia maan rajojen sisäpuolella. Ainoa mieleeni tuleva perustelu on, että täten yritettiin saada maahan suurempaa määrää joukkoja perustelemaan väitteitä maassa olevien joukkojen suuresta määrästä. Sekä perustella väitettä, että maassa oli sissiliikkeen tukikohtia.

PP: Sopimusten mukaan kuubalaisten ja angolalaisten tuli huolehtia siitä, että (Swapon) joukot eivät tunkeutuisi 16. leveysasteen eteläpuolelle.

MA: Kyllä.

PP: Miksi ne eivät tehneet sitä? Valvottiinko sitä lainkaan?

MA: Tuskin sitä valvottiin. Käsitykseni oli, että kuubalaiset ja angolalaiset olivat ärtyneitä asiasta. Chester Crockerin kirjassa on tähän hyvä selitys, samoin kuin tähän liittyvistä vaiheista. Sen vähän perusteella mitä kuulin, angolalaiset ja kuubalaiset olettivat, että

Swapon olisi pitänyt tietää. Tämä kanta vaikutti varmaan siihen, että onnistuimme hoitamaan asian niin pian. Minun täytyy tunnustaa, että tästä en käynyt keskusteluja, mielestäni se ei ollut tarpeen. Olisi toki hyvä tietää yksityiskohtia, mutta enemmänkin iloitsen siitä, että alun katastrofista huolimatta suoriuduimme tehtävästämme.

PP: Tuliko Teille ennen tätä joukkojen siirtoa rajan yli mieleen, että Etelä-Afrikka ei suostuisi jatkamaan rauhansuunnitelmaa, jos jotakin tällaista tapahtuisi?

MA: Olin tuolla hetkellä hyvin huolissani, sillä heillä oli nyt hyvät perustelut sanoutua irti suunnitelmasta. Minun asemani vahvistui kun huomasin, että he eivät käyttäneet hyväkseen tätä Swapon heille antamaa mahdollisuutta. He olisivat hyvin voineet sanoa, että katsokaa nyt, tämä riittää, me emme enää ole osa tätä prosessia, YK ulos. Mutta he eivät tehneet sitä. Tein tästä sen johtopäätöksen, että he olivat päättäneet lähteä mukaan ja kestää prosessin loppuun asti. Voimme siis sanoa, että näiden ihmisten traaginen kuolema oli sikäli tarkoituksellinen, että se lopulta vahvisti tätä prosessia. Tämä oli minun johtopäätökseni, ja tähän yhtyivät myös lähimmät kollegani. Tämä vahvisti asemaamme eteläafrikkalaisten suhteen.

Sopimukset sitoivat minua, en voinut tehdä muuta. Tiesimme, että Etelä-Afrikan joukot lähtivät tukikohdistaan liikkeelle. Me yritimme ehkäistä sitä, että ne olisivat ryhtyneet vielä suurempaan voimankäyttöön ja tuoneet alueelle lisävahvistuksia, minkä ne olisivat voineet tehdä. Se olisi johtanut suurempaan tuhoon.

PP: Tiesittekö jo useita päiviä aikaisemmin, että Swapon joukot olivat tulossa?

MA: En, saavuin maahan maaliskuun 31. päivänä ja sain tiedon välittömästi perille tultuani.

IS: Mitä tehtiin tämän estämiseksi? Tehtiinkö mitään?

MA: Ei. Lähetin välittömästi ryhmän johtavia avustajiani, kenialaisen prikaatikenraali Daniel Opanden, Cedric Thornberryn ja erään nigerialaisen avustajani haastattelemaan vangiksi otettuja. Oli

ilmeistä, että he olivat tulleet rajan yli.

PP: Minua onnisti siinä, että sain yhteyden Olle Erikssoniin, joka sattui olemaan Oniipassa. Hänellä oli vuoteensa alla piilossa haavoittunut Swapon sotilas. Armeijan joukot etsiskelivät näitä haavoittuneita. Olle kertoi heti, että he olivat tulleet Angolasta. Tämä tieto oli minulle tärkeä, sillä Suomi-Namibia-Seuran puheenjohtajana lehdistö otti minuun yhteyttä.

MA: Ikävää tällaisessa tilanteessa, missä tehtäväni oli toteuttaa rauhansuunnitelmaa, oli tietenkin se, että niin ystäviin kuin vastustajiin on suhtauduttava tasapuolisesti – tuskin voidaan sanoa, että eteläafrikkalaiset tuohon aikaan olisivat olleet ystäviäni. Tehtävä oli hoidettava ja heitä oli arvostettava siitä, että he toimivat korrektisti, heidän joukkonsa olivat 1. päivänä huhtikuuta sopimuksen mukaan tukikohdissaan.

PP: Te olette osoittaneet arvostusta sille tuelle, jota ”rintamamaat” (*Frontline States*, eteläisen Afrikan maat, jotka muodostivat yhteisen rintaman Etelä-Afrikan rotusorto- ja miehityspolitiikka vastaan) antoivat Namibian itsenäisyyden saavuttamiseksi. Arveletteko, että tällä rintamalla olisi osuutta tapahtumiin?

MA: Ei, en usko. Ensinnäkin ne namibialaiset, jotka olivat näissä maissa, erityisesti Angolassa ja Sambiassa, näkivät mitä niissä tapahtui. Sillä oli merkitystä Swapon poliittisen eliitin tulevaisuuden näkemyksille. Rintaman maat antoivat tärkeän tuen Swapolle, mutta myös koko prosessille. Joskus ne tukivat kritiikittömästi Swapon näkemyksiä, mutta se oli tärkeää. Se oli solidaarisuuden osoitus, joka on ymmärrettävää. Uskon myös, että oli avuksi, kun nämä maat arvostelivat meidän toimiamme. Meidän piti perustella kantojamme niin keskusteluissa kuin tekemisissämme, uskomuksissamme ja siinä, mitä esittelimme vierailijoille. Saimme kaikenlaisia hienoja ehdotuksia. Ellei muuta, niin ainakin kärsivällisyytemme kasvoi, kun kaikki asiat piti käsitellä perusteitaan myöten parikymmentä kertaa. Mutta oli tärkeää, että meillä näin oli mahdollisuus perustella asioita, ja älykkäät ihmiset kyllä ymmärtävät asian. He eivät hy-

väksyneet kaikkea, he sanoivat myös ”ei, olette väärässä”. He perustivat myös omia suurlähetystöjä, ja kuten Suomen suurlähettiläällä Tukholmassa on roolinsa, näillä edustajilla on tehtävänsä. Jokaisen maan tulee vastata omista teoistaan ja myös ottaa hieman etäisyyttä niihin, jotka tukevat sitä. En tiedä mikä teidän kokemuksenne on, te tunnette tällaisen tilanteen paremmin kuin minä.

Jos tarkastelemme asiaa hieman perusteellisemmin, voitaisiin esimerkiksi ottaa Nujoman reaktio Nigerian tapahtumiin silloin kun kävin valtiovierailulla Namibiassa. Hän suhtautui hyvin valtiomiesmäisesti, ottaen etäisyyttä ja sanoen, että on ikävä että tällaista tapahtuu Afrikassa. Vapautusliikkeen johtajana hän ei olisi voinut tätä sanoa. On tärkeää puolustaa sitä linjaa, jolle oma yhteiskunta rakentuu.

PP: Otan esille pienen yksityiskohdan. Joidenkin eteläisen Afrikan maiden kanssa meillä on laaja yhteistyö. Mutta esimerkiksi Zimbabwen/Etelä-Rhodesian kanssa meillä oli hyvin vähän tekemistä ennen vuotta 1980 eikä paljoa sen jälkeenkään, mutta tämä on ehkä ymmärrettävää. Teillä henkilökohtaisesti oli paljon yhteyksiä angolalaisiin ollessanne Tansaniassa. Siitä huolimatta meillä on hyvin vähän yhteyksiä Angolaan.

MA: Näin siitä yksinkertaisesta syystä, että jos haluamme saavuttaa jotakin, emme voi hajottaa resurssejamme liikaa. Erityisesti nyt kun resursseja on vähennetty, on järkevää tehdä työtä siellä missä ollaan. Angolassa ongelmana on lisäksi ollut turvattomuus, siellä ei voida liikkua turvallisesti eikä siten tehdä mitään järkevää. Olen käynyt siellä usein, ja minulla on ollut monia rehellisiä keskusteluja angolalaisten kanssa. Näistä myös Crocker kirjoittaa kirjassaan. Kontaktieni ansiosta meillä on sinne hyvät suhteet, kuten toisella puolella maanosaa presidentti Samora Machelin seuraajan presidentti Chissanon kanssa.

PP: Viittasitte myönteisesti siihen, miten Nujoma irtisanoutui Nigerian tapahtumista. Monissa eteläisen Afrikan maissa näemme vallan keskittymistä ja vallan henkilöytymistä. Huolestuttaako se

teitä?

MA: Se huolettaa minua jatkuvasti. Sanomani on, myös täällä, Jumalan tähden, älkäämme katsoko vain autoritaarisiin johtajiin, käyttäkäämme vaihteeksi omia aivojamme. Opetuksen pitäisi tähdätä siihen. Sanomani niille, jotka toimivat ihmisoikeuksien ja kansalaisoikeuksien puolesta ennen itsenäisyyttä on, että niiden tulee jatkaa nytkin. Poliittista johtoa on ohjattava ottamaan vastaan myös kritiikkiä.

IS: Pitäisikö meidän siis tukea kansalaisyhteiskuntaa noissa maissa? Olisiko se tehtävämme?

MA: Joskus epäilen mahdollisuuksiamme ulkopuolisina auttaa. Tämä on hyvin arkaluontoinen asia. Ehkä meidän pitäisi käyttää rahamme lehdistön tukemiseen tai kirjanpainon perustamiseen. Mikä olisi tehtävämme siinä? Oli ymmärrettävää, että lahjoititte FRELIMO:lle kirjapainon, mutta miten voimme varmistaa sen, että tuemme demokratian kehitystä emmekä yhtäkkiä huomaa olevamme sidottuja johonkin, jonka motiiveja kyseenalaistamme. Poliittisen johdon kanssa on käytävä jatkuvaa dialogia, tämän takia yhteydet ovat ensiarvoisen tärkeitä.

Samalla tavoin meidän on oltava huolestuneita, jos Swapo muuttaisi peruslakia niin, että maalla olisi elinikäinen presidentti, koska Swapolla on ehdoton enemmistö. Nämä ovat asioita, joista heidän tulee keskustella. Uskon, että he tietävät hyvin, mitä seurauksia tällaisella toimenpiteellä olisi. Muu maailma ei katsoisi sitä hyvällä. Meidänkin maamme historiassa näin oli käydä, mutta olemme ehkäisseet sen lainmuutoksella. Meidän tulee olla varovaisia arvostelussamme, mutta namibialaiset sopivat vain kahdesta kaudesta. Kenenkään ei pitäisi pitää itseään korvaamattomana. Jos joku presidentti jossakin alkaa pitää itseään korvaamattomana, hänet on vaihdettava toiseen.

IS: Mutta ihmiset ajattelevat jo näin. Kaksi vuotta sitten haastattelin useita naisia, joista monet sanoivat, että ellei presidenttimme ole Nujoma, emme tarvitse presidenttiä lainkaan.

MA: Kaikella kunnioituksella, vaikka en hyväksy heidän mielipiteitään. Joskus on ohjattava ihmiset ymmärtämään, että demokratiassa ei tule sallia sellaista vallankeskitystä, joka voi johtaa vallan väärinkäyttöön.

PP: Vielä kysymys, joka ei ole elintärkeä mutta mielenkiintoinen. Opitte paljon Afrikan-vuosinanne, myös Namibiassa ja afrikkalaisilta. Oliko siellä opitusta hyötyä, kun lähditte Bosniaan, Jugoslavian tilanteessa?

MA: Arvostukseni namibialaisia kohtaan kasvoi tavattomasti. Vaikka Etelä-Afrikka yritti asettaa namibialaiset toisiaan vastaan, he löysivät kuitenkin yhteisen linjan, niin että vaalien jälkeen perustuslaki saatiin aikaan 72 päivässä. Järjestin pari päivällistä, missä he saattoivat istua, syödä, juoda ja keskustella keskenään. Sen jälkeen he eivät tarvinneet ulkopuolista "*mzungua*". He totesivat olevansa koulutovereita ja että tärkeää oli sopia demokraattisesta yhteiskunnasta, jossa kaikilla, myös oppositiolla, oli sijansa. Pelkään että Balkanilla tällainen vie aikansa, eikä sitä ehkä saavuteta. Miksi näin on, sitä kyselen itseltäni. Hyvin usein viittaan Namibian ja Afrikan kristittyihin miehiin ja naisiin, joiden vaikutuksesta saatiin aikaan valmius antaa anteeksi myös niitä kauheita tekoja, joita eteläafrikkalaiset panivat namibialaisia tekemään toisilleen, ja valmius keskustella myös eteläafrikkalaisten kanssa.

Kun valtiosihteerinä vuonna 1992 kävin Namibiassa, kysyin valtiovarainministeri Nangolo Mbumbalta, miten hän tuli toimeen eteläafrikkalaisen Carl von Hirschbergin kanssa. Namibian itsenäistyttyä Walvis Bay jäi vielä Etelä-Afrikalle ja Carl von Hirschberg toimi alueen vastaavana viranomaisena. "Erittäin hyvin. Kävin juuri vaimoni kanssa Etelä-Afrikassa heidän luonaan", vastasi ministeri. Tällainen todistaa paljon. Ristiriidoista huolimatta saattaa löytyä vastapuolelta oikea henkilö, kuten tässä Carl ja saadaan asioita eteenpäin. Nämä kaksi miestä yhdessä saivat aikaan sen, että Walvis Bay liitettiin Namibiaan hyvin kitkattomasti nopealla aikataululla.

PP: Se todella sujui hyvin.
MA: Se osoittaa, että kaikki on mahdollista.
PP: Kiitoksia, herra presidentti.